DAVID AND SYLVIA STEINER YIZKOR BOOK COLLECTION

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 14259

Paks Memorial Book

Mazkeret Paks

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

•

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:

Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

•

Original publication data

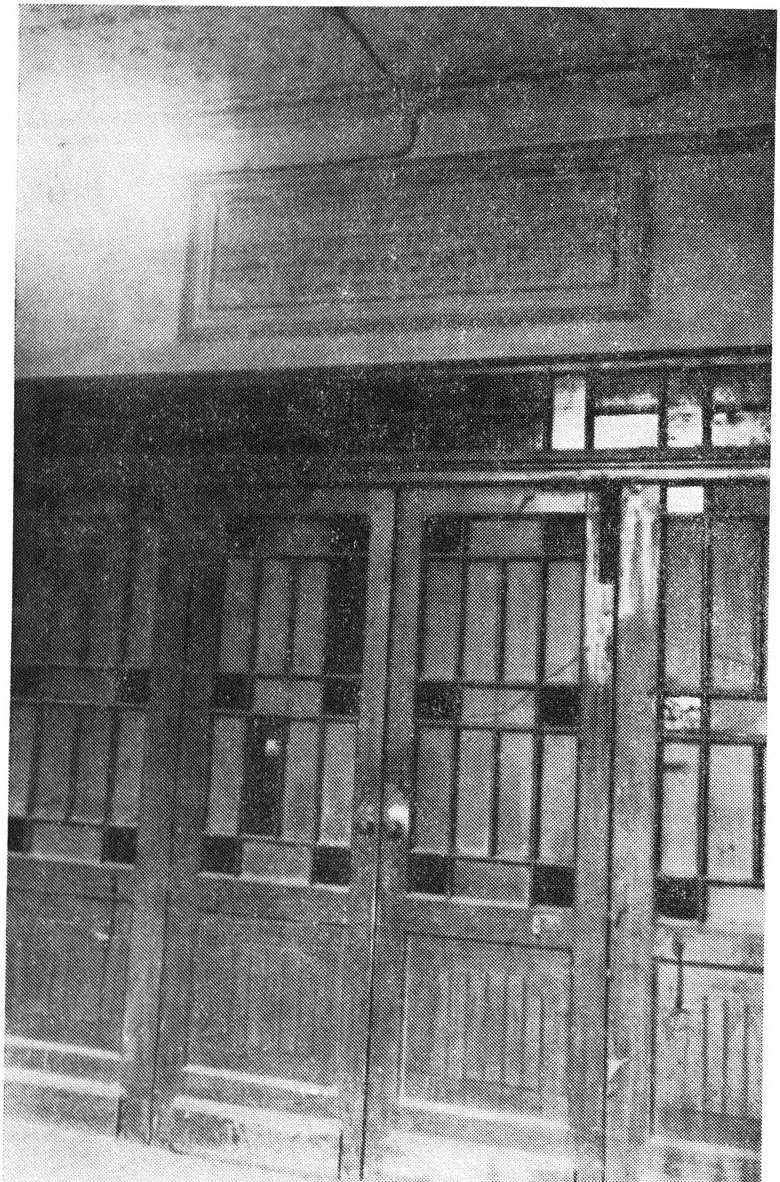
AUTHOR	Sofer, Dayid.
TITLE	Mazkeret Paks : [divre yeme ha-kehilah ha-kedoshah Paks, mi-yom hivasdah 'ad ḥurbanah / be-'arikhat S. B. David Sofer]
IMPRINT	880-03 Yerushalayim : ḥ. mo. l., 722- [1962-
DESCRIPT	v. : illus., facsims. ; 23 cm.
SUBJECT	Sofer, Eli'ezer Zusman, 1828-1902. Rabbis -- Hungary -- Biography. Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Hungary -- Paks.
ADD'L NAME	Sofer, Dayid.
ADD'L TITLE	Mazkeret Paks : [divre yeme ha-kehilah ha-kedoshah Paks, mi-yom hivasdah 'ad ḥurbanah / be-'arikhat S. B. David Sofer]

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

חקוק על אבן הראשה

„בית הכנסת זו עומדת בתפארתה משנת תקמ"ה לפ"ק
ואלה שורות חקקו אז למשמרת
ותכל כל העבודה עש"ק לסדר ולפרט למען **הקים** או**תך** **היום** **לי** לעם
ונתחדש בשנת **אין** **זה** כי אם **ב**ית אלקים וזה **ש**ער ה**ש**מים
תחת פקודת רבינו הגאון מוהר"ר **יוסף יורא סופר** נ"י"

דלתות הפנימיות של ביהכ"נ דק"ק פאקש

כן יבורך מציון גבר, ירא ה' מרבים, ש"ב הרבני הנעלה רודף צו"ח,

הרה"ח ר' **דוד שמואל שמלצער** שליט"א

ע"ז החשובה מנב"ת מרת **שרה יאכד** תחי'

בת הגה"צ ר' **אברהם יעקב סופר** זצ"ל הי"ד

רב דק' טעטה

נכד רבינו הגה"ק **רבי זוסמן סופר** זצ"ל

בעד עזרתו לספר הזה בכפלים,

חומר כת"י אשר באוצרותיו, וסיוע להדפסה

שכרו יהא כפול מאת ה' מן השמים
ויזכה לאריכות ימים ושנים בטוב ובנעימים
ולראות בנחמת ציון וירושלם בב"א

הכתובת:
הרב דוד סופר
ירושלים רח' פנים מאירות 14

בארצות הברית:
הר"ר פישל סופר
ברוקלן נ"י 199 לי עוו

Adress:
Rabbi David Sofer
Panim Meiroth St. 14
Jerusalem

For U.S.A.
Fischel Sofer
199 Lee Ave.
Brooklyn N.Y.

מזכרת פאקש

כולל עשרה פרקים

דברי ימי הקהלה הקדושה פאקש מיום הוסדה עד
חורבנה. / רשימות מחיי הקהלה ורבניה. / צביונם
ומהלך רוחם של הקהלות במדינת הונגריה לפני
הפירוד. / מלחמותיהם וארחות חייהם
בתקופת הפירוד. / "זכרון קדושים"
— לזכרם הטהור של קדושי
פאקש שניספו בשואה
האיומה הי"ד.

בעריכת

הרב ש"ב דוד סופר

מזכרת פאקש

כרך שלישי

(תרצ"א — תש"ד)

רבי שמשון אלטמן / מנהגים / אישים דגולים

מתוך העדה / רבי יוסף צבי דושינסקיא /

רבי פנחס הכהן שטיינר / תקופת

השואה / הזכרת נשמות /

נספחות / הספדים

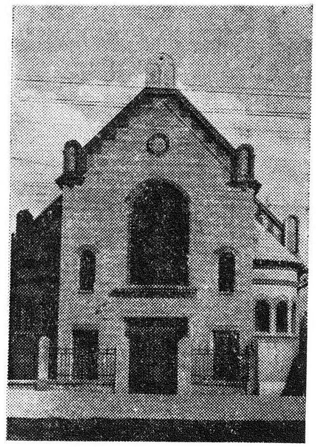
חרוזים

ועוד

עיה"ק ירושלם ת"ו

התשל"ג

פאר הקהילות היית פאקש פעם
אויב הרם ולא חמל שיחת בזעם
קרנך אם נגדע רגליך אף מעד
שריך מאורי תורה יזהירו לעד

משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף
אלפים דנרי זהב והיו מקלסין אותו
בשל כסף, והלא גנאי הוא לו
(ברכות לג ב).

ראשית דבר

כבוד וזכות גדול נפלו בחלקו של האיש, אשר הונף ואשר הורם לסדר שבחו של מלך. אולם אם בעל נפש הוא, לא יגש למלא תפקיד זה, אלא אם כן בדק ומצא עצמו שלם בשני דברים. האחד, שיהי׳ בטוח כי כחו בפיו ומליצתו ערבה לאוזן שומעת, השני, כי ידועים וגלויים לפניו דרכי וטובו של המלך. סדרי ממשלתו וכל מעשה תקפו וגבורתו. אם בעל נפש הוא, ידע, כי המיעוט בשבחו של מלך גנאי הוא לו למלך, והמקצר בתוארים הנאותים וההכרחיים אשם אשם בנפשו.

לכן, אם תהיינה ידיעותיו שלימות, תדרוך נפשו עוז לקלס למלך, ואם תהיינה ידיעותיו פגומות, תהי׳ שתיקתו יפה מדיבורו ולו דומי׳ תהלה. דוגמא לדבר מארז״ל (הוריות יג ב) למי נאה למלל גבורות ה׳, למי שיכול להשמיע כל תהלתו.

אמנם קשה הדבר להכיר מעשי המלך, עשרו וסדרי שלטונו בכל ההיקף, מ״מ הוא בגדר האפשרי, כי ע״י דרישות וחקירות רבות אפשר לאסוף כל הפרטים הדרושים ולקרבם אחד אל אחד, עד שיתקבל׳ דבר שלם. אבל פי כמה קשה — ואולי בלתי אפשרי — הוא, להעריך ולשקול

בשלימות את מהותו הרוחנית של איש יהודי, את אוצרות כחותיו ונכסיו הרוחניים. נשמת האדם ברצונה מרקיעה שחקים ומשיגה סתרי עליון, העומק והרום פתוחים לפניו והתורה הק׳ תאיר לה נתיב להבין ולהשכיל ולמצא דעת קדושים. האיש היהודי מתאמץ לעלות במעלות הסולם אשר ראשו מגיע השמימה. למודו, מעשי מצוותיו והליכותיו עם בני האדם משובצים זהב טהור של העבודה שבלב, מעודנים ומלוטשים, כפי אשר תשיג ידו. מי יערוך איפוא את עבודתו ומי יקיף את ערכו של נפש אחת מישראל?

ומכיון שאינו דומה מעוטין העושין את התורה למרובין העושין את התורה, קשה על כמה וכמה להעריך קהלה שלמה בישראל הערכה נכונה. מי שיסדר שבח מעשי׳ מבחינה חיצונית מבחינת הכמות, ולא ידגיש את תנאי החיים, שבהם נעשו מעשים אלה, ולא יעלה על נס את מדת מסירות הנפש והמאמץ העז שהעלו בני הקהלה למען קיום דת הקודש, לא יצא ידי חובתו. הערכתו תהי׳ מסולפת ויקלס בדנרי כסף במקום דנרי זהב, ישנה לא רק את הכמות, כי גם את הסוג, כסף במקום זהב, והשאלה תשאל; והלא גנאי הוא לו לצבור, אם לא יתנו שבחיו כראוי!

אלה וכאלה הם הרעיונות, כשהמדובר מהקהלה הקדושה **פאקש**, חבוקה ודבוקה בה׳ וטוענת עולו באהבה. האם היתה באפשרות לגלות לוט מעל פני סתרי מעשיהם הטובים והצנועים של בני ובנות הקהלה ההיא, בכדי לצרף את הנסתרות אל הנגלות ולגמור תמונה שלמה? לא ניתנה לעיני האדם רשות לראות מה בפנים הנפש, הוה אומר, כי ראייתו את חבירו היא באספקלריא שאינה מאירה בלבד, לקויה וחסרה. כמוכרח הדבר, לקלס את הקהלה הקדושה בדינרי כסף במקום דינרי זהב והלא גנאי הוא להם!

חשבתי ומצאתי נוחם בדברי הגאון בעל עיון יעקב (ברכות שם) בזה״ל: גנאי הוא לו פי׳ למקלס, כי למלך אין גנאי, שהוא מפורסם והכל יודעים שיש לו יותר, אלא למקלס הוא גנאי שלא ידע לקלס על נכון ע״כ.

לכן, אלה שהכירו את פאקש, הלא ידעו שהיתה משובחת יותר ויותר, ויתלו החסרון בהמקלס שלא ידע לקלס על נכון, והם יוסיפו לספר לבניהם אחריהם ככל מיטב ידיעתם וככל הצורך, ולאלה, שלא הכירו את הקהלה היקרה, ידעו, כי אפס קצהו יראו וכולו לא יראו מהשבח המגיע.

וכבודם של נוחי נפש, שמסרו נפשם על קדושת השם, במקומם מונח, בין במה שנוגע לקהל כולו, ובין במה שכתבנו אודות יחידי סגולה מבני הקהלה הקדושה *.

---

* שורות הללו הם מפרי עטו של הרה״ג המהולל מרביץ תורה ויראה הר״ר משה דוב פישר שיח׳, בן בתו של הרה״ג מו״ה אברהם מיללר זצ״ל מפאקש, תלמיד נאמן לרבינו רבי שמשון אלטמן זצ״ל.

הקדמת המסדר

עד הגל הזה ועדה המצבה, השלשה ספרים נפתחים, אשר כריתי לי באר הזאת, יריתי אבן פינתה והקמותי זכרון נצח לעדה הקדושה קהילת פאקש. עשרה פרקים הללו מוקדשים הם לשמם ולזכרם של מנהיגי ורבני הקהילה, בוניה ומיסדיה, אנשי השם אשר מעולם היו, נושאי דגל התורה והמסורה בעוז ותעצומות, שומרי חומות היהדות, לוחמי מלחמת הדת בחרף נפש.

לבין מייסדי העדה נמנה שרשרת ארוכה מאבותינו הגאונים הצדיקים נ"ע, אלו שעמדו איתן לחזק את בריחי הקהילה, בעמל וזיע הוסיפו נדבך על נדבך להגביה חומותיה, הגדילו והפריחו את עצי השדה וגם עשו פרי תנובה, פאקש הי' כרכא דכולא בי' ממנה תלמידי חכמים מובהקים, ממנה בעלי בתים מלאי מצות כרמון, יראי ה' גם עולם ההמון, ושמע פאר הקהילה הלכה למרחקים, כשושנה בין החוחים.

והיות שנחלת קהילת פאקש שפרה עלי, נפל בגורלי אני, לערוך ולסדר את דבריהם ופתגמיהם ואורחות חייהם לדורות, לפרסם מנהגי אנשי תמימי דרך, מלחמתם עם פורקי עול, מעשי תקפם של דור העבר וקורותיו, מכתבי ערך ואמרות טהורות, לבנינו אחרינו, ולבני יוצאי ק"ק פאקש הי"ו, אשר נשארו נאמנים למסורת אבות, ולכל אלו אשר ידרשו מעל דפי ספרינו למצוא בהם דברי חן וטעם, התעוררות לעבודת הבורא ית"ש.

תשעה פרקים הראשונים הקדשנו למען פירוט מעשיהם הכבירים של הרבנים הגאונים צדיקי יסוד עולם, רועי נאמן ששמשו בכתר הרבנות בפאקש. ועוד בה עשירי-ה אשר הוקבע עבור גדולי תלמידי חכמים בהקהילה, זכרונם של משפחות נכבדות, מהן יתד ופינה שעסקו במסירות למען בנין והפרחת העדה הקדושה, וזכרם לא יסוף מזרעם.

מבין משפחות הללו הובלטו אישים דגולים יוצאי ירך בני הקהילה, אשר הורתם ולידתם בקדושה, בה נתגדלו ונתחנכו, הצליחו ועשו פרי למעלה, ואור תורתם וצדקתם הזריחו פני תבל, ורבים הלכו לאורם.

הנה כחומר ביד היוצר כן העט סופר, פעם בא בארוכה ופעם בקצרה, לכן עלינו לבקש מטו וסליחה מעצמותיהם הקדושים, אם גרענו מהדר גאונם דבר כראוי וכהגון לתת איש ואיש כפי מהללם, או הוספנו שלא בדקדוק תוארים אשר אינם הולמתם, וגם אם לא הועלו כמה משפחות חשובות על ספר לזכרון ונעלמו מאתנו שמות של בעלי בתים יקרים אנשי מעשה, כי עשינו כפי כוחנו יד כהה מגעת, ולא הי' כוונתינו לתת למי שהוא מגרעת, וכל מי שידון אותנו לכף זכות, שכרם יהי' כפול מאת ה' מן השמים.

לכן עתה כאשר זיכני השי״ת לברך על הגמר, עלי להודות לה׳ על כל הטוב אשר גמלני, מעודי עד היום, אני אברך ולי נאה לברך. ובקשר זה אמרתי להעלות כאן מה שהרהרתי במאמר חז״ל.

פסחים (קיט ב) דרש רב עוירא מאי דכ׳ ויגדל הילד ויגמל, עתיד הקב״ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק, לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך, ואומר להן איני מברך שיצא ממני ישמעאל, אומר לו ליצחק טול וברך, אומר להן איני מברך שיצא ממני עשו, אומר לו ליעקב טול וברך א״ל איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאוסרן עלי, אומר לו למשה טול וברך וכו׳ אומר לו לדוד טול וברך, אומר להן, אני אברך ולי נאה לברך, שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה׳ אקרא (ועי׳ מ״ר פ׳ בשלח בסגנון אחר).

המפרשים תמהו, איך יאמר דוד במקום אבות העולם אלו, אני אברך ולי נאה לברך, ובפרט אחר שמשה רבינו ויהושע יפחדו ליקח השררה לברך על כוס הישועות, השל״ה הק׳ (מס׳ פסחים) מביא ליישב, מפני שדוד בא מרות המואבי׳ ונקרא אורח לגבי אחרינא, לכן אמר אני אברך דקי״ל אורח מברך, ועי׳ הרב חיד״א בספר מראית עין.

בס׳ מדרש אלי׳ (לבעל שבט מוסר) מדקדק עוד, למה מיחס את כלל ישראל לזרעו של יצחק ולא לזרעו של יעקב שמטתו שלמה (ועי׳ מג״א תקצ״א סק״ז).

ואולי אפשר לומר כי סעודה זו של צדיקים מיוחדת דוקא עבור אלו המתיחסים אחר יצחק אבינו, אשר פשט צוארו לעשות רצון קונו, והראה לדורות מסירות נפש עזה, איך ליהודי אשר כופר באלילים ובשם ישראל יכונה, עליו להיות מוכן להקריב עצמו למען קדושתו ית״ש, ולכן כל קדושי הדורות אשר תכו לרגלי שם כבוד קדשו, לא כרעו לבעל ולא המירו דתם, אלא סבלו ועונו שבי ומכות, הלכו על המוקד נשרפו ונקברו חיים, שלא יעברו על חוקי ומשפטי התורה הק׳.

כל אלו הקדושים והטהורים בשם זרע יצחק יכונו, הם פשטו גיום להמתעללים אשר שחקו על משבתם, קבלו ברצון עול מלכות שמים שלמה בדורות שמד, עבדו עבודה תמה שאין אחריה עבודה כזאת, כל אלו נתעלו במעלות רמות, מקום שאי אפשר להתקרב למחיצתם, בדין הוא שיטלו שכרם לעתיד לבוא, יזכו להסב בסעודה גדולה יחד עם אבות הקדושים ושבעה רועי ישראל, וליהנות מזיו השכינה.

באותו יום שיגמל חסד לזרעו של יצחק, חסד של אמת, יבואו הנשמות הטהורות לתבוע עלבונם משופט הארץ, למה נגדעו בדמי ימיהם, נכרתו באבם מתחת שמי ה׳, אלו אשר לא זכו להעמיד דורות ישרים, אלו אשר

נגעו דמי אבות עם בנים ונכרתו עם צאצאיהם, כל אלו אשר עלו על מוקדה ונתפזר עפרם על פני תבל.

ביום זה יענה השם ית"ש להם ויפצה אותם מזיו אור עליון מזוקק שבעתים, ויגמול להם חסדים טובים לכל אחד ואחד כפרי צדקתו, ויחזו את אלקים ויאכלו וישתו משולחן גבוה, יחד עם ראשי עם, וישבעו ויתענגו משכינת כבוד השם ית"ש.

לאחר שאוכלין ושותין נותנים כוס לאברהם אבינו לברך, יאמר אין אני ראוי לברך על שולחן זה שאכלנו עליו, בו גללו את פרשות העצובות שאירעו דור דור, אשר סבלו בני מבני מעניהם, הלא מי שפך דמם של אלו כמים, ונהי' עצמות הקדושים כדומן על פני השדה, אם לא יד ישמעאל באמצע, אשר יצא ממעי, לכן לא לי נאה לברך, מי שהוא נקי כפים ובר לבב וידו לא היתה במעל הזה, לו נאה לברך.

אחריו יכבדו את כוס הישועות ליצחק אבינו, טול וברך למי שאכלנו משלו, הלא כולם זרע ברוכי ה' המה, נשמות אצילות אשר עלו על מזבח אש בתוף ומחול, קדשו שם שמים ברבים באלפי שנות הגליות, מתלמידיו של יצחק אבינו אשר השליך גוו מנגד למען שמו יתברך, והוא ישיב, אמת שהם בני ותלמידי, אבל לא נאה לי לברך שיצא ממעי עשו הרשע, שהחריב בית המקדש והגלה את בני, ובכל שנות הדורות שתו ומצצו דם ישראל ומררו את חייהם, איך אני אברך ואומר שירה על הכוס, ובמה אנחם נשמות הקדושים אלו, אשר סבל עולם על שכמם, נגדעו ונכרתו באכזריותו של עמלק וזרעו מנאצי השם.

יאמרו ליעקב אבינו שמטתו שלמה, טול וברך, אמר איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאוסרן עלי, אם אדם חטא שב ורפא לו, אבל מכיון שעוד לא ניתנה התורה אז, לא הי' בידי לעשות תשובת המשקל על איסור שתי אחיות, לכן איני כדאי לברך ברכת הזימון.

גם משה רבינו לא רצה ליטול את הכוס לברך, איני מברך לפי שלא זכיתי ליכנס לארץ, כבר נודע מה שמביא מרן הח"ס, שאילמלי משה רבינו נכנס לא"י לא נהי' חורבן הבית ולא הגלו בנ"י לבין האומות, נמצא שמשה רבינו גרם גלות לעם ישראל, לכן אמר לא נאה ויאה לי לברך, היות שבעונותי הרבים לא זכיתי לבוא אל המנוחה ואל הנחלה, ולא נתקבלה תפילתי לשכון כבוד בארצינו, ובמה אנחם את בית ישראל אשר נפלו בחרב באורך ימי הגלויות.

כמו כן יהושע מיאן ליטול את כוס הישועות בידו, באמרו איני מברך יען שלא זכיתי לבן, לא זכה להעמיד דורות מפני שמנע את בנ"י לילה אחת מפ"ו, ואז"ל (ב"ב קטז) כל שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה, עד שהגיע התור אצל דוד, והוא אומר להם, אני אברך ולי נאה לברך.

הנה איתא בילקוט (שמואל א טז) אר"ש בר נחמני לפי שבעוה"ז לא הסבו שני גדולים ישי ושמואל עד שישב דוד ביניהם אבל לעתיד לבוא אין לך כל מחיצה ומחיצה של צדיקים שאין דוד עומד על גבם. ויש להבין מ"ש דוד שעומד על גבם ולא אבות העולם או משה רבינו, וכ׳ במדרש תלפיות (ענף דוד) יען שדוד הקים עולה של תשובת יחיד, ואם לא שדוד עשה תשובה ולימדו לדורות אז מי הוא אשר הי׳ זוכה לג"ע הלא אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, וחטא האדם הי׳ גורם גירושין מג"ע, לכן בכל מחיצה של צדיקים מתעטרים עם דוד כי הוא הסיבה בעמדם במחיצות אלו, ולכן דוקא דוד הוא שעומד על גבם ע"ש, נמצא שע"י תשובתו זכה לעצמו וזיכה לרבים לעשות כמעשהו, לכן זכה למקום גבוה כי תשובת רבים היתה תלוי׳ בו, ובמקום שבע"ת עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, ודין גרמא שדוקא דוד הוא שעומד על מחיצה של צדיקים, ובדין הוא שיטול שכרו.

וזה שיאמר דוד המלך, אני אברך ולי נאה לברך, שאני קרוב למלכות, והגם שחטאתי אבל לך לבדך חטאתי, וקבלתי ע"ז יסורים ותשובת המשקל כדאיתא בסנהדרין (קז א), ואמר יסר יסרני י׳ על מעשה דבת שבע, וכ"ה במדרש תהלים (נא) מי גרם לדוד שבא לחיי עוה"ב פיו שאמר חטאתי, על כן אני אברך על כוס ישועות, ולי נאה לברך במקהלות, להודות לשם ה׳ כי טוב ה׳ ולעולם חסדו.

ואסיים בברכת ויברך דוד לכל אלו אשר עזרו לנו בגשתם חומר ועזרה לברך על גמרו של הספר, בפרט לידידנו הגה"צ רבי ישראל משה דושינסקיא שליט"א ר"מ דישיבה הק׳ בית יוסף צבי ומדייני דבי בבא פעיה"ק ירושלם ת"ו, אשר הואיל בטובו למסור לנו להעתקה כת"י מאוצרות מר אביו ה"ה אמ"ו הגה"ק מהרי"ץ דושינסקיא זצוק"ל.

כן יתברכו מציון ומקודש, הני תרי אחים יקרים, מגזע תרשישים, ש"ב המופלגים בהפלגת חכמים הר"ר משה והר"ר שרגא פייבל שיח׳ בני הגאון רבי שמשון אלטמן זצ"ל בעל „שבולת הנהר" הרב דקהק פאקש, הי"ד, בעד השתדלותם ועזרתם לגמרו של הספר, וגם לרבות את ידידי הרה"ג המושלם ר׳ משה דוב פישר שיח׳ מנהל ת"ת בעיר ציריך, אשר עוררני כמה נקודות חשובות למילואת הספר, יזכם ה׳ לגדל את צאצאיהם לתורה וליראה, בעקבי צאן אבות הק׳ עד זקנה ושיבה טובה.

והנה שפתי לא אכלה לברך את בני הרה"ג החו"ב צמ"ס וכו׳ הרב יוסף משה סופר שיח׳, אשר לי לעזור ולהועיל לשפר ולהדר את ענפי הספר, יהי"ר שלא ימוש תורה הק׳ מפי זרענו וזרע זרענו עע"ס.

פעיה"ק ירושלם ת"ו אדר"ח אדר שני שנת „ליהודים היתה אורה" לפ"ק.

שמחה בונם דוד סופר

פרק תשיעי

רבינו שמשון אלטמאן זצ"ל

על יד רבינו, בנו העילוי רבי אליעזר זוסמן

רבינו שמשון נולד לאביו הגאון הצדיק רבי יהודא אלטמאן [1], בעיר מעזא־טשאטה, בשנת תרנ"ד. באותו שנה נתקבל אביו כרב אב"ד שם, במקום חותנו

1 הג"ר יהודא אלטמן נולד בק"ק באלקאן, מחוז סאבאלטש, בשנת תרי"ט לאביו הרבני המופלג ר' יצחק, שהי' תלמיד בעל „צרור החיים" ובעל „כתב סופר" זצ"ל. בעת ההוא הי' הרב שם הגאון החריף המפורסם רבי יהושע ברוך רייניטץ, בעל המכתבים, ויהי' כי עלה משם לרבנות דק"ק טשעטשעביץ, בראותו סימני גדלות של הבחור הצעיר הזה הביאו עמו לשם ונתגדל על ברכיו, וחיבה יתירה נודעת לו הימנו, וגם

הגאון האדיר המפורסם בעולם רבי שרגא צבי טעננבוים [2], הנודע בשם הבעל „נטע שורק" זצ"ל, בן הגאון הצדיק מפורסם רבי זאב וואלף טעננבוים [3], בעל „רחובות הנהר" [4] רב דק"ק ווערפעליט זצ"ל.

הוא לא מש מבית מדרשו עד יום אפריונו. כבר בימי בחרותו יצא לו שם טוב לתהלה בשם ר' יודל באלקאניער לחריף עצום ומתמיד בתורה כחשיכה כאורה, עד כי רבו הנ"ל התפאר בתלמיד כמותו, והציע לפניו ספיקותיו ודברי תורתו, כמבואר בשו"ת „מי יהודה", כי הי' עמקן בשכל הישר ובקי בכל מקצועות התורה. רבינו ר' זוסמאן מביא קושיא משמו בעט סופר (סוף ח"ג בהשמטות לסוגי' דטריפה חיה, ועי' מי יהודה או"ח סימן מג).

בשנת תרמ"ג נשא בתו של הגאון בעל נטע שורק, ומילא מקום חמיו שם, עד יום ג' אדר תרפ"ג, ששחל"ח. הניח אחריו שלשה בנים גדולי תורה, ר' שמשון הוא רבינו הגדול, ר' שבתי, שימש ברבנות בק"ק פעסט בבית המדרש „אהבת רעים" ור' שרגא צבי, אשר מילא מקומו כאב"ד במעזא־טשאטה, בעל מח"ס „עטרת צבי", ה' ינקום דמם.

רבינו זצ"ל אסף את תשובותיו אשר השיב דבר לשואליו, סידרם ועיטרם בהערותיו והו"ל בשם „שו"ת מי יהודה" ב"ח, ואחיו הג"ר שרגא צבי סידר והו"ל את ספרו של אביו באגדה בשם „ים של יהודה".

אב נאמן ויועץ מישרים הי' לבני קהלתו והגליל ולכל הסביבה, כמעט לא עשו דבר בלתי שאילת עצתו. בכל דברי ריבות בשערי ישראל בכל המחוזות הסביבה כאשר ישבו כסאות למשפט לא נמנו בלעדו, כי חוץ גאונו ועזוז גבורתו בש"ס ופוסקים הי' גם חכם מחוכם ודעתו מעורב עם הבריות, ועי"כ הי' אהוב וחביב בעיני כל, והי' מקרב הבריות לאביהם שבשמים.

כדאי להביא מעשה מפליאותיו אשר עשה, אחד מאוהביו ת"ח שבגלילו הבטיח לבתו לנדוניא סך מסוים, ויקרבו הימים להכניסה לחופה והכיס עודנה ריק, בא לפני הגאון לשפוך צערו כי המחותן יבקש הנדוניא קודם החופה ותבוייש בתו ח"ו, ואמר לו שלא ידאוג כי יכניס את בתו למזל תחת החופה בלי שידרשו ממנו כסף. ביום החופה הי' להחתן ולהמחותנים לעבור גשר להגיע למקום המיועד, והנה הגשר נשבר ולא הי' מציאות לעבור הנהר עד אחר כמה שעות שתיקנו את המעבר. הגיעו למקום החתונה מאוחר ויאיצו להעמיד החופה עוד מבעוד יום, עד שלא הי' שעת הכושר לדבר מנדוניא, רק למחרת החתונה התחילו לדרוש כסף, והגיד להם שאין לו, וגם מה שהבטיח לו רבו, אז ראו עין בעין שמן השמים נתעכבו בדרך, ונתקיים צדיק גוזר והקב"ה מקיימו (תמונת הגדולים).

2 גאון האדיר רבי שרגא צבי טענענבוים, נולד בסענדרא, בשנת תקפ"ו לאביו הגה"ק ר' וואלף טענענבוים, בשנת תר"ח כאשר נתקבל אביו לרב דק"ק ווערפעלעט, מילא הוא מקום אביו בסענדרא, ונהג שם נשיאתו עד שנת תרל"ד, שנתקבל לרב דק"ק מעזא־טשאטה, שם עמד ושימש ברבנות עד שיצאה נשמתו בטהרה, יום ד' אדר תרנ"ז. חמיו הי' הג"ר אברהם יעקב ראזע, אבד"ק קאשוי.

חיבר ספרי נטע שורק על התורה, ועל סוגיות הש"ס מסודר על סדר פרשיות התורה, ושו"ת על ד"ח שו"ע (בחלק חו"מ מופיעים התשובות המפורסמות אודות פסק דין של הרבנות דק"ק גאלאנטא).

3 הוא שימש ברבנות בק' סענדרא שבע ועשרים שנה, בשנת תר"ח עבר לשמש בקודש בק' ווערפעליט, למלא מקום הגאון ר' יהושע כ"ץ, אשר נבחר לאב"ד דק' יארמוט.

הי' חתן הגאון ר' שרגא פייש פרענקל רב דק' רוסקא, אביו של הצדיק מפורסם רבי שמואל קאמאדער ז"ל.

הבחור שמשון למד וחונך על ברכי אביו הגאון, ומשם עלה לישיבת פרעשבורג, לשאוב תורה מבארו של הגאון הגדול רבינו עקיבא סופר בעל דעת סופר זצ״ל. הוא התגבר כארי וקבל עליו עול תורה ועול מלכות שמים באהבה, לן בעומקה של תורה והלכה, שם לילות כימים וצלל ראשו ורובו בים של תורה, במים אדירים. ראה סימן ברכה בלימודו, אסף במלוא חפניו מפניני ים התלמוד, מילא כריסו מראשונים ואחרונים, עד שיצא שמו כתלמיד חכם מובהק, מטובי תלמידי ישיבת פרעשבורג המעטירה, ונתכבד שם באות כבוד להיות גבאי דחברה חריפות של הישיבה.

איש אשכולות הי׳ הב׳ שמשון, עם מעלות שמנו חכמים, ענוותן ושפל ברך, נחבא אל הכלים, ישב לו בד׳ אמותיו, וגרס לו מסכתות על מסכתות, סימני שו״ע ואוצרות ספרים. עוד צעיר לימים כבר השתעשע בדברי תורה עם גדולי דורו, בפרט עם אביו הגאון זצ״ל הרבה בחילופי מכתבי תורה.

בשנת תרע״ג נשא את זוגתו הרבנית מרת לאה, בתו היחידה של רבינו הגאון הצדיק רבי שמעון סופר זצ״ל, שהי׳ אז רב בסענדרא. רבי שמשון הי׳ סמוך על שולחן חותנו, ושם הוסיף כח ועוז לשבת בין כותלי בית המדרש, ניצל את ההזדמנות לשקוד על תורה הק׳ באין מפריע, והי׳ גם לעזור ולהועיל לחותנו בהנהגת הרבנות והדרכת תלמידי הישיבה שם.

רבינו נסמך להוראה מגדולי אונגרין, ה״ה הגאונים המפורסמים מנהיגי המדינה וגדוליה; רבי מרדכי ליב ווינקלער, רבי שמואל רוזנבערג, רבי עקיבא סופר, רבי ליב פרידמאן ראש ב״ד דפ״ב זצ״ל.

בשנת תרע״ח, כאשר הלך לעולמו רבינו יוסף ליב סופר זצ״ל, נבחר אחיו רבינו שמעון סופר זצ״ל למלא את מקומו בהרבנות דק״ק פאקש. בו בפרק נבחר האברך רבי שמשון אלטמאן, למלא מקום חותנו כרב אב״ד דק״ק סענדרא. רבינו

נמנה בין תלמידי הגה״ק רבי עמרם חסידא ז״ל, וגם עמד בקשרי ידידות עם הגה״ק הבעל „ישמח משה״ אשר נתן הסכמתו המלאה להדפסת ספרו הראשון „פלגי מים״ בשנת תר״ו בהיותו רב בסענדרא. עוד חיבר ס׳ קריה נאמנה, אילת השחר, וספרו הגדול על התורה הנקרא „רחובות הנהר״ (סיגוט תרנ״ו).

שחל״ח ביום א׳ אלול תרל״ג כאשר נתפשט החולי־רע ר״ל במחוזות הללו, ונספד ע״י הגה״צ רבי שמואל עהרינפלד בעל „חתן סופר״ זצ״ל בסיקס, יחד עם שבעת הרועים, גדולי ישראל שנספו באותה מחלה, כנזכר בספר דרך חיים (נויארק תשט״ו).

4 מספרים שקרא שם ספרו „רחובות הנהר״ ע״ש מאורע נורא, היות כי בווערפעלט יש נהר קטן שעבר סמוך ונראה ע״י בית מדרשו, ובחדשי הקיץ הלכו בחורי הישיבה לרחוץ ולהתקרר בנהר ההוא. פעם אירע מקרה לא טובה, שאחד ממיטב תלמידיו נטבע בהנהר ר״ל, והתלמידים כיסו זאת מעיני רבם. כאשר התיישב הרב לערוך את השיעור בהישיבה הבחין שמקומו של אותו תלמיד חביב ריק, אחרי ששאל עליו כ״פ ולא ענו התלמידים גזר עליהם להגיד דבר אמת, מרוב צערו של אותו צדיק נפלט מפיו הק׳ שהנהר ייעקר מכאן. צדיק גוזר והקב״ה מקיים, שהנהר נתמעטו מימיו והלך לו בדרך עקלתון הרחק מבית מדרשו כמטחוי קשת, ולא גרם שוב היזק להישוב (מפי נכדו הר״ר ארי׳ ליב טעננבוים שליט״א).

שמח למשימה זו, היות שאבותיו הקדושים שימשו שם ברבנות פעם, ה"ה הבעל רחובות הנהר ובנו הבעל נטע שורק זצ"ל.

רבינו הקדיש רוב זמנו ומרצו לטובת התלמידים, הוסיף ספסלים בהישיבה, וחיזק את בריחי הקהילה עם הגליל שמנה בערך ארבעים כפרים, אשר כולם עמדו תחת חסותו של הרבנות דק' סענדרא.

בכפרים שדרו מנין אנשים והי' להם בית תפילה קבוע מידי שבת בשבתו, ביקר רבינו באותם הישובים פעם בשנה, ואז נתקבצו מכל הסביבה לשמוע דבר ה' [5].

כאמור השקיע עמל ויגיעה בחינוך של התלמידים בני ישיבתו הרמה, כאשר הבחין שמי שהוא לא הבין את השיעור או שלא ירד לעמקי דברי התוספות, אז הסביר לו פעם ופעמיים, וגם כשעמדו הבחורים לבחינה, והרגיש שתלמיד לא השיג את הענין, שנה עמו עוד פעם את הסוגיא כאילו לומד זה עתה את השיעור מחדש.

את שיעורי גפ"ת למד עם התלמידים בלי הכנה מראש, הוא הורה לתלמידיו לא רק את ידיעת הדף גמרא, כי אם הראה להם הדרך איך ללמוד ולייגע את המוח להבין כל קוץ ממאמרי חז"ל וכל דיוק בפרש"י ודברי רבותינו בעלי התוספות.

כאשר ערך את שיעוריו בסוגיא, החל מגמרא וסידר את דברי הראשונים ומגדולי האחרונים ופסקי הלכות, עד שהעלה חידושים נפלאים חריפים ועמוקים. במשך תקופת „הזמן" למד כמו שלש וארבע סוגיות, לא לחנם קראו את לימוד הסוגיות שלו „שיעור עיון" כי כאשר התעמק בעמקות הסוגיא לא ידע גבול, שעות מרובות הי' יכול ללמוד בהמשך אחד, כמה פעמים היו התלמידים מוכרחים לעוררו, שהשעה כבר מאוחרת.

בעצמו השגיח על כל עניני ופרטי הישיבה, לא פעם הלך באשמורת הבוקר באכסניות של הבחורים להבחין אם באמת קמו התלמידים ללמוד, כאשר עבר המעורר עליהם להקימם לעבודת הבורא.

את שיעורי הסוגיות ערך תמיד לפני הצהרים, ואת השיעור בגפ"ת למד בערב. לפני כל שיעור קרא לפני תלמידיו פרק אחד בספר מוסר. בכל ליל ששי למד עם בחורים מצטיינים שיעור בשו"ע עם פרמ"ג, וכחצות לילה ערך עמהם בדמעות שליש „תיקון חצות".

5 בדרשותיו הללו הטיף מוסר לעם, ועוררם לתשובה ולמעשים טובים, בפרט את בני הישובים שהיו מגושמים ביותר. פעם ביאר להם את דברי המדרש ריש פ' האזינו: „הלכה אדם מישראל שחושש באזנו מהו שיהי' מותר לרפאותו בשבת, כך שנו חכמים, כל שספק נפשות דוחה את השבת". היינו האזינו לדברי המוכיח, ולכאורה איך מותר להגיד דברי תוכחה בשבת, כי השומע יצטער על חטאיו נמצא שגורם לו צער במקום עונג שבת, וזהו המליצה, שהאדם מישראל חושש באזנו לשמוע דברים כדרבונות בשבת, אמנם חז"ל אמרו, שוב יום לפני מיתתך, לכן בכל יום על האדם להיות בתשובה שמא ימות למחר, ולא ידע מה יולד יום, הרי זה ספק נפשות, וכל ספק נפשות דוחה את השבת.

גם למד עם התלמידים פרק בתנ״ך, היות שת״ח צריך להיות בקי בכ״ד ספרי קודש, והזהיר את הבחורים שיתרגלו בכתיבת לשון הקודש, מה שלא נלמד בבתי הספר העממיים, ושלא יעריכו את אגרותיהם להורים כי אם בלה״ק.

כן הקפיד שלא ימצא רבב על בגדי תלמידיו, ועל נקיון הנעליים שלהם, שלא יתזלזלו בפני ההמון עם, וכדי שיתאהב שם שמים בעיני הבריות.

בריש שנת תר״צ כאשר שחל״ח רבינו הגאון הצדיק המפורסם רבי שמעון סופר זצ״ל, נבחר רבינו הגאון למלא מקום חותנו, עלה ונתעלה כרבה של ק״ק פאקש.

רבינו שמר על הגחלת ועל הצביון של הקהילה הקדושה, אשר נוסד ונבנה ע״י הבונים, רבותינו הגאונים והקדושים הקודמים, במסירות נפשם ומאודם, עד שעלתה בידם להעמידה על תילה. השגיח על המנהגים של הקהילה ישנה, והלך בעקבי האבות הק׳, דרש דרש דברי אלקים חיים ביומי דכלה, בשבתא דריגלא, נהג את צאן קדשים בשובה ונחת.

מידי שבת בשבתו למד לפני קהל הקודש דברי מוסר בספר הק׳ „מנורת המאור״ כנהוג, ועבר לדברי אגדה בפרשת השבוע, ובין השורות הוכיח לעם כאשר עם לבבו, נגע בענינים הנחוצים העומדים על הפרק, פעם בגלוי ופעם ברמיזא בעלמא, הכל לפי צורך השעה והזמן גרמא.

בבואו על כסא הרבנות לק״ק פאקש, העביר גם את בני ישיבתו הרמה לשם, מה שנתפרסם בכל המדינה לתפארת, ונהרו שמה תלמידים עדרים מקרוב ומרחוק לבקש תורה מפיו.

בפאקש מצאו הבחורים צביון של תלמידי חכמים, ריח תורה עלה ונדף מבית מדרש הגדול, זקנים גם נערים לומדים מופלגים יושבים בין מנחה למעריב בחבורה, מפלפלים בעומק הלכה, זורקים חיצי שנונים זה לעומת זה, עד שיבורר הענין כסולת נקיה, קנאת סופרים זו השפיע הרבה על בחורי חמד לכנס לאוירה של תורה וד׳ אמות של הלכה.

התלמוד תורה בפאקש הי׳ גם כן מפורסם בכל הסביבה, גם מעיר הבירה פעסט שלחו שמה ילדים, שיקבלו חינוך והדרכה ממלמדים מומחים ויר״ש מרבים, אלו אשר עשו מלאכת שמים באמונה.

גם על בית הספר של הקהילה היו עיניו של רבינו פקוחות, לא הרשה לקבל מורה חדש לבית הספר זולת אם קיבל עליו שיתפלל במנין ערב ובוקר, וגם הי׳ עליו להשתתף בשיעורי תורה.

לא נהג כמנהג הרבנים ליסע למרחצאות להנפש, כי חס על ביטול תורה שלו וגם חשש על ביטול תורה של בני הישיבה. לפעמים כשהי׳ חום גדול הרשה לעצמו לצאת להגינה ולמד שם שעה שעתיים, או הלך לטייל על חוף נהר דאנוי, וגם אז לא פסק פומי׳ מגירסא, וקיים במלוא מובן המלה „ובלכתך בדרך״.

ספרא רבה הי׳ רבינו, כתבו הי׳ יפה תמה וברה, ורשם לעצמו הרבה חידושי תורה, שהיו ממש מוכנים להדפסה, חידושים והערות על כמה מסכתות, שאלות ותשובות אשר השיב דבר לכל דורש ומבקש דבר ה׳, כולם נאבדו וניספו ביום

זעם בימי השואה ר״ל, ולא נשאר כי אם המעט שהודפס בירחוני תורה, ומה שנעתק ע״י תלמידיו זעיר שם זעיר שם. לא מזמן העיר ה׳ את רוח בניו המופלגים הרבני הר״ר משה אלטמן והרבני הר״ר שרגא פייבל הי״ו, שנשארו בחמלת ה׳ לפליטה והנם באה״ק, ונקבצו ע״י אחת הנה ואחת הנה, עד שעלה בידם לסדר ולהוציא ספר נאה בשם „שבולת הנהר״ על או״ח ויו״ד, לעשות זכר עולם לנשמת אביהם רבינו הגדול זצוק״ל [6].

רבים פנו אליו בשאלות קלות וחמורות, לדעת הדרך ילכו בם, והוא השיב כיד ה׳ הטובה עליו, לא הי׳ מן המחמירים בהוראה, בפרט כשהי׳ שעת הדחק חיפש צדדי קולות מפני צורך השעה, אמנם לעצמו הי׳ מחמיר מאוד, לא אכל מאכלים משומרים, לא טעם בשר אצל חתונות ושמחות כי אם ממטבח שלו, במקרים כאלו שלחו לביתו עוף חי, ושם הכינו לו מאכלו לסעודת מצוה.

כן הי׳ דרכו לצמצם בצרכי ביתו, להסתפק במיעוט כאמור, והיו עניים בני ביתך, אמנם כאשר פנו אליו עבור עזרה וסעד, לא השיב פניהם ריקם, פזר נתן לאביונים למעלה מיכולתו, לא פעם שלח ללוות כדי שיוכל לעזור עני ממצוקתו.

כאשר הזכרנו הי׳ רבינו מעוטר במדות רמות ונשגבות, כל דיבוריו בנחת עם הבריות ובסבר פנים יפות, בכל זאת כאשר הי׳ נוגע הדבר לדת של תורה, או הגיע לאזניו איזה פירצה בהקהילה, או לא טובה השמועה על מי שהוא, עמד איתן ולא ויתר על זיז כל שהוא. פעם בא חזן לשם, שהי׳ קולו מאוד נעים וגם זקנו מגודל, וגבאי בית הכנסת שכרוהו להתפלל בימים נוראים, רבינו לא נתן הסכמתו בשום אופן, יען שהכיר בו שאין תוכו כברו [7], ומני אז הנהיג רבינו שלא יעבור חזן לפני התיבה בשבתות וימים טובים רק בהסכמתו.

פעם העיז יהודי לפתוח חנותו בעצם שבת קודש, יהודי הזה לא הי׳ שייך להקהילה של החרדים (אורטודוקסים) כי אם אל בני הנעורים (שטאטוסקוו), רבינו שלח אחריו ודיבר על לבו, שלא יהי׳ פורץ גדר בפאקש, שהוא היחידי שמחלל את השבת בפרהסיא בהעיר, הבטיח לו וכן סגר את חנותו לשבת הבאה, אמנם אח״כ חזר לסורו ולא הועיל אצלו שום דיבור והשתדלות שיסגיר חנותו בשבת. אבל לא ארכו הימים יהודי זה התמוטט מנכסיו ועזב את העיר מפני הבושה.

6 נזכר הרבה בשו״ת גדולי דורו. בשו״ת הריב״ד (יו״ד סי׳ מט) משנת תרע״ז מתארהו „לאהובי ידידי הרב הגדול בתורה ויראה מורג חרוץ בעל פיפיות״, שם (סימן נה) „הרב הגדול בתו״י חרוץ נפלא זית רענן מו״ה שמשון אלטמאן נ״י בק״ק סענדרא יע״א״.

7 המליץ על העובדא זו, הנה במשלי פתח החכם, משלי שלמה בן דוד, כ״כ בקהלת, דברי קהלת בן דוד, אבל בשיר השירים אינו מונה בפתיחה את יחוסו, רק מסתפק באמרו, שיר השירים אשר לשלמה. החילוק מובן, כי כאשר מקבלים עליהם רב ומוכיח אז רוצים לדעת ולברר מי הוא ובן מי הוא, כי לא יקבלו תוכחה מכל הבא לידם, לא כן אם חזן בא לעיר, אין דורש ומבקש על יחוסו אם הוא ראוי לעמוד לפני התיבה להיות שליח צבור ולחנן בעד הכלל כולו, רק העיקר שקולו יהי׳ ערב ונעים, לכן כאשר בא שלמה המלך להגיד מוסר ותוכחה הזכיר יחס שלו שהוא בן דוד, לא כן כאשר בא לומר שירים, פתח מיד שיר השירים אשר לשלמה.

בשנים האחרונים נתמוטטו הפרנסות והרבה בעלי בתים חשובים ירדו מנכסיהם, נכנסו אצל רבינו לטכס עצה ולעורר רחמים עליהם, אז תיקן רבינו לומר בבית הכנסת בלילי ר״ה וליל יום הקדוש את המזמור „לדוד מזמור״ המסורה לנו מפי האריה״ק כסגולה על הפרנסה.

בתקופה האחרונה המרה, הרבה רבינו לדבר על לב הגבירים להריק מהונם להעניים האומללים, עוררם שלא יחוסו על ממונם ויחייו אלמנות ולבב נדכאים, כי בזכות הצדקה נקרב את עקבות משיח צדקינו [8], וכה הלהיב את לב קהל עדתו בדרשותיו הנלהבות, עודדם וחזקם ונשא את סבלם באהבה רבה, עד רגעיו האחרונים, הנאהבים והנעימים בחייהם, לא נפרדו במותם יחד עם בני קהילתו הלך אתם למנוחת עולם, נשמות קדושים וטהורים בגנזי מרומים.

✶

רשומים אלו מימי המרים המאררים של חדשים האחרונים, מפי עדות חיה.

אחרי פורים ביום כ״ד אדר תש״ד כאשר נכנס אותו צורר היהודי אייכמן שר״י לשמי מדינת אונגרין, הגיעה השמועה המחרידה לפאקש לאזני אחד מנכבדי הקהילה ר׳ משה הלוי ראזנבוים ז״ל, הוא רץ ובא לבית רבינו בקול צעקה ומרה; כולנו אבודים!

רבינו כינס את כל הקהל הקודש לבית הכנסת הגדול, הי׳ התעוררות גדול בתחנונים ופרקי תהלים, ורבינו עשה סדר „פדיון נפש״ לחמש מאות נפשות טהורות של בני הקהילה הקדושה.

למחרתו כבר הגיעו אנשי ס. ס. ימ״ש לפאקש. הגזירה הראשונה היתה שכל נפש יהודי מוכרח לשאת את „אות כוכב״ על בגדו.

קציני הס. ס. הודיעו לעשות ביקור בבית רבינו בנוכחות מנהיגי העדה. כשבאו האורחים הוזקקו לכל הנוכחים לעמוד על רגליהם, רק להרב וותרו שיכול לשבת.

דבריהם לרבינו ולראשי העדה הי׳ בנוכח ובחוצפה יתירה, והתרו אותם שאם אחד מבני הקהילה יברח מכאן, או שיתנו מקום ליהודים זרים שאינם שייכים להקהילה, אז דמם בראשם.

כל היהודים יראים ושלמים לרבות רבינו, הוכרחו לגלח את זקנם ופאת ראשם רח״ל.

8 כאשר רובא דרובא בע״ב וצעירים נלקחו למחנות עבודה, רק מעטים זקנים ונכשלים נשארו בבית, דרש רבינו על המשנה בפ׳ במה מדליקין „שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו״ על אלו שנשארו בתוך ביתם ולא נלקחו לצבא, עליהם לדעת כי אנו חיים „בערב שבת״ בעיקבתא דמשיחא, בחשכת הגלות, ממש „עם חשיכה״, וצריך לומר בלשון שאלה „עשרתם״ את כספכם ליהנות ממנו לעניים ודלים הנאנחים ונאנקים, „ערבתם״ האם יצאתם ידי חובתכם לתת ערבות גוף להצלת האומללים נשים וטף אשר נשארו בלי משען לחם, „הדליקו את הנר״ בלשון צווי, צריך להדליק את הנר של משיח צדקינו, שאם עשיתם את כל המוטל עליכם כאמור, תזכו לאורו של משיח במהרה בימינו.

היו ימים אלו ימים שחורים ומרים, באשר נפוצו השמועות מה סופם של היהודים המובלים מידי יום ביומו לאי־שם, ונפל פחד הרוצחים על כולם כל לבב דוי וכל ראש לחלי.

אחר חג הפסח (ג׳ אייר) נפטרה אשה חשובה מרת יטל ע״ה בת ר׳ מרדכי יהודא הערצל, אשתו של הר״ר נפתלי הערצקא שרייבר־סופר, בעת הלוי׳ הי׳ חרדת אלקים, איך נשים צדקניות זעקו עד לב השמים, מתוך קנאה שזכתה לקבר ישראל, השמחים אלי גיל למצוא קבר.

הנאצים עשו גדר מסביב לחצר הגדולה של בית הכנסת, עם כמה בתים סביבה, וריכזו את כל יהודי תושבי העיר בתוך מסגרת הגיטו. כל בעלי בתים שועים וקלים נתרוקנו ממעונם ונדחקו בחדרים של בתי־הספר, משפחות על משפחות בלי רחם. עוד הוסיפו להביא מידי יום ביומו יהודים אנשים נשים וטף מהישובים מכל הסביבה, והלחץ זו הדחק נתרבה מיום ליום. הובלו לגיטו משומדים ונישואי תערובות, אלו שלא ידעו שהם מזרע יהודים אפילו.

ביום עשרה בתמוז תש״ד נסתמה הגולל על קהילה קדושה פאקש, בו ביום הובלו אסירי הגיטו לתחנת הרכבת והעלו לקרונות משא, בהם נדחקו בצפיפות נוראה, כך יצאתה רכבת המות לדרכו לאושוויץ, ושם נתיחדו עם רבבות אלפי ישראל.

דודו של רבינו הרב חיים סופר ז״ל, בנו של הגה״צ רבי משה סופר, בעל מהר״ם סופר הרב דק״ק טיסא־פורעד ז״ל, הי׳ גר הרבה שנים בפרנקפורט א. מ. והרביץ שם תורה ברבים והעמיד תלמידים הרבה. כיון שיצא שם הקצף של היטלר ימ״ש חזר למדינתנו, והתיישב בפאקש, ע״י אחותו הרבנית הצדקנית מרת אסתר ע״ה, אשת רבינו הגה״צ רבי שמעון סופר זצ״ל. בשעה שהובילו אותם לקרונות המות, הי׳ ר׳ חיים במצב של גסיסה כמעט. הלכה אחותה הרבנית הישישה ע״ה, אצל הס. ס. וחילתה פניהם, היות שאחי׳ עומד להפטר מן העולם, לכן יקחו אותו לבית חולים, וכשתצא נשמתו יקבר ע״י הגוים בבית עלמין של היהודים. בקשתה לא נתקבלה, והוא שחל״ח בדרך טרם שהגיעו לאושוויץ. לר׳ אליעזר קוט ז״ל נפטר ילד בהרכבת ר״ל.

כהנה וכהנה עשו לנו בני עולה, אין קץ ותכלית לספר את האכזריות של חיות טרף אלו, איך דיכו את חיינו עד חרמה, בילו בשרינו וגזרו אותנו לגזרי גזרים, עד שנאבדו עשתונותינו והלכנו כצאן לטבחה, בגזירת מלך מלכי המלכים דיין האמת.

ביום המר והנמהר, בשבעה עשר בתמוז דהאי שתא תש״ד, נגדע ארז בלבנון, שקעו המאורות הגדולים בצהרים, חושך כיסה את פני תבל, בו ביום עלה רבינו על מוקדה, עם עזרתו בקודש הרבנית הצדקנית הדגולה מ׳ לאה ע״ה ובנם הנפלא צדיק ועניו הגאון ר׳ אליעזר זוסמן זצ״ל, ובתם חי׳ שרה ע״ה, לרבות האם הישישה הרבנית הצדקנית מ׳ אסתר ע״ה אלמנת רבינו הגה״ק רבי שמעון סופר זצ״ל, ובנה הר״ר יואל עם זוגתו מ׳ שפרה ויוצאי חלציה ע״ה.

אתו עמו נשפכו דמם של רוב בני קהילתו הקדושה ק״ק פאקש, נתערבו דמי אבות עם בנים, דמי רבנים עם תלמידהון, חזנים עם משמשיהם, תינוקות בחיק אמותיהם, זקנים עם נערים יחדיו קדשו שמו הגדול ברבים, בימי י״ז—י״ז בתמוז, ארץ אל תכסי דמם ודם זרעם, ונקם ישיב לצריו ודם עבדיו יקום.

רבי אליעזר זוסמן אלטמן זצ״ל

בנו בכורו של רבינו שמשון זצ״ל, הי׳ הגאון האברך רבי אליעזר זוסמן. בעודו ילד רך הי׳ פלא בעין כל רואיו. בלט במדות ובהתנהגות ויראת שמים על פניו. לא ידע משחק ילדות, לא הסתובב מעולם ברחובות, בשכבו בקומו ובשעות החופש בבית רבו, הי׳ שעשועיו רק ספרי קודש וספרי לימוד. תמיד מצא לו הילד זוסמן זוית צנוע, שם חזר על למודו ועיין בספר.

כמה שנים טרם הגיע לגיל המצות נתגדל בבית זקנו הוא רבינו רבי שמעון סופר זצ״ל בפאקש. רבינו השתעשע עמו הרבה, והאציל עליו מטובו ומקדושתו. מחונן הי׳ הנער בכתיבה תמה וברה, הריץ מכתבים מבית זקנו לבית הוריו ועיטר אותם בדברי תורה נעימים אשר שמע מזקנו ואשר הגו רעיונותיו. כוחות עילואיות וסימני גדלות התנוצצו בתוך העלם הנפלא, וכל מכירי כשרונותיו קיוו לראותו עולה על במתי תורה הק׳ בראש הפסגה לאילן רברבא.

בימי בחרותו שימש את אביו הגדול בישיבה בק״ק סענדרא, ואח״כ בישיבה הרמה בפאקש. בהתמדה נפלאה גרס ושנה סוגיות הש״ס ופוסקים, וכל מה שלמד הי׳ מונח לו בזכרונו. הי׳ יד ימינו של אביו בהנהגת הישיבה, וכל דבר הקשה הדרוש פתרון הביאו אליו לפותרו. בגיל ח״י שנה נסמך להוראה מהגאונים המפורסמים, רבי אהרן פרעסבורגר רב דק״ק באניהאד, רבי יעקב גוטליב רב דק״ק ספרדים במישקאלץ, רבי אפרים פישל זוסמן ורבי יונתן שטייף, מביד״צ של ק״ק פעסט.

יראתו הי׳ קודמת לחכמתו, דקדק על כל קוץ וקוץ מדברי סופרים, בקלה כבחמורה. לא מש מתוך ד׳ אמותיו של תורה ועבדות ה׳, ולא התענין במאורעות השעה המתרחש בעולם. אביו רבינו זצ״ל העיד עליו „הוא קדוש מרחם אמו, כל מעשיו הם בלתי לה׳ לבדו״.

הגאון רבי יצחק טיגרמן רב דק״ק טשאבא זצ״ל, בחר בו בעד בתו המושלמת, והבטיח לו כסא שולחן מנורה, להיות אתו עמו באהל תורה. והי׳ סמך על שולחן חותנו כל השנים, לן בעומקה של הלכה במנוחת הנפש ככל אשר עם נפשו הטהורה.

בשנות השואה הי׳ לבקר את הוריו בפאקש, ולא הי׳ לו הזדמנות לשוב לאשתו ומשפחתו, משם נתפס לקרונות המות, והובל יחד עם הוריו מק״ק פאקש למוקדה, ושם חלקת מחוקק, עילוי הנפלא, קדוש וטהור, אפרו ספון.

אחיו הי״ו הקדישו כמה עלים בספרו של רבינו „שבולת הנהר״ לזכרו קדוש בשם „יד אליעזר״, ווי להאי שופרא דבלע ארעא, נקצץ האילן רברבא, פירותיו נשרו, נעלמו מעין חי, מחיה חיים, ירפא שבר בת עמו. ולא יוסיף לדאבה עוד.

מנהגי בית הכנסת והקהילה [1]

קודם תפלת שחרית אומרים תהלים בצבור, והאבלים אומרים קדיש יתום.

ביום שיש ברית מילה, הבעל תפלה מנגן מזמור לתודה והללוי׳ שירו לה׳, המוהל אומר בקול רם וכרות אבל לא פיסקא פיסקא [2].

פרוכת מיוחדת היתה מוקדשת ליום ברית מילה, שעלי׳ רשום כל הנוסח של ברכות המילה. בצד שמאל של ארון הקודש הי׳ עמוד של שיש, (בו הי׳ חקוק „קדיש יתום" מקום שעמדו האבלים לומר קדיש), ותחת העמוד הי׳ חור ששם נתנו המוהלים את הערלות. בשעת הברית מילה הדליקו נרות הרבה בבית הכנסת [3].

כשיש מילה בעיר אין אומרים תחנון לא בבית הכנסת ולא בבית המדרש.

ליל ש״ק שלפני המילה הנקראת „שלו׳ זכר" הולכים בני הקהילה אחר תפלת ערבית לבית היולדת להגיד ברכת „מזל טוב", וכל אחד לוקח עמו עוגות עגולות עבור ילדי ביתו.

כאשר הגיע הבן לגיל המצות, סידרו את שמחת הבר־מצוה בשבת קודש, ובני הקהילה שלחו לבית השמחה י״ג ביצים, והדל לא הפחית משלשה.

לנשואין מכריזין בבית הכנסת שתי שבתות לפני החתונה.

בהכניסה של הבית הכנסת הי׳ קבוע לוח מודעות, מיוחד בשביל ביקור חולים וניחום אבלים שאירע בין בני הקהילה.

בכל יום לפני תפלת מנחה מתאספים הילדים בבית הכנסת, וזקן אחד אומר עמהם פסוק בפסוק בקול רם „תמניא אפי" תהלים מזמור (קיט).

כשמתפללים מנחה ומעריב ביחד בלי הפסק אין אומרים עלינו לשבח אחר מנחה [4].

בשבת ויום טוב אומרים האבלים קדיש יתום אף לפני הקבורה [5].

בלילי שבתות וי״ט כשמתפללים ערבית עדיין ספק אם כבר ודאי לילה, נוהג הרב ותלמידי חכמים לחזור לומר פרשת שמע, קודם יציאתם מבית הכנסת, חוץ מימי הספירה שמאחרים עם תפלת ערבית עד שתהא ודאי לילה.

1 בכרך שני (פ״ו אות ה) הבאנו את מנהגי רבינו הגה״ק רבי זוסמאן סופר זצ״ל, בו הזכרנו הרבה ממנהגי הבית הכנסת והקהילה, כאן אנו מזכירים בעיקר את מנהגי בית הכנסת, וגם ממנהגי הרב שלא נזכר שם. המקורות של המנהגים אלו מצאנו ע״פ רוב בכתי״ק של רבינו רבי יוסף ליב זצ״ל ומה שהוסיף עליהם רבינו רבי שמעון סופר זצ״ל בעצם כתי״ק.

2 משום קו׳ מג״א (סימן נא) דכל פסוק שלא פסקו משה וכו׳.

3 כ״כ התוס׳ סנהדרין (לב ב) וסמכוהו על מש״א שם, אור הנר בברור חיל.

4 עי׳ מג״א (סי׳ קלב) ותורת חיים שם. בשו״ת פרי השדה (ח״ד סי׳ מא) נזכר, שרבינו רבי יוסף ליב סופר ז״ל התיעץ עמו אם לבטל המנהג, כדי שלא יפסיד האבל או בעל היא״צ את הק״י אחר עלינו, ועי׳ בתשו׳ מנחם משיב לש״ב הגאון רבי מנחם סופר ז״ל הי״ד (סימן כג) מש״כ בזה.

5 כבר הורה זקן זקני מו״ר הגאון ריב״א ז״ל פה קהלתינו כהט״ז (סי׳ שעה) לומר קדיש בשבת ויו״ט מיום המיתה עד הקבורה (לשון רבינו ר׳ יוסף ליב). עי׳ תשו׳ לבושי מרדכי (חאו״ח סי׳ רכג).

בכל שבת שני עלה הרב לעליית שלישי.

בלילי פסח אחר מעריב אומרים הלל בבית הכנסת [6], בליל שני סופרים ספירת העומר ואח"כ גומרין את ההלל. בליל שביעי של פסח אומרים קידוש בביהכ"נ קודם ספירת העומר ובליל אחרון של פסח אחר הספירה [7].

אחרון של פסח היארצייט מר' קאפל בן סימא ע"ה, הרב מקבל ששים כתרים לחלק לעניים, ומדליקין בבית הכנסת נר גדול לעילוי נשמתו.

בימי ספירה אומרים אב הרחמים אף בשבת שמברכין החודש, חוץ משבת שחל בר"ח.

רבינו רבי יואל אונגר ז"ל פסק לענין חתונה בימי הספירה, שהנוהגים לעשות נישואין בר"ח אייר ול"ג בעומר ור"ח סיון, אין להתיר לפניהם ולאחריהם, דבימים שאין אומרים תחנון לא מתו התלמידים. ואם עשו חתונה באותו מקום בערב ר"ח אז אין לעשות חתונה שם ביום ראשון של ימי הגבלה כי אם ביום ב' והלאה [8].

בליל שבועות, הקהל נעורים בבית המדרש הגדול, הרב עם התלמידים נעורים בבית המדרש הקטן. אחר שסיימו התורה, מביא הגבאי להרב כוס קפה ויין שרף. אחר אמירת התיקון הולך הרב ות"ח לטבול, וקודם עלות השחר אומר הרב התפלת „יהי רצון" בצבור.

כשחל יום טוב שני בשבת, מתפללים מעריב מוקדם קצת, כדי שיזהרו ההמון ולא יבואו לידי חילול שבת קודש על ידי העישון.

בשבת חזון קורא הרב ההפטורה בנגון איכה. בתשעה באב אומר הרב הקינה, ארזי לבנון ושאלי שרופה באש.

בסוף השנה כשסוגרים החשבונות של קופת הקהל, מקבל הרב י"ב כתרים, מקרן קיימת של ר' יחזקאל שפיצר ז"ל.

בליל מוצאי ש"ק קודם הסליחות, מנגן החזן ברכו בנוסח של ימים נוראים.

מי שאמר סליחות בערב ראש השנה הוא מתפלל גם מנחה.

קודם ברכו מתחיל הרב הפיוט „אחות קטנה", גם אם חל בשבת אומרים אותו [9].

בבית המדרש אומרים אחר מעריב לדוד ה' אורי, ואח"כ לדוד מזמור [10].

6 כן הנהיג רבינו ר' זוסמאן סופר זצ"ל, וכנזכר בכרך ב.

7 כן נהג רבינו ר' יואל אונגר זצ"ל וכד' הט"ז (סי' תפט סק"י), וכן המנהג בפד"ם כמוזכר במחזור רוו"ה.

8 שו"ת ריב"א (ח"א סי' כ־כא), ועי' בשו"ת מספר הסופר (ח"ב סי' מב).

9 עיין מטה אפרים (סי' תקפא סקנ"ז).

10 לאחרונה הנהיג רבינו רבי שמשון אלטמן זצ"ל לומר המזמור גם בבית הכנסת, מטעם שחלק ממתפללי ביהכ"נ התחילו לומר המזמור אחרי שיצאו הקהל משם, לפני סגירת הדלתות לכן חשש שיביא זאת לידי מחלוקת ופירוד לבבות, ובהיות שהמזמור מסוגל לפרנסה ובתקופת המלחמה ירדה פרנסת בני הקהילה פלאים, לזאת הסכימו לאומרו בביהכ"נ.

אחר תפלת ערבית מתעטף הרב בטלית על השטריימל, ועולה אל ארון הקודש לדרוש דרשת „למען ירבו" כמו רבע שעה.

קודם „ברוך שאמר" מתעטפים הבעלי תפלות בטלית, ומברכים בקול רם בנוסח מיוחד ברכת להתעטף בציצית, קודם הבעל פסוקי דזמרה אחריו הבעל שחרית ואח"כ הבעל מוסף [11].

בשעת פסוקי דזמרה גוללין את הס"ת. כשמכבדים את הרב בהמצוה, הוא מוציא את הס"ת ומוליכו להבימה וחוזר למקומו, ובשעת חזרה לוקח את הס"ת לפני ארון הקודש ומחזירו, ואומר „יישר כח" למי שקנה את המצוה.

אחר דרשת תקיעת שופר, מתחיל הרב לומר „למנצח לבני קרח".

בפיוט ונתנה תוקף מסיים הרב „יכתוב את גזר דינם" ומתחיל בקול רם „בראש השנה יכתבון", ומסיים „מי ישפל ומי ירום" ומתחיל „תשובה תפלה וצדקה" והקהל אחריו, ואח"כ מתחיל החזן „ונתנה תוקף".

הרב מסיים „וכחלום יעוף" ומתחיל „ואתה הוא מלך".

בעלינו כורע הקהל ביחד עם החזן, והרב אומר בקול רם „לפני מלך מה"מ הקב"ה".

בכל יום אחר הסליחות אומר החזן, שומר ישראל, שומר גוי אחד וכו' בנוסח מיוחד.

בעשרת ימי תשובה, קונה הרב ארבעה מינים על חשבון הקהל, ומראים להרב את האתרוגים של הקהל.

ביום צום כפור אומרים סליחות בתפלת שחרית מוסף ומנחה. היות שהסליחות הם הרבה, מתחלפות סדר הסליחות בכל שנה ושנה, ומידי שנה בשנה מדפיסים את סדר הסליחות של השתא על פתקאות מיוחדות.

ביו"ט של סוכות, לפני קריאת התורה, בשעה שהחזן קורא את ההלל בבית הכנסת, כשהרב ורוב הקהל כבר התפללו בבוקר, אז מנענע הרב הלולב עם החזן, והקהל שהתפללו אינם מנענעים.

יו"ט כשחל בשבת, מתפלל הרב עם איזה ת"ח מנחה בבית המדרש, מנחה גדולה, ומפסיק את סעודתו לשתים, כדי לקיים שלש סעודות בשבת.

בהושענא רבה, אומרים תפלת רבש"ע מימים נוראים בשעת פתיחת ארה"ק. אחר קריאת התורה מנגן החזן את נוסח הקדיש של ימים נוראים. אחר תפלת מוסף מזמרים הקדיש ואומרים שיר היחוד.

בליל שמחת תורה הי' סדר הכיבודים בהקפות הס"ת כך: הרב, הדיין, הראש הקהל, גבאי הראשי של הח"ק (אויבער גבאי), גבאי צדקה, וכל הגבאים של החברות שונות. הקפידו לתת לכל גבאי הס"ת השייך להחברה שלו. ביום ש"ת

11 בשנה זו התפלל פסוקי דזמרה הר' שלמה יוסף שטיינר, בעל שחרית השו"ב מו"ה יעקב חיים מאזעש, ובעל מוסף מו"ה משה קולקער (מכת"י רבינו ר' יוסף ליב זצ"ל).

כיבדו חתן תורה להרב מרא דאתרא, חתן בראשית להרב הדיין וחתן מפטיר לראש הקהל.

בכל שנתיים נתקיימה בחירות ראשי הקהל, ח״י אנשים. אחרי הבחירות הלך הרב לאסיפה ראשונה, ואמר דברי ברכה וחיזוק להתחדשות הקהל.

ז׳ טבת היארצייט של הגאון רבי יחזקאל בן מאטל בנעטה זצ״ל [12].

י״א טבת היארצייט של הגאון רבי יואל בן יענטא אונגר זצ״ל [13].

כשחל יום שביעי של אבילות בשבת, יושבים האבלים שעה אחת במוצאי ש״ק [14].

רבינו ר׳ יואל אונגר ז״ל מזכיר את מנהג בית המדרש שלו בפאקש, שאבל ר״ל לא מתפלל בר״ח, חנוכה ופורים זולת אשרי ובא לציון, אבל מנחה ומעריב מתפלל [15].

מזכירין נשמות גם בשנה ראשונה. מזכירין תמיד את שם האם [16].

רבינו ר׳ יוסף ליב סופר זצ״ל הורה להפסיק מלומר קדיש בסוף י״א חדשים מיום המיתה ולא מיום הקבורה [17].

ההקפות לבר מינן עשו בבית צדוק הדין. סעודת הבראה שלחו מקופת הח״ק.

בענין הנחת תפילין אחר הקבורה, אם אינו יום המיתה המנהג להניחם בברכה [18].

12 הי׳ רב בפאקש אחרי רבינו רבי יצחק גריסהאבר, משם עבר לשמש בקודש לק״ק נייטרא, שחל״ח ז׳ טבת תרט״ו, ונראתה עמודא דנהורא על קברו, והארכנו בתולדות האיש קדוש בכרך ראשון פרק שלישי.

13 רבינו רבי יוסף ליב זצ״ל נהג לומר חדושי תורה משמו, בכרך שני פ״ה נסמן כמה מקומות משו״ת ריב״א, שהי׳ רגיל לומר לדובב שפתותי רבינו נבג״מ. (בכרך שני פ״ה הנ״ל נדפס בטעות י״ט טבת).

14 הוא כד׳ הב״ח, והש״ך (סי׳ תב סק״ד) דחה דבריו, ועי׳ דעת קדושים רסי׳ שצ״ה.

15 שו״ת ריב״א (ח״א סימן כה). ביאר שם המקור לזה, היות שהר״ם מינץ אומר שלא יתפלל אבל שמ״ע בקול רם מפני שמזכירים את המאורע של יום, ומדברי מהרי״ל לא משמע כן, לכן בשחרית שבלא״ה נדחה האבל מפני ההלל אז יסתלק גם מלומר שמ״ע בקול רם, משא״כ במנחה ומעריב.

16 כדאיתא שבת (סו ב) כל מנייני בשמא דאימא, פלוני בן פלונית. אבל הגה״צ ר״א גוטמכר בספרו סוכת שלם וכן בס׳ מעגלי צדק פ׳ במדבר, עה״פ במספר שמות כ׳ להזכיר הנשמות בשם האב. ויש מזכירין שניהן. [הנה מצינו בתורה שרבקה אמרה (בראשית כד כד) בת בתואל אנכי בן מלכה אשר ילדה לנחור, אבל אליעזר הפך דבריה ואמר (שם מז) בת בתואל בן נחור אשר ילדה לו מלכה ועי׳ רמב״ן שם] ועי׳ סו״ס דודאי השדה להגאון מבאניהאד.

17 מתשו׳ רבינו הגרי״ל הנדפס בס׳ מועד כל חי (סי׳ יא) מובא לקמן בנספח לפרק השביעי (מכתב יא).

18 עי׳ ברכי יוסף (סי׳ לח) שחולק על מהריט״ץ שמחייב בתפילין אם אינו יום המיתה, מובא בשע״ת שם, ובעל חיי״א הכריע שיניחם בלי ברכה, בשו״ת דברי יעקב (מהג״ר יעקב שור) סי׳ פ״ה חולק על חיי״א, דאם לא הי׳ איסור לאבל להניח תפילין אלא אנו מסופקין אם חייב אם פטור אז יש להכריע דיניחם בלא ברכה, אבל כיון דאסור לאבל

בז׳ אדר נתאסף הקהל לעת מנחת ערב בבית הכנסת, אמרו י״א מזמורי תהלים (צ—קא), והרב מעורר בדברי הספד מגדולת משה רבינו ומזכיר את הגדולים שנעדרו בזאת השנה, אח״כ יושבים על הארץ והחזן אומר מלא רחמים, ומסיים הרב את הדרשה בדברי ניחומין.

הכהנים נכנסים לבית החיים ועומדים בצד הפנוי[19].

בתקופה אחרונה נתיסד בפאקש בית מדרש חדש, באחד מחדרי התלמוד תורה. סדר התפלות היו בנוסח ספרד, לפי רצון האברכים והבחורים שלמדו בישיבות החסידים. בית זה נעשה מרכז חשוב לתורה ולתפלה, וקול תורה נשמע שם יומם וליל.

להניח ביום א׳ א״כ אם נתחייב להניח ביום קבורה מאי חזית לפוטרו מהברכה ע״ש ובשאילת יעקב ססי׳ צט (מקונט׳ התשובות של רבינו מהרי״ל סופר). בשו״ת לבושי מרדכי (יו״ד סי׳ רכא) כ׳ שמעתי משמי׳ דהגאון דק״ק פאקש ז״ל שהזהיר מאוד שלא להניח תפילין, ובל״ס כן נוהגין בק״ק פ״ב שמקובל בידו מעיר ואב״י עכ״ל, בל״ס השומע שמע שמועה וטעה (הערת הגאון ר׳ ישראל וולץ שליט״א).

19 פה קה״י פאקש, הכהנים נכנסים בשער והולכים בצד אחד מבית החיים אשר הוא עוד פנוי בכל האורך ועומדים שם, וכבר העיר כן גם בשו״ת דודאי השדה להגאון דבאניהאד ז״ל בסימן סז וסח, ומתחילה פשיטא לי׳ מאד להיתרא רק בסימן סח שחזר הרב השואל ואייתא מתניתא בידי׳ דינא דבעל טו״ז סי׳ מה שהובא בפנים, השיב בסי׳ סח לתרץ דבריו ולחלק יצא בין אמירת ק״ש ושהיי׳ בתפילין שאוסר הטו״ז בכל ביה״ק ובין טומאת כהנים דל״ש כ״כ לגזור ע״ש סברתו, וסיים שכן נראה לו ללמוד זכות על אותן מקומות שנוהגים היתר בזה, וגם נתן עוד טעם על שנהגו כן מעיקרא הוא כדי לעשות נחת רוח ונייח נפשי׳ לנשמות הקרובים ע״ב.

ואולי יש ג״כ לחלק בין הנושאים, כי בקהלתינו יש בין צד הפנוי לצד הקברים דרך באמצע ביה״ח דרך סלולה וניכרת, ומצד אחד בקצה הצד הפנוי יש אילנות נטועים, א״כ עי״כ יש היכר טובא להכהנים שבל יעבר הגבול ולא שייך באופן זה הגזירה והרחקה משום לך לך וכו׳ לכרמא לא תקרב כמובן. (לשון רבינו ר׳ שמשון אלטמן זצ״ל בהערותיו על שו״ת מי יהודא חיו״ד).

פרק עשירי

בתי אבות

פרק זה מוקדש לזכר משפחות הכבודות „בתי אבות" של הקהילה הקדושה, לרבות תלמידי חכמים שבה, בין אלו ששכנו בתוכה ובין אלו אשר יצאו משם לשכון כבוד על פני חוצות, והיו למאורות גדולים ויצא טבעם בעולם הגדול. רשמים מתולדותיהם ומעשיהם הטובים של פרנסי ועסקני הצבור „זקני העדה" אשר נהלו את העדה הקדושה על כל מוסדותיה באמונה, להקים עולה של תורה לרוממה, לחזקה ולהעמידה על תילה.

א.

אויש

מקור משפחה הכבודה „אויש" היא מעיר פראג [1]. הגאון בעל נודע ביהודא מזכיר אחדים מגדולי המשפחה [2]. הגאון ר' צבי הירש חיות מביא בספרו אחד מרבני משפחת אויש [3]. כ"כ הגאון ר' אלעזר פלעקלש מזכירם בהערצה בספרו תשובה מאהבה [4].

ארבעה אחים ממשפחה כבודה זו עברו מפראג למדינת אונגרין, אחד מהם הי' ר' יצחק אויש, הוא התיישב בקהילה קדושה יינק, שהי' אז מקום תורה עם לומדים מפורסמים בה.

ר' יצחק שלח את בנו יחיאל מאכל לפרעשבורג לישיבת מרן הכתב סופר, ועלה בתורה וביראת שמים, נמנה בין תלמידים מצוינים, ותורת רבו הי' חביב עליו עד שהעתיק לעצמו הרבה ח"ת משיעורים שהשמיע הכתב סופר [5].

1 המשפחה מתיחסת בן אחר בן לרבינו רבי מרדכי יפה, בעל הלבושים. (מפי הרה"ח ר' ישראל חיים אויש שיחי').

2 „אהובי תלמידי ידידי הרב המופלא מוה' אהרן אויש נר"ו" (תנינא, או"ח סימן מא) „יברך ה' את בית אהרן, הוא כבוד אהובי ידידי וחביבי, הרב הגדול תלמידי הותיק והמופלא ומופלג, כבוד מוה' אהרן אויש נ"י" (שם א"ה סימן קנא). „ידידי הרב המופלא ומופלג בתורה ויראה מוהר"ר משה וואלף אויש יצ"ו" (שם יו"ד סימן קפח, מהגר"ש לאנדוי, בד"ה אחר כתבי).

3 בכתבי מהר"ץ (עטרת צבי סימן ז) „ובתשובתי להרב המופלג מהר"ש אויש מפראג שם הארכתי". שו"ת מהר"ץ סי' ע"ב, „להרב המופלג בתורה המושלם מו"ה שמעון אויש נ"י מפראג".

4 „מחותני הרב המופלא בתורה ובי"ת בנן של קדושים גזע תרשישים מוהר"ר משה וואלף אויש נ"י" (תשובה מאהבה ח"א סי' ס"ז). „כשנפטר יום א' י"א ניסן תקס"ו כבוד ידידי וחביבי הרב המאור הגדול המפורסם בתורה ויראה החכם השלם פלא ויועץ מו"ה יודא אויש זללה"ה מקהלתנו, מצאתי כתוב בצואתו שלא להספידו בעירו לא לפני מטתו ולא לאחר מטתו, ושלא לומר עליו שהי' צדיק וכי"ב שבחים ותוארים, ונסתפקתי אם שומעין לו, וקראתי אז לפני מטתו אבל של בכי, ותרדנה עינינו דמעה, אבל לא כמשפט ההספד ולא זכרתי עליו שום שבח והלל" (שם סי' קעד), ועי' עוד שם (סימן יא).

5 רבינו ר' זוסמאן (עט סופר כלל סו פ"ב) העתיק ח"ת מפנקסו.

אחרי חתונתו הי' גר ביינק, כאשר ראה שהקהילה פוחת והולך תקע אהלו אהל תורה בק"ק פאקש, התיישב בה והצליח להעמיד שם דורות ישרים.

רבינו ר' זוסמאן מביא ממנו ד"ת בילקוט אליעזר (תהלים נה)[6].

נזכר בשו"ת פרי השדה (ח"א סימן עג) „נשאלתי מכבוד ידנ"פ המופלג בהפלגת חכמים עמק החרוץ ידיו רב לו בחריצות ובקיאות כו' כש"ת מו"ה יחיאל מיכל זצ"ל (מנ"כ בעיה"ק ירושלים תובב"א), אבי הנגיד החריף ובקי גדול בתו"י מו"ה יצחק אויש נ"י מפק"ק באניהאד יצ"ו".

בספר קנאת פנחס[7] כתב „לידידי המופלא ומופלג חרוץ ושנון צדיק תמים מנעוריו, עודנו עומד על שמריו, מו"ה מיכל אויש מיינק נ"י". עוד נזכר בס' נפש יצחק (לרבינו ר' יצחק קערפל זצ"ל) בפ' כי תשא.

בירחון תל תלפיות מובא הרבה ח"ת משמו, שנת תרנ"ו (קונט' ד')[8], שנת תרנ"ה (קונט' ו') בענין הרכבת גפנים ובענין הלנת שכר, ועוד.

אחרי שמתה עליו אשתו, עזב את המדינה ועלה להר הקודש ירושלים ת"ו, ושם הקדיש כל עתותיו לתורה ועבדות ה', קנה לו בית קטן ונשא אשה, ועשה רצון קונו עד יום פטירתו, כ"ו אלול, ומ"כ במרומי הר הזיתים.

6 תהלים נ"ה, ואומר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה, הנה ארחיק נדוד אלין במדבר סלה. שמעתי מאהובי הרבני החרוץ צדיק תמים כמו"ה יחיאל אויש נ"י מפה. כוונת הפסוקים כי יש שני דרכים לעבודת ה' יש שפורש עצמו מכל תענוגי גשמיים כמבואר בחוה"ב שפורש מצ"ט שערי היתר שלא יכשל ללכוד ברשת תאות איסור, אבל דרך הישר לאיש אשר יתן רסן בנפשו לבל יתגאל מפת בג התאות, גם שצדיק אוכל לשובע נפשו ונותן לגופו תפקידו בכל זאת לא יעצרנו הגשם מלעלות על סולם השלימות מועף לעוף בכנפי רוחניי, כי מלאכי אלקים עולים בנפש ויורדים לכלכל גופם במשפט, וזה הי' מדריגת אאע"ה כפי' הראב"ד, יפה כחו של אברהם שעשה שלום עם יצה"ר וכרות עמו הברית, מדוד שעשה אותו חלל כי לבי חלל בקרבי, כי דוד המע"ה הי' פורש עצמו מכל התענה בצום גופו, הי' לו דמעותיו לחם יומם ולילה, עד שהרג יצרו והי' חלל בקרבו, לא כן מדריגת א"א שעשה שלו' שגם מעוה"ז לא הניח ידו, ע"כ ביקש דהע"ה מי יתן שאוכל להיות במדריגה כא"א מועף לעוף כיונה פורחת באחת ולשכון באחת, כך הנפש תעופה למעלה אבל גם ואשכונה השקט ובטח בגוף, כי אם ארחק נדוד, להיות נע ונד בארץ להתרחק מכל תענוגים אז אצריך ללון במדבר כחוקרים של או"ה יושבים כערער בערבה בלי יושב, ולא בזה חפץ ה' כי לא לתהו בראה, כי מה יפה אהבה להשי"ת בתענוגים (ילקוט אליעזר תהלים).

7 להג"ר פנחס שטיין רב דטורוק סט. מיקלאש (סימן לב).

8 תוס' פסחים (כד ב ד"ה צירעה) הקשו על פרש"י שכ' הא דכ' אל תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה, לא חשיב לי' דבגדולים מיירי דלא כתיב בהו שרץ וכו', והקשו התוס' דבסנהדרין נ"ט דרשינן וכל חי' הרומשת זה הנחש, משמע דרמישה הוה נמי בדבר הרוחש כמו נחש שהולך על גחונו ע"כ, ותמי' דבסנהדרין קאי על נחש בעוד הי' לה רגלים וליכא תמי' על רש"י, אמנם בתוס' נדה (כג א ד"ה ליתני) כתבו דלאחר שקצצו רגליו לא מיקרי חי' סתם אלא חי' הרומשת ע"ש, ובזה מובן קו' התוס' לרש"י לשיטתם (תל תלפיות שם).

הי׳ לו לר׳ מאכל אויש זכי׳ יתירה, לראות את בניו יראים ושלמים עוסקי תורה ומצות, הם היו עמודי התווך בק״ק פאקש, בנים ובני בנים הולכים בתורת אבות, חסידים ואנשי מעשה, נטעי נאמנים לה׳ ולתורתו.

בנו הגדול ר׳ יצחק איצק אויש, למד בישיבת רבינו רבי זוסמאן סופר זצ״ל, מזכירו בספרו הגדול „ספר המקנה״ [9], משם עלה ללמוד אצל מרן בעל „שבט סופר״ בפ״ב [10], ויצא שמו כאיש גבור חיל בתורה הק׳. ר׳ איצק אויש קבע דירתו בקהילת באניהאד הסמוך לק״ק פאקש, שנים הרבה שימש שם בתור ראש הקהל, תורה וגדולה התאחדו על שולחנו. ר׳ איצק הי׳ בקי בכל מקצועות התלמוד, מחדש חידושים נפלאים, הוא הי׳ פאר הבעלי בתים בכל המחוז.

בשנת תרע״ב כאשר נתיסד חברת „מחזיקי הדת״, שתעודתה היתה לחזק את הדת והחינוך המסורתית בהקהילות שמעבר לנהר „דונא״ [11], נבחר ר׳ איצק להיושב ראש של החברה. הוא יזם להעמיד בית מלאכה גדול, שם יעבדו ילדי בנ״י בחורים שאינם מסוגלים לעלות במעלות התורה, כדי שלא יתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם ולא עלתה בידו [12].

לעת זקנותו הי׳ ר׳ איצק סגי נהור (ל״ע), אמרו עליו שאף בשנים הללו לא ישב ריקם, חזר ר׳ איצק על מסכתות הש״ס שהיו שגורים בפיו, תמיד היו שפתותיו מרחשין בדברי תורה [13].

רבי דוד אויש, הי׳ תלמיד מובהק להגה״ק רבי שמואל ערינפלד בעל „חתן סופר״ זצ״ל, נשא בתו של רבי עמרם גרינוולד מטשארנא, אחותו של הגה״ק רבי משה בעל „ערוגת הבושם״ זצ״ל. ר׳ דוד הי׳ ת״ח גדול חריף ומחודד, מבין ת״ח הקבועים לומדי שיעור בחברה ש״ס בפאקש. נפטר א׳ טבת שנת תרצ״ג.

בניו: הרה״ח המפורסם הר״ר עמרם אויש אב״י בק״ק סאטמאר (עי׳ תשו׳ קרן לדוד או״ח סי׳ י׳), בפאקש גרו הר״ר שמואל, והר״ר יוסף אויש (נפטר בפאקש אחרי השחרור ביום ג׳ מנחם אב). רבי עמרם ניישלאס זצ״ל (ראה לקמן אות יג) הי׳ חתנו. להבדיל בחל״ח חתנו הרה״ח ר׳ אליעזר אבערלנדר שיח׳. זוגתו הצ׳ מרת אסתר ע״ה נפטרה בברוקלין י״ד אדר א׳ תשכ״ה, תנצב״ה.

הר״ר שמחה בונם אויש, מחשובי הקהילה, חתן הר״ר יצחק דוד קאהן ז״ל. בניו; הר״ר מנחם הלל אויש בפאקש הי״ד, הר״ר וואלף אויש בפעסט (נ׳ כ״ח מנחם אב). ר׳ בונם שחל״ח כ״א אדר תרפ״ג.

הר״ר אברהם אויש, איש צדיק תמים הי׳ ר׳ אברהם, תמיד מעשרה ראשונים בבית הכנסת. בניו: הר״ר זלמן אויש אבן יקר בסערדהעלי, ר׳ יוסף אלי׳ בפאקש,

9 כלל כג פרט א.

10 נזכר בספר „כתוב זאת זכרון״, בין התלמידים אבל לא לפי כבודו.

11 ראה וילקט יוסף (תרעב קונטרס ט).

12 לקמן בנספח למכתבים, הבאנו תשובתו של רבינו הג״ר יוסף ליב זצ״ל, מה שהשיב לר׳ איצק אויש. ועי׳ תשו׳ קרן לדוד או״ח (סי׳ קעב) מש״כ בזה.

13 נזכר בשו״ת מי יהודא ח״ב (סימן צו).

ר׳ יחיאל מאכל בפעלדיהאז, הב׳ שמעון אויש, עלה לא״י לעבוד את אדמת הקודש, לאחר שנחלה חזר לפאקש ונפטר בדמי ימיו ל״ע, עליהם השלום.

הגה״צ רבי אהרן אויש, תלמיד דודו הגה״ק בעל „ערוגת הבושם״ בחוסט, הי׳ חתנו של הגה״צ רבי חיים פרידלנדר מליסקא זצ״ל. שימש ברבנות בק׳ לופעני[14], אחרי השואה הי׳ ראב״ד בגרוס-וורדיין. שחל״ח פעיה״ק ירושלם ת״ו, ג׳ סיון תש״ך.

בניו: הרה״ג ר׳ חיים ור׳ יחיאל אויש שליט״א, חתניו: הרה״ג ר׳ משה וואלף פוללק הרב דגרוס וורדיין בארה״ב, להבדיל בחל״ח הרבני ר׳ אשר שיינברג (בנו של הגה״צ רבי משה דוד שיינברג ז״ל דיין דק׳ מ׳ וואשרהעלי) שחל״ח כ״ג ניסן תש״ל בנתני־ה תנצב״ה.

✶

חתנו של ר׳ מאכל הי׳ הרה״ג ר׳ אביגדור כ״ץ קאהן זצ״ל בפאקש. הוא שימש הרבה שנים בתור מורה הוראה בקהילת דיסעל (מחוז זאלא), ושם הי׳ לו משא ומתן בתורה והוראה עם גדולי הרבנים במדינה[15].

בשנת תרע״ט בתום מלחמת העולם הנוראה, עשו הגוים שמות בישוב דיסעל כמה נפשות יהודים נהרגו ר״ל ונחרבה הקהילה כליל, אז העביר רבי אביגדור את משכנו לק״ק פאקש.

גם בפאקש עשה רבי אביגדור פעלים לתורה, מידי יום ביומו בערב ובבוקר הגיד שיעור בבית הכנסת לסוחרים ובעלי אומניות, הטיף להם מוסר ודברי אגדה המושכת את הלב, כן זכה להיות כל ימיו ממזכי הרבים.

רבי אביגדור הי׳ מעוטר במדות טובות, דעתו מעורב עם הבריות, הקדים שלו׳ לכל אדם בסבר פנים יפות לצעירים וילדים. בילה את שיבתו בנעימים, עד שהובל עם זוגתו ורוב יוצאי חלציו לכבשוני אוישוויץ.

בניו היו כולם יראי ה׳ מרבים; הרבני צ״ת ר׳ אהרן (חתנו של הר״ר שלמה אונגר) הי׳ מלמד תינוקות בפאקש. בנו הר״ר הלל, הר״ר יחיאל, בנו הר״ר משה, הי״ד. בנו הר״ר יוסף אלי׳ הי׳ חתנו של הר״ר אברהם סופר מסערדאהעלי (בן הגה״צ מהר״ם סופר מט׳ פורעד), בזיווג שני הי׳ חתנו של הרב ר׳ אברהם מיללר מפאקש, נפטר בבני ברק, י״א מנחם אב תשכ״ג.

בתו מ׳ ראכל ע״ה (אשת הרה״ח ר׳ חיים קליין שיח׳, נזכר בשו״ת לבושי מרדכי, מהד״ת סי׳ קצו). בתו מ׳ שרה עם בעלה הרה״ח ר׳ יצחק זינגר מפעסט. בתו מ׳ אסתר אשת הר״ר יצחק מרדכי קאהן, הי״ד.

14 נזכר בשו״ת פרי השדה ח״ב (סימן צג), ח״ד (סי׳ לא, נו קלה).

15 עיין שו״ת ערוגת הבשם חיו״ד (סימן קצו, רג). שו״ת פרי השדה ח״ב (סי׳ פו) „אהובי הרבני המופלג בתו״י חרוץ נשגב בעל פפיות כהן שדעתו יפה מו״ה אביגדור קאהן שו״ב ומו״צ בישוב דיסעל יע״א״, עוד שם (סימן נא).

ב.

אונגר

הרבני הגדול בתורה, חריף ובקי מפורסם, רבי שלמה אונגאר זצ"ל בן הר"ר יחיאל מאכל מצעהלם, הי' חתנו של הר"ר יואל צבי בינעט (לקמן אות ג) תלמיד מובהק של הגה"ק רבי שמואל ערינפלד בעל חתן סופר ממאטערסדארף זצ"ל [1]. פרנסתו הי' ממסחר יין, אבל רוב שנותיו בילה בעסק ש"ס ופוסקים.

רבינו ר' זוסמאן חבבו מאוד בעד שכלו הישר בחריפות, ומזכירו בספריו [2]. הי' מעמודי התווך של הקהילה, ודבריו היו נשמעים. גם הי' מוהל מומחה ותמיד הי' מוכן לנסוע בכל הגלילות להכניס בנ"י בבריתו של אאע"ה בלי שום קבלת פרס.

בניו; הרה"ג החריף עצום ר' ראובן ליב אונגאר בזוענטא [3], הרה"ח צ"ת הר"ר מנחם מענדל אונגאר מבעלעד, הרה"ח ר' עמרם אונגאר מפאפא, נפטר בדמי ימיו. חתניו; הר"ר אהרן הכהן קאהן בנו של הרב אביגדור קאהן ז"ל, והרה"ח יעקב שלו' קליין ז"ל מפעסט.

ג.

בינעט

הר"ר יואל צבי בינעט הי' בנו של הגה"צ ר' מענדל בינעט, שהי' דיין דק"ק פאקש [1]. ר' יואל הרש הי' תלמיד חכם גדול, תלמיד מהר"ם שיק נזכר בשו"ת

1 „מט"ד יע"א ג' לס' ויגש תרל"ט לפ"ק. שוכ"ט וברכה מעל ע"ר [על ראש] ה"ה אהובי תלמידי חביב נפשי וצמידי הב' המופלא ומופלג חו"ש זי"ר יפ"ת ירא ה' כ"ה שלמה נ"י אונגאר" (חתן סופר תשו' קטז).

2 עט סופר (כלל סח פ"ו ד"ה פי' משניות) „וינ"פ החריף מו"ה שלמה אונגאר נ"י", שם (כלל עט פ"ג ד"ה לדעתי).

3 בנו הבכור נקרא ראובן ליב, על שם המאורע, היות שאחרי חתונתו עשה מסחר יין עם שותף בשם ר' ראובן ליב ראזענבוים, ת"ח גדול ממשפחת רם ליטש־ראזענבוים, שלקח לו אשה מפאקש ממשפחתו בית ראזענבוים, נזכר בשו"ת משיב דברים (חיו"ד ח"ב סימן קמ) „ידנ"פ ש"ב הרבני המופלא ומופלג קצין ירא ה' מרבים כש"ת מו"ה ראובן ליב ראזענבוים נ"י בק"ק פאקש יע"א". ר' ראובן ליב הלך בשליחות מסחרם ואירע לו מקרה שנעדר בתאונה ר"ל ללא בנים (י"ח סיון), ע"ז עשה ר' שלמה עמו חסד של אמת בקראו את בנו הגדול אחריו. ר' ראובן ליב אונגר הי' גבור חיל בתורה, עמקן חריף ובקי, מגדולי תלמידי מרן הגרי"צ דושינסקיא בגלאנטא (נזכר בשו"ת מהרי"ץ ח"א סי' צז). ותלמיד נאמן להגה"צ בעל „ערוגת הבושם". נשא את בת הרה"ח הנגיד ר' שלמה זלמן פאללאק ז"ל מזענטא, והי' שם אבן יקר ומגדול עוז עד ימי הזעם שנספה עם זוגתו ובנו הב' החו"ב יחיאל מאכל ובתו ע"ה, הי"ד.

1 רבי מענדל בינעט נולד בבאניהאד, אביו הי' אחיו של רבן של כל בני הגולה רבינו מרדכי בינעט זצ"ל (מפי בעל נכדתו רבי שלמה אונגר זצ"ל). ראה סוף כרך א. (שם עמוד 151 שורה 3 כתוב בשנת תרס"ה, יש לתקן תר"ה).

מהר"ם שיק חיו"ד (סימן קנב) משנת תרל"ג „לאהובי תלמידי הרבני המופלג בתורה כש"ת מו"ה יואל צבי נ"י באנעט בק"ק פאקש יע"א". שם (סימן קנז) בתוך התשובה. שם (סימן ריא) שואל את רבו, היות שיצא חרם על ספר ב"י החדש, וכמה נדיבים אשר הבטיחהו לתמוך בו רוצים לחזור מנדרם, אם המה רשאים. שם (סימן שסו) שואל אם (אבל) ילך לסעודת ברית מילה, כיון שמנהג קהילתו לילך, והשיב שלא ילך אפי' כשאין אוכלין בסעודה רק מאכלי חלב.

נזכר עוד בתשובת נחלת בנימין להגאון רבי וואלף ברייער זצ"ל הרב דק' טאב, (סימן כו־כז) „לאהובי כנפשי ורב חביבי הרבני החרוץ ושנון המופלג בתורה וביראה הנפלאה בנש"ק מו"ה יואל הרש בענעט נ"י לנצח", שואל את הגאון מטאב, אם מותר לברך ברכת המזון נגד מראה, אם רואה בו שערות של אשה. עוד שם (סימן מו).

בנו ר' יעקב בינט הי' ראש המשפחה בפאקש וד' פולדוור. בניו הר"ר יושע יצחק בינעט חתן הרבני צ"ת ר' שלמה זלמן טשוטשקא. הר"ר מנחם מענדל חתן הגה"צ ר' טובי' פישער רב דק"ק שארוואר ז"ל. הר"ר שלו' בינעט שהי' גר בדונא פולדוור. חתנו ר' יואל צבי מיללער בפאקש.

ד.

רבינו רבי יוסף צבי דושינסקיא

ראש המשפחה הי' ר' מרדכי בן ר' מתתי' למשפחת וואלף. ר' מרדכי הי' תלמיד חכם גדול, מוהל מומחה, אבן יקר בק"ק פאקש. בזיווג ראשון הי' חתן המלך רבינו ר' איצק גריסהאבר זצ"ל, אשר לקח את בתו מרת בילא בת שרל, אחותם של הני תרי צנתרי דדהבא הגאונים המפורסמים רבי משה פאקש מיינק [1], ורבי קלמן טעבל מפאקש [2]. מרת בילא ילדה לו שני בנים ,יוסף ובנימין. ר' יוסף וואלף הי' ת"ח מובהק, רב ואב"ד דק' קאלאטשא [3] וגם אחיו ר' בנימין הי' גר שם [4].

1 ראה כרך א (עמודים 90—96) שהי' מגדולי תלמידי מרן הח"ס, ועי' בלקוטי תשובות ח"ס, חלק המכתבים (לונדון תשכה), וס' זכרון אבות (תשלא). ר' מרדכי וואלף רשם בפנקסו „מוהל־ביכעל" בזה"ל: יום ג' כסלו [תקפב] הייתי ביינק אצל גיסי מו"ה משה, והי' הוא מוהל ראשון אצל בנו הילד דוד, וגיסי מו"ה ק"ט [קלמן טעבל] הי' פורע, ואמר לי למוצץ את דמו, וראיתי שיש עוד עור לפרוע ופרעתי ומצצתי, וה' יגדלהו לתורה ולחופה ולמט"א.

2 ראה כרך א (ע' 91). נפטר ד' חשון תרט"ז, מ"כ בפאקש.

3 נזכר בתשו' ריב"א לרבינו יואל אונגר זצ"ל, ח"א סימן פח, פט, קא, קמז, ח"ב סימן סב (בתאריך תריח—לח). הי' תלמיד מרן הח"ס.

מכתב ממרן בעל כתב סופר ז"ל (אגרות סופרים מכתב מ).

בן פורת יוסף יוסיף דעת ויראת ה' ה"ה הרבני המופלא מלא פלג חריף ושנון כ"ש מה"ו יוסף נ"י מילדי ותושבי ק"ק פאקש יע"א חתן הגאון הגדול המפורסם מה"ו בער אבד"ק מיקלאש נ"י.

ידעתי מאז שימש בישיבה לפני אדוני אבי מורי ורבי מאוה״ג זצ״ל ושאב ממעייני חכמתו, וגם הי׳ ביני עמודי בישיבתינו, בחור כארזים חכו ממתקים וכלו מחמדים, למד ושנה הרבה בגפ״ת ופוסקים, ומני אז עלה על ראש שמחתו ונפל חלקו וגורלו בנעימים, לא מש מאוהל תורה הלך לאורה, טעמו לא פג ריחו לא נמר והוסיף כפלים לתושי׳, מילא אוצרותיו בגנזי ש״ס וראשונים ובפסקי דינים רבו פארותיו הם שגורים בפיו, ובהם עמקו מחשבותיו מחשבה לטובה ושם עיונו לברר וללבן חדודו קודם ללבונו מעמיק שאלה ומפרק על דרך שכל וחידוד ויש בו טעם זקנים כאחד מן

אחרי שנפטרה אשתו, לקח לו לאשה בתו של ת״ח גדול מנכבדי פאקש, הר״ר הרש קוניץ [5]. זהו נוסח של תנאים האחרונים שהותנו בין הצדדים ונכתב ונחתם אחרי החופה;

דברי הברית והתנאים שנדברו והותנו בין הצדדים, ביום החופה, דהיינו ה״ה ההר״ר המפואר הר׳ מרדכי בהמנוח הר׳ מתתי׳ העומד מצד עצמו צד א׳ וה״ה ההר״ר המפואר הר׳ הירש בהמנוח ר׳ וואלף ובתו יקרה מ׳ פעסל צד שני, ובפנינו עח״מ עשו הצדדים הנ״ל קגא״ס על כל פרטי הדברים המבוארי׳ להבא, ר״ד ה״ה ההר״ר המפואר הר׳ מרדכי הנ״ל נשא וקידש את הבתולה מ׳ פעסל הנ״ל בט״ק של זהב, והכניסה לחופה כדת משה וישראל, והיא קבלה ממנו קידושין כנהוג וכאורח ארעא, והכניס כל אשר לו, ונתן סבלונות, לפי ערכו וכבודו, וה״ה ההר״ר המפואר הר׳ הירש הנ״ל הכניס לנדן בתו מ׳ פעסל הנ״ל במזומנים סך חמשה מאות זהובי׳ וו׳ וו׳ [וויענער — ווערונג], והלבישה במלבושי כבוד לשבת וי״ט וחול, ובגדי לבן וצעיפים וסבלונות ומטה מוצעת, הכל לפי ערכו וכבודו, ומעתה מחויבים הזוג הנ״ל לנהג יחד באהבה ובחיבה, ולא יבריחו ויעלימו וינעלו לא זה מזו ולא זו מזה שום הברחה, רק ישלטו שניהם בנכסיהם בשוה, ואח״ו [ואם חס ושלום] יעשה התורני הר׳ מרדכי הנ״ל לזוגתו מ׳ פעסל איזו דברים שאינה יכולה לסבול, וצריכא לבי דינא, אז יתן לה משך ימי הקטט כפי שומא הב״ד לפזור מזונות, וכל בגדי׳ ותכשיטי׳ השייכים לגופה, ועכ״פ ירד עמה לד״י לב״ד (שְׁלהם) תוך ד״י ימים אחר בקשתה ממנו, וע״פ יעמוד כל ריב, ואחר שיתפשרו, תחזיר היא לבית בעלה, וכל הנותר במזומן המעות וכל בגדי׳ ותכשיטי׳ תחזירי למקומה הראשון, ומחמת העדר כך נתקן, שאח״ו יעדר הוא בשנה ראשונה אחר החופה בלי זרע קיימא מזוגתו הנ״ל תקחי היא כל מה שהכניסה ולא כתובה ותוספת, ואח״ו יעדר בשנה השני׳ אחר החופה בלי ז״ק ממנה תקחי היא כל מה שהכניסה וחצי מן התוספת, ואח״ו יעדר בשלישית ומשלישית ואילך תקחי היא כתובה ותוספת, ואח״ו תעדר האשה הנ״ל בשנה ראשונה אחר החופה בלי ז״ק מבעלה הנ״ל יחזיר הוא ליורשי׳ כל מה שהִכניסה, בניכוי הוצאות כסדרן, ואח״ו תעדר בשנה השני׳ אחר החופה בלי ז״ק ממנו, יחזיר הוא ליורשי׳ החצי ממה שהכניסה בניכוי הוצאות כסדרן, ואח״ו תעדר בשלישית ומשלישית ואילך, הדין

הגבונים סותרים ובונים, מרגניתא טבא ראוי׳ להעלות על שלחן מלכי רבנן, וכבר ראיתי בידו יקר סהדותא ועטרת התרה לראשו מאת ידידי הרב המופלג המפואר אבדק״ק פאקש נ״י...

הכ״ד לכבוד התורה פה פרעשבורג המעטירה

הק׳ אברהם שמואל בנימין בה״ג מהרמ״ס זצ״ל

4 בתשו׳ מהרי״ץ (ח״ב סימן נח) כותב רבינו „...דודי רחימי וחביבי, איש כלבבי, הרבני המופלג במו״מ תרומיות כש״ת מהו׳ בנימין ידיד ה׳ ישכון לבטח, עד ביאת צמח...״. שם בנו אשר גר ג״כ בקאלאטשא הי׳ ר׳ יצחק וואלף.

5 נזכר בשו״ת המצרף (לר״מ קוניץ).

חוזר לסיני בעל יורש את אשתו, ובכל הזמנים הנ"ל תקחי בראש ט"ק בלי ניכוי ומגרעת מכתובתה.

כל הנ"ל נעשה בח"ח ובשד"א ובקגא"ס דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי, וקנינא מהצדדים הנ"ל על כל מה דכתוב ומפורש לעיל במנא דכשר למקני בי' נעשה פה פאקש יום ה' ח"י כסלו תקפ"ה.

הכל שריר וקים

הק' מרדכי ב"ה מתתי' ז"ל   הרש קוניץ

בפנינו עח"מ עשו הצדדים הנ"ל קגא"ס על כל הנ"ל ואף חתמו בחתמות ידייהו לכן אשרנוהו וקיימנוהו פאקש יום הנ"ל

הק' הירץ טריביטץ נאמן פאקש
הק' זעליג הרץ סג"ל

אשתו מרת פעסל ילדה לר' מרדכי ארבע בנות; בילא, רחל, שרה עלקא, הינדל, ובן אחד הנקרא שמו בישראל, דוד.

ר' מרדכי השתדל לטובת גיסו הג"ר קלמן טעבל, להשיג רבנות;

בע"ה פאקש תמוז דהאי שעתא לסדר ולפרט את אשר תברך מבורך [תריב] לפ"ק.

לכ' מ"ו הרב הגאון המופלג זקן ויושב בישיבה מו"ה יחזקאל בנעט[6] נרו בהלו, לאורייתא חילו.

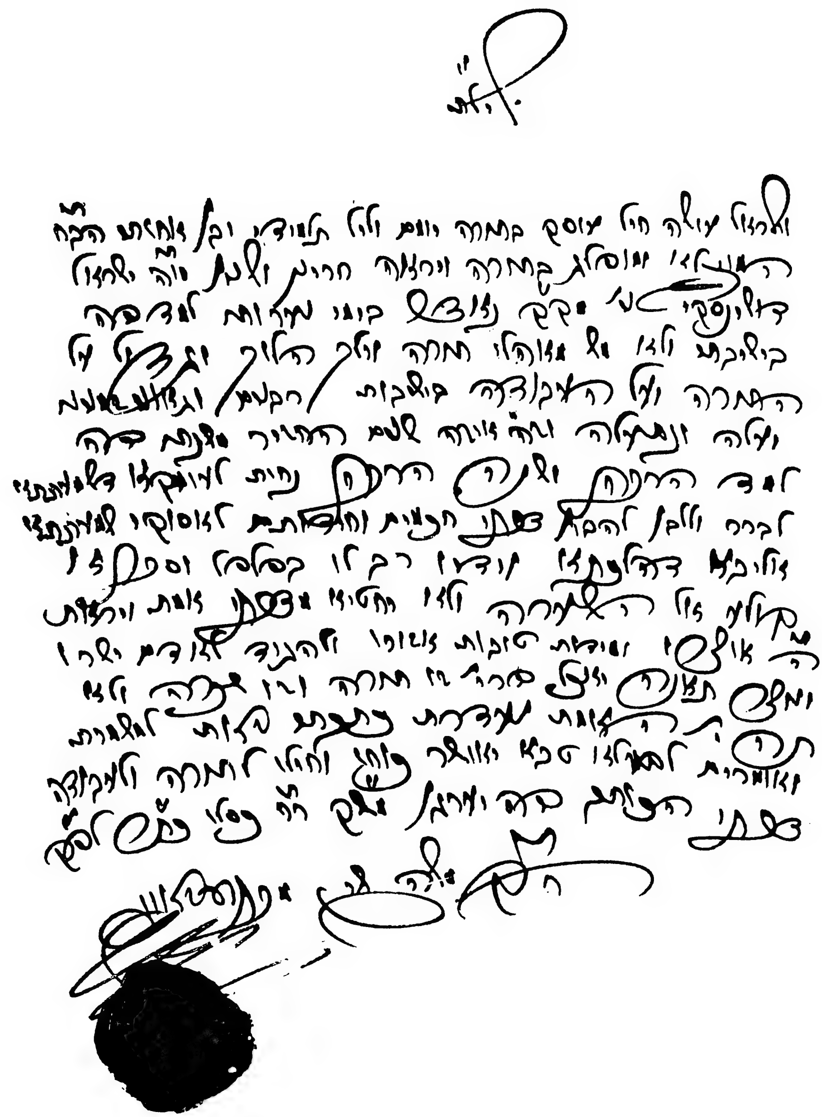
אל אהי' בעיניו כמתעתע על אשר הרימותי ידי יד כהה לרמוס בחצרות קדשו, [ראיתי] את מכתב קדש פיתוחי חותם של כבוד אמ"ו הה"ג נ"י אל גיסי מו"ה קלמן טעבל, [יעשה] לטובתו ככל אשר יהי' לאל ידו, ואם יתודע לו איזה מקום מוכשר לפניו, אל ימנע מהם איש אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם, יעשה עמו בטובה לכתוב להם כי מוסכם ביניהם כעת לתת המשרה על איש ראוי לאותו איצטלא, כי יש לאל ידו לנהג את צאן ישראל אחר המדבר הקדוש, הן בתורה והן ביראה, אי לזאת לבי דוי עלי, כי לא יוכל לישב ולעסוק בתורה כאשר עם לבבינו, אמ"ו הגאון נ"י יודע את דעתו עוד הי' יושב בעירנו על כסא מלכותו, שזה הי' מבוקשתו מה"י, וגם שמע בקולי, וזה חלקי מכל עמלי, אי לזאת בקשתי שטוחה מול כבוד אדמ"ו הה"ג נ"י כי דבריו יעשו רושם, ואם מה' יצא הדבר, בני הקהלה ההיא יחזיקו טובה לאדמ"ו נ"י עבדו נאמן באהבתו

הק' מרדכי

★

בישוב נאדאש, לא רחוק מפרעסבורג, חי' משפחה מיוחסת בשם „דושינסקי" ראש המשפחה הי' ר' אהרן. נצר ממשפחה זו הי' הגה"צ ר' דוב בער דושינסקיא,

6 מי שהי' אב"ד דק"ק פאקש בתקופה של תקפג—תקצב, ואח"כ רב דק"ק נייטרא, שחל"ח ז' טבת תרט"ו, ראה כרך א פרק שלישי באריכות.

תצלום כתי"ק של מרן המהר"ם שיק זצ"ל

רב בק׳ נאומעסטא (נ׳ ד׳ חשון תרפב). ר׳ אהרן נשא אשה, בתו של הר״ר יוסף שיק, אביו של מרן הגה״ק רבי משה בעל מהר״ם שיק זצ״ל. לר׳ אהרן נולד בן ושמו ישראל, כשהגדיל הלך ללמוד תורה ליערגען מפי דודו מרן רבי משה שיק, ונתגדל אצלו כבן בית. גם למד אצל הג״ר מנחם דייטש אב״ד גאלאנטא, ומשם עלה ללמוד לישיבת מרן הכתב סופר בפ״ב [7].

זאת התעודה שהעניק לו רבו מהר״ם שיק, לעת בואו בברית תנאים;

ישראל עושה חיל עוסק בתורה יומם וליל, תלמידי ובן אחותי הבח׳ המופלא ומופלג בתורה ויראה חרוץ ושנון מו״ה **ישראל דושינסקי** נ״י מק״ק נאדיש, בימי נערותו למד פה בישיבתי ולא מש מאהלי תורה וילך הלוך וגדול על התורה ועל העבודה בישיבות רבנים וגאוני זמנינו ועלה ונתעלה, וזה איזה שנים החזיר משנתו פה, למד הרבה ושנה הרבה, נחית לעומקא דשמעתתא לברר וללבן להבין דברי חכמים וחידותם לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וידיו רב לו בפלפל וסברא קולע אל השערה ולא יחטיא מדברי אמת, ויראת ה׳ אוצרו ומידות טובות אזורו, ולהגיד לאדם ישרו, ונוצר תאנה יאכל פרי׳ זו תורה וזו שכרה, ולא תהי׳ האמת נעדרת, כתבתי זאת למשמרת, ואומרים לפעלא טבא יאושר כוחו וחילו לתורה ולעבודה.

דברי הכותב פה יערגן מש״ק ר״ח כסלו כת״ר לפ״ק

הק׳ **משה שיק מברעזאווע**
(מקום החותם)

ביום ט׳ כסלו תר״ך בא הב׳ ישראל דושינסקיא בברית תנאים, עם בתו של התורני הנגיד ר׳ מרדכי וואלף מפאקש, החתונה התקיימה ברב פאר ביום י״ד חשון תרכ״א, בהשתתפות הגאון הצדיק המפורסם רבי משה שיק המהר״ם שיק זצ״ל, אשר עמד למחותן מצד בן אחותו החתן ר׳ ישראל, אשר נתיתם מאביו בעודו נער.

יהודי פאקש לרבות הת״ח שבה, יצאו לקראת פעמי מרכבותיו של הגאון, והעיר פאקש צהלה ושמחה. בהזדמנות זו בא המהר״ם שיק בברית תנאים עם בתו אסתר, עם בנו של המחותן ר׳ מרדכי החתן דוד וואלף.

ר׳ מרדכי וואלף השאיר אחריו צוואה ארוכה ובין השאר הוא ביקש, שיטבלו עצמם במקוה טהרה י״ב נושאי המטה, וכל המתעסקים בשעת הטהרה ובשעת השכבה בקבר יהיו טבולים, וגם יחלקו מעזבונו לעניים בשעת הלוי׳ כמספר „צדק לפניו יהלך״.

ר׳ ישראל קבע אהלה של תורה בפאקש, חמיו החזיקו מתחילה, שיהי׳ פנוי לתורה ועבודה כנפשו, ואחר כמה שנים שלן בעמקה של תורה והלכה, הכניסו

7 קורות בתינו, בירחון ההתאחדות תלמידי בית יוסף צבי.

למסחר. כאשר לא עלתה לו פרנסת החנות נאלץ ר׳ ישראל לקבל עליו משרת מלומדות בתלמוד תורה של פאקש. שלשה בנים נולדו לר׳ ישראל, מתתי׳ [8], יוסף צבי המכונה הרשל [9], משה מרדכי א[9].

✶

הב׳ מתתי׳ הי׳ ילד חריף ומחודד, מעוטר במדות ישרות ובעל חן. עוד טרם שהגיע לעול המצות הלך ללמוד בישיבת הגאון הצדיק המפורסם רבי משה פוללאק, בעל וידבר משה זצ״ל לבאניהאד, משם עבר לישיבת דודו הגאון מרן מהר״ם שיק ואח״כ לפ״ב אצל מרן השבט סופר זצ״ל.

כאשר הגיע לפרקו נשא את בתו של הרבני הנגיד ר׳ פייבל קליין מפעסט [10],

8 נולד י״ג חשון תרכ״ד (קורות בתינו).

9 רבינו רבי יוסף צבי, נולד כ״ה תמוז תרכ״ז (שם).

9א הרב ר׳ משה מרדכי דושינסקיא זצ״ל הי׳ תלמיד מובהק לאחיו רבינו מהרי״ץ בהיותו בגאלאנטא. גם למד בפ״ב אצל מרן בעל דעת סופר ובעירו בפאקש אצל רבינו יוסף ליב סופר, ונסמך הימנו להוראה. נשא את בתו של הר״ר אשר טויסקי מוווייצן וקבע את משכנו בעיר פעסט. אחרי עליית רבינו לעיה״ק ירושלם ת״ו, עלה גם הוא להשתקע פעיה״ק. בשנת תש״י הוציא לאור את הספר „עוד יוסף חי״, מגדולת אחיו הגדול זצ״ל, והעלה בו הרבה ח״ת ומדרשותיו של רבינו, אשר הי׳ מונח בזכרונו עוד מימי עלומיו. שחל״ח א׳ דר״ח אדר ב׳ תשכ״ה, תנצב״ה.

10 הר׳ פייבל קליין ז״ל הי׳ תלמיד מובהק של הרב משאר־בוגארד (בקרבת באניהאד), הג׳ ר׳ אברהם צבי אבעלס (נזכר הרבה בתשו׳ ריב״א) חתן רבי משה פעלרס רב דק׳ באניהאד, ושלח את תלמידו ללמוד אצל גיסו הגאון ר״מ פערלס בקראלע. הי׳ גר בפאקש אח״כ בדונא־פולדוור (נזכר בשו״ת מחנה חיים ח״מ סימן טו) ולבסוף הי׳ אבן יקר בעיר פעסט, שחל״ח בשנת תרפ״ט. הא לך קטע ממכתבו שכתב להגה״צ ר׳ עקיבא יוסף, המופיע בירחון „עמוד היראה״ (קאשוי, שנת תרכו).
להולך בתמים וכו׳. . . כש״ת מוה׳ עקיבה יוסף נ״י.

באין בושת וכלימה אבא בחצרות קדשו בדברים מעטים האלו, וטרם אחלה לדבר אודיע למ׳ הרמה איך נעשיתי חבר ללב העיברי, זה לי שנה תמימה מאז באתי מישיבה מקראלע ולשם הלכתי בפקודת אדמו״ר הגאון דק״ק בוגארד כי הוא היה לי לרב ארבעה שנים. והנה צדקת ותמימות אדמו״ר הנ״ל אינני כדי להגיד ובלי ספק לא נעלם זאת ממ׳. וכאשר הרבה תמיד ליסרני בתוכחת מוסר בעודי בביתו כן עשה לי גם בצאתי מאתו מעת לעת כתב לי אגרת מוסר לבלתי סורי ח״ו מדרך הטוב אשר למדתי בביתו וכאשר בא לידו ספר הקדוש לב העיברי מיד כתב לי שגם אנכי אקנה לי ספר הזאת וזה יהי׳ לי למורה דרך ובכל יום שעה או חצי אהגה בו ובאשר ידעתי כי כאב את בנו ירצה אותי לכן עשיתי מיד את רצונו וקניתי לי שם בקראלע את שלשה ספריו הקדושים אשר יצאו ממכבש הדפוס ובם יגעתי ומצאתי נחת רוח, ומאז לא בא לידי ב״ה לא כתב א׳ מכתבי האפקורסים או מחכמת חיצונים. ואחרי זאת באתי לבית אבותי שיח׳ ומשם הלכתי אל אדמו״ר הגאון הנ״ל ומצאתי שינויים רבים. בביתו לא נמצא עוד דבר מחכמת חיצוניית ולבו כלו לב העברי לקודש קדשים מכנה את הספר הזאת, ות״ל רבים השיב מדרך המעוקל לדרך מעלתו הרמה וגם אנוכי בתוכם אף אם גם לפנים לא הייתי ת״ל מכת הא״ש — עם כל זאת מתחרט אני על כל דבר אשר עברתי מדרך לבו הטהור. בכל כחי אתאמץ תמיד להרחיב גבול לספריו הקדושים. . .

הק׳ פייבל קליין

אשר הי׳ חתנו של הג״ר משה ליב ליטש רוזנבוים, דיין דק״ק פ״ב, בעל מתא דירושלם זצ״ל. ר׳ מתתי׳ הי׳ גדול בתורה חריף ועמקן גדול, מלא וגדוש בש״ס ופוסקים, לא רצה ליהנות מכתרו של תורה, עסק במסחר לפרנס את עצמו, ושוב חזר ולן בעומקה של תורה, עשה משאו ומתנו ארעאי את תורתו קבע. ר׳ מתתי׳ הוציא לאור בשנת תר״ן מתורת רבו „מהר״ם שיק על פרקי אבות״ כדי ליהנות בהם בני אדם, לעוררם למוסר ולחשקת לימודי ה׳ תורה הקדושה, ככל אשר יצא מפי רבו מאורן של ישראל זצ״ל.

אמנם לא ארכה זריחת שמשו של ר׳ מתתי׳, בא השמש בצהרים, הי׳ זה גזר דין קשה, בפתע פתאום, כאשר נסע לבקר את אביו הצדיק שהי׳ מוטל על ערש דוי במחלה של שיתוק ר״ל, ר׳ מתתי׳ נצטנן בדרכו לפאקש, בתחילת חודש שבט כשהי׳ השלג והחורף בתקפו, והלך לו לעולמו ע״י חדרו של אביו המסוכן, ביום ד׳ שבט תרנ״ב, ומרוב צערו של אבא שהרגיש בדבר נפטר גם הוא ביום ז׳ שבט, ותהי׳ לחרדת אלקים, הנאהבים בחיים במותם לא נפרדו, אב ובנו עלתה נשמתם כאחד, ומצאו את מקום קבורתם כאחד בק״ק פאקש [11].

בן כ״ח שנה הי׳ במותו, והניח אחריו ברכה בן [12] ובת, והרבה קונטרסים של ח״ת, את גדולתו רואים אנו מעט מזעיר מה שנדפס בשו״ת מהרי״ץ, אשר הרבה לפלפל עם אחיו רבינו הגרי״צ זצ״ל, בבקיאות וחריפות נפלא, תנצב״ה.

✶

רבינו הגדול רבי יוסף צבי, בהיותו עוד עלם קטן ורך בבית אבותיו, הי׳ מלא רוח חכמה, כי חננו ה׳ בלב מבין ובשכל זך הרעיון ובזכרון נפלא, ביתר שאת וביתר עז על כל בני גילו. כאשר מלאו לו שלש שנים למד אביו עמו צורת האותיות, והוא הכיר בהם מיד. בשעת הבטלה כשהילדים עסקו במשחקים, הי׳ יוסף צבי שוקד על הסידור והחומש שלו. למד תורה מפיו של אביו הצדיק, ומפי מלמדו להועיל צדיק תמים הר״ר יוסף עהרנגרובר זצ״ל [12א].

סיפר מרן ז״ל, איך שבילדותו חשק לכנס בבית מדרשו של רבינו ר׳ יואל אונגר, בשעה שהי׳ יושב ולומד עם תלמידיו, ולהסתכל בצורתו הק׳. תיאר את מראהו, ואיך שהי׳ לומד מתוך ש״ס קטן של חצי עמוד, הרכין ראשו וקרא בהגמרא בלי משקפיים, ולא הרגיש מתוך עיונו מכל מה שנתרחש סביבו [13].

עוד טרם הגיע לגיל המצות נסע הב׳ יוסף צבי ללמוד לבאניהאד, במקום שאחיו הגדול הב׳ מתתי׳ למד, אצל הגאון ציס״ע המפורסם רבי משה הלוי

11 ראה עוד יוסף חי.
12 הר״ר משה ארי׳ דושינסקי אב״י בק״ק פעסט, שחל״ח כ״ח חשון תרצ״ז.
12א נזכר בכרך א (ע׳ 131), ובכרך זה (אות ע).
13 הזכיר הרבה דברי אגדה מה ששמע ממנו בילדותו, עי׳ תורת מהרי״ץ פ׳ מקץ.

פאללאק, בעל „וידבר משה״ אשר ניהל שם ישיבה גדולה עם אביו הגה״צ רבי זעקל זצ״ל.

הבחור הצעיר נבלט מהר מיתר התלמידים, שקידתו הי׳ עצום, בערב הי׳ מן המאחרים ללכת לישן ובבוקר הי׳ מן הזריזים וממהרים לבוא לבית המדרש. כל שעותיו ורגעיו מילא וגדש בתורה ובתפילה.

כאשר הגיע זמנו לכנס לעול המצות, מיאן לשוב לבית הוריו לחוג שם כדרך הנערים, החליט לישאר בהישיבה לקבל עליו עול מצות בינו לבינו בהצנע.

בישיבה שם הי׳ נהוג שבכל שבת ושבת דרש תלמיד אחד פלפול בשיעור השבוע בין החברים, בשבת קודש של הבר־מצוה שלו בא פקודה מאת הרבי הר״מ, שהיום אחרי הצהרים ידרוש הב׳ יוסף הרש, בגלל שמחת הבר־מצוה שלו. באין ברירה העמידו את הבר־מצוה על הבימה לידרוש, וכמעט שהתחיל מה מאוד נבהל הנער כשראה שנכנסו האב ובנו רבותיו הקדושים לבית המדרש לשמוע את הפלפול מאת התלמיד הצעיר. אחרי שעה שגמר את השיעור בהצלחה נשקוהו על ראשו והבטיחו לו שיגדל שמו בישראל.

כמים פנים אל פנים, הי׳ הבחור יוסף צבי תלמיד חביב לרבותיו וסר למשמעתם. כל הגה ודברי מוסר אשר יצא מפיהם הי׳ לו קודש, ושמרם בלבו כל ימי חייו. סיפר רבינו, איך שהי׳ דרכו לסלסל בפיאותיו בשעת הלימוד כדרך הבחורים. פעם אמר לי רבי ר׳ זעקל זצ״ל „בני לא צריכים להתרגל בכך״ מאז לא נגעתי יד לפיאה.

התמדתו הי׳ יוצא מן הכלל, כאשר הלך לאכול את ארוחתו אצל בעל בית, יום יום בבית אחר הנקרא „אכילת ימים״, לקח עמו את ספר העקידה, ועיין בתוכו כדי שלא ישב בטל טרם שהגישו לו את האוכל. אמר שבין הפרקים אלו עבר על כל הספר וידע את תוכנו בע״פ. פעם סיפר, איך שבבחרותו קפץ כמה מדרגות בפעם אחת, אבל לא מפני קלות חלילה, אלא מפני שהזמן הי׳ יקר לנו.

תפילותיו הי׳ באימה וביראה, שפך דמעות בכל תפילת העמידה. כל תחנונותיו לא היו כי אם שהקב״ה יתן לו לב שומע, להבין ולהשכיל דברי תורה הק׳, ועלתה בידו.

חביבת רבו לתלמידו הי׳ גדול מאוד, ותמיד הי׳ מתפאר בשני אחים הללו, פעם התבטא ואמר: השכינה שורה עליהם.

כאשר גמר אומר לעלות לפ״ב וללמוד אצל מרן השבט סופר, ענדהו רבו בתעודת „חבר״ בזה״ל;

וענתה השירה הזאת לעד, להב׳ החשוב המופלא ומופלג בתורה ויראת שמים חו״ש יפ״ת כ׳ יוסף צבי נ״י מילדי ק״ק פאקש יע״א. אשר הי׳ אחד ממובחרי בני ישיבה, בתורת ה׳ חשק לאהבה, בו מצאתי שאהבה נפשי, זה כמה שנים אשר ישב פה בסוד חכמים ונבונים, מלא כריסו בשיטות ש״ס וראשונים ופסקי דינים, והגדיל גם עשה פרי, למשקל ולמטרי, בסברא ישרה וברורה, משיב מלחמה

השערה, ואף התמדתו עמדה לו, אשר יגע ועמל בתורה, חשיכה כאורה, ודרכו דרך ישרה, עד כי מצא חן ושכל טוב בעיני ה' ואדם, שמח לבי ויגל כבודי ביקר ערכו ויושר דרכו, ולאיש אשר אלה לו, יאכל פרי' לפארו ולהללו, ולקרוא לו בשם החבר ר' יוסף צבי אקוה בעה"י כי יהי' לצבי ולתפארת הוריו ומוריו, וכל התומך ומחזיק בידיו אשריו.

הכ"ד יום א' פר' חיי תרמ"ה לפ"ק

משה בהגמ"ז סגל **פאללאק**

בשנת תרמ"ה תחילת עונת החורף עלה הב' יוסף צבי ללמוד לישיבה הגדולה אשר בפרעסבורג. רבו החדש מרן הבעל „שבט סופר" זצ"ל הכיר בו ובכשרונותיו והושיבו בשורה ראשונה בין מבחרי תלמידיו. שם שקד על התורה בדבוק חברים, שם לילות כימים וחס על כל רגעיו כעל בבת עינו. אף סגף את גופו בתעניתים ובמיעוט שנה, מה שגרם לו חולשה יתירה עד שנפל למשכב. הב' יוסף חזר לבית הורתו ולמד תורה מפי רבינו ר' זוסמן סופר זצ"ל, עד שהחלים וחזר לקו הבריאות שלימה, והמשיך את עבודתו הק' בפ"ב כאשר בתחילה. הוא נעשה כמעין המתגבר בתורה, קנקנן חדש מלא ישן נושן, משנתו היתה סדורה לו, גודל בקיאותו הי' לפלא בעיני כל יודעו ומכירו, יצא לו כתר שם טוב כתלמיד חכם מובהק.

כאשר הגאון הצדיק יסוד עולם בעל לבושי מרדכי הגאון ממאדא, בעודו רב בברעזעווא, חיפש חתן לבתו היחידה, הגיע לאזנו את שמעו הטוב של הבחור יוסף צבי מפאקש, נסע בכבודו ובעצמו לפ"ב לתהות על קנקנו. הרב מברעזווא המציא עצמו לאכסניא של הב' המדובר, ובילה עמו רוב הלילה בדברי תורה, בו מצא כלי מפואר מלא וגדוש בחריפות ובבקיאות בכל מקצועות התלמוד.

ביום ד' פ' שופטים תר"ן נכנס רבי יוסף צבי תחת כנפי החופה בברעזעווא ונטה שם אהלה של תורה ועבודת ה' בקדושה וטהרה, והוסיף לקח טוב ללמוד בעיון במנוחת הנפש על יד מר חמיו גאון ישראל וקדושו, וכמו כן יצא לעזר לו בהנהלת הישיבה. שם התחיל מרן ז"ל בהרבצת התורה, להגיד שיעורים מידי יום ביומו, להשקות את צעירי צאן קדשים מים חיים אשר דלה מתורת רבותיו הגדולים, ומסרם לתלמידים נאמנים והגונים ששתו בצמא את דבריו.

בשנת תרנ"ג הוסמך בהורמנא לרבנות מטעם רבו הגאון בעל שבט סופר, ומרבו רבינו רבי זוסמאן סופר [14], ומהגאון הצדיק המפורסם רבי יודא גרינוולד רב דק' סאטמאר זצ"ל, ובסיום דבריו כתוב לאמור „וכל מן דין סמוכו לנא וידי כהה תיכון עמו להושיבו בראש וכסא כבוד להנחילו בקהלא קדישא דיר' ושלם" [15].

בשנת תרנ"א נתעורר בק' גאלאנטה שאלת הרבנות, ויצאו דברי ריבות בין הרב הדיין שהי' חתנו של הרב הקודם ובין כת מתנגדיו, והגאון בעל „נטע שורק"

14 כתב הסמיכות הועתק בכרך ב (ע' 105).

15 הוא לשון הגמ' (ביצה יד ב) „משום קהלא קדישא בירושלם", ויש בזה כעין נבואה קטנה, רמז על כהונתו להיות רב אב"ד דירושלם (קורות בתינו).

וב״ד דחו טענות הדיין והרשה להקהל להביא מרא דאתרא מבחוץ. רבינו ר׳ יוסף צבי נבחר לכהן פאר שמה, וביום שלישי לס׳ וישב תרנ״ה ישב על כסא הרבנות, הרב החדש נתחנך ברב פאר בהשתתפות גדולי התורה מכל הסביבה בראש מר חמיו הגאון ממאדא זצ״ל, שהפטיר עליו את הפסוק ,,ויהי ה׳ את יוסף וגו׳, וכל אשר הוא עושה ה׳ מצליח בידו״.

אמנם מלחמת הכתות נמשכה, עבר עידן ועידנין ולא באו לעמק השוה, עד שניתנה רשות מטעם הממשלה לחלק את הקהילה לשתי מחנות אורטדוקסים, ולצדו של רבינו נמנו הת״ח מסלתה ומשמנה של הקהילה. אז עלתה ביד רבינו לגשם את משאת נפשו, ותקע יתד שלא תמוט לביסוס בית תלמוד שלו, להרביץ תורה ויראת שמים ולהעמיד תלמידים הגונים. בכל נימי נשמתו עבד עבודה תמה, לחזק את בריחי הקהילה החדשה אשר היתה צריכה חיזוק, בהיות שכל הון הקהילה נשאר בידי הכת המתנגד, ולהדריך את בני העדה ליראת ה׳ טהורה, להרבות כבוד התורה ולומדיה ולהגדיל כבוד שמים ברבים.

דרשותיו היו מליאי תוכן עשיר, בעיקר הטיף מוסר למו בעד חינוך הבנים והבנות, הכניס בהם רוח של אהבת תורה ויראת שמים, וקהילתו נהי׳ לנס כשושנה בין החוחים בכל הסביבה. אליו נהרו תלמידים מכל המדינות, בחורי חמד הצמאים לדבר ה׳ שמעו את שיעוריו ואמרותיו שעות ארוכות, ויצאו מבית מדרשו גדולי תורה ובעלי בתים יראים ושלמים, עמוסים בתורה ויראת שמים על פניהם.

כל הנהגת הישיבה הגדולה רבץ על שכם רבינו לבדו, ללא מגידי שיעור וללא משגיחים. את שיעוריו הגיד בכבוד ובמורא במלבוש העליון, ואף בימי הקיץ והשרב לא הסיר אף פעם את הכובע מעל ראשו, כאלו ישב ושכינה כנגדו. שלשה פעמים ביום ישב עם תלמידיו בלימודים. בבוקר אחר התפלה למד שיעור מגן אברהם, בצהרים שיעור עיון ובערב שיעור פשוט. בלימוד הסוגיא בירר את שיטות הראשונים וערך לפני תלמידיו כשלחן ערוך, עם תוספת הערותיו וחידושיו. בשיעור המסכת למד מקודם הגמרא עם פרש״י, גמיר ודייק כל מלות מיותרות שברש״י, שוב למד שנית עם התוספות ואז ביאר את לשונות של רש״י שנשארו בצ״ע. לא אהב את פלפולי סרק כי אם דרך הישר והפשוט והיותר קרוב לאמתו. לפני השיעור למד פרק מוסר, ע״פ רוב בספר חובת הלבבות. בכל יום למד עם התלמידים פרשת השבוע ופרק בנ״ך.

זכה רבינו למעלות התורה במיעוט שינה ובמיעוט שיחה, חס על כל רגע של ביטול תורה, לכן חרץ את משפטי הקהילה על רגל אחת, וגם אם הראש הקהל או אנשים מכובדים מבני הקהילה באו לשאול עצתו, לא פנה אליהם לדבר בארוכה. כמו כן את בני ישיבתו ניהג ביד רמה, זרק מרה בתלמידיו בתוכחה קצרה, ואף בהבטה בעלמא הדריכם ליראת שמים ולדרך ארץ. אמנם כאשר הי׳ לו לתלמיד ענין רציני ונכנס פנימה והציע לפניו ספיקותיו, אז ישב בכובד ראש לטכס עצה נכונה להישירו באיזה דרך ילך וכאב את בן ירצה.

כאמור שהי' זכרן נפלא, בור סיד שאינו מאבד טפה, ידע וזכר גם המון סיפורים ועובדות מדורות שלפניו, מגאונים גדולי הדור, צדיקי יסוד עולם ואנשי מעשה, ענינים נפלאים ערבים לשומעיהן. היו מקרים בודדים שרבינו ירד לאמת השיחים, ומסר לתלמידיו מגדולת אנשי אמת תקיפי הדורות, הקדושים אשר בארץ המה. בפרט כאשר העירו לו שכעת הוא ליל „ניטל" אז הי' מקצר ועולה בלימודים ומרבה בשבח רבותיו ורבותיהם נוחי נפש.

אמנם גם מנוחת ושלות רבינו לא הי' בשלימות, כי עברו שנים על שנים ולא זכה להפקד בזרע ש"ק. שפך דמעות מאין הפוגות ולא עלתה בידו. בשנת תרע"ט י"ד חשון נפטרה זוגתו הרבנית הצ' מרת שינדל ע"ה בתו של הגאון ממאדא, אחרי כ"ח שנה ששימשה את רבינו בכל אותות הכבוד, ונקברה בהספד גדול.

לתקופת השנה נשא רבינו את זוגתו השני' הרבנית הצדקנית מרת אסתר ע"ה בתו של ת"ח גדול מקאלטא, ר' יואל צבי נייהויז זצ"ל.

באותו פרק הציעו לרבינו לקבל את הרבנות של ק"ק חוסט, ואחרי הרבה הפצרות נענה רבינו וקיבל עליו עול הרבנות שם, מטעם שאמרו ז"ל, משנה מקום משנה מזל, ובפרט שבק"ק חוסט שימש ברבנות דודו מרן הגאון הק' בעל מהר"ם שיק זצ"ל.

בשנת תרפ"ב יום ד' לפ' נח עלה לכהן פאר על כסא הרבנות דחוסט, ואתו עמו העביר את ישיבתו הרמה לשם. ניהל את הקהילה הגדולה ברמה, ועסק הרבה לשפוט את העם בדין תורה בין איש לרעהו, ויצא טבעו בכל הסביבה, וכולם ענו אחריו קדוש וברוך.

זוגתו הרבנית ילדה לו שם את בן יחידו ורחימו, ונקרא שמו, ישראל משה שיחי', ונתמלא הבית כולו אורה שניתן לו משאלות לבבו בשובע שמחות, להקים אחרית ושארית טוב, דורות ישרים יבורך.

ביום ב' דחוה"מ סוכות תרצ"א נפטרה אמו הצדקנית מרת שרה עלקא ע"ה, שלעת זקנתה קבעה משכנה בבית רבינו. הגם שחצבה לה קבר בבית הקברות בפאקש ע"י בעלה הר"ר ישראל ז"ל, ובקשתה היתה שיובילוה שמה לקבורה, אבל יען שלא הי' הזמן גרמא מפני קדושת החג, קנתה את מקומה בחוסט, באהלו של מרן הגה"ק מהר"ם שיק ז"ל.

בחודש אדר שנת תרצ"ב נסע רבינו לביקור קצר בארה"ק לחונן את עפרה, ונתקבל שם בכבוד גדול. כאשר ביקר את מרן רבי יוסף חיים זוננפלד ז"ל, שהי' מוטל על ערש דוי (ל"ע) אמר לו „הרב מחוסט ישאר כאן", יומיים אחרי כן ביום י"ט אדר גברו עליונים על התחתונים ויצאה נשמת רבי יוסף חיים בטהרה, ונספד ע"י רבינו וגדולי ירושלים בהספד גדול ובבכי רב, תנצב"ה.

אחרי הלוי' באו אליו קרואי מועד ואנשי שם משופרא דעיה"ק ירושלם, באמרם כי עין בעין נראה שמן השמים הסכימו עליו שהוא ינהג את צאן יוסף צאן ירושלים על טהרת הקודש, ונענה להם ראשו. לפני נסיעתו דרש בעיה"ק

דרשה גדולה עם התעוררות ובכיות על האי שופרא דבלי ארעא, וחזר לביתו על דעת לחזור ירושלימה.

ביום ו׳ אלול תרצ״ג זרח שמשו בעיר הקודש ירושלם תובב״א, ע״י השתדלות הרב משה בלוי ז״ל וראשי אגודת ישראל עולמית. נכתר כרב הראשי להיהדות החרדית בא״י ורבה של עדה החרדית „ועד העיר האשכנזי״ בירושלם.

כן עלה ונתעלה רבינו הגדול לשבת על כס הרבנות בעיר עוז לנו, לנהל עדת ישראל על מי מנוחות, ללחום את מלחמתם של היראים מלחמת הדת עם עוזבי תורה ומהללי רשע אשר במקום קדוש יהלכון.

כשלושים בחורים מופלגים עלו עם רבינו לירושלים ת״ו, בהם נטע רבינו את גרעין הישיבה הרמה שלו „בית יוסף צבי״, וגם בשבתו על כסא מלכותו בירושלם שמר על גחלת הישיבה כבבת עינו, לא גרע משיעוריו דבר, שקד עם תלמידיו שעות רבות מידי יום ביומו, והעמיד תלמידים הגונים מהם גדולים בתורה ואנשי מעשה העומדים לנס עד היום בעיר הקודש והמחוזות.

בבואו לארה״ק קיבל לידיו את הנהגת הצבור בפועל, כל דבר הקשה בהלכה הוצע לפניו מדייני ירושלם חברי בית דין צדק. הוא ייצג את היהדות החרדית כלפי השלטונות. הופעתו האצילה והנהדרה בפני הועדה המלכותית בראשות הלורד פיל (בשנת תרצ״ז) קידשה שם שמים ברבים ועשה רושם כביר.

חמש עשרה שנה ישב רבינו על כסא הרבנות בירושלם, היו אלה שנות געש וסער, עליות ומורדות בשמי ארץ הקודש, תקופות שונות מעורפלות אשר עוררו שאלות ובעיות שונות ומשונות, הדורשות הוראה הלכה למעשה, פסק דין ברור ושקול, את כולם פתר רבינו בשום שכל ובמתינות, מנוקה ומנופה, פסקיו נתקבלו, הוראותיו נשמרו ונעשו כתורה שלימה.

בתשומת לב מיוחד התעניין בחינוך הבנים והבנות, חיזק ואימץ את חינוך ישוב הישן בעיה״ק ירושלם ת״ו ודרש ועורר בגינו בכל הזדמנות בפרט בקבוץ המון עם בשבתא דריגלא.

בתקופת שנות השואה האיומה, כאשר זרמו פליטי חרב מהגולה, פתח רבינו את דלתותי בית מדרשו לרוחה, ונתן מקלט לבחורים יתומים ועזובים, ואילו מצאו שם בית נכון, שבו נתעלו לת״ח יראים ושלמים.

בעירוב ימיו עלתה השאלה של גיוס בנות בארה״ק, ללא חת מפני ההמון עם, נגד דעת בעלי בתים ומנהיגי השלטון, הוא חרץ את משפטן של בנות ישראל „יהרג ואל יעבור״, אסור להתגייס אף כשיכופו על זה. כן עלתה הדרישה לעבוד ביצורים בעצם יום השבת משום חשש פקוח נפש, להתגונן מפני התפרצות האויב, דעת רבינו הי׳ ברור בלי היסוס, אסור לחלל את השבת, ואין לסמוך על היתר המדומה להפוך את יום שבת קודש בבת עיננו ליום חול.

ימי הזעם והמלחמת הדמים אלו הגלו את רבינו ממשכן כבודו ומישיבתו, עקב ההפגזות התמידי של האויב על צפון העיר, רבינו סבל מזה נוראות ומצב בריאותו נתרופף.

בערב חג סוכות שנת תש"ט נצחו אראלים את המצוקים ויצאה נשמתו בטהרה בבית חולים „שערי צדק" ונקבר בבית הקברות ארעי שם במגרש הבית חולים, עקב סגירת „הר הזיתים" הנכבש ע"י הערבים.

במעמד כל העדה הקדושה בא רבינו למנוחת עולמים, טרם התקדש החג, וכל בית ישראל בכו את השריפה אשר שרף ה'.

זוגתו הרבנית הצדקנית המהוללה בשער בת רבים מרת **אסתר** ע"ה שחל"ח ביום ז' שבט תשל"ב, ומ"כ בהר הזיתים בירושלים ת"ו.

רבינו זצ"ל הניח אחריו ברכה, בנו יחידו הרב הגה"צ וכו' רבי ישראל משה דושינסקיא שליט"א, שנתמנה אחרי פטירת רבינו לריש מתיבתא של הישיבה הגדולה „בית יוסף צבי". כמו כן הוא עומד ומשמש כאחד מחברי בית דין צדק של העדה החרדית פעיה"ק ירושלים.

עלתה ביד בנו הגאון שליט"א להפיץ חלק מתורת אביו רבינו הגה"ק זצ"ל; תורת מהרי"ץ עה"ת, שו"ת מהרי"ץ ב"ח, תהלות מהרי"ץ על תהלים, ועוד ידו נטוי' בע"ה.

דברי התעוררות הללו למען קדושת שבת קודש, שלח רבינו על פני חוצות, אחרי ישיבתו על כסא הרבנות בירושלם.

ב"ה

אל כל קהל ישראל

אמר הקב"ה למשה: מתנה טובה יש
לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני מבקש
ליתנה לישראל, לך והודיעם.

עגמה נפשי גם קדרה רוחי, למשמע אוזן דאבה לבי ע"ד הפרצות בחומת קדושת השבת יסוד אמונתנו, ההולכות וחודרות בעוה"ר בארצנו הקדושה, כספחת ממארת מתפשטות בלי חמלה בעיר ובכפר, בבית וברחוב, בשדה וכרם, ואוכלות באכזריות את כל חלקה טובה בישראל, מעממות את זוהר זכות טהרתה של ארץ אבות, מרעילות את אוירה הספוג חיי נשמות, ומסכנות את יסודי הבנין והתחיה של עם ישראל בארצו הקדושה המושקעים בכל כך הרבה עמל והון, מלווים ברגשות כל כך קדושות נובעות ממקור ישראל אמונתו ותורתו הקדושה.

שנים על שנים, מיום הניפו הפורצים את גרזנם על נשמת העם שבת קדשנו, עומדים שומרי אמונים, בתור שליחי מליוני היהודים בארץ ובגולה, מתחננים ומפצירים בעינים זולגות ובלב שבור, ולפעמים גם רבו והתלוננו אתם בעזות דקדושה — והאזנים האטומות לא נפקחו, קשיות הלב לא רוככה, והיד האכזרית לא הורדה, ועוד ביתר שאת ר"ל ממשיכים הולכי עקלקלות את דרכם, ובזדון או בלי משים מכים ופוצעים את לב האומה והארץ הק' על ידי חלולי השבת הפומביים ביחידות ובצבוריות.

שמועות מחרידות תכופות ע״ד חלולי שבת פומביים פה ושם בפרדסים וכרמים וכדומה מרגיזים ומרעידים את עמודי הארץ הק׳, דאגה תקונן בלב כל מאמין בד׳ ובתורתו הק׳ לקראת עתידנו בארה״ק ת״ו, הבזאת נשוב אל הארץ הק׳ אשר מפני חטאינו גלינו ממנה, ואיך נחלה את פני בוראנו ית׳ להניח לנו מכל אויבינו מסביב בארץ ובחו״ל, ירחם המרחם.

לחשות לא אוכל עוד. שומע אני את לבבות מיליוני היהודים פועמים בחזקה מעוצם הכאב של הכאב והעלבון הצורב הזה. אדמת קודש נאנקת תחת שיני המחרשה והמעדר הפוצעים אותה עמוק עמוק בימי שבת ומועד. השכינה, כביכול, מתיפחת בבת קול אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, השבת עצמה מתחננת אלינו צווחת באזנינו ומבקשת רחמים עליה ועלינו, כי עלבון השבת הוא עלבון כל התורה העם והארץ.

ואתאפק לא אוכל גם על אלה שבאים כאילו לדרוש את כבוד השבת, והם בעצמם רחוקים מלהבין את נשמת השבת, את השבת כפי שניתנה ונצטוינו עליה בתורה ובמסורה, פושטים מעל השבת את קדושתה ומלבישים אותה מחלצות לאומיות או פוליטיות ועל ידי כך מחלישים את ערך השבת בישראל מדור דור, מזלזלים בכבוד השבת שאלפים ורבבות מישראל מסרו את נפשם עליה על קדושתה.

לכן אמרתי אבוא במגלת ספר פרושה כאגרת, למחות ולהזהיר, לבקש ולהתחנן על נפשינו וזכות קיומנו בארצנו הק׳, ואשמיע באזני כל קהל ישראל את זעקת לבי והרדת נפשי אולי ישמעו וירפאו אולי יאזינו וירווח להם ולנו.

וראשית דבר אל הפועלים היהודים: מתיימרים אתם להיות חלוצי העם, להקים בית להעם הנודד בארץ אבותיו, אל תשכחו מי הוא העם הנודד הזה, מה הם יסודותיו בתור עם של ממלכת כהנים וגוי קדוש, ומה הן שאיפותיו ותקותו לארצו ומולדתו. זכרו כי הארץ אשר אתם דורכים עליה קדש הוא, מקיאה הוא ח״ו את המטמאים אותה. הזכרו בבורא עולם אבינו שבשמים, אשר בחר בנו ובארץ הזאת בתור עם וארץ סגולה.

רואים אתם את עצמכם ואת תפקידכם כשלוחי האומה הישראלית, אל נא תמעלו בשליחות העם כלו, ואל תאכזבו את שארית תקותם. לא לבית רעוע ח״ו כזה צפו עיני העם במשך אלפי שנות גלותו, לא לחלל את כל קדשי ישראל נשלחתם הנה, ולא לשם שערוריות מבהילות של התכחשות פומבית בשבת קדשנו, מזילים העם מתוך געגועיהם העזים את כספיהם לארץ הקודש.

אל תכתימו במעשים תועים את אדמת הארץ הק׳, הטהרו והזכו והסירו מעקשים מלבכם למען תפתח הארץ לפניכם את מקור ברכתה אשר ברכה ד׳.

שמרו את השבת כהלכתו, היו קשורים אל ד׳ ית״ש ותורתנו הקדושה, ויגן עליכם ויברך אתכם ואת מעשיכם.

ואליכם אכרים ונותני העבודה אשאל במר נפשי ונפש העם כלו: שמועה שמענו ותרגז בטננו כי תחת אשר עליכם למנוע בכל תוקף כל עבודה בשדה ובכרם ובשורכם וחמורכם ככתוב בתורת משה איש האלקים „לא תעשה כל

מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגו׳ — יש ביניכם המעבירים את הפועלים העניים שכירי היום על דעתם ודעת קונם ומכריחים אותם לעבוד גם בשבתות. האם גם את זאת יסבול העם בדומיה?

והאם אתם העוסקים במרץ ובעקשנות כדי לבסס את עסקיכם, לשכלל את מפעליכם ולהרחיב את רכושכם, החושבים אתם שבהפרת השבת, בהכעסת ד׳ ובהתנכרות למסורת ישראל תביאו את הברכה אל בתיכם ותפרו את נחלתכם? האם אין עליכם לחשוב דרככם מראש, לחשוש שמא תתחרטו אח״כ על מעשיכם התועים? החכם עיניו בראשו והחי ישים אל לבו לשוב אל ה׳ ואל פקודיו בעוד מועד.

וגם אתם רבנים ומנהיגי הצבור בארץ ישראל, מה לכם כי נדמיתם, פרתכם יוצאה ברצועה בין קרניה על שלא מחיתם כהוגן. הקולר תלוי ח״ו גם בצוארכם אם תמשיכו את שתיקתכם האיומה. נלבש עוז ונתאזר חיל למען כבוד שמו יתברך. נרום כשופר קולנו בלי מורך, נדבר על לב העם להסיר רוע מעלליהם, נריב גם ריב בציון ונקנא לה׳ אלקינו, אל מנוחה ואל מרגוע עד אשר ירחם ה׳ וישיב לב בנים אל אבותם.

ואל כל הגולה כלה, אל רבניה גדוליה ומנהיגיה אל כל אלה אשר לבבם הומה ועיניהם צופיות לארצנו ארץ אבות, בקולי קול העם היושב בציון, את לבבם אחריד, לקום ולהתעורר ולמחות נגד ההתעללויות הנוראות בכל קדשי ישראל, הנעשות בציון אחרית תקותם. קומו כולכם כאיש אחד והשמיעו באזני הבנים התועים את מחאתכם העזה נגד תעתועיהם בחלולי השבת וקדשי ישראל.

ואסיים בתפלה להשוכן בציון והבוחר בירושלים לרחם על שארית הפליטה ואל ישלט בנו יצר הרע, ויעורר אותנו לתשובה שלמה לפניו, ויתן בלב התועים בינה להבין ולהשכיל אל רצון ה׳. ויזכנו לראות בהרמת קרן התורה הקדושה ובבנין בית קדשנו ותפארתנו וישראל נושע תשועת עולמים בביאת גואל צדק בב״א.

כעתירת החותם בלב נשבר ומלא צפיה לרחמי שמים מהירים

יוסף צב״י דושינסקיא

* * *

ענף ממשפחת דושינסקיא גרו בפאקש, הר״ר יוסף דושינסקיא ז״ל, מלאכתו מלאכת הקודש, סופר סת״ם, היחידי בכל הסביבה. בנו הי׳ הרבני ר׳ ירמי׳ דושינסקיא, אבן יקר בעיר פרעסבורג, נפטר (ז׳ חשון) פעיה״ק ירושלם ת״ו. חתנו הי׳ הר״ר מאיר פישער בפאקש, משפחה כבודה בעיר זענטא. בניו ר׳ צבי הערש פישער (חתנו של הר״ר גרשון יוסף קליין שו״ב) ז״ל, ולהבדיל בחל״ח הר״ר מרדכי שיחי׳ אב״י בעיר מאנטרעאל.

ה.

דייטש

בין האישים הדגולים בהקהילה הק׳ עלינו להבליט את זכרו של הנדיב המהולל בשם טוב ר׳ **יששכר דוב** המכונה **בער דייטש** ז״ל, עמוד הימיני אשר חיזק את בריחי הקהילה, בדברים טובים ונחוצים, הוא אשר בנה את בית המדרש הגדול לשם ולתפארת על תלה, ושמו הטוב הי׳ חקוק לזכרון בכותל בית המדרש, עד שנות המלחמה האחרונה האיומה, שנהרס הבית מקדש מעט ע״י התפוצצות האויב מאויר.

רבינו ר׳ זוסמאן סופר זצ״ל, קבע לו מזכרת נצח בתוך ספרו בהקדמת „עט סופר״ חלק ראשון, ומעתיקים מזה כאן כמה קטעים; מ״ר רות, רבי כהן ור׳ ישוע בשם ר׳ לוי אמר, לשעבר הי׳ אדם עושה מצוה והנביא כותבה, ועכשיו אדם עושה מצוה מי כותבה, אליהו ומלך המשיח והקב״ה חותם על ידיהם.

לא נביא ולא בר נביא אנכי, והרהבתי בנפשי עוז ליכתב לדורות המצוה הגדולה אשר עשה הנגיד ונדיב החשוב החבר כ״ה יששכר המכונה **ר׳ בער דייטש** נ״י אבן יקר פה, יען שבית המדרש הישן קטן מהכיל ב״ה ת״ח ובחורים שלומדים כל יום, ובפרט בשבת קודש אשר הקהל הבאים לשמוע קודם תפילת מנחה דברי מוסר ואגדה, העיר ה׳ את נדבת לב הנ״ל ובנה בית ארמון כליל הדר, עם כל הכלים שולחן ומנורה בתכלית היופי, המזכה רבים זכות רבים תלוי בו, ואתן בספר שם **בני יששכר** טוב מבנים ומבנות שם עולם עומדת לעד, ונתחנך ביום ד׳ דסליחות תרמ״ז לפ״ק, באסיפת קהל ה׳ קרובים ורחוקים הבאים לכבוד התורה, ואמרנו תהלים בשיר ובשמחה להודות לה׳ על כל הטוב וחסד, כה לחי עד עולם אמן.

...גם הנגיד אשר זכה לבנות בית הזה יודה לה׳ ויברך שהחיינו, ומצינו בד״ה (א כט) ויאמר דוד לכל הקהל, ברכו נא את ה׳ אלקיכם, ויברכו כל הקהל לה׳ אלקי אבותם, ופלא למה לא אמר גם הוא אלקי אבותם, וכוונה כי המלך ראה את אשר הכינו והתנדבו מזהב וסגולת מלכים למשכן, ע״כ אמר ברכו אלקיכם ולא הזכיר האבות כי ראוים הם בעצמם שה׳ עליהם נקרא, אבל הם חשבו שרק זכות אבות הי׳ בעזרם להתנדב כן וברכו אלקי אבותם.

וכן הנגיד יברך אלקי אברהם, מר אביו היקר ומוקיר רבנן החשוב כ״ה ר׳ **אברהם דייטש** [1] ז״ל אשר הי׳ מגדל כל בניו לתורה הי׳ בעזרו לנדב כן, גם תגיל יולדתו אמו הצדקת **פייערל** [2] ע״ה, וינוחו על משכבותם שהניחו אחריהם זרע ברוכי ה׳ כה לחי.

מה טובו אהליך יעקב, אר״א מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה הי׳ בלבו, בקש לומר לא יהא להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, אמר מה טובו אהליך יעקב וכו׳. כי בית הכנסת ובית המדרש היא שעמדה לנו בגלות שארכו הימים

1 אברהם בן גיטל נ׳ כח ניסן.

2 פייערל בת לאה נ׳ כט תשרי.

בעו״ה ישראל מפוזרים בכל פינות העולם כמעט ח״ו נגזרנו מארץ חיים אבדה תקותינו, רק ע״י קבוץ בבית הכנסת ובית המדרש לשמוע תורה לא נשכח התורה מפינו, ואיש אל רעהו אמר חזק ונתחזק בעד תורת אלקינו, נצח ישראל לא ישקר עוד גואלינו חי לא בן אדם ויתנחם, אם מתמהמה חכה לישועת ה׳ כהרף עין, וברית כרותה אף גם זאת בהיותם וגו׳... והנה פירותיו השכר של הנדיב ר׳ יששכר גסין יהי׳ יברך ה׳ אותו באריכות ימים ושנות חיים טובים בעושר וכבוד, עוד יזכה לעשות דברים טובים הרבה, ואתן תודה גם לאחיו אהובי הרבני המופלג ונגיד ונדיב כמו״ה ישראל דייטש נ״י אשר טרח מאוד בבנין הזה, ישלם ה׳ פעלו וצדקתו עומדת לעד, ע״כ. כמו כן נזכר לברכה בראש ספר „לקוטי סופר״ ח״א על תרי״ג מצות, לרבינו הגה״צ רבי יוסף ליב סופר זצ״ל.

על המצבה שלו חקוק;

... ובנה בעירנו מהונו „בית המדרש״ ללימוד התורה בהידור ויופי, והפריש מממונו קרן קיימת לדברים טובים קרוב לארבעים אלף כתרים, ענותן ושפל רוח, ה״ה היקר.

כ״ה **יששכר דוב** המכונה **בער דייטש** ז״ל

נפטר בן פ״ז שנים ביום עש״ק י״ט שבט ונקבר בהספד גדול ביום א׳ כ״א שבט תרע״א.

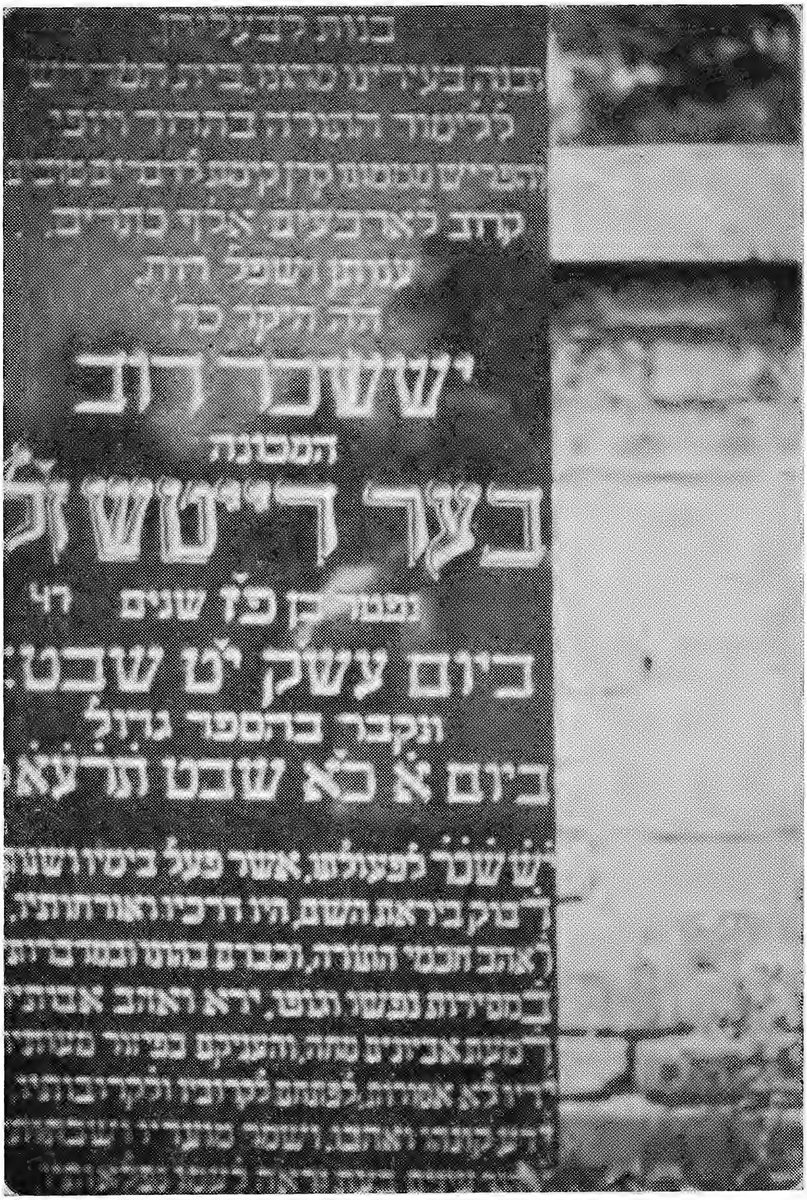
יש שכר לפעולתו אשר פעל בימיו ושנותיו

דבוק ביראת השם היו דרכיו ואורחותיו
ואהב חכמי התורה וכבדם בהונו ובמדברותיו
במסירות נפשו וגופו ירא ואהב אבותיו

דמעת אביונים מחה והעניקם בפיזור מעותיו
ידיו לא אסורות לפתחם לקרוביו ולקרובותיו
ידע קונהו ואהבו ושמר מועדיו ושבתותיו
טהור עינים בעת יראה לעמו נפלאותיו
[שמרה רוחו להקימו לתחי׳ ושקוי לעצמותיו]

ת. נ. צ. ב. ה.

בנו של ר׳ ישראל הי״ ר׳ **אברהם דייטש** ז״ל מנכבדי ועסקני הקהילה הק׳. גבאי הראשון של התלמוד תורה, נ׳ ד׳ אלול, זוגתו מ׳ מירל היתה בתו של ר׳ שלמה יוסף הכהן שטיינר ז״ל, בנם יששכר דב נ׳ ערב ר״ה.

מקום קבורת ר׳ בער ז״ל בבית עלמין דק׳ פאקש

ו.

הערצל

הר׳ נפתלי צבי הערצל בא לגור מישוב טאלמאש לפאקש, בנו הר׳ יהושע נעשה חתנו של הגה״צ רבי מענדל בינעט זצ״ל, דיין דק״ק פאקש.

ר׳ יהושע הי׳ אבן יקר בפאקש, רבינו ר׳ זוסמאן זצ״ל עטרהו באות כבוד בתעודת „מורינו״, הובא בכרך ב(עמוד 124).

בניו של הר׳ יהושע; הר׳ מרדכי יהודה הערצל בפאקש ור׳ משה יצחק הערצל בדונא־פולדוור [1] (בקרבת פאקש). ר׳ מרדכי יהודא עלה לארה״ק בשנת תרס״ט ונתיישב במושב שפי־ה, משם עבר לגור בעיה״ק ירושלם, בשנת תרצ״ט שחל״ח בשיבה טובה ומ״כ בהר הזיתים.

שני בניו של ר׳ מרדכי יהודא גרו בפאקש; הר״ר יחיאל הערצל (חתנו של ר׳ יעקב וואלף סג״ל קרויס מבאניהאד), והר״ר מנחם מענדל (חתן דודו הר׳ משה הערצל מדונא־פולדוור). בנו הר״ר משה חיים הערצל אשר הי׳ עם אביו בארה״ק חזר לחו״ל, ושימש בתור שו״ב בישוב אוסוד, סמוך ונראה לפאקש מעבר הנהר דונא. להבדל לחיים בנו הרב ר׳ נפתלי הערצל שליט״א, זקן ויושב בישיבה, הוא ראש משפחת הערצל בעיה״ק ירושלם ת״ו. חתנו הי׳ הר״ר נפתלי הערצקא שרייבר (ראה לקמן אות כו).

ז.

וויינגרטן

הר׳ ישעי׳ אלימלך וויינגרטן זצ״ל בא מחוסט ללמוד תורה בישיבת רבינו הגאון ר׳ יוסף ליב סופר זצ״ל, ונעשה חתנו של הר״ר יהודא פרידמן זצ״ל [1]. אחרי שנפטרה אשתו נשא בזיווג שני את קרובת אשתו הראשונה בת ר׳ יואב מיכאל ווייס, בנו של רבי ליב אלמאש ז״ל. ר׳ ישעי׳ אלימלך פירנס את משפחתו הגדולה בדחקות, בכ״ז הי׳ מגדל את כל יו״ח לתורה וליראת שמים, בשבתות הי׳ שונה וחוזר בעל פה על כ״ד פרקי משניות מסכת שבת.

הר״ר ישעי׳ אלימלך ע״ז החשובה מ׳ ריזל ע״ה, ויו״ח, שמעון, צבי, בילא (בת מרים), מרים, יענטא, נספו על קדה״ש.

יבדלו לחיים; הרה״ח ר׳ מנחם מענדל שיחי׳ אב״י בעיר אנטוורפן, הר״ר מיכאל בעיר ווין, הר״ר יהודא ליב ור׳ משה בארה״ק.

1 עיין בתשו׳ דודאי השדה (להגאון מבאניהאד) סי׳ נ״ט, מה שהשיב לרבינו מהרי״ל סופר, אודות צוואת ר׳ משה הערצל מפולדוור.

1 הר״ר יהודא פרידמן הי׳ חתן הר״ר ליב אלמאש זצ״ל, הוא הי׳ מפורסם במצות הכנסת אורחים שלו, הי׳ לו חנות וחדר, כשבא אורח פינה את מקומו בחדרו ושכב לו בחנות. גם בחצות לילה עוררוהו האורחים, ומעולם לא אמר צר לי המקום, הי׳ גם בעל תפילה קבוע בבית המדרש הגדול.

ח.

ווייס

ר׳ משה גרשון ווייס הי׳ מנכבדי הקהילה היושבים בראשונה, ראש וראשון של החברא קדישא, נדיב עתיר נכסין ונשוא פנים. גם בניו אחריו היו תמיד מנבחרי הקהילה הקדושה, בפרט בנו ר׳ שמואל וואלף ווייס, כיהן הרבה שנים כראש הקהל של עדתינו הק׳. רבינו ר׳ יוסף ליב סופר זצ״ל הזכירם לטובה ולברכה בראש ספרו „לקוטי סופר״ על תרי״ג מצות, אשר עזרו מהונם להדפסת ספריו.

בניו של ר׳ משה גרשון: ר׳ שמואל וואלף, ר׳ שלמה, ר׳ אביגדור ור׳ חיים ווייס. חתנו הר״ר מיכא׳ חיים מאנטאג (נכד הרה״ק ר׳ פייבל בעל אור החכמה) זצ״ל [1].

ט.

וורצברגר

רבי מענדל ווערצברגר זצ״ל הי׳ מלמד מומחה לרבים בתלמוד תורה דק״ק פאקש. הי׳ חכם ובקי נפלא וירא שמים. כל ימיו הי׳ מוקדש למען חינוך ילדי בני ישראל לתורה וליראה טהורה. זיכה את הרבים וזכות הרבים תלוי בו ולזרעו אחריו לברכה.

רבינו ר׳ יוסף ליב סופר זצ״ל העתיק בתוך כתביו, מה ששמע ביאור מר׳ מענדל במסכת מגילה דף ט׳, מעשה בתלמי המלך שכתבו לו „אלקים ברא בראשית״, דהנה ביסודי דקדוק הלשון בכל דבר אשר הפעולה כתיב קודם הפועל, הפעולה בלשון יחיד אף אם הפועלים רבים הם, כגון ויעש משה ואהרן, אבל אם הפועל כתיב קודם אז אם הפועלים הם רבים כתיב הפעולה בלשון רבים כמו משה ואהרן עשו, והנה תיבת אלקים הוא לשון רבים, ומעתה אם הי׳ כותבים בראשית ברא אלקים אז יכולים לטעות דאלקים ח״ו רבים הם ב׳ רשויות והא דכתיב ברא בלשון יחיד היינו משום דהפעולה קדים, ע״כ כתבו אלקים ברא בראשית, ואם ח״ו אלקים לשון רבים הו״ל לכתוב גם כן הפעולה בלשון רבים דהיינו בראו, אלא ודאי דאלקים יחיד הוא.

יו״ח: הר׳ משה, הר׳ נפתלי הרצקא, הר׳ דוב בער, בתו מ׳ חי׳ ע״ה הי״ד. לבחל״ח בנו ר׳ ברוך בענדט, ובתו מ׳ חנה אשת הר׳ עקיבא פארקש בבני ברק.

י.

זיגלמן

הר״ר אליעזר זיגלמאן הי׳ בנו של ר׳ יחיאל מיכל זיגלמן (מ״כ בהר הזיתים בעיה״ק ירושלם).

1 יו״ח: הר״ר דוב בער מאנטאג ז״ל נפטר בציריך (שוויץ). בתו זיסל היתה אשת ר׳ יעקב וויינר מיאסקאראיענא, בנו הב׳ יואל ע״ה.

ר׳ אליעזר שימש הרבה גדולים וצדיקים, וכך כותב בצוואתו לבניו, בו מדריכם שילכו בצניעות ובדרך רוח ישראל סבא. „האחד המיוחד הצדיק רבי ר׳ הערשלע מליסקא, אשר מיד אחר הבר מצוה יצקתי מים על ידו שנה אחת, ובברכתו אותי ע״י מעשה שהי׳ להפיס דעתי, שיעשה עמי איזה טובה, אמר לי שעוד חזון למועד יעשה עמי טובה, ועד עתה לא מילא הבטחתו, ובודאי זה הטוב שיעשה עמדי להוליכני לעלמא דקשוט, והרבי השני הוא אמ״ו הגאון הצדיק מהר״ם שיק זצ״ל למדתי אצלו שתי שנים ומחצה, והשלישי בקודש אמ״ו הגאון הצדיק והקדוש ר׳ שמעלקא חריף אב״ד סעלעש, למדתי אצלו שתי שנים ומחצה, והרביעי בקודש הגאון הגדול הצדיק ר׳ ירמי׳ לעוו בעל דברי ירמי׳ אב״ד דק״ק אויהעל, אשר בעת כתבי שמותם דמוע תדמע עיני מאין הפוגות״.

ר׳ אליעזר לקח לו לאשה בתו של הרה״ג הצדיק ר׳ ליב אלמאש ז״ל, ונתפרנס מבית מסחר קטן שלו, שהי׳ סמוך ונראה לבית הכנסת, בבית אשר הי׳ רכושו של הקהילה הק׳. הי׳ מבין משתתפי ש״ס חברא בבית המדרש, וכתב לו בפנקסו הרבה ח״ת ודברי אגדה, שנתחדשו לו בלימודיו.

רבי ליב אלמאש הי׳ ת״ח גדול, רבינו ר׳ יואל אונגר זצ״ל צירפו לבית דינו עם הגדול בתורה ר׳ שמעון פריינד [1].

לר׳ ליב היו ארבעה בנים וארבע בנות. בנו ר׳ יואב מיכאל ווייס, הי׳ גר בישוב „זאמבא״ ובסוף ימיו חזר לפאקש ושם מ״כ. בנו ר׳ מאיר ווייס הי׳ שוחט ומ״צ בלעאבן (אוסטריה). בנו ר׳ ירמי׳ הי׳ גר בישוב מעזא-טארקאן. בנו ר׳ שמעון קבע דירתו בק״ק טאב. בנו ר׳ סענדער הי׳ ת״ח גדול וגר בשטיינע-מאנגר. בנותיו; מרת שרה פייגא, אשת ר׳ יוסף עהרנגרובר [2], מנוחתה כבוד בהר הזיתים פעיה״ק. מרת רחל אשת ר׳ יודא גולדבערגר שו״ב בהעדעס. מרת פייריל אשת הר״ר יהודא פרידמן ז״ל מפאקש, נפטרה ביוה״ק. מרת בילא אשת הר״ר אליעזר זיגלמאן.

ר׳ ליב הי׳ עני ודל ובכל זאת השיא את בנותיו בכבוד כי לבו הי׳ בטוח בה׳. כל פעם כשהגיע בתו לפרק בתולה נשאת, התפלל אל ה׳ שלא יהי׳ נצרך לבריות, בא לו בעל החלומות והצביע על מספר מסוים, שיקנה מספר הזה בגורל (לאטטערי), ועלתה לו. כאשר החליט ר׳ ליב לעלות לארה״ק ולקבוע מקום מנוחה לעת זקנתו בעיה״ק ירושלם, בכתה בתו הצעירה שלא יעזוב אותה לאנחות בלי משען ומשענה. האב הבטיח לה שכאשר תעמוד לפני נישואיה אז ישתדל בעדה מארה״ק. כן הי׳ שהיא הודיעה לאביה שבא יום המועד ואין כל בבית, ענה הזקן שתקנה את המספר הרצוף, והצליחה (מפי נכדו ר׳ דוד זיגלמן).

ר׳ ליב בילה את שיבתו בעיה״ק ירושלם בקדושה ובטהרה, נפטר כ״ט שבט תרמ״ט, ונקבר במרומי הר הזתים.

1 נזכרו בשו״ת ריב״א (ח״ב סימן ל).
2 ראה כרך א (ע׳ 131), ולקמן (אות יד).

יוצאי חלציו של ר׳ אליעזר היו; ר׳ נחמן, ר׳ אברהם, ר׳ מרדכי, ר׳ יהודא ליב[3], בתו מרת שיינדל אשת הר׳ מרדכי רייכארד (בנו של הרב מקאלטא) זצ״ל[4]. ולהבדיל בחל״ח בנו ר׳ דוד זיגלמן שיחי׳ מחיפה.

יא.

לעבאוויטש

הר״ר יעקב לעבאוויטש זצ״ל, הי׳ איש צדיק תמים, חתן הר״ר ישראל חיים ראזנפעלד ז״ל[1] שהי׳ משמש אצל חברה קדישא בפאקש. ר׳ יעקב הי׳ לו חנות מכלת חוץ לעיר, ורגעיו הפנוים הקדיש לתורה ועבדות ה׳. הי׳ נח לבריות ודבריו עם בני אדם הי׳ בסבר פנים יפות, איש צנוע ויראת אלקים על פניו.

זכה לבן מאור גדול מרביץ תורה ויר״ש ומעמיד תלמידים הגונים, הגאון המפורסם פה מפיק מרגליות רבי עזריא׳ יהודא לעבאוויטש שליט״א, אב״ד ור״מ דקהל עדת יראים (ווין) בברוקלין, בן מזכה אב, לבקשתינו המציא לנו הערכה, לזכר וטובת נשמת אביו הצדיק ז״ל.

הנה אדוני אבי מורי זצ״ל, למד אצל הגה״ק ר׳ אליעזר זוסמאן סופר זמן אחד, כי בא לפאקש [שנת תרסב] בתחילת זמן הקיץ טרם הסתלקותו של אותו צדיק ז״ל. שבעה שנים רצופים למד אצל בנו הגאון הצ׳ מוה״ר יוסף יהודא סופר זצ״ל ואצל הגאון הצ׳ ר׳ יצחק קערפעל זצ״ל, ולמד אח״כ שנה א׳ אצל הגה״ק ר׳ יהודא גר״ו זצ״ל, אני יודע בבירור שהי׳ יודע ארבעה סדרי משנה „זרעים, מועד, נשים, נזיקין״ בעל פה, והי׳ בקי בסדר קדשים וטהרות, והי׳ יודע בע״פ את התנ״ך כולו, ומסכת שבת חזר כל ימיו בע״פ שזה הי׳ מסכת עוה״ב שלו. בחורף קם כשתי שעות אחר חצות, ועשה תיקון לאה, ובכל ליל שישי עשה תיקון חצות בדמעות. הי׳ בעל צדקה יותר מיכולתו. את זה אמר לי אדמו״ר הגה״צ ר׳ שמעון סופר ז״ל כשנעשיתי חתן, ובאתי הרבה לביתו פנימה ושימשתי אצלו בהוראה הלכה למעשה, אמר לי בזה״ל, הידעת שאביך צדיק בדרכיו ותמים — הרבה פעמים מצאתיו במקוה בשעה ארבע בבוקר, בחורף ובקיץ, ובכל פעם שקראתיו בעת שקבלתי מכתב מת״ח עניים, נתן לי יותר מיכולתו, וגם הי׳ מעשה אצל אחרים. לא עבר עליו יום שלא למד בסה״ק „חובת הלבבות״ בעיון. שלשה פעמים בכל שבוע למד חק עם בע״ב בבית המדרש אחר סעודת הערב שעה ומחצה, ובכל ליל שישי שתי שעות, למען ישלימו חוקם. חוץ מזה הי׳ יותר מעשרים שנה גבאי דתלמוד תורה בפאקש, ובחן בכל שבת שתי שעות גמרא ע״פ תוס׳. הי׳ איש אמת והקפיד מאוד על שקר. הי׳ מפורסם גם אצל הערלים שמשאו

3 ר׳ ליב זיגלמן הי׳ חתנו של ר׳ יחזקאל לוי (יליד ירושלים) ואשתו החשובה מרת רחל בתו של ר׳ יואב מיכאל ווייס ע״ה.

4 בתו של ר׳ מרדכי רייכארד מ׳ ליבא נתגדלה על ברכי דודה ר׳ אברהם זיגלמן ז״ל. היתה אשת נעוריו של הר״ר אהרן יהושע ב״ר אלעזר בלאו שיח׳.

1 ר׳ ישראל חיים בן ריזל נ׳ כ״ח ניסן.

ומתנו באמונה מאוד. הי׳ מסגף עצמו בתעניתים, בימי המצרים לא אכל בשר, בערב ת״ב לא אכל אחר חצות כי אם לחם וביצים ואף משקה קאוה לא שתה אלא קיתון של מים, ע״כ.

ר׳ יעקב נידון לחדשיים מאסר, בעון שלא הציג את עצמו בשעתו למערכת הצבא. כאשר בא בחזרה שאלו רבו הג״ר יצחק קערפל זצ״ל, מה עסקת באותן הימים בין כותלי בית האסורים, השיב ר׳ יעקב בתמימותו; לא הי׳ לי רק גמרא נדרים, למדתי את המסכת עם ר״ן, ימחול רבי לבחון אותי את המסכת בעל פה (מפי הר״ר שרגא פייבל קליין שיחי׳ מפאקש).

תפלותיו של ר׳ יעקב הי׳ בדמעות שליש, זוכרני שביום תשעה באב ישב על הארץ בשורה אחרונה של הבית הכנסת, ואמר הקינות בבכיות נוראות על גלות השכינה.

יב.

מיללר

ר׳ משה יששכר (המכונה ר׳ משה בער) שלעזינגער, בנו של הגאון ר׳ ישראל דוד מפעזינג, בעל מחולת המחנים, השיא בנותיו לשלשה תלמידים מצויינים של הגאון בעל שבט סופר מפ״ב, שכאו״א מהם הי׳ מיוחד במינו במעלותיו. ה״ה: רבינו ר׳ יצחק קערפל זצ״ל, עמוד ההוראה בפאקש, ר׳ יצחק מאיר צאבל זצ״ל, שלא מש מאהלה של תורה ותפלה, ור׳ אברהם מיללר זצ״ל, שהי׳ המיזוג המעולה של ת״ח המתהלך לפני ה׳ גם בארצות החיים, כדרז״ל (יומא עא א) זה מקום שווקים, ובכל זאת ריחו לא פג.

אביו של ר׳ אברהם, ה״ה ר׳ יעקב אלי׳ מנאדאש הסמוך לפרעסבורג, הי׳ בנו של ר׳ חיים מיללר, אשר הגאון בעל כת״ס העיד עליו, כי הוא אחד מל״ו צדיקי עולם, שעליהם העולם עומד (תמונת הגדולים). ידועים לנו ד׳ בניו של ר״ח, ה״ה: ר׳ יעקב אלי׳, הג״ר נתן אב״ד סעטשין, בעל שו״ת אבני חושן וכו׳, הג״ר גבריאל, דיין בק״ק מאטערסדארף, ור׳ אליעזר, מיקירי ק״ק וויען. הג״ר גבריאל מעיד על אביו ר״ח בספרו ברכת המצוות (וויען תרלא), כי „הי׳ צדיק מופלג בקי ומפורסם בשערי התורה והיראה, לימד את בניו תורת ה׳ הוא ולא ע״י שליח וב״ה שיש לו יתרון ושכר טוב בעמלו ונעשה חפצו ורצונו, כי בניו עוסקים בתורה ועבודת ה׳ ועליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך״.

בספרו אוצר אגדות ח״ג (פ״ב תרמח) מספיד הג״ר גבריא׳ את אחיו ר׳ אליעזר וז״ל: „והנה אחי הצדיק וכו׳ רבים השיב מעון בתוכחתו וכו׳ והיו דבריו יוצאים מן הלב ונכנסין אל הלב, קיבץ וריבץ פועלים לתורה, סוחרים ופועלי יום שלא הבינו וידעו תורה היכן היא, קיבצם בכל ערב ללימוד והי׳ עוסק עמהם באמונה עד שהורגלו בכך וכו׳, נקרא ריע אהוב אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, והי׳ יקר ונחשב בעיני הבריות מאד כי הכירו בו שהוא איש תם וישר ותורת אמת

היתה בפיהו וכו' וכשהי' מתפלל לפני ציבור בימים הנוראים, הוריד כנחל דמעה והי' עומד ברתת בזיע ביראה לפני ממ"ה הקב"ה והי' מעורר לבבות לבכי לתשובה וכו' והי' נהנה מיגיע כפו ולא רצה ליהנות ולקבל דורון מבנ"א, הי' מדקדק במצוות קלות כבחמורות וכו', וכן הרגיל ונהג ביתו ובניו אחריו". למראה דברים אלה מצטיירת לפנינו דמות דיוקנו של ר' אברהם מיללר זצ"ל, מעין זו של דודו — אם כי עסק במו"מ באמונה, הקדיש כל זמנו הפנוי ללמוד וללמד. נהירין היו לו שבילי הש"ס ובחורים שהיתה האכסניא שלהם בביתו סיפרו, כי בלמדם תוספות וכו' והיו צריכים לעיין במקומות אחרים בש"ס המובאים שם, היו חוסכים עמל החיפוש ופנו לר' אברהם, והוא הי' אומר להם מזכרונו את כל מה שהיו צריכים. למד בעמל ורק אחרי עיון רב הי' פונה אל מהרש"א וכו'. שנים רבות הרצה את השיעור היומי בגפ"ת בחברת ש"ס, במסיבת ת"ח בעלי תריסין ומלחמה עזה היתה נטושה לעמוד על אמתת הפשט — גם הרצה שיעורי תורה לפני בני הנעורים בחברת „תפארת בחורים", ובשבתות הזיל כטל אמרתו לפני בע"ב שלא זכו להתאבק בעפר רגלי חכמי הישיבות ומ"מ היו מוקירי תורה ושתו בצמא את דבריו. גם בעניני צבור היו דבריו נשמעים וכאשר נתיסדה החברה „מחזיקי הדת" בק"ק באניהאד (אדר"ח ניסן עתר) הי' הוא ראש המדברים מטעם קהלת פאקש (וילקט יוסף). קיבל כ"א בסבר פנים יפות ונהנו ממנו עצה ותושיה, חיבה מיוחדת חיבב את תלמידי הישיבה וקרבם באהבת אב, גם קבע מקום לתפלתו בביהמ"ד דישיבה, כמנהג ת"ח בני מעלה, הי' מצניע לכת, רחוק מכל יוהרא והרכין ראשו בהכנעה רבה לפני הרב מרא דאתרא.

בהיותו בעל ידיעות מקיפות, פה מפיק מרגליות ובעל צורה, הוצע לו לקבוע דירתו בעיר הבירה בודאפעסט ולכהן באחד מבתי המדרש דהתם ואם כי הי' יכול להרחיב עי"ז פרנסתו מיאן להסכים, כי חשש שלא יוכל לחנך יו"ח באותה השלימות כבפאקש. גם זוגתו הצדקנית מ' אידל ע"ה עמדה לימינו בהחלטה זו ובגידול בנים ובנות ביתרון הכשר וצניעות. כיבד את ה' מגרונו כשליח ציבור והנעים תפלה ברגש ורשפי אש מעמקי הלב. המזבח הפנימי. פעמים רבות פרץ בבכי בש"ק בתפלת אור חדש ע"צ תאיר וביותר ביו"ט בתפלות הנוראות „ברח דודי". ועלה על כולנה בירדו לפני התיבה בימים הנוראים, קיים בעצמו כל הנשמה תהלל י־ה, כי נשמתו כולה היתה מנעימה זמירות במתיקות היורדת חדרי בטן ומרעידה גם מרנינה כליות ולב. אמת מה נהדר היה — ביוהכ"פ כאשר קראו בס"ת מיתת שני בני אהרן, פרץ ר' אברהם בבכיה רבה ועצומה ועורר את כל הקהל הקדוש המתפללים, להרהורי תשובה.

בתור ת"ח הזוכר חסדי אבותיו ורבותיו, שמר על נוסחאות ומנהגים קדומים וגם סדרי הקהלה, כפי שהי' מתוקן ומקובל ממרן חת"ס ותלמידיו, לבלתי סור מהם. תכריך כתבי ח"ת שלו נאבדו כאשר ידו פרש צר על כל מחמדינו בעו"ה, וחבל. בנו הבחור היקר אליעזר נפטר בדמי ימיו ביום בדר"ח אלול ודברי הספדו הנפלא, מיוסדים על פסוק מפ' השבוע „כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם ובין דין לדין וכו'" קרעו לבבות לגזרים ולא משו מזכרון בני הקהלה.

בנו יעקב אליהו, ובנותיו: מ' הענדל אשת ר' שמואל ברוין, מ' מחלה אשת ר' דוד פישער, מ' חנה אשת ר"ש הוטטערער של"ח בימי החורבן תשד־תשה. להבחל"ח בתו מ' רבקה ת', אלמנת הר"ר יוסף אלי' הכהן קאהן ז"ל, בבני ברק [1].

יג.

ניישלאס

רבי עמרם ניישלאס זצ"ל הי' בנו של צדיק ות"ח מפורסם בעיר פרעסבורג, ר' גבריאל ניישלאס ז"ל, ואשתו הצנועה והחסודה אשת חיל מרת זיסל ע"ה, בתה של הגה"צ רבי עמרם גרינוואלד זצ"ל מטשארנא, אביהם של הגה"ק בעל ערוגת הבושם ובעל קרן לדוד זצ"ל [1], מיו"ח של גאון וקדוש רבי עמרם חסידא ז"ל.

אביו של ר' גבריא' ניישלאס הי' ר' חיים בנו של הגאון הצדיק רבי יעקב אב"ד דק"ק סערדאהעל [2].

הב' עמרם הלך ללמוד תורה מפי דודו רבי משה גרינוואלד לקליין־וורדיין, ודבק ברבו ובתלמידיו בלב ונפש, ולא מש מתוך אהלו של תורה, ואף בין הזמנים, עת שכל הבחורים חוזרים לבית ההורים, נשאר הוא נאמן ודבוק ברבו כדי לבלות בצילו את ימים הנוראים וימי החגים. הצליח בלימודו, ונעשה גבור חיל בתורה ועבודת ה', קנה לו שם טוב מבין הבחורים המופלגים ובחירי הישיבה. כאשר עבר הבעל ערוגת הבושם לשמש בקודש לק"ק חוסט, נסע עמו אתו הב' עמרם לחוסט, ושם הוסיף חיילים לגבר, שלם בתורתו ושלם במדות שמנו חכמים, עניו וחסיד, שמר על שפתיו, הצנע לכת וירא שמים מרבים.

כשהגיע לפרק נישואין לקח בת ת"ח ונגיד ממשפחת פריד מדובעווע לאשה, אשר ילדה לו בת בשם פעסל, וישב לו בבית חמיו על התורה ועבודה כאשר עם לבבו וחפצו ללמוד תורה בטהרה, אבל לדאבונו לא ארכו ימי השלוה, כי מתה עליו אשת נעוריו, וגם חמיו ירד מנכסיו, עד שנשבר מטה לחמו ונאלץ לבנות ביתו מחדש. לרבי עמרם הי' דוד בפאקש, הוא הרבני המפורסם ר' דוד אויש, כי אשתו הצדקנית מרת מרים היתה בתו של רבי עמרם מטשארנא, אחות אמו מרת זיסל, ולהם בת יטל שהגיעה לפירקה, כך נעשה ר' עמרם חתן ר' דוד אויש ותקע אהלו של תורה בק"ק פאקש.

1 דברי הערכה אלו המציא לנו נכדו הרה"ג המהולל המו"מ מרביץ תו"י הרב משה דוב פישר שיחי' מנהל ת"ת בעיר ציריך.

1 נזכר בשו"ת קרן לדוד או"ח (סימן פה): גיסי יקירי כבודי ומרים ראשי, צ"ת משים לילות כימים בתו"י הרב מוה"ר גבריאל ניישלאסס.

2 נזכר בשו"ת ח"ס חיו"ד (סימן צ) „תלמידי אהובי כנפשי הרב הדיין החרוץ בעל פיפיות", שם ח"מ (סי' קעג). נפטר באויבין ישן ט"ז שבט תרכ"ה. רבי נפתלי סופר כותב (בס' בני נפתלי, דרוש ד) והארכתי בהספד על הגאון הצדיק המפורסם מו"ה יעקב ניישלאס אשר הי' אב"ד בק"ק סד"ה, ולעת זקנותו הי' באוהל תורה במקום א"י, אשר מעולם היו שם גאונים וקדושים.

לר׳ עמרם גרינוולד מטשארנא הי׳ בן ר׳ שלמה, נגיד ונכבד מפורסם, שהי׳ דר אז בפאקש, היות שר׳ עמרם ניישלאס הי׳ זקוק לפרנס את ביתו, נעשה פקיד אצל דודו ר׳ שלמה גרינוולד, אשר שלחו לכמה שבועות להשגיח על כריתת עצים ביערות וסידור הובלת העצים, עבודה זו לא הי׳ קל לאברך חסיד וישר כר׳ עמרם, להתפלל בלא מנין ולבלות היום עם הערלים, בכ״ז קיבל עליו המשרה בשבע רצון, כדי שלא ליהנות מדברי תורה. ר׳ עמרם חי בשבועות אלו בפת חריבה, אבל לקח עמו גמרות, ובילה את שעות החופש שלו למלאות כריסו במסכתות הש״ס. כאשר ר׳ שלמה עקר דירתו מפאקש, שוב עמד ר׳ עמרם בלי משען ופרנסה, בפרוץ המלחמה נתפס ר׳ עמרם לשירות הצבא, אמנם מצא חן בעיני השרים ולא נשלח למערכה, סידרו לו משרה בתוך המשרד של הצבא, ולעתים קרובים הופיע ר׳ עמרם בעירנו לבוש בבגדי כבוד של החילים.

בתום המלחמה נענה ר׳ עמרם להפצרת רבים, ושב לאומנות אבותיו וקיבל עליו משרת מלומדות בק״ק פאקש, ר׳ עמרם מסר את כל נפשו וגופו למען תלמידיו, למד עמהם תורה ביגיעה רבה, השפיע להם מטובו ומיראתו הקודמת לחכמתו, איך ללמוד איך להתפלל וגם איך להתנהג בדרך ארץ.

הוא הי׳ איש מסודר, שמר על זמני הלימודים כבבת, ומסוגל לעורר ישנים, לדבר על לב תלמידיו, להמשיכם להאותיות הקדושות, להסביר לפניהם את דברי התוספות בשכל זך וישר, אומן ופדגוג הי׳ ר׳ עמרם, ועשה את אומנתו באמונה, עד כדי כך שבתקופת המלחמה, שהי׳ חוסר במלמדים, לימד וניהג שתי כתות תלמידים בבת אחת.

סדר לימודו עם תלמידיו; ביום הראשון אמר את כל השיעור של השבוע, ביום שני חזר עוד פעם על השיעור, אח״כ חזרו התלמידים לפניו את השיעור כ״פ, וכאשר הבחין שכבר עמדו והבינו את השיעור נתן להם לחזור בינם לבינם, וביום הששי עמדו לבחינה. מידי יום ביומו לפני כל שיעור שנה לתלמידיו פרק בספר מוסר כמו פלא יועץ וכדומה, אף שהי׳ גדול בתלמוד, בכל זאת הכין את עצמו להשיעור, עיין הרבה בשטה מקובצת ופני יהושע ועוד מפרשים, כדי לבאר לתלמידיו באופן ישר בלי גמגום.

פעם כשראה שהתלמידים מפסיקין באמצע הלימודים אמר משם רבותיו: „דעו לכם כי מי שאינו מסוגל ללמוד שש שעות בהמשך אחד, אינו יכול לזכות לכתרה של תורה״.

הדריך לתלמיד נבון: אם יש לך קושיא בגפ״ת ולא מצאת מענה, תעיין במהרש״א, אם הוא הרגיש בדבר סימן כי קושיתך נכונה, שוב הגע עצמך למצוא פתרון ותירוץ, אח״כ עיין שוב במהרש״א, אם כוונת לדבריו מה טוב, ואם לא הרי עליך לעיין היטב למה המהרש״א לא רצה לתרץ כדבריך.

אין לשער גודל זהירתו וזריזותו למצות ולכל מנהגי בית ישראל. תלמידו הרב ר׳ משה דוב פישר שיחי׳ מתאר לנו עובדא נוראה; הי׳ זה בשנת תש״ד לפני חג הפסח, כאשר הגרמנים פשטו ידם הרשעה וגזרו גזירה שאסור ליהודים לצאת לרחוב משעות לפנות הערב עד שעות הבוקר, וכל מי שעובר על דבריהם

דמו בראשו. הנה בבית מושב זקנים, בו גר הרב אברהם מיללר ז״ל הי׳ באר מים שמשם היו רגילים לשאוב „מים שלנו" לצורך מצות מצוה בערבי פסחים. לפתע שומעים קול דפיקות חזקות בשער של מושב זקנים שהי׳ סגור ומסוגר, ונפל פחד ואימת מות על כל היושבים שם, כי בטח באים הרוצחים לביתנו, והלכנו ברתת וחלחלה לפתוח הדלת, הנה רבי עמרם עומד בחוץ, וכדו בידו לשאוב מים לצורך מצות-מצוה. נדהמנו ולא יכולנו להאמין למראה עינינו איך התיר עצמו בשעת סכנת נפשות, אבל הוא בזריזות ובהתלהבות עצומה שאב מים בששון, ותקותו חזק שלא יאונה לצדיק כל רע בזכות המצוה המגין ומציל.

אשרי עין ראתה מלמד תינוקות כזה, ועליו וכדומה לו נאמר, ומצדיקי הרבים ככוכבים, אלו מלמדי תינוקות.

רבי עמרם המית את עצמו באהלה של תורה, מהבוקר עד מאוחר בערב ישב בין ד׳ אמות של תורה, ועל כולם חי חיי דחקות ועניות, הי׳ מטופל בבנים ובבנות, צער גידול בנים שלו עלו ונשתרגו על צוארו במדה מרובה (ל״ע), עם כל זה לא שמענו שר׳ עמרם יתרעם אף פעם על רוע מזלו, קיבל יסורים באהבה רבה, על כל גל וגל אמר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד.

בעל קומה הי׳ רבי עמרם, הדרת קודש חפף עליו כל היום, ברחוב הלך בכפיפת ראש, דיבוריו עם הבריות הי׳ בנחת, הדריך רבים לעבודת ה׳, ובעת הצורך הי׳ נטפל גם להורות הלכה למעשה, בפרט כי זכר המון עובדות ופסקי הלכות מפי רבו בעל ערוגת הבושם זצ״ל, איש אשכולות הי׳, חכם ובקי בכמה מקצועות, אבל שבור ורצוץ, נכנע ושפל ברך.

גם רבו הגאון מחוסט התפאר בתלמידו רבי עמרם, פעם הי׳ רבינו ר׳ יוסף ליב סופר זצ״ל במרחץ בארטפלד, ביחד עם הגאון מחוסט, ודיברו מהת״ח המפורסמים של פאקש, הזכיר רבינו ר׳ יוסף ליב את ר׳ עמרם ניישלאס, קרא הגאון מחוסט „הלא עמרם הוא תלמידי, עמקן גדול וקולע אל השערה!" [3].

רבי עמרם לא ישן שינת קבע יותר מד׳ שעות, קם באשמורת הבוקר, הלך לטבול במקוה בין בקיץ ובין בחורף, אח״כ למד את שיעוריו וסדר לימודו לעצמו. תפילותיו הי׳ בהכנעה וביראה, בפרט בתפלת שמונה עשרה שפך תחינתו בהשתפכות הנפש, כעבד לפני אדונו, התנענע בתנועות שוות בכל גובה קומתו בנחת ומתינות, מכף רגל עד ראש לפנים ולאחור, ולא לצדדים וצדי צדדים [4], הורה לתלמידיו הדוגמא של „ולעבדו בכל לבבכם".

כל הסגולות שמנו חכמים בתלמיד חכם הי׳ ברבי עמרם, חוץ ממדותיו הנשגבות הי׳ מוהל מומחה, והידר אחר המצוה בכל נפשו ומאודו, בשעה שלא

3 נזכר בירחון „וילקט יוסף" שנת תרס״א (סימן פט).

4 ז״ל ארחות חיים הל׳ ת״ת „והמנהג שנהגו ישראל לנענע גופן בשעת הלימוד לא דבר רק הוא כי אגדה היא בב״ר התורה לא ניתנה אלא בזכות השתחוי׳ שנא׳ והשתחויתם מרחוק, ולפיכך אין לנענע לצדדין אלא לפניו", וכ״כ מג״א (סי׳ מח סק״ד) משם מהרי״ל, ועי׳ תורת משה פ׳ בלק ד״ה איעצך, ומש״כ הגריעב״ץ בסידור (סולם ב״א).

גרם ביטול תורה לתלמידיו נסע גם להישובים בהסביבה להכניס זרע קודש לבריתו של אאע"ה. זאת היתה לו בירושה מאביו ר' גבריאל בפ"ב שהי' מוהל מומחה (עי' שו"ת הריב"ד להגאון ר' ליב פרידמן מפ"ב, יו"ד סימן י"ט).

ביום מר והנמהר נסחב רבי עמרם עם רכבת המות, ועלה על המוקד בתוך רבבות אלפי ישראל, ביחד עם זוגתו הצדקנית יטל וכמה מיו"ח. ועם קהילה קדושה פאקש.

בניו הדגולים ת"ח מובהקים חסידים ואנשי מעשה אשר ניספו בהשואה הם; הרה"ח ר' יוסף, תלמיד דודו הגה"ק בעל קרן לדוד, הי' דר בק"ק אילאק. הרה"ח יחיאל מאכל, תלמיד הגה"צ ר' אשר אנשיל כ"ץ מסרדהעל, מי שהי' חבירו של אביו. הרה"ח ר' משה, תלמיד הגה"צ מסארדהעל הנ"ל [5], והב' המו"מ חיים ז"ל.

בתו מ' פעסל ע"ה היתה אשת הר"ר יוסף אויש ז"ל (שחל"ח אחרי השחרור בפאקש), להבדיל בחל"ח חתניו: הגה"ח רבי דוד משקוביץ שליט"א מלפנים הרב דק' באניהאד־מישקולץ כעת יושב על כס ההוראה פעיה"ק ירושלם ת"ו, הרה"ח ר' יצחק מנצר, הרה"ח ר' אלימלך ווידר, והרה"ח ר' בנימין זאב ווינטרניץ שיח'.

יד.

עהרנגרובר

הרבני הצ"ת ר' יוסף הלוי עהרנגרובער, הי' תלמיד רבינו ר' יואל אונגר זצ"ל [1]. חתנו של הרה"ג רבי ליב אלמאש [2]. ר' יוסף הי' מלמד תינוקות בפאקש, והעמיד תלמידים יראי ה' ותלמידי חכמים גדולים [3]. ר' יוסף זכה לשני מאורות

5 קריאה פרטית ליום חתונתו, אשר כתב לכותב הטורים: א' לס' ברוך ד' אשר לא עזב חסדו מאתי. ד' שלומך יענה בכל עת ועונה קרנך ומזלך יתרומם למעלה למעלה כבוד אהובי ידידי מנוער ה"ב כארזים חכו ממתקים כלו מחמדים אף נעים משים חשיכה כאורה בתורת ה' תמימה יראתו קודמת לחכמתו כש"ת מ' דוד שמחה בונם סופר נ"י ויפיע.

אודה ד' מאוד בפי ובתוך רבים אהללו שזכיתי והחיני וקימני לזמן הזה לבוא לפניך בבשורה טובה תדשן עצם ולקרוא אותך בקריאה של חיבה ואהבה אהבת נעורים ליום אפריוני ושמחת לבי שיהי' אי"ה למז"ט בשטו"מ ביום ב' דר"ח כסלו ד' פ' תולדות בק"ק מאזא קוואטשהאזא, הנה מאוד יהי' שמח לבי ויגל כבודי אם זכיתי לראות עמך ביום חתונתי, אבל ידעתי אהובי גם ידעתי שמפני גבה טורא שהיא בינינו אינו באפשרי ואינו במציאות לבא להתעלס אתנו ביחד באהבים אבקשך מאד אהובי ידידי נ"י תיקר נא נפשי בעינך ותזכיר אותי לטובה אצל מקום המקדש תובב"א לפני א' איום ונורא שיעזרני על דבר כבוד שמו וזווגי יעלה יפה יפה על במת הצלחה וביתי יהי' מבונה בכל טוב עד שנזכה במהרה לראות מבשר בראש ההרים בב"א.
דברי ידידך מנוער החפץ בהרמת קרנך משה בן יטל ניישלאס.

1 נזכר שו"ת ריב"א ח"א (סימן כז).

2 ראה לעיל (אות י).

3 ראה לעיל (אות ד) שהי' אלוף נעורו של רבינו ר' יוסף צבי דושינסקיא זצ"ל.

גדולים, רבי מרדכי אליעזר ורבי שמואל עהרנגרובר זצ״ל. חתנו הי׳ הר״ר דוד אלימלך פעלברבוים בפאקש.

ר׳ מרדכי אליעזר ע״ג הלך וגדל בתורה וביראה, נעשה חתנו של בן עירו, הגה״צ המפורסם רבי פנחס הכהן שטיינר ז״ל. בשנת תרס״א נתקבל לרב בבית המדרש ר׳ גרשון שטאדלר בשטיינא־מנגער, ואח״כ שימש כמורה הוראה ומגיד בק׳ פאפא, ומשם עלה לרב אב״ד דק״ק ווראנאוו. חיבר חידושים ופלפולים ע״ס א״ב בשם „נחלת יוסף״ (ח״א ווראנאב תרצג), הי׳ נמנה בין גדולי הרבנים במדינת סלאוואקאי. נזכר בכבוד והערצה בספרי שו״ת של גדולי דורו [4].

כאשר הציקו הרשעים בסלאוואקאי להיהודים, עבר ר׳ מרדכי אליעזר ע״ג את הגבול ההונגרי בחוה״מ סוכות שנת תש״ב, והגיע לבית גיסו הרה״ח ר׳ יואל קאלמאן, בבאלאש־יארמאט.

בא לשם בעירום ובחוסר כל, הגה״צ רבי חיים אהרן דוד דייטש זצוק״ל הרב דק׳ יארמאט, נתן לו את אדרתו לכסותו מפני הצינה. ושחל״ח בזמן קצר ביום י״ג כסלו ושם מ״כ (תבואת גורן, הנספח לס׳ בן גרני).

בנו השני הי׳ הרב הגאון הצדיק ר׳ שמואל הלוי ערינגרובער זצ״ל אב״ד דק׳ טאשנאד, חתן הרב ר׳ שלמה כץ הרב דק׳ טאשנאד.

טו.

פישל

אודות ראש המשפחה ר׳ יוסף אלי׳ פישל זצ״ל, כבר הארכנו בכרך שני (עמוד 51), הוא הי׳ לא רק ראש משפחת „פישל״ בפאקש, כי אם רוב המשפחות הכבודות של הקהלה מסלתה ומשמנה, היו יוצאי חלציו של ר׳ יוסף אלי׳.

ר׳ יוסף אלי׳ זכה לראות דורות ישרים, בני בנים שנהיו לגדולי תורה נתגדלו על ברכי יוסף, בן תשעים ושלשה הי׳ במותו, ונקבר בכבוד גדול. הי׳ רגיל לומר, שזכיה יתירה נודעת לו, היות כאשר הגיע לעול המצות, הניח לו תפילין המרא דאתרא של ק״ק פאקש, רבינו הגאון לוחם מלחמת ה׳ רבי איצק גריסהאבר זצ״ל.

בניו היו: ר׳ גוטמן פישל בסערדאהעל, ר׳ מיכא׳, ר׳ משה מרדכי דוב ור׳ שלו׳ בפאקש. חתניו: ר׳ מאכל אויש [1], ר׳ משה יששכר המכונה ר׳ משה בער שלעזינגר ור׳ משה גרשון ווייס [2].

4 הגאון ממאד כותב „הרב המאוה״ג חו״ב מו״ה מרדכי אליעזר ע״ג נ״י רב בביה״מ בק״ק שטיינעמאנגער וכעת אב״ד בק״ק ווראנאוו יצ״ו״ (לבושי מרדכי א״ה סי׳ ל״ד). הגאון מטשאטה כותב „לידידי האי צורב הוותיק חריף ובקי כש״ת מו״ה רמ״א ע״ג נ״י חתנא דבי נשיאה של הרב הגאון וכו׳ מו״ה ר׳ פנחס שטיינער אבדק״ק אילאק״ (נטע שורק יו״ד צט). בן עירו מרן הגרי״צ דושינסקיא (שו״ת מהרי״ץ ח״א סימן יא) „ידנ״פ הרב הגאון המפורסם שבח ומגדול עוז ציס״ע כקש״ת...״, ועי׳ עוד שם ח״ב (סימן קעא). ונזכה עוד בשו״ת דעת סופר א״ה (סימן ו).

1 ראה לעיל (אות א).

2 לעיל (אות ו).

תעודת „מורינו" שבו נכתר ר' משה מרדכי בער פישל, ע"י רבינו הגדול רבי יואל אונגר זצ"ל.

בעזר העליון!

זורע לצדקה יקצור שכר אמת, וכן גורל האיש הלזה הוא ניהו תלמידי החביב האברך הבחור המופלא בהפלאת אנשים, מופלג בתורה וביראת שמים, חרוץ ושנון, זית רענן, זך הרעיון, ונקי השכל, כשמש ינון שמו כבוד הרב ר' משה מרדכי דוב נ"י, בן לאיש צדיק תמים ועצום ביראת ד' כ"ה יוסף אלי' פישעל יצ"ו מחשובי עירי, אשר מעודו נתגדל על ברכי התורה והיראה ולא מש מתוך אהלה של תורה, יגע בכל מאמצי כחו ובעמל נפשו בתוה"ק ומצא כדי מדתו, כי גם היא חלצה שדי' להניקהו נופת צוף דבשה, וכעת אשר מצא זיווגו, והכין לו ד' בית לשבת במנוחה ולעסוק בעה"ק כאשר אהב, אעלה על ראש שמחתו ברכת ד', להרבות כבוד ביתו ולהגדיל שם תפארתו בקראי שמו בעלותו לתורה ולכל דבר שבקדושה בשם הנאה לו מורינו הרב מו"ה משה מרדכי דוב נר"ו זה שמו לתהלה וזה זכרו לתפארה, ותהי' האשה הבאה אל ביתו כרחל וכלאה יבנה לו בית נאמן, יאריך ימים ויראה זרע ברוכי ד' הוגים בתורת ד' ועוסקים בעבודתו, ויהי נועם ד' עליו ועל נוהו, יהי שלום בחילו ושלוה במעונו.

הכ"ד ועתירת לכבוד תוה"ק והוגה בה לשמה
פק"ק פאקש ט"ו למב"י תרלמד לפ"ק

יואל אונגר מרעכניטץ

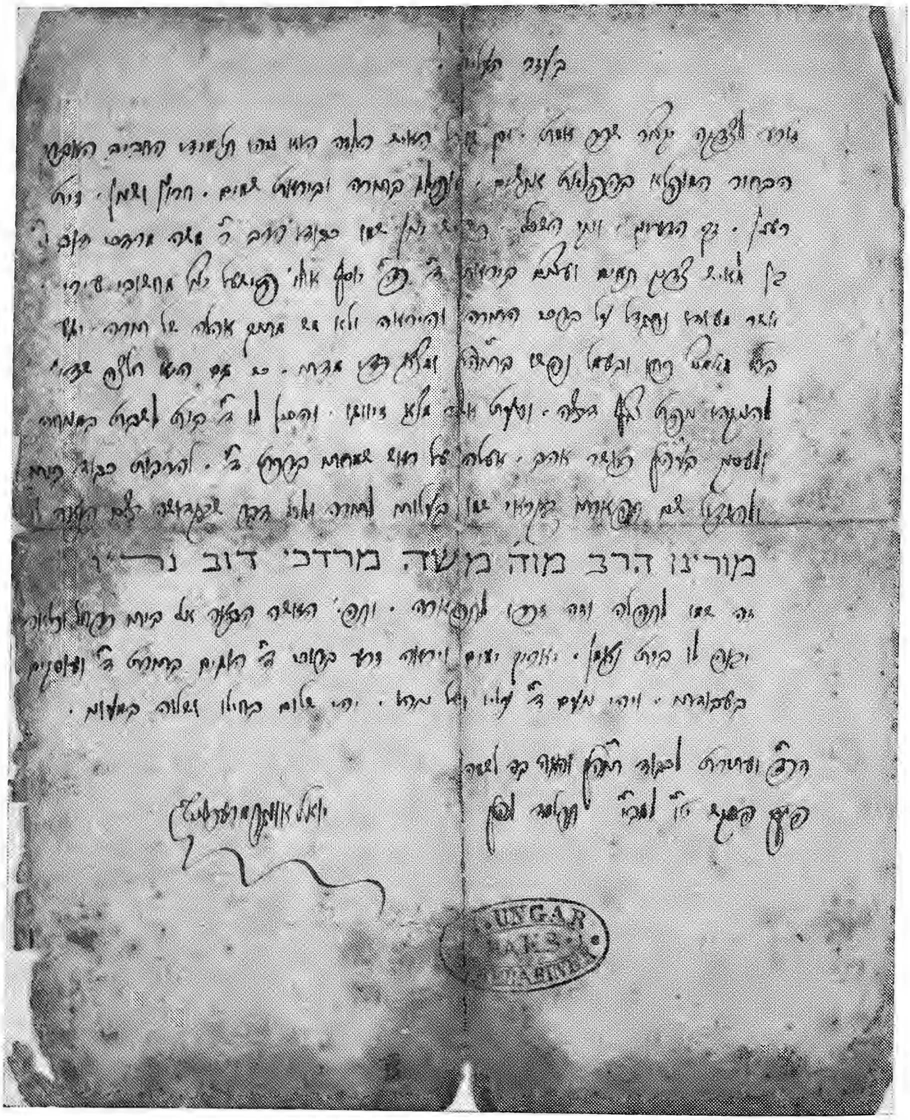
ב"ה

זאת התעודה אשר קיבל מבית דין צדק דק"ק קאלאמיא, כאשר נסע לשם ללמוד מלאכת השחיטה.

תהיתי על קנקנו של האי גברא האברך המופלג מ' משה מרדכי דוב נ"י ומצאתי אותו בקי בדיני שחיטה עם כל החומרות, ע"כ כל מן דין סמוכו לנו לשחוט עופות כי נאמן עלי השוחט המופלג הירא מ' דוב בעריש שו"ב דקהל' שהעיד עליו על השחזת הסכין שהוא אומן ככל השוחטים המובהקים ויכולים אחב"י לסמוך על שחיטתו של עופות בלי פיקפוק ויאכלו ענוים וישבעו, ולאות אמת באתי על החותמת יום ב' ר"ח מנחם אב ברכות לפ"ק פה קאלאמיא

הק' זכרי' מענדיל מו"צ דק' הנ"ל
עקיבא יוסף מו"צ דק"ק הנ"ל [3]

3 הוא הגה"צ בעל לב העברי בעודו אצל חמיו הגה"ק ר' הלל ל"ש ז"ל.

מורינו הרב מוה' משה מרדכי דוב נר"ו

תעודת רבינו יואל אונגר לר' משה מרדכי פישל ז"ל

בתו הרבנית בלומא ע״ה[4] אשת הגאון הצדיק המפורסם רבי יונתן שטייף זצ״ל[5] בניו של ר׳ מיכאל: ר׳ צבי יהודא שנקרא ר׳ הארש ליב, הגאון ר׳ שלו׳ בער, ר׳ מרדכי פישל מפעסט[6].

ר׳ שלו׳ בער למד בישיבת המרא דאתרא רבינו יוסף ליב סופר זצ״ל בפאקש, ואח״כ למד ארבעה שנים אצל הגה״צ רבי עקיבא סופר זצ״ל בפרעסבורג[6א]. עלה ונתעלה במעלות התורה, הי׳ חריף ובקי בכל מקצועות התורה, נשא את מרת סלאווא בתו של הגה״צ ר׳ משה טעננענבוים, רב דק׳ ווערפעליט, שהי׳ בנו של הגאון האדיר בעל „נטע שורק״ ונכדו של הבעל „רחובות הנהר״, זצ״ל.

נסמך לרבנות מרבותיו הגאבדק״ק פ״ב ובית דינו, מרבינו יוסף ליב סופר, מהגאון רבי ישעי׳ זילברשטיין בעל מעשי למלך האבד״ק ווייצען, מהגאון רבי שמואל לוי וויינברגר האבד״ק סערדאהעלי, ומהגאון הצדיק בעל דרכי תשובה האבד״ק מונקאטש זצ״ל[7].

בשנת תרע״ו כאשר נפטר מר חמיו הג״ר משה טעננבוים, נבחר הג״ר שלו׳ בער למלא מקום חותנו בק׳ ווערפליט.

אמנם לא ארכו לו הימים, כי בשנת תרע״ח כאשר פרצה במחוזות וורפליט המחלה השפאני ר״ל, אשר כילה רבים וטובים ה״י, ביניהם הרב הצעיר הג״ר שלו׳ בער פישל זצ״ל, עזב את קהילתו וזוגתו הצעירה לאנחות, ביום כ״ח אלול, ונקבר למחרתו ביום ערב ר״ה, ושם מ״כ.

נזכר הרבה בשו״ת מי יהודא, להג״ר יהודא אלטמן[8], מי שהי׳ גיסו של חמיו. הג״ר יונתן שטייף זצ״ל מביא מגיסו הנ״ל ד״ת בספריו.

בניו של ר׳ משה מרדכי דוב: ר׳ צבי הירש, ר׳ שלו׳, ר׳ שמעון, ר׳ יעקב חיים בפאקש[9], ר׳ ישראל דוד ור׳ אביגדור יהודא בפעסט.

4 נפטרה בברוקלין ד׳ תמוז תש״ל.

5 רבי יונתן שטייף נולד בגאיא (מעהרין) לאביו ר׳ צבי בשנת תרל״ז. הי׳ תלמיד מובהק לבעל שבט סופר בפ״ב. אחרי חתונתו ישב על התורה בשקידה בבית חמיו בפאקש. ראשית נתקבל לשרת בקודש בק׳ גוטא, משם עבר לאונגוואר בתור דיין ומורה צדק, ומשם נתקבל לחבר בית ד״צ בק׳ בודא־פעסט. אחרי השואה עבר לברוקלין ושימש כרבה של קהל עדת ישורון, קהילת ווינא, עד ט׳ אלול תשי״ח שנתבקש לישיבה של מעלה. הי׳ גאון מפורסם חריף ובקי טובא. חיבר ספר לימודי השם, חדשים גם ישנים עמ״ס ברכות, שאלות ותשובות הלכה למעשה, ועוד.

אמר הכותב: פעם ביקרתי בהיכלו בעיר פעסט, עם בן גיסו הב׳ הנעלה יוסף אלי׳ פישל ז״ל הי״ד, לקבל את ברכתו לרגלי נסיעתנו לישיבה, והזהיר אותנו ללמוד היטב טור ב״י, בכ״מ שיש להטור שייכות להענין שאנו לומדים.

6 הר״ר מרדכי פישל ז״ל הי׳ ירא וחרד לדבר ה׳ וקבע עתים לתורה. בסוף ימיו הי׳ גר בתל־אביב, שחל״ח ר״ח ניסן תשכ״ט.

6א „הרב האברך החו״ב מלא וגדוש אוצר נחמד קנקן חדש מלא ישן פרח שושן יראת ה׳ אוצרו הטוב כש״ת מו״ה שלו׳ בער פישל נ״י יושב בשבת התחכמוני בבית חותנו הגאון נ״י״ (דעת סופר או״ח סי׳ ע).

7 מהר״י כ״ץ (ירושלם תשי״ט).

8 שו״ת מי יהודה ח״ב סימן כט, סג, סט, עג, עה, עט.

9 ר׳ יעקב חיים פישל ז״ל נשא את מרת חנה ע״ה בת הר״ר יעקב הלוי אחותו של

טז.

פראגר

הר״ר שמואל בנימין סג״ל פראגר זצ״ל, הי׳ בנו של הגאון הצדיק רבי יעקב פראגר הרב דק׳ אדא, בעמ״ס שאילת יעקב, חתנו של רבן של כל בני הגולה מרן רבי משה בעל שו״ת מהר״ם שיק זצ״ל.

ר׳ שמואל בנימין הי׳ חתנו של הר״ר יעקב וואלף הלוי קרויס ז״ל מבאניהאד, וקבע דירתו בק״ק פאקש, ונתפרנס מבית מסחר לעורות.

איש צנוע הי׳ ר׳ שמואל בנימין, לא דיבר שיחה בטילה מימיו. הי׳ ממעט בעסק והרבה לעסוק בתורה, מה שהי׳ כל ימי חייו. אחרי עמל יומו בחנותו, ישב לו בחדרו בין ד׳ אמותיו ולמד ש״ס כסדרן. חוץ מהשיעורין כסדרן בש״ס חברה, סיים בינו לבינו את הש״ס כל שש שנים.

הי׳ גבאי של תלמוד תורה, ושמר על תפקידו, בכל שבת קודש אחרי הצהרים בא דרך רב מביתו לבחון את התלמידים, ותהה על קנקנם בהבנת הגמרא בשיעור של השבוע. אמנם כגבאי של התלמוד תורה הי׳ גם מתעניין במצבם החומרי של המלמדים, ודאג שיקבלו את משכורתם בזמנו.

את יוצאי חלציו גידל לתורה וליראת שמים, בנותיו התנהגו לדוגמא בצניעות ובדרך ארץ.

יש לציין את מדת משא ומתן שלו באמונה, במה שהי׳ מהולל בפי הערלים כאיש נאמן רוח, וביותר הי׳ מקפיד ר׳ שמואל בנימין שלא יעבור ח״ו על בל תלין, ואף לפועלים ערלים הי׳ זריז לשלם את משכורתם אותו היום.

יוצאי חלציו הם; בנו הר״ר משה הלוי פראגר, בנו ר׳ שלמה ז״ל, בתו מרת חיילא ע״ה, אשת הרה״ג צ״ת ר׳ יעקב קאפל בינעט שליט״א, בתו מרת פייגלא אשת ר׳ יוסף זיגלמן ז״ל, מרת ליבא ע״ה אשת הר״ר צבי סופר שיחי׳, מרת בריינדל אשת ר׳ יעקב היימפלד ז״ל הי״ד, להבדיל בחל״ח בנו הר״ר יוסף סג״ל פראגר שיחי׳ בקוממיות.

ר׳ שמואל בנימין, איש הלוי, הי׳ פאר מקדושים, עניו ושפל ברך וגרס באורייתא תדירא. תנצב״ה.

יז.

פריינד

משפחת פריינד בפאקש, היתה מהמשפחות הבכירות של הקהילה מיום הוסדה. בנו של רבינו יצחק גריסהבר, הגאון רבי משה פאקש (אשר קבע דירתו ביינק) חתם שמו „משה פריינד״. בזמנו של רבינו יואל אונגר חי בפאקש ת״ח וחריף

הג״ר אברהם סג״ל שטרויס, רב דק׳ פ׳לאדאן, נכדת הגה״צ ר׳ שלמה האדיסער. נזכר בס׳ זכרון אבות (תולדות בעל כסף נבחר) סי׳ לב, נא, בתור דיין דק׳ האדיעס. שימש גם בתור רב בק׳ שומאדי וק׳ באיאם. בנו הר׳ צבי פישל שיח׳ אב״י בעיר ווין.

גדול, ר׳ יוסף פריינד, מקום מנוחתו על יד רבינו הנ״ל. כאשר נתקבל רבינו זוסמאן סופר לרבנות דפאקש, הי׳ ראש הקהל נגיד ועסקן מפורסם, אשר לחם במסירות נפשו למען קיום וביסוס העדה האורטדוקסית, ה״ה ר׳ זעליג פריינד (נזכר לברכה בכרך ב עמוד 45).

והננו מנצחים בזה שמם וזכרם של המשפחה הכבודה שעמדו בראשית הקהילה הקדושה בימינו אנו, ה״ה בני הנגיד מוקיר תורה המפורסם ר׳ יצחק פריינד. ר׳ אליעזר פריינד מי ששימש כראש הקהל של העדה כמה שנים. הי׳ חתנו של הצדיק היחסן הכהן גדול מאחיו הר״ר יעקב ליב שטראסר מטאב, חתן מרן הכתב סופר. ר׳ צבי הירש פריינד, מנכבדי ועסקני הקהילה, חתן הר׳ יששכר דוב רבינק (יום זכרון שלו כ״א כסלו). ר׳ נתן פריינד, הי׳ חתנו של הנגיד הנכבד הרבני ר׳ אהרן כ״ץ קאהן מבאניהאד.

גיסו של ר׳ אליעזר פריינד הי׳ הרבני המפורסם הנגיד ר׳ ברוך בלוי מטיסא־פורעד, שנשא בזיווג שני בתו של הר״ר יעקב ליב הכהן הנ״ל, וקבע ר׳ ברוך את דירתו הרבה שנים בפאקש, עם בנו הגדול בתורה חו״ב טובא ר׳ עקיבא בלוי, אשר נודע בשער בת רבים, במו״מ של הלכה בכל מקצועות התורה עם כל גדולי אונגארין, כמבואר בספרי שו״ת של גדולי מדינתנו.

חתנו של ר׳ אליעזר הי׳ ר׳ מנחם קראמר, איש חשוב ונכבד. בנו ר׳ אברהם שמואל בנימין (חתן ר׳ אלי׳ שפיצר, אשר עבר לגור לעיר ראאב) נפטר ברמת גן, י״ב סיון תשכ״ט. חתנו העסקן הנעלה הרבני הירא ושלם ר׳ מאיר הכהן המכונה דר. דויטש שיחי׳, מעיר ב׳ פעסט, איתן מושבו בבני ברק.

יח.

צובל

הרב הגדול צדיק תמים רבי יצחק מאיר צאבעל בן הרב הגה״צ ר׳ שלמה דומ״צ בק׳ טירנוי [1]. ר׳ איצק מאיר הי׳ תלמיד מובהק מבעל שבט סופר בפ״ב. נשא בתו של ר׳ משה בער שלעזינגר (חתן ר׳ יוסף אלי׳ פישל) ונהי׳ גיסו של רבינו ר׳ יצחק קערפל ושל הר״ר אברהם מיללער זצ״ל.

ר׳ איצק מאיר הי׳ מן היחידים בסביבה זו, אשר הקדיש ימי חייו להיות תורתו אומנתו. לא הי׳ מסוגל למשא ומתן מסיבת רוב צדקתו ותמימותו. אשתו החשובה מ׳ חנה הביאה פרנסת הבית בעמל רב. יגע ימים ולילות על התורה בשקידה נפלאה, ומצא כדי מדת תלמיד חכם האומר הלכה בכל מקום. הי׳ בקי בכל מקצועות התלמוד, השקיע יגיעה רבה בסדר טהרות וחזר עליו המון פעמים עד שלשון המשנה ע״פ רע״ב היו שגורים בפיו. כתב כמה ביאורים ופלפולים

1 הרב שלמה צאבעל, נולד בעיר חדש, הי׳ צדיק תמים, יושב בתענית, חיבר ספר אמרי נועם עה״ת. חתנו הי׳ הרב הג׳ ר׳ זוסמאן שטרין, אבן יקר בקיש־קורוש בעל מח״ס תוספות יו״ט על תהלים, תלמיד רבינו ר׳ זוסמאן סופר.

מה שהעלה בלימודו בסדר טהרות[2], כמו כן רשם את חידושיו על המסכתות שלמד ברבים[3].

רוב שנותיו — כל עוד לא כבדו עיניו מזוקן — הי׳ מגיד שיעור בחברה ש״ס של ק״ק פאקש. מידי יום ביומו בין מנחה למעריב למד בחבורה של תלמידי

2 נציין המקומות שמובא ממנו ח״ת בירחון „תל תלפיות״.

בחלוק מלמעלן חיבור ומלמטן אינו חיבור (כלים פכ״ח מז)	שנה ט	תרסא	עמוד 242
גזרו שמשקין טמאים מטמאים (רמב״ם אבות הטומאה פז הב)	י	תרסא	78
בנויות ע״ג הסלע (פרה פג מג)	י	תרסב	82
הטהור לחטאת שנגע במדף טמא (פרה פי מב)	י	תרסב	100
אמירת מזמור לתודה בפורים	י	תרסב	123
זלזול לדרבנן (או״ח קפד מג״א סק״ז)	י	תרסב	123
מקרצת שהיתה תחלה (טהרות פא מח)	י	תרסב	160
נתן עליו מים חיים אל כלי (פסחים לד)	י	תרסב	183
אין לו זכיה (נדה פה מג תוי״ט)	יב	תרסד	83
ר״ז הוי רכיב חמרא (ברכות לג)	יד	תרסו	184
ברכותיהן שוות (ברכות מא תוס׳)	טו	תרסז	38, 41
גרוגרת (כלים פי״ז מז)	טו	תרסז	171
אילן העומד (שבת ד׳ תוס׳)	טז	תרסח	עט
רודה וצודה בצדיו (פזמון ד׳ דסליחות)	כ	תרעב	יח.

רבינו ר׳ זוסמאן סופר מביא ממנו ד״ת בעט סופר (פ״ו פ״א) „ויג״פ הרבני החריף מו״ה יצחק מאיר צאבעל נ״י״.

נעתיק כאן כמה גרגרי ד״ת אשר המציא לנו הרב משה דוב פישר שיחי׳, אשר שמע מפ״ק: בפ׳ בשלח (שמות טו ד) מרכבות פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלשיו טבעו בים סוף. יל״ד כפילות הלשון, וי״ל כפי׳ רש״י הרשעים כקש הולכים מטורפין עולין ויורדין, בינונים כאבן והכשרים כעופרת שנחו מיד, הרי שכל אחד ואחד נידון לפי מה שהוא, והנה רש״י פי׳ בפ׳ בראשית עה״פ ולמקוה המים קרא ימים, והלא ים אחד הוא אלא שאינו דומה טעם דג העולה מן עכו וכו׳, הרי שלשון ים כולל לכל הימים, וזש״א מרכבות פרעה „וחילו״ היינו הקרובים אליו ביותר ברשע ופשע, ירה בים, בים סתם, שמתוך שעלו וירדו נתפזרו ונתגלגלו לכל הימים, אבל מבחר שלישיו, המובחרים והטובים שבהם אשר לא הרבו לפשוע, טבעו על אתר „בים סוף״.

שם (טו כא) ותען להם מרים וגו׳. לכאורה הול״ל ותען להן בלשון נקיבה, ועי׳ רמב״ן, וי״ל דאז״ל (ברכות נ א) שאף עוברין שבמעי אמן אמרו שירה, והנה אם העובר זכר אז שייך לשון זכר גם בצירוף האם, לכן כתיב ותען „להם״ מרים.

שם (לד ז) ונקה לא ינקה. דרשת חז״ל ידוע מובא בפרש״י. בפשטות י״ל כאמור בירמי׳ (מו כח) ונקה לא אנקך, מתורגם, ושיצאה לא אשיצינך, וכ״פ רש״י ומצודות שם, שלא אכריתך מן העולם, וזה נקה לא ינקה, שלא אעשה אתכם כלה ח״ו.

דברים (טז יט) לא תכיר פנים. י״ל כי לפעמים אחד מבעלי דינים פניו נעלבים ואדומים, והשני מצחו נחושה ואינו נבהל להשיב ולשקר, מזה לכאורה יש לדון שמי שנתבייש הוא הוא הגנב, אבל באמת אין להוכיח מזה שאיש נאמן רוח מתבייש על שטפלו עליו דברי שקר, לזה הזהיר התורה „לא תכיר פנים״.

3 נכדו החו״ב מוסמך להוראה הב׳ חיים שלמה בראדי ז״ל סיפר, שהוא עבר על חידושיו למסכת ביצה, וראה שכיון ע״פ רוב לדברי הגאון נוב״י בספרו צל״ח.

חכמים מפורסמים. ר׳ איצק מאיר הכין לו את השיעור לכל הפחות ארבעה פעמים, כמאמרם ז״ל (מ״ת פ׳ ויקהל), אמנם מקורביו היו אומרים, שהכין את שיעוריו מאה פעמים ואחת[4]. זכרונו מטבעו הי׳ חלוש ורק ע״י שחזר הרבה על תלמודו נחרתו הדברים בזכרונו, כמאן דמנחא בכיסיה.

דרך לימודו הי׳ שהוא בירר בינו לבינו את הפשט הנכון בעיניו בלשון התוספות, ועמד על דעתו, ולעומתו קמו לומדי העיר ופלפלו עמו. לעתים קרובות נעשה הבית המדרש כמרקחת, זה בונה וזה סותר, עד שהעמיקו וצללו בעיון והגיעו לעמק השוה. רבינו ר׳ זוסמאן זצ״ל הפליג פעם בשבח לימודו של ר׳ איצק מאיר, באמרו שהוא מחדש פשטים דוגמת הגאון מהרשש״ך!

קשה לתת תיאור אמיתי לתרומות מדותיו של אותו צדיק, שמר פיו ולשונו, ענותן ושפל ברך הי׳, ודן את כל אדם לכף זכות[5].

כדאי להבליט את התבטלותו לפני הרב מרא דאתרא. את כל שאלותיו וספיקותיו הציע לפני הרב, והמתין באימה וביראה על תשובת הרב. אמרו עליו, שאף שאלת של שכחת משיב הרוח וכדומה אינו מכריע בעצמו במקומו של הרב.

מקומו בבית המדרש הי׳ בקרן זוית, שם הסגיר את עצמו ושפך תחינתו בעושר. האריך מאד בתפילת שמו״ע בדמעות שליש. במקום שעמד שם היה מונח מטפחות רטובות מדמעות עיניו שנגב אותן בהן. בברכת מלביש ערומים נשק את שרוול בגדו שעליו.

כל ימיו הי׳ הוא הבעל קריאה בבית המדרש, בקי בחכמת הדקדוק, שמר על כל נקודה ותנועה. עוד דקדק אף על שמות הקרואים לספר תורה, ולא קרא לשום אדם בשם כנויו רק בשם הקודש.

אחרי התפלה השתתף בשיעורו של הרב מרא דאתרא בלימוד „מגן אברהם״, בתום סדר התפלה כאשר חזרו המתפללים הביתה, נשאר הוא תמיד בבית תפלה שקוע ברעיונותיו הלך אנה ואנה, ומזמר לעצמו „אשירה אשירה״ נוסח של שבח והודי׳ אשר חיבר לו לעצמו[6].

סיפרו פשר דבר כך. כרגיל בפאקש נגלד פני הנהר „דונא״ בחדשי החורף, עד שנעשה פני הנהר עבה וחזקה, ואז עשו מעבר לעבר הנהר שארכו הי׳ יותר מקילו מטר, בו עברו בני אדם, עגלות וכלי רכב. דרכם של הדייגים הי׳ לבקוע

4 עי׳ חגיגה (ט ב).

5 אבי הגאון זצ״ל מביא בכי״ק מה ששמע הימנו ז״ל עה״פ (ויקרא יט טז) לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך. הנה אם ראית רעך עושה דבר שלא כהוגן, אל תדבר עליו רע ולא תדון אותו על אשר קלקל שלא כדת, כל זמן שלא עמדת על דם רעך, אולי טבעו חם ביותר ומחמת זה בא מכשול לידו, לו הי׳ לך טבע כמוהו אולי היית עוד יותר גרוע ממנו, לא תלך רכיל בעמך, מכיון שלא עמדת עוד על דם רעך.

6 הוא חיבר שירה בת ארבע מאות חרוזים, שירות ותשבחות בלשון צח ומופלא. השירה היתה כתובה באותיות דפוס, והחרוז הראשון; „אתה אמת האמת, והבריאה העדות נואמת״ (מהרב משה דב פישר שיחי׳).

חור גדול בתוך הקרח, כדי לצוד משם הדגים. לר' איצק מאיר הי' פעם דרך לעבור בחורף לעבר נהר דונא, וכשהוא שקוע בלימודו נטה מקו הישר של המסילה, והלך לו על הקרח לתומו, לפתע נרתע ר' איצק מאיר, בשמעו קול אדיר: „עמוד!" נשא את עיניו והנה הוא עומד על שפת החור של הדייגים, וכפתע בינו לבין המות ר"ל. חיפש אנה ואנה למצא את האיש אשר הציל את חייו מבור שחת ולא מצא. מאז קיבל על נפשו לתת הודי' מיוחדת שבח לבורא עולם אשר לא נתן למוט רגלו.

לעת זקנותו כאשר נחלשה זוגתו ונפסק מקור חיותו, נסע מפעם לפעם לבקר שוחרי תורה באיזה עיירות [7]. בכל מקום בואו קרבוהו והשתדלו בעדו להעניקו בדרך כבוד, בראותם גדולתו וצדקתו ועבודתו בקודש. סיפר לי הנגיד הנכבד רודף צו"ח הר"ר יעקב שכטר ז"ל מת"א, איך שר' איצק מאיר הי' רגיל להתארח אצלו בק"ק אנאד אשר באונגרין, והוא הכיר בו ובקדושתו כאילו אחד מצדיקי דורו. כמה שנים טרם ימי הזעם והשואה כבר התחילו באונגרין גזירות קשות נגד היהודים, בפרט נגד אלו שלא היו אזרחי המדינה. ר' יעקב שכטר נתפס פתאום לבית הסוהר, ואירע זה בימי הרחמים והסליחות. היות שהי' לו שם טוב בכל הסביבה השתדלו כולם בעדו ונשתחרר לכבוד חג הסוכות. ר' יעקב קיבל מכתב קצר מר' איצק מאיר מפאקש, וזה תוכן הכתב: „ידידי ר' יעקב, יש לי צער ועגמת נפש רב, היות שראיתי את כבודו בליל יוה"כ בחלומי, איך שהוא סגור בארון של זכוכית. שפכתי הרבה דמעות ביום הקדוש עבורו. נא להודיע תיכף ומיד פשר דבר".

כבן תשעים שנה הובילו את הסבא קדישא בקרונות המות לאושוויץ, עלתה נשמתו בגנזי מרומים ביחד עם קהל עדה קדושה בני פאקש, הי"ד.

יט.

קוט

הרבני הנכבד הר"ר משה אלי' ב"ר אברהם קוט זצ"ל הי' יליד פוטנוק. אחרי חתונתו ע"ז החשובה והצ' רבת החסד מרת זלאטא בת ר' אהרן קאהן, קבע ר' משה אלי' דירתו בעיר הבירה ב' פעסט. ויהי כי יגדלו הנערים עבר עליהם רוח קנאת ה' מפני שישיבת כרכים קשה לחינוך הבנים והבנות, והעתיקו משכן כבודם לק"ק פאקש, מקום שגר שם גיסו ר' שלמה וייס ז"ל. בפאקש זכו לגדל את יו"ח לתורה וליראה כאשר עם לבבם. ביתם הי' נודע למכביר, מעוטר בצדקה וחסד. ר' משה אלי' שהל"ח ביום י"ב תמוז תרצ"ז.

זוגתו מרת זלאטא עם יו"ח, ר' אליעזר, ר' מיירם יואל צבי, שינדל, ארנה, עם כל נלוים אליהם נספו בשואה, הי"ד.

7 הי' לו כוונה מיוחדת באלה מסעי שלו, ע"ד הצדיקים הקדמונים שנסעו „גלות אברעכטן" (הרב פישר הנ"ל משם אביו הר"ר דוד ב"ר ישראל אשר ז"ל הי"ד).

בנם הר"ר ראובן קוט שב אחרי המלחמה לפאקש, עסק בבנין הקהילה מחדש. בשנת תשי"ז עלה לארה"ק נתיישב במושב חרדי „קוממיות" שם חינך את יו"ח על טהרת הקודש, והלך לעולמו ללא עת, ביום כ"ז מרחשון תשל"ג. להבדיל בחל"ח בניהם: הרה"ח ר' שלמה זלמן קוט אב"י בקוממיות, ואחיו הר"ר יהודא קוט שיח' בבני ברק.

כ.

קליין

הר"ר גרשון יוסף קליין זצ"ל הי' חזן ושוחט של הק"ק פאקש בתקופה של ארבעים שנה. הי' יליד מעוז-טשאט, ושימש את רבו המרא דאתרא הגאון האדיר בעל „נטע שורק" שמונה שנה. ר' גרשון יוסף הי' שליח צבור עם קול נעים, והי' חביב בעיני רבותינו ז"ל והבריות, בני הקהילה העריצוהו בעד מסירותו, והי' שליח צבור נאמן למשלחיו.

בנו הבכור הרבני ר' שרגא פייבל שיחי', מקום מגורו הי' בסערדהעלי, כעת בעיה"ק ירושלם ת"ו.

* * *

הר"ר יוסף צבי קליין, הי' חתנו של ר' משה וויינשטוק מפאקש. ר' משה וויינשטוק פירנס את עצמו בעבודת תיקון שעונים, אחרי שנפטרה זוגתו עבר לארצות הברית. ר' משה הרש קליין הי' איש חסיד וצדיק נשגב, גרס באורייתא תדירא. הי' ענוותן ושפל ברך ועבד את קונו בלב ונפש, למרות פרנסתו המצומצמת. הוא הי' שמש של החברה קדישא בפאקש.

כא.

קראמר

ר' שלום ב"ר יוסף ישראל [1] המכונה ר' שאקל קראמר, הוא ובניו הדגולים היו מעמודי התווך של הקהילה. זוגתו החשובה מרת לאה רבקה הענא, היתה מגדולי היחס, בתו של הצדיק המפורסם ר' יעקב ליב הכהן שטראסר מטאב, חתנו של מרן הכתב סופר ז"ל.

לבית קראמר הי' מסחר עצים ופחמי הסקה, גם לרבות שדות וכרמים עם אוצרות יין. המשפחה הכבודה היתה תמיד מסור למען הרמת קרן העדה, וברוח נדיבה שמחו לב עניים מרודים בימי החורף והקור, בהמציא להם עצים וצרכי הסקה להחיות נפשם. הבכור ר' יוסף ישראל הי' כל ימיו גבאי צדקה של בית הכנסת. ר' עקיבא קראמר הי' פעיל בהנהלת חברה קדישא, וטרח הרבה להקים גדר של אבנים, להפריד בין הקברות של הגוים לבין בית הקברות שלנו. שחל"ח

1 ר' יוסף ישראל בן ראכל קראמר נ' י"ט סיון.

בדמי ימיו אור ליום ארבעה עשר בניסן. ר׳ שמואל בנימין הי׳ אבן יקר בעיר פעסט. ר׳ נתן נטע הי׳ גם כן מנכבדי הקהילה בפאקש. בן החמישי הי׳ הר״ר יצחק קראמר, אשר הי׳ בר אוריין, לומד בישיבת פ״ב ואצל רבינו ר׳ יוסף ליב סופר בפאקש, חתן הנכבד ר׳ שלמה ווייס מפאקש. זכה להנצל ממחנות השמדה עם זוגתו הכבודה מרת רויזא שתחי׳, וחזרו לפאקש ליסד את חיי הקהילה מחדש, אחרי שנים זכו לעלות לארה״ק, שבור ורצוץ הגיע הנה, אחרי שאבד את יו״ח ביניהם בחור נפלא הב׳ אברהם שלמד תורה בשקידה, וגם כל הרכוש לבית קראמר הלך לטמיון, בכ״ז אזר חלציו והקדיש שנותיו האחרונים לתורה ולתעודה, בשכון אגודת ישראל שבבני ברק, ונפטר ביום כ״ו חשון תש״ל, יהי זכרו לעד.

חתן ר׳ שלו׳ הי׳ הר״ר שמואל בנימין הכהן שטרסר ז״ל, בן הר״ר יונתן מפעסט, שהי׳ בנו של הר״ר יעקב ליב הכהן שטרסר חתן מרן הכ״ס ז״ל, שם אשתו מ׳ רחל ב״ר שלו׳, בתו העניא לאה, בנו יעקב יוסף, הי״ד, להבדיל בחל״ח בנו הר׳ יונתן שטרסר שיח׳ אב״י בנתניה.

כב.

קערפל

כבר הזכרנו בסוף כרך שני אפס קצהו מצדקות וגדולת הצדיק, הוא רבינו הגאון רבי יצחק קערפל זצ״ל, שהי׳ משמש בקודש בקהילתנו בתור דיין ומורה צדק יותר מיובל שנים.

מהמון חידושיו לא השאיר אחריו ברכה למשמרת, כי אם ספר קטן בשם ,,נפש יצחק״ אשר יצא לאור ע״י בן בנו הרבני הנעלה המו״מ ר׳ יחיאל קערפל שיח׳.

עוד לפני עינינו זיו קלסתר פניו, צורתו האצילית, כולו אומר כבוד. במתק לשונו הוכיח בשער בת רבים להגיד לאדם ישרו [1] לא חת ולא נשא פנים לשוע ונגיד, ולא וויתר בהלכה על קוצו של יוד. צדקתו ותמימתו אין לשער, מספרים, שכנהוג בהקהילות קדושות שלחו הבע״ב מתנות להרבנים פעמים בשנה, פורים וערב יום הכפורים. פעם הצליח אחד מאנשי הקהילה במסחרו ושלח לו בפורים

1 בענין תוכחה כתב בספרו נפש יצחק בזה״ל עה״פ מוצא שפתיך תשמור ועשית, י״ל עפ״מ שראיתי בס׳ וידבר משה, ברוב דברים לא יחדל פשע, הגם שטובה תוכחה לעולם ואמרו חז״ל תוכחה לעולם ברכה בעולם, אעפי״כ העיקר להמנהיג יתנהג עצמו במעלות תרומות וירבה בתורה וידקדק במצות מאוד עד שכל העולם יביטו אחריו וילמדו ממעשיו הטובים וזה טוב יותר מרוב אמירת ודרשות שדרש המנהיג ברבים. חזי בדורות הראשונים לא דרש המנהיג יותר משני פעמים בשנה והיו אנשי הקהלה כשרים ויראי השם ועכשיו בדורותינו כמה וכמה דרשות בשנה ולא הועילו כלום בדבריהם. וזהו ברוב דברים לא יחדל פשע במה שמרבים בדברים בזה לא יחדלו לפשוע. טוב יותר אם יראו מעשים טובים בעיניהם מזה ילמדו לעשות כמעשיהם. וזהו מוצא שפתיך תשמור, למעט באמירה, ועשית טוב יותר לעשות מעשים טובים ולהרבות בתורה מזה ילמדו העם לעשות כמעשיהם הטובים (עכ״ל).

מנה אחת אפים, למחרתו הלך רבינו לשואלו, האם לא טעה במשלחו ששלח השתא יותר מכרגיל?

מעתיקים בזה מכתב קצר עוד מימי עלומיו של רבינו זצ״ל:

בעה״י ב׳ דר״ח תמוז תרמ״ז פאקש תע״א.

בימי חנוכה אורה ושמחה, לאהובי הרבני המופלג בהפלגת חכמים ונבונים, חרוץ בעל פיפיות זך הרעיון כש״ת מוהר״ר יוסף צבי סופר [2] נ״י.

לא אתאחר עוד להשיב על מכתב אהובי נ״י, זאת א״א לומר בשום אופן שהברטנורא יפרש המשנה נגד הגמ׳ הגם שהוא פרשן. ואת זאת אדרוש מאהובי נ״י על מה שדקדקתי בגמ׳ שבת (כא ב) סוגיא דכבתה דאמרוה רבנן משמי׳ דר״י קמי׳ דאביי ולא קיבלה וכו׳ נ״מ לגירסא דינקותא, למה לא אמר נ״מ לדינא לפמ״ש המחבר סי׳ תרע״ז ס״ב דהדלקה ע״מ לפיכך אם כבתה קודם שיעור זמנה אז״ל, נראה מדבריו דזה תלוי בזה, דאם הדלקה ע״מ כבר נגמר המצוה ע״י הדלקה לכן כבתה אז״ל, ועיין בט״ז ובמקו״ח מסכים למשמעות המחבר ודבֿרי טעם הם למעיין, ובגמ׳ אי הדלקה עושה מצוה הדליקה חשו״ק לא עשה ולא כלום, אבל אי הנחה ע״מ רשאי להדליק ע״י חשו״ק, לפ״ז יש נ״מ דעד עתה הי׳ סבר כבתה זקוק לה, א״כ הנחה ע״מ ורשאי להדליק ע״י השו״ק, אבל עתה שקיבל כבתה אז״ל וע״כ הדלקה ע״מ אסור להדליק ע״י חשו״ק, ודילמא כוונת אביי במה דאמר אי זכאי גמירתא שמעתתא מעיקרא שע״ע הי׳ טועה בדין וצ״ע.

והנני ידידו הנאמן
יצחק קערפעל

בירחון „תל תלפיות״ הובא משמו הרבה דברי תורה כדלהלן [3]:

בענין איסור לשנות מקדושה חמורה לקדושה קלה	שנה ג תרנה ע׳ 64
בענין עיקר זמן קריאת המגילה	ג תרנה ע׳ 76
בדין עדות קטן (חו״מ סימן לה)	ד תרנו ע׳ 8
אם ראינו שערות אחר הפרק (נדה מח)	ד תרנו ע׳ 16
עיירות המוקפות חומה	ד תרנו ע׳ 60
אם מותר לגר לשתות סם קודם המילה	ד תרנו ע׳ 65
בסוגיא דתנאי כפול	ה תרנז ע׳ 4
בסוגיא דשבירת עצם בפסח	ה תרנז ע׳ 24
בסוגיא דטעם כעיקר	ה תרנז ע׳ 28
בענין לוקה על אכילת חמץ	ו תרנח ע׳ 113
סוגיא דאוונכרי ויאוש	יב תרסד ע׳ 7, 18, 47

2 הוא הגה״צ הרב דק״ק שאמשאן בנו של הגה״ק בעל מחנה חיים זצ״ל. (תשו״ח לנכבדו הנעלה מר עמרם סופר שיח׳ שהמציא לנו העתקת המכתב).

3 עוד נזכר בשו״ת דעת סופר (יו״ד סימן ל), אהובי וידנ״פ הרב המאוה״ג מעוז ומגדול מוכתר בנימוסין כש״ת מו״ה יצחק קרפעל נ״י דיין מצויין דק״ק פאקש יע״א, עו״ש ח״מ (סימן ח), בשו״ת צמח השדה להגאון מבאניהאד ושו״ת מהר״י שטייף (סימן קצא).

יוצאי חלציו של רבינו: הר"ר נפתלי קערפל בק"ק סערדאהלי, „שהתנהג עוד בימי בחרותו בקדושה וטהרה"[4]. הר"ר יום טוב ליפמן[5]. הר"ר יהודא ז"ל והב' יוסף ז"ל. בנותיו מרת ראכל, חנה ע"ה.

והנה לגאון וצדיק זה היו בנים ובנות, כולם הי' יראי ה' וחושבי שמו, ותלמידי חכמים. ואחר החורבן הנורא לא נשאר רק אחד, ה"ה הרבני איש ישר ירא וחרד לדבר ה' הרבני התורני מו"ה, יום טוב ליפמן ז"ל. למד בישיבת הגאוה"צ ר' שמואל עהרנפעלד שליט"א במאטערסדארף, והי' אצלו תלמיד חביב, וכמו שנראה ממכתבו שכתב אליו כמה חדשים לפני פטירתו, שמשבחו ומפארו ומזכיר לו משחר טל ילדותו כאשר הי' בין עמודא דגירסא של בית מדרשו. בזיווגו הראשון נשא אשה, בת עשיר גדול מנייטרא, והתיישב שם. אנשים מהימנים מעידים שאף בימים הללו בהיותו מעורב במסחרים גדולים ומסועפים לא יחסר המזג של לימוד התורה בקביעות, ועשה פעלים, לתמוך בתלמידי חכמים ותלמידי ישיבות חסרי אמצעים. קיימים התלמידים האלה שאומרים שהוא החזיק אותם בישיבה על כל הצטרכותם כמה שנים. ומשם נתגלגל, וכל גלי ומשברי של חורבן בית ישראל בשנות ראינו רעה (ת"ש—תש"ה) עברו עליו, ואבד ביתו ובניו, חמש נפשות הי"ד. אחרי החורבן בנה ביתו שנית והתיישב בעיר דיאנדיאש, מיד הכירו בו ונעשה לחשובי הקהל, ומשם עלה לארה"ק תובב"א והתיישב בעיר נתניא, ובמשך השנים נעשה לחשובי העיר הזאת בכללו, וממכובדי קהל חוג חתם סופר בפרט. כבדוהו והעריצו אותו מחמת ישרותו, כנותו, והתנהגותו המצויינת. נוהג הי' לעורר את לב ידידיו כאשר ראה בהם שהם נוטים מהדרך שהי' נהוג בבית אביהם באונגארן, ואעפ"י שכמה פעמים הי' זה אי נעים (כדרך המוכיחים) אבל הוא עשה את שלו, ויען שידעו שהדברים יוצאים מן הלב, קבלו דבריו באהבה ועוד העריצו אותו בעד זה. התנהגותו זו הי' לו בירושה מאביו זצ"ל ולמעלה בקודש, היותו נכד הגאוה"צ לוחם מלחמות ה', בעל מחולת המחנים זי"ע. עשה הרבה פעלים למען החזקת תלמידי חכמים, ותמך בסכומים מאוד חשובים ישיבות ומוסדות התורה — מוסדות כאלו שראה בהם שלא משנים כקוצו של יו"ד מכל המקובל מדרכי האבות. הי' מדקדק במצות קלות כהמורות. ומוקיר רבנן גדול, ורחים רבנן, אך לא זכה לבנין רבנן, כי הלך בלא בנים, וטורים הללו ינצחו את שמו, ויאמרו שהי' בן שבכל אמצי כחו השתדל ללכת בדרכי אבותיו זי"ע. יהא זכרו ברוך לעולמי עד[6].

4 כן תוארהו ש"ב הגה"צ רבי יצחק צבי סופר בעל „מספר הסופר" זצ"ל בכת"י.

5 שחל"ח בנתני' ביום כ"ט טבת תשל"ב.

6 קטע זה מפרי עטו של הרה"ג רב פעלים רבי בן ציון יאקאבוביץ שליט"א, גיסו של המנוח ז"ל.

כג.

רוזנבוים

ראש משפחת ראזנבוים בפאקש הי׳ ר׳ מרדכי, בנו של יצחק ליב ר״ב [1], נצר מהמשפחה רבנית המפורסמת ליטש־ראזנבוים, בראשה הגאון הצדיק רבי משה ליב ר״ב מפרעסבורג, בעל מתא דירושלם, ועוד הרבה ספרים, ובנו הגאון בעל שו״ת משיב דברים.

חמשה בנים היו לר׳ מרדכי בפאקש, בני לויים שמרו משמרת הקודש; ר׳ יצחק ליב, ר׳ מאיר, ר׳ אברהם, ר׳ מיכאל ור׳ מנחם (חתנו של ר׳ שלו׳ קראמר). חתנו הי׳ ר׳ שמואל וואלף ווייס ז״ל.

משפחה כבודה זו היתה בכל התקופות מהיושבים ראשונה בהנהלת הקהילה, ונטלו חלק חשוב בכל דבר שבקדושה. ר׳ יצחק ליב הי׳ ראש הקהל וראש הח״ק שנים מספר. הזכרנוהו לעיל (כרך ב עמוד 161) שהקדיש את הכיור (מקום לנטילת ידים) בבית הכנסת הגדול, בשעה שבנוהו מחדש [2].

ר׳ מרדכי פתח בפאקש בית־דפוס לספרי קודש, ושיתף עמו את בניו, ר׳ יצחק ליב ור׳ מאיר סגל ר״ב.

בית־דפוס המאוחד של משפחת ראזנבוים לא ארכה זמן רב, כי השני אחים לא יכלו לשבת יחדיו, כך נחלקה הדפוס לשנים, ר׳ יצחק ליב בפני עצמו ור׳ מאיר בפני עצמו, אולם אחיו הקטן ר׳ מאיר הגדיל והדפיס ספרים יותר [3].

ברם זכור אותו איש לטוב, הרבני ר׳ אהרן הלוי ר״ב, בנו של ר׳ מאיר ר״ב, (אשתו מרת דבורה היתה בת ר׳ זעליג הכהן קרויס מב׳ פעסט, אחיו של הרה״ג ר׳ יודא הכהן קרויס הרב מלאקנבאך), שהי׳ תלמיד רבינו ר׳ יוסף ליב סופר זצ״ל, והדפיס קונטרס ,,אשכבתא דרבי״ בו מובאים ההספדים שנאמרו אחרי מטתו של רבינו רי״ל הנ״ל (אשר יובא לקמן בספרינו זה).

אמרנו להקים בזה זכר עולם לבית־דפוס ראזנבוים בפאקש, ונרשום בסדר א־ב את כל הספרים הידועים לנו שנדפסו בפאקש, בתקופה תרמה—פא קרוב למאה ושלושים חיבורים.

1 ר׳ יצחק ליב ר״ב בן רבקה נ׳ י׳ אלול. ר׳ מרדכי בן טשארנא נ׳ ט׳ כסלו.

2 נפטר בן ע״ד שנה ביום י׳ אייר תרצ״א.

3 המומחים רושמי דפוסי ספרי קודש נתלבטו בזהותם של בעלי הדפוס בפאקש, הרב פנחס יעקב הכהן (קרית ספר כרך כח) משער, שעבר הדפוס מיד ר׳ יצחק ליד בנו ר׳ מאיר, והרב ליברמן משער שמר׳ יצחק ליב עבר ליד ר׳ מרדכי.

רשימת הספרים שנדפסו בפאקש

אבל כבד, הג״ר גרשון שטרין, הספד על הגר״ח סופר	תרמו
אבני בית היוצר, הג״ר יצחק ווייס, העתק מצבות פ״ב	תרס
אבני חושן, הג״ר נתן מיללר, שו״ת	תרעב
אגרת התשובה, לרבינו יונה עם הערות הג״ר שמעון מיללר	תרעא
אוצר אגדות, הג״ר גבריאל מיללר, ע״ס א״ב חלק ד	תרסא
אחרית הימים, ר׳ בנימין זאב אונגוס, בל״א	תרע
אלה המצות	תרעב
אמרי נועם, הג״ר שלמה צאבעל, עה״ת ב״ח	תרסז—סט
ארח לחיים, הג״ר שמואל רייניץ, תוכחה לרבנו בחיי ועוד	תרעה
אשכבתי׳ דרבי, ר׳ אהרן ראזענבוים, הספדים על הגרי״ל סופר	תרעט
באר יצחק, הג״ר יצחק אייזיק ביליצר, עה״ת	תרנח
בית ישראל, הג״ר חיים ישראל ברוין, עה״ת ושו״ת ג״ח	תרס—סד
בית נפתלי, הג״ר נפתלי שווארץ, שו״ת	תרנט
בן המלך והנזיר, הג״ר יהודא קרויס, ע״ט	תרנט—סה
בן זכאי, הג״ר יוחנן שפיץ,	תרסח
בני לוי, הג״ר אליעזר צבי לוינגער, הלכה ואגדה	תרמו
ברכת הנפש, הג״ר גרשון שטרין, פי׳ על ברכי נפשי	תרעא
ברכת משה, הג״ר משה פאללאק, עמ״ס חולין	תרעא
גורן דוד, הג״ר אהרן דוד דייטש, שו״ת	תרמה
דבר בעתו, הג״ר יהודא קרויס, עה״ת ופרק״א ה״ח	תרסח—עד
דברי אמת, הג״ר יהודא קרויס	תרעח
דברי שלום, הג״ר יהודא קרויס	תרעז
דמשק אליעזר, הג״ר זוסמאן סופר, דברים	תרמה
דרוש לנשואין, הג״ר שלמה מיללער	תרעג
הספד, הג״ר שלמה מיללער	תרעב
ויהי בנסוע, הג״ר שמואל גוטליעב, ע״ט	תרעה
וילקט יוסף, הג״ר יוסף שווארץ, ירחון תורני	תרס—סח
וכתורה יעשה, הג״ר שלום קוטנא, ב״ח	תרנז—נט
זהב משקלה, הג״ר אברהם יהודא קליין, רמזים	תרסג
זכרון אהרן, הג״ר אהרן כהן	תרעה
זכרון אפרים, הג״ר אפרים פישל סופר, בראשית	תרנה
זרוע ימין, הג״ר חיים יוסף דוד אזולאי	תרנח
חדושי מהר״ם בנעטה, הג״ר מרדכי בינעט, יו״ד	תרסו
חובת נשים, הג״ר שלמה מיללר, בל״א	תרע
חוט המשולש, הג״ר שלמה סופר	תרמז
חומת אש, הג״ר מנחם אש, עה״ת	תרסו

חות יא״ר, הג״ר יוסף אליעזר ראזעפעלד, על תנ״ך	תרסט
חינוך בית יצחק, הג״ר יצחק גליק, עה״ת	תרנ
חליפות שמלת בנימין, הג״ר וואלף סופר, עה״ת ד״ח	תרנו—סא
חלקה טובי׳, הג״ר טובי׳ כץ פישר, תהלים	תרסב
חק המצות, הג״ר שמואל רייניץ, בל״א	תרסט
חתן סופר, הג״ר שמואל ערינפלד, שו״ת	תרעב
ידי משה, הג״ר צבי גאיטאן, תרי״ג מצות	תרסד
ילקוט אליעזר, הג״ר זוסמאן סופר, תהלים	תרנ
ילקוט אליעזר, הג״ר זוסמאן סופר, ח״א	תרנז
ילקוט הגרשוני, הג״ר גרשון שטרין, על סדר א״ב ג״ח	תרנד—נו
ילקוט הגרשוני, הג״ר גרשון שטרין, על תנ״ך ב״ח	תרנט—ס
ילקוט הגרשוני, הג״ר גרשון שטרין, על או״ח ב״ח	תרסא—סד
ילקוט הגרשוני, הג״ר גרשון שטרין, על פרק״א בל״א	תרסו
ילקוט הגרשוני, הג״ר גרשון שטרין, על יו״ד ב״ח	תרסז—סח
ילקוט סופר, הג״ר יוסף ליב סופר, עה״ת ה״ח	תרנד—סג
יסוד האמונה ושרש הבטחון, ר׳ שמואל בן דוד קאנן, ח״א	תרמט
יפה לקץ, הג״ר ישראל דוד שלזינגר, שמות	תרמח
ישמח לב, הג״ר משה שמעון הלוי, סיום מסכתות	תרסח
ליבא בעי, הג״ר שאול בראך, סוגיות	תרסה
לקוטי חבר בן חיים, הג״ר פייבל פלויט, ח״ז, ח״ח, ח״י	תרמז—נא
לקוטי סופר, הג״ר יוסף ליב סופר, תרי״ג מצות ב״ח	תרעג—פא
לקוטי צבי, הג״ר יהודא קרויס	תרסא
לקוטי צבי, הג״ר שמעון מיללר, בל״א	תרע
לקוטי שלמה, הג״ר שלמה קליין, על הש״ס	תרנד
מאורי אש, הנהגות מהר״ם אש, בל״א	תרנט
מאיר עיני סופרים — אוצר החיים, הג״ר חיים ווייס, ג״ח	תרסה
מגן אבות, הג״ר יהודא קרויס, בל״א	תרנח
מדרש מספר, הג״ר יהודא סופר, ח״א	תרעב
מהר״ם שיק, הג״ר משה שיק, פרק״א	תרנ
מורה דרך, הג״ר יהודא קרויס	תרעה
מור דרור, הג״ר יעקב הלוי	תרנז
מחצית השקל, על הלכות מליחה	תרמו
מטה יהונתן, הג״ר יונתן אייבעשיץ, הל׳ פסח	תרנא
מלאה קטרת, הג״ר זוסמן סופר, דרשות	תרסג
מלחמת יהושע, הג״ר יהושע רייכפלד, בראשית	תרסד
מנחה חדשה, הג״ר יהודא קרויס, בל״א	תרנד—ס
מנחת יהודא, הג״ר יהודא גראסמן	תרעד
מנחת ישראל, הג״ר ישראל רייך, עמ״ס עירובין ח״ב, ח״ג	תרעא—ג

כד.

שטיינר

תולדות הגאון הצדיק יסוד עולם, המפורסם רבי פנחס הכהן שטיינר זצ"ל.

בין נכבדי הקהילה הי' נמנה ר' יעקב הכהן שטיינר, שבא למדינתנו ממעהרין ונתיישב בק"ק פאקש.

ר' יעקב שהי' מיחוסי הכהונה, לקח לו אשה מרת בילא, בת הר"ר שלמה זלמן בן גאלדע כ"ץ. לר' יעקב שלשה בנים, פנחס, שלמה יוסף ודניאל.

הב' פנחס הכהן למד בנערותו אצל הגה"צ ר' אברהם צבי אבעליז, רב דק' שאר-באגארד (מחוז טאלנא), שהי' חתנו של הגה"צ הלוחם המפורסם רבי משה פערלס רב דק' באניהאד זצוק"ל. משם הלך לישיבת רבינו ר' זוסמאן סופר זצ"ל בעודו רב בק' האללאש, ואח"כ נסע לסענפעטר ללמוד אצל רב האי גאון רבי חיים סופר בעל מחנה חיים [1] זצ"ל, ומשם לפ"ב לישיבת מרן הכתב סופר זצ"ל.

הב' פנחס עלה ונתעלה בתורה הק' ויראת שמים על פניו. שייף ועייל שייף ונפיק וגרס תדיר באורייתא, צדקתו תמימתו וקדושתו הי' לפלא לעין כל רואיו.

כאשר הגיע לפרק האיש מקדש נשא את בתו של הר"ר מרדכי קאליש מישוב דעאקי ע"י גאלאנטה, אחיה הי' הרב הצ"ת ר' מאיר קאליש מסאבאד-סאלאש.

אחרי חתונתו קבע דירתו בק"ק באניהאד, אבן יקר הי' שם בין קומץ [2] החרדים שנקראו „שומרי הדת". הי' מהמעוררים לכל דבר שבקדושה [3]. כשנתקבל

1 בספרו „בריתי שלום" ע"ס בראשית, אשר יצא לאור ע"י בנו הגה"צ הממלא מקומו (וואיטצען תרפה), כותב רבי פנחס (דף לב), מה ששמעתי מאמו"ר הגאון הצדיק האמתי כקש"ת חיים סופר נ"י אבדק"ק מונקאטש, פי' פסוק באיוב (כט ט) שרים עצרו במלים וכף ישימו לפיהם, כי עיקר התוכחה אין בפה בלבד, כי אם במעשה להיות תמיד כמופת לרבים וראשון לכל דבר שבקדושה וממנו ילמדו וכן יעשו, וזה שהתפאר איוב, שככה למד הוא דעת לשרים אשר היו תחת ממשלתו, שרים עצרו במלים, אבל הכף החליפו בפיהם בכפם דברו, יען שהיו גבורי כח עושי דבר ה', וזהו וכף ישימו לפיהם, הכף עשו לפה המדבר בכבוד ה' ע"כ.

2 תיאור קהילת שומרי הדת של באניהאד ממכתבם של ר' מרדכי ענגלמאן ור' הרש הערמאן, מנהלי הקהילה; „מה נאמר ומה נדבר אנחנו שרידי עם ד' אשר לעם א' היינו מקדם וקהלה אחת עם אנשי קהלה בעל חדשים אשר הבימה למעלה ובקאהר

הגאון הצדיק המפורסם רבי משה פאללאק, בעל וידבר משה זצ"ל לאב"ד של עדת החרדים, נתחזקה הקהילה בחומר וברוח ונעשתה לתל תלפיות ופינת יקרת לכל הסביבה[3א]. ר' פנחס קיבל על עצמו לשמש בקודש ונתמנה למגיד שיעור בהקהילה הק' באניהאד[4].

כבר הזכרנו שלעת זקנתו של רבינו יואל אונגר, הי' דרישה בהקהילה קדושה פאקש להוסיף דיין ומורה הוראה, לזאת הובא לשם הרב אלכסנדר אדלער, אבל היות שלא הי' מתאים לרוחם של החרדים בהקהילה, הביאו את ר' פנחס שטיינער זצ"ל לק"ק פאקש, וקיבץ שם בחורים מפאקש והסביבה, ויסד ישיבה קטנה, בה הדריך את תלמידיו לתורה וליראת שמים טהורה, השפיע מצדקתו וקדושתו לבחורי חמד, עמד במסירות נפשו מול זרם ההשכלה, אשר נתעורר אז בשמי קהילות אונגרין.

כאשר נתקבל רבינו ר' זוסמן סופר להרבנות דפאקש, ואתו עמו באו תלמידיו בני ישיבתו מהאלאש לפאקש, אז נתקיימו בפאקש שתי ישיבות, של הרב ושל

בחרו ובחדשות לא שערום אבותינו, וגם קבלו עליהם גזירת הקאנגרעסס, כמה קשה הי' עלינו פרידתינו מהם צרות רבות ובהלות תסמר שערות ראשינו אם אמרנו נספרם, ברוך ה' אשר הצילנו מידם, יש לנו בהכ"נ כשר ושוחט כשר ומו"צ, רצוננו לעשות כפי תוה"ק המסורה לנו מאבותינו הקדושים ע"פ שו"ע" (מחנה חיים ח"ב יו"ד סימן ג).

3 במחנה חיים הנ"ל, אודות שהמחזיק בהמקוה בבאניהאד הי' מחלל שבת, כתבו מנהלי הקהילה הנ"ל „אך עתה נתעוררנו ע"י תלמיד אדמ"ו ה"ה הרבני המופלג חו"ש מה"ו פנחס כ"ץ שטיינער נ"י מפאקש, וצעק אלינו בצעקה גדולה ומרה...", ועי' בריתי שלו' פ' נח ד"ה ותשחת הארץ.

3א בספרו „בריתי שלום" כותב רבי פנחס מהתפתחות הקהילה בימיו: „...ולפני איזה שנים זכיתי להגיד הדבר בבהכ"נ קטן מאד בעדת שומרי הדת בבאניהאד בראשית מעמדם, ואחרי כן זכו ליקח לאב"ד כבוד ידידי מופת הדור צדיק יסוד עולם כמ"ו משה סג"ל פאללאק, והלכו תחת דגלו מחיל לחיל והמה לשם ותהלה בתלמוד תורה בבתי החנוך ממש בדרכי אבותינו בלשון יהדות „יידיש" ולא „דייטש" או שאר לשון לאומים, כי מה שהוא מגזירת המלך יר"ה ללמוד קצת מחכמת הנערים זה לומדים הילדים במורה נכרי, אבל התוה"ק לומדים רק אצל ת"ח יראים וחרדים על דבר ה', ויש שם ישיבה גדולה מכל פינות המדינה תחת דגל הראב"ד הנ"ל ואביו [רבי יצחק זעקל] נר ישראל תלמיד מובהק של החתמ"ס זצוק"ל אשר מקיימים כמעט ממש ויטע אש"ל".

4 בפ' ויגש מזכיר את משרתו בבאניהאד „ועתה באתי מלימוד תורה ברבים שזכיתי ללמוד וללמד מקרא והגדתי את הנ"ל, ומשנה ומנורת המאור וקיצור שו"ע, כי העיר ה' רוח איש חשוב אחד כש"ת מו"ה בער שווארטץ נ"י, וידבר עם אדוננו הרב מפות הדור כקש"ת אב"ד כמ"ו משה פאללאק יצ"ו ונ"י, אודות לימוד תורה ברבים, ואדוננו שאל את פי אם רצוני להכניס עצמי בענין הזה וכאשר נענתי לו, אז דרוש דרש דרשה נפלאה ברוב צדקתו ותומתו וענתנותו והתעורר עם ה' אודות הענין, וכן התחלנו אור ליום ב' לפ' ויגש תרל"ח, ואמרנו שיהי' זכות למודינו לזכות הגאון הקדוש ר' משה פערלס, אשר ידוע כי מסר נפשו פה בעד הדת, ולזכות כל הגאונים הצדיקים אשר בזכותם אנחנו פה היום, כן יעלה לנו זכות תורתם וצדקתם לזכות ולזכה הרבים ולקרב בנים אל אבינו שבשמים אמן".

ר׳ פנחס. פעם אמר רבי זוסמן לתלמידיו, מפני מה אינכם הולכים לשמוע השיעור בחומש ופרש״י של רבי פנחס, לו לא התביישתי מפני זקן שיבה שלי הייתי הולך לשמוע את נועם אמרותיו.

בשנת תר״ן נתקבל לרב אב״ד דק״ק איללאק, ושם פעל גדולות ברב קדושתו וחסידותו, רבים השיב מעון, ומכל הסביבה (קראוואטיען) נהרו אליו לקבל ממנו עצה ותושיה, הרים קרן התורה והיראה כ״ב שנים, עד י״ט לחודש כסלו תרע״ג, ששחל״ח, והשאיר אחריו ברכה, בנו אשר מילא מקומו הגה״צ רבי יוסף מאיר משה הכהן זצ״ל, חתן הגה״ק רבי הלל מקאלאמאיי זצ״ל [5].

פטירת רבי פנחס הכהן מתואר בירחון וילקט יוסף (תרעג סימן עא): לתאר את האבידה שנאבדה מקרב הארץ אך למותר, כי הכל יודעים ששר גדול נפל בישראל, התוה״ק היתה כל ימי חיי רוחו שעשועיו, צדקתו חסידותו ורב ענותנותו ומדותיו התרומיות עצמו מספר, הוא הי׳ אחד השרידים מהדור הישן אשר לחם מלחמת ה׳ נגד המהרסים מורדי אור, ועמד כמו נד שלא לבטל אפי׳ מנהג קל מקבלת אבותינו הק׳, ורבים השיב מעון בתוכחתו הנאמנה, צוואת מרן הגאון בעל ח״ס זצ״ל הי׳ תמיד רגיל על לשונו, וכ״כ ספרי מוסר של מחותנו הגה״צ מו״ה הלל ל״ש זי״ע, ואוי לנו שכך עלתה בימינו.

רבינו ר׳ יוסף ליב סופר למרות חולשתו ומחלתו נסע כל הלילה כדי להגיע בזמנו להלוי׳ לחלוק כבוד להצדיק. גדולי דורו הפטירו עליו, ששליש עולם הי׳ יכול להתקיים בזכותו, כי צדקתו וקדושתו הי׳ עד להפליא (מפי נכדו הר״ר אלטר חיים מיללר שיחי׳).

הגאון רבי אליעזר דייטש הרב דבאניהאד, נשא עליו הספד, נדפס בסוף ספרו „דודאי השדה״, מזכירו בשו״ת פרי השדה ח״ד סי׳ מ״א [6].

חתניו של רבי פנחס היו; הגאון הצדיק ר׳ מרדכי אליעזר ע״ג אבד״ק ווראנאוו (ראה לעיל אות יד), הרבני הצ״ת הר״ר יואל קאלמן בב׳ יארמאט, הרבני המו״מ הר״ר חננאל מיללער בישוב סעדרעש (ע״י באניהאד) זצ״ל.

בנו השני של ר׳ יעקב הי׳ ר׳ שלמה יוסף הכהן שטיינר ז״ל, אבן יקר מנכבדי ק״ק פאקש. רבינו שמעון סופר זצ״ל הכתירו לפני מטתו בתוך ההספד בתואר „מורנו״ היות שהי׳ ראוי לאותו איצטלא ששנה וקרא הרבה, בפרט לעת זקנותו, וזהו נוסח המצבה שלו.

5 בכרך ב (ע׳ 114) כתוב בהערה שר׳ פנחס הי׳ חתנו של רבי הלל, צריך להיות שבנו של ר׳ פנחס הי׳ חתנו של רבי הלל (הערת נכדו הר״ר אלטר חיים מוללר שיחי׳).

6 הגאון בעל פרי השדה מתארהו בתשובותיו „הגאון הצדיק המפורסם חסיד שבכהונה״, עיין פרי השדה ח״א סימן עא, קכ. ח״ב סימן מח. סימן מא. ח״ד סימן א. נזכר עוד בשו״ת נטע שורק חאו״ח סימן כט, יו״ד סי׳ פז־ח. לבושי מרדכי חיו״ד סי׳ קצח.

נזכר הרבה בוילקט יוסף, יש לו בירור אי מותר לאיש להסיר הנקודות הצהובות מעל פניו משום לא תלבש גבר (שם תרס״ה סי׳ רו וסימן ריח). עוד שם (תרס״ח סימן קכ) דאין למול בן מכותית.

פ נ

הרבני המופלג ומפואר איש חמודות במעלות ומדות
כש"ת מו"ה **שלמה יוסף הכהן שטיינער** ז"ל
הלך לעולמו בן שבעים ושבע שנה
ביום עש"ק ט' ניסן תרפ"ט ובו ביום זכה לקבורה
שלמה שמו טוב משמן טוב
לכל ירא ה' חבר טוב
מעוז ומחסה לקהל עדתו
הרים ידו וגבר ישראל בעצתו
ידיו גלילי זהב להעניק מטובתו
וים לעמודי תורה וסגל חבורתו
סמוך לבו לעשות חיל בישראל
פרי כפיו יאירו בתורת יקותיאל
הוא במרומים ישכון בצל צדיקים
כפועל ידיו ופרי מעלליו המתוקים
תנצבה

בניו של ר' שלמה יוסף; ר' יעקב הכהן שטיינר ז"ל שהי' הרבה שנים בעל תוקע בבית הכנסת[7], ר' משה חיים, מו"ה יואל צבי שטיינר, שהי' ראש הקהל כמה שנים, וגידל בניו לתורה וליר"ש. חתניו; הנכבד ר' אברהם דייטש (ראה לעיל אות ה) ר' מאיר ערנסט, ר' יהושע גוטליב בהאדיעס ז"ל. להבדל בחל"ח הר' יצחק רעוויץ שליט"א.

שורות הללו חרתו על מצבתו של ר' יעקב שטיינר ז"ל:

פ נ

חד מיקירי הקהלה ושמו
כ"ה **יעקב הכהן** בן הנכבד
מו"ה שלמה יוסף הכהן שטיינער ז"ל
ירא ה' הי' מנעוריו ובמעשיו תמים
עשה צדקה וחסד ורדף טוב כל הימים
קנה לו שם טוב בישראל אחיו וגם בעמים
בנותיו ובני ביתו הנהיג כאחד התמימים
השיא את בנותיו ליראים ותלמידי חכמים
כל העדה הספידהו מגדולים עד קטנים
הוי על אדם ישר הולך נאסף בדמי ימים
נשמתו הטהורה עלתה למעלה לגנזי מרומים
ביום ט' אלול שנת תרצ"ה לפ"ק
תנצבה

7 חתנו הי' ר' שלו' רובינשטיין, בנו של הר"ר חנני' רובינשטיין ז"ל.

כה.

שפיטצר

למשפחות הכבודות בק"ק פאקש, שייכת משפחת שפיצר. ר' אברהם גרשון ראש המשפחה שהי' גר בישוב „דונא-סנדג'ורג" בסביבת פאקש העביר את משכנו לפאקש עם שלשה בניו, ר' ישעי', ר' שמואל בנימין וולף ור' אלי'. ר' ישעי' נשא אשה מדונא-סרדאהלי, מרת גיטל בת ר' מרדכי ווייס ז"ל, וילדו להם בנים ובנות בפאקש. ר' ישעי' שחל"ח בשנת תרע"ד (כח ניסן).

יו"ח: הר"ר אברהם גרשון שפיצר שליט"א, למד בישיבת מרא דאתרא רבינו ר' יוסף ליב סופר זצ"ל, קבע דירתו בעיה"מ וויען, משם עלה לקבוץ חפץ-חיים ועבר לגור בבני ברק. ר' משה יהודא שהי' גר בסרדאהעל נ' י"א סיון תש"ה, אשתו ויו"ח נספו בשואה הי"ד. ר' אהרן הי' חתנו של ר' יוחנן וולנר מסרדאהעל, בזיווג שני חתן גיסו ואחותו ר' יוסף ישראל קרמר מפאקש. שחל"ח בבני ברק (כח ניסן תשכ"ח). מרת אסתר, רחל, חנה בלומה, פראדיל (אשת ר' יחיאל לוינגר מגאלאנטא) זיסל, עליהן השלום, הי"ד. להבדל בחל"ח בנו ר' שמואל בנימין שליט"א אב"י בבני ברק, בזיווג ראשון חתן ר' שלמה פלעש משארוור, בז"ש חתנו של ר' זאב פישר מראאב.

ר' שמואל וואלף שפיצר נ' באבו והניח אלמנה ויתומות בפאקש. חתנו הי' ר' אהרן (ארמין) רוזנר, בנו של ר' משה רוזנר, האומן של החק הסידור מצבות וחקיקות האותיות, בנו של ר' יעקב רוזנר, אשר נהג לומר בבית הכנסת עם הילדים מידי ערב בערב לפני תפלת מנחה, מזמור „אשרי תמימי דרך".

ר' אלי' שפיצר וזוגתו מרת ריזל ב"ר אליקום ע"ה, התפרנסו מחנות מכלת גדולה, עד שנת תרפ"ד שעבר לגור לעיר ראאב (נ' כ"ז אדר שני תרצ"ט).

בנו הר"ר נח אברהם גרשון גרשוני שיח' אב"י בתל-אביב.

כו.

שרייבר

הר"ר נפתלי הערצקא שרייבר הי' בנו של הגאון הגדול רבי יעקב שלום סופר, פעסט, בעל מחבר ספר הגדול „תורת חיים" על או"ח, בנו של גאון הדור המפורסם רבי חיים סופר זצ"ל, בעל שו"ת מחנה חיים, אחיו של רבינו רבי זוסמן סופר זצ"ל.

ר' הרצקא נולד בשנת תרל"ח בעיר מונקאטש, אז הי' אביו משמש שם בתור דיין. בגיל שש עשרה שלחו אביו הגאון לישיבת פרעסבורג ללמוד תורה מפיו של בעל שבט סופר. הוא למד בפ"ב כמה שנים כמעט עד עת חתונתו. נמנה בין הבחורים המופלגים, הי' חריף טובא לכך נבחר להיות גבאי דחברא חריפות של ישיבת פ"ב.

בשנת תרס"ג נשא אשה בת ת"ח מפאקש, הוא הר"ר מרדכי יהודא הערצל, נכדו של הגה"צ רבי מענדל בינעט זצ"ל. השדכן הי' רבינו רבי זוסמן זצ"ל

בעצמו, שכתב ברכת השנה לבן אחיו הגאון ר׳ יעקב שלו׳, ובשולי היריעה הציע לבנו בת תלמיד חכם הנ״ל. והי׳ זה בריש שנת תרס״ג כמה ימים לפני פטירתו.

ר׳ הרצקא הי׳ אבן יקר בפאקש, עשרות בשנים הי׳ בעל שחרית בימים הנוראים, התפלל בקול חוצב ובהתעוררות גדולה. עוד זכורים לבני ק״ק פאקש, הפזמון „שופט כל הארץ״ בסליחות „זכור ברית״ שהי׳ רגיל ר׳ הרצקא שרייבר לומר באשמורת הבוקר בבכיה ובהתעוררות עצומה.

הוא הי׳ פעיל גם בהנהלת הקהילה, בכל דבר הקשה שמעו לעצתו הקולעת תמיד אל השערה. פרנסתו הי׳ ממסחר יין, ואח״כ ניהל מסחר עצים אשר בעליו הי׳ ערל. הי׳ נודע גם בין הגוים כאיש נאמן וישר. כאשר גברה השטנה על היהודים וגזרו גזירות שאסור לערל להחזיק פקיד ושכיר בן ברית, בכל זאת לא שלחו הערל לנפשו, שהי׳ זקוק לו ולנאמנותו, עד שהכריחוהו ע״י שענשו אותו קנס גדול.

הי׳ לו פנקס חידושי תורה, מימי בחרותו כאשר למד אצל בעל שבט סופר, והי׳ בעל אגדה נפלא, הוא ביאר פשטים יקרים בפרשת השבוע [1], חבל על דאבדין.

1 נביא גרגר אחד לזכרונו; אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה׳ וימותו. בהקדם מה שביאר דודי הגה״ק רבי נפתלי סופר במטה נפתלי (ח״א) על המ״ר קהלת, ראוי הי׳ אדה״ר שיהי׳ חי וקיים לעולם ומפני מה נקנסה עליו מיתה, אלא והאלקים עשה שיראו לפניו. כי יש עונש הגוף אשר כל אחד מרגיש זה, ויש עונש מוסרי כאמור אם רעב שונאך האכלהו לחם כי גחלים אתה חותה על ראשו, דהיינו מי שמרד בהשי״ת והוא מטיב עמו חסדים זהו עונש הכי גדול לבר דעת, וגם אדה״ר הי׳ ראוי שיקבל עונש כזה, שיהי׳ חי וקיים לעולם, ולמה מת כנפול בני עולה, כדי שאם יראו המון עם שאדה״ר אף שחטא לה׳ בכ״ז הוא חי וקיים, אז היו הם מוסיפים לחטוא כי ההמון לא ירגישו שזהו עונש הוא לו, לכן עשה אלקים כדי שיראו לפניו, ויקבלו מוסר למו ויפחדו מיום הדין. הנה חטאם של נדב ואביהוא לא הי׳ כל כך גדול ונורא, כדי חיוב מיתה, אבל היותם קרובים לה׳ מאוד, ולו הי׳ ה׳ מוותר להם העונש אז ילמדו ההמון וירגילו בחטא, א״כ על ידי שקרבתם הי׳ לפני ה׳ ביותר גרם להם, וימותו (נמסר ע״י בנו הר״ר חיים סופר שיחי׳ מבני ברק).

לוח „זכר עולם" ע"י עמוד השמאלי של ארון הקודש

הזכרת נשמות של קדושי פאקש הי״ד
שנספו באושוויץ ובשאר מחנות ההשמדה
ושנפלו בפלוגות העבודה בשרות המלחמה בשנות תשב—תשד

יזכור אלקים

נשמת הורי, קרובי וקרובותי, הן מצד אבי והן מצד אמי, שהומתו, שנהרגו, שנשחטו, שנשרפו, שנטבעו ושנחנקו על קדוש השם, בעבור שאתן צדקה בעד הזכרת נשמותיהם.
ובשכר זה תהיינה נפשותיהם צרורות בצרור החיים, עם נשמותיהם של אברהם יצחק ויעקב, שרה רבקה רחל ולאה, ועם שאר צדיקים וצדקניות שבגן עדן.

אלטמן

רבינו שמשון ב״ר יהודא
הרבנית לאה ב״ר שמעון
יו״ח;
הרב אליעזר זוסמן ומשפחתו,
חי׳ שרה רבקה.

אויש

ר׳ שמואל ב״ר דוד
מ׳ ריזל ב״ר עזריאל
יו״ח;
שרה (אשת ר׳ יוסף מאיר רובינשטיין)
רבקה (אשת ר׳ חיים גנצפריד)
משה וזוג׳ לאה

*

ר׳ מנחם הלל ב״ר שמחה בונם
מ׳ פיגלא ב״ר מנחם
יו״ח;
שלמה, יצחק דוד, יחיאל, לאה
מ׳ לאה אשת ר׳ אברהם

*

ר׳ יוסף אלי׳ ב״ר אברהם וזוג׳
יו״ח;
אברהם, שמעון, רבקה, פראדל.

*

ר׳ משולם זלמן ב״ר אברהם וזוג׳
יו״ח;
מאיר, משה, רחל.

*

ר׳ יחיאל וזוג׳ שינדל ב״ר יום טוב

*

ר׳ יהושע ב״ר חנני׳ וזוג׳

בינעט

ר׳ יהושע יצחק ב״ר יעקב
מ׳ יטל ב״ר שלמה זלמן

*

מ׳ רייצל ב״ר טובי׳ (אשת ר׳ מענדל).
יו״ח; טובי׳, יואל צבי

ברודי

הב׳ חיים ב״ר יהודא

בריפר
ר׳ יואל וזוגתו

גרוס
ר׳ בנימין זאב וזוג׳ אסתר
יו״ח; נפתלי

גרוסמן
ר׳ משה ב״ר ישראל צבי
מ׳ רייזל ב״ר סענדל מיכאל
יו״ח;
ישראל צבי וזוג׳ פריווא
יהודא ב״ר ישראל צבי
זוג׳ אסתר מלכה

גריז
פראדל בת דבורה (אשת ר׳ יהודא)
יו״ח; בנימין זאב

דויטש
מ׳ מירל ב״ר שלמה יוסף
יו״ח; יששכר דב (ה׳ תשרי)

הערצל
ר׳ מנחם מענדל ב״ר מרדכי יהודא
מ׳ רחל מלכה בת אסתר
יו״ח; יהושע

*

ר׳ יחיאל ב״ר מרדכי יהודא

*

ר׳ משה חיים ב״ר מרדכי יהודא (אוסוד)

*

מ׳ פרומט (אשת ר׳ שלמה)

וויינגרטן
ר׳ ישעי׳ אלימלך בן בילא
מ׳ ריזל ב״ר יואב מיכאל
יו״ח;
שמעון וזוגתו, צבי, יצחק, בילא (בת מרים), מרים (בת ריזל), יענטא

וויינרב
מ׳ רחל ב״ר ישראל חיים

ווייס
ר׳ שלמה ב״ר משה גרשון
יו״ח; ראובן, מרדכי דב

*

ר׳ שמואל וואלף ב״ר משה גרשון
מ׳ פעסל ב״ר מרדכי

*

ר׳ אביגדור ב״ר משה גרשון וזוגתו

*

ר׳ חיים ב״ר משה גרשון
מ׳ רבקה

*

ר׳ אברהם וזוג׳ אסתר ב״ר דוד

וורנר
ר׳ אהרן וזוגתו
יו״ח; יצחק

וורצברגר
ר׳ משה וזוגתו
אשת ר׳ ברוך בענדט
נפתלי הערצקא וזוג׳ פעסל
דוב בער, חי׳

זויער
ר׳ דוד ב״ר ישכר דב
מ׳ גיטל ב״ר שמואל

זיגלמן
ר׳ יהודא ליב ב״ר אליעזר
מ׳ לאה ב״ר יחזקאל הלוי
יו״ח;
ליבא, ירמי׳, פערל, שרה, פייגא, יענטא, מיכאל, יחזקאל, אליעזר

טויסיג
ר׳ משה וזוגתו

לוי
מ׳ רחל ב״ר יצחק מאיר
יו״ח; יענטא, יהודית, אסתר

לעבוויטש
ר׳ יעקב ב״ר שלמה
מ׳ פערל ב״ר ישראל חיים
יו״ח;
משה ארי׳, ישראל חיים, חי׳ שרה, פייגל

מונטג
אשת ר׳ מיכאל חיים
יו״ח; יואל
אשת ר׳ דוב בער
עם שמונה ילדי-ה

מיללר
הרב אברהם ב״ר יעקב אלי׳
יו״ח;
הענדל (אשת ר׳ שמואל ברוין),
מחלה (אשת ר׳ דוד פישר) ויו״ח,
חנה (אשת ר״ש הוטטרר) ויו״ח,
יעקב אלי׳

*

ר׳ יואל צבי
מ׳ גיטל ב״ר יעקב בינט
יו״ח; משה, אידל, יטל

ניישלאס
הרב עמרם ב״ר גבריאל
מ׳ יטל ב״ר דוד (אויש)
יו״ח;
יוסף, יחיאל מאכל, משה
עם משפחתם, חיים,
פעסל (אשת ר׳ יוסף אויש),
אסתר, מירל, מלכה, אבישג
רייצל

סופר
ר׳ יואל ב״ר שמעון וזוגתו
יו״ח; שמעון, אברהם

*

ר׳ יואל חיים ב״ר שמואל בנימין
מ׳ שרה מלכה ב״ר יצחק ויו״ח

פוללטשק
מ׳ דבורה בת מרים (אשת ר׳ יעקב)
יו״ח; זאב וואלף ומשפחתו

פישל
ר׳ יעקב חיים ב״ר משה מרדכי דוב
מ׳ חנה ב״ר יעקב הלוי
יו״ח;
קענדל (אשת ר׳ משה לורבר) ויו״ח
חייליש, אסתר (אשת ר׳ אלעזר האבער)
לאה (אשת ר׳ אליעזר קאפל), יענטא, דוב בער

*

מ׳ הינדא ב״ר אברהם צבי (אשת ר׳ צבי)
יו״ח; פראדל, רויזא, שלמה

*

מ׳ רחל ב״ר חיים (אשת ר׳ הערש ליב)
יו״ח; יוסף אלי׳, שרה

פישר
מ׳ רחל בת יטל (אשת ר׳ מאיר)
יו״ח; נפתלי צבי, חי׳

*

יענטל בת גאלדא (אשת ר׳ מרדכי)
יו״ח;
ריזל, מאיר, אברהם יצחק, צירל

פלברבוים

יוסף ב"ר דוד אלימלך ואחותיו

פרוינד

ר' אליעזר ב"ר יצחק
מ' גיטל ב"ר יעקב ליב (שטראסר)

*

ר' צבי ב"ר יצחק
מ' מירל ב"ר ישכר דב (רבינק)
יו"ח; שמואל חיים, יצחק

*

מ' שרה ב"ר משה חיים (שטיינר)
אשת ר' שרגא ויו"ח

*

מ' יטל ב"ר אלי' (אשת ר' שמואל בנימין)
יו"ח; בריינדל, רויזא

פראגר

ר' שמואל בנימין ב"ר יעקב הלוי
יו"ח;
משה, שלמה, חיילא (אשת הרב יעקב קאפל), פייגלא (אשת ר' יוסף זיגלמן), ליבא (אשת ר' צבי סופר), בריינדל (אשת ר' יעקב היימפלד)
עם משפחותיהם

צאבל

הרב יצחק מאיר ב"ר שלמה
מ' חנה ב"ר משה דוב
יו"ח; מרדכי, קלמן צבי

קאהן

הרב אביגדור יהודא ב"ר מאיר הכהן
מ' חנה ב"ר יחיאל
יו"ח;
אסתר (אשת ר' יצחק מרדכי), הלל, אהרן וזוגתו, ראכל (אשת ר' חיים קליין), יחיאל, שרה (אשת ר' יצחק זינגר) משה,
עם משפחתיהם

*

מ' רבקה ב"ר אברהם (אשת ר' יוסף)
יו"ח; מאיר, גיטל, יחיאל מיכל

קוטה

מ' זלאטא ב"ר אהרן (אשת ר' משה אלי')
יו"ח;
אליעזר, מיירם יואל צבי, שיינדל (אשת ר' שלמה יהודא פאלל), ארנה (אשת ר' אליקום געצל בדאנסקי)

*

מ' שיינדל ב"ר יצחק אהרן (אשת ר' ראובן)
יו"ח;
מירל, משה אלי', מלכה, אהרן

*

מ' חיילא ב"ר יהודא ליב (אשת ר' שלמה זלמן)
יו"ח; שרה, משה אלי'

קולמן

ר' צבי הערש וזוגתו

קליין

ר' גרשון יוסף ב"ר יעקב
יו"ח;
לאה (אשת ר' צבי פישר) ריזל, פעסיל (אשת ר' אלעזר שמעון טויבר), טשארנא

*

מ׳ הינדא ב״ר יצחק (אשת ר׳ שרגא פייבל)
יו״ח;
שמואל, שמעון, יום טוב, יצחק, טשארנא, רבקה

*

ר׳ יוסף צבי, מ׳ רבקה ב״ר משה

*

ר׳ יעקב שלו׳ וזוגתו

קערפל

מ׳ הענדל ב״ר משה דוב
יו״ח;
יהודא, יוסף, ראכל, חנה

*

אשת ר׳ יום טוב ליפמן עם ארבעה ילדיה

קראמר

מ׳ ריזל ב״ר ישעי׳
יו״ח; ישעי׳, יונתן, יהודא ליב

*

מ׳ שרה ב״ר יהודא (אשת ר׳ נתן)
יו״ח; שלו׳ יהודא, חנה

*

ר׳ מנחם ב״ר נתן
מ׳ חי׳ ב״ר אליעזר (פרוינד)

*

בני ר׳ יצחק ב״ר שלו׳ אברהם, אברהם, שלו׳, הענא לאה

*

מ׳ ברכה (אשת ר׳ עקיבא)
יו״ח; רחל, עקיבא

רובינשטיין

ר׳ משולם ב״ר חנני׳
מ׳ בלומה ב״ר יעקב (שטיינר)

רוזנבוים

ר׳ אברהם ב״ר מרדכי

*

ר׳ מנחם ב״ר מרדכי
מ׳ אסתר ב״ר שלום (קראמר)

*

ר׳ מאיר ב״ר מרדכי וזוגתו
יו״ח;
אהרן, אליעזר וזוג׳ רבקה ויו״ח

*

ר׳ משה ב״ר יצחק ליב
מ׳ ריזל ב״ר דוב
יו״ח; יעקב, מרדכי

*

ר׳ מיכאל ב״ר מרדכי

רוזנר

ר׳ משה ב״ר יעקב
מ׳ יטל (אשת אהרן)

ריכטר

ר׳ אפרים ב״ר יוסף הלוי
מ׳ אסתר ב״ר משולם זלמן הכהן
יו״ח;
אהרן, נחמה, משולם זלמן, יוסף, בריינדל, עם משפחתיהם

רעוויץ

ר׳ שמואל וזוגתו מ׳ רויזא בת מרים

*

מ׳ יטל ב״ר שלמה יוסף (אשת ר׳ יצחק)
יו״ח; מרים, בילא, שלמה יוסף

שוורץ

ר׳ אברהם יעקב (שו״ב) ע״ז
יו״ח; ליב, יצחק, ישעי׳

שטיינר

ר׳ יואל צבי ב״ר שלמה יוסף הכהן
מ׳ רבקה גיטל
יו״ח; אהרן אלעזר, פנחס

*

ר׳ משה חיים ב״ר שלמה יוסף הכהן
מ׳ אידל ב״ר שמואל

*

מ׳ אסתר בת רחל לאה (אשת ר׳ שלמה יוסף שטיינר)

שטראסר

ר׳ אברהם שמואל בנימין ב״ר יהונתן הכהן
מ׳ רחל ב״ר שלום
יו״ח; לאה הענא, יעקב יוסף

שפיצר

מ׳ גיטל בת שרה (אשת ר׳ ישעי׳)
יו״ח;
משה יהודא, אסתר, רחל, חנה בלומה, פראדל

*

מ׳ ריזל ב״ר אליקום (אשת ר׳ אלי׳)
יו״ח;
יטל, שבע, אסתר, עם משפחתן

שרייבר

ר׳ נפתלי הערצקא ב״ר יעקב שלו׳
יו״ח; שרה

*

מ׳ רחל ב״ר ישראל (אשת ר׳ חיים)
יו״ח;
אסתר לאה, רבקה, יעקב שלו׳, בריינדל פעסל

יזכרו ויפקדו שמות

מבני הקהילה שהלכו לעולמם אחרי השואה

ר׳ אברהם גולדגרובר
ר׳ אהרן שפיצר
ר׳ גרשון קראמר
ר׳ דוב בער מאנטג
ר׳ יום טוב ליפמן קרפל
ר׳ יוסף אויש
ר׳ יוסף קאהן
ר׳ יוסף ענגל
ר׳ יצחק קראמר
ר׳ יצחק טויסיג
ר׳ יצחק בערעני
ר׳ ליב נויגיווירץ
ר׳ ישעי׳ שלעזינגר
ר׳ מרדכי פישל
ר׳ משה לורבר
ר׳ ראובן קוט
ר׳ שמואל בנימין פרוינד
ר׳ שלמה אויש

תנצב״ה

הזכרת נשמות

תם ונשלם

ויהי כאשר תמו ימי המלחמה המרה, והתחילו ימי שחרור המחנות, מצאו השרידים בעם תהו ובוהו על פני תבל, חרבות עולם נגלו לפניהם, כל אחד חיפש את הוריו ואת אחיו, ואינם. צעירים שהיו מפוזרים במחנות עבודה חזרו לאט לאט למקום מגורם, אבר אבר לבדו, ממש שנים ממשפחה אשר נשארו לפליטה מחמת המציק. שבורים ורצוצים באין אונים, איש בלי אשתו וילדיו, נשים עגונות בלי בעל ויוצאי חלציה, הורים שכולים בלי משען ומשענה, יתומים ויתומות עזובים ועזובות. אריח וחצי לבנה מכל בית. שממה בכל העיר, בתי יהודים היפים היו תפושים בידי הערלים, כל רכוש והון יקר נשדד, הבית הכנסת הורק מכבודה, הספרי תורות מגולגלים באשפה בבזיון, כל שטח רובע היהודים מלאים מספרי קודש וחפצים מאוסים ומבוזים מגשם ובוץ. ממון ישראל ודם יהודי הופקר לרבים, אוי לעינים שכך רואות.

הר׳ יהושע בלוי שיח׳ אחד מבני קהילתנו סיפר: אני הייתי ממש הראשון שהגעתי לפאקש אחרי השחרור. ראיתי במו עיני את חורבן הנורא. כשנכנסתי לגעטו, היינו לחצר בית הכנסת שלנו (שוהל-הויף) ראיתי כשלושים ספרי תורות על הארץ, הגליונות הק׳ התגוללו באשפתות, כמו כן אלפי ספרי קודש מוטלים ברפש וטיט. הייתי אובד עצות, עיף בלי כח, מה לעשות בשעה זו, כי אני לבד אין איש אתי מי שיעזור לי.

אחר כך בא לאזני ידיעה כי בכפר „קומלוד״ סמוך ונראה לעירנו נמצאים יהודים אחדים, אלו ברצונם לבוא לעירנו רק נתעכבו שם מחמת חולשתם, מיד חשתי להצלתם ושכרתי עגלה והובלתי אותם לפאקש.

בין צבא הרוסי שהיו בעירנו מצאתי קצין יהודי, הוא הגיש לי עזרה ונתנו להנדכאים קמח ומזון להחיות נפשם. בין כך ובין כך נאספו לפאקש כעשרים יהודים והתחלנו לארגן את סידור הראשון של הגעטו. הספרי תורה ושאר ספרי קודש נסדרו במרתף שמור, והכננו חדרים ומקומות לינה עבור פליטי חרב משרידי העדה שנתוספו עלינו יום יום.

מהמקוה שלנו עשו הרוסים בית-מרחץ לחילים, והיות שלא הי׳ להם עצים להסיק תחת הדוד, לקחו את הרהיטים של היהודים העזובים לחמם את המרחץ, משכלו הרהיטים התחילו לבער את ספסלי בית-הכנסת שלנו. הבית הכנסת הי׳ מלא וגדוש עם חפצים של היהודים, דלתותיו היו שבורים ולא הי׳ באפשרי לסוגרם, ממילא היו כל חפצי הפליטים הפקר. נתתי עצה בנפשי וקרענו את המון הכרים והכסתות שנמצאו שם, עד שנתמלא כל חלל האולם בנוצות ופוך פורח, מה שמנע את כניסתם של אנשי הצבא לבית הכנסת.

בשנת תש״ו עמדו עסקנים לחזק את בריחי הקהילה, והביאו לפאקש את הרה״ח ר׳ ישראל בריף שליט״א בתור שוחט ומורה הוראה, וגם הגה״צ ר׳ דוד

מקום מנוחתם של רבותינו זכרונם לברכה

מושקוביץ שליט״א, מי שהי׳ אז הרב דק׳ באניהאד, בא לעתים קרובות להשגיח על מצב הרוחני של העדה.

בראשית הקהילה עמדו הרבני הנכבד הר״ר דוב בער מאנטאג ז״ל (שחל״ח במדינת שווייץ) ולהבדיל בחל״ח הרה״ח ר׳ חיים קליין שיח׳. הרה״ג ר׳ יעקב קאפל בינעט שליט״א (חתן הר״ר שמואל בנימין פראגר ז״ל) הגיד שיעורי תורה לבעלי בתים, והרה״ג יהודא עקשטיין שליט״א (נכדו של הרה״ג ר׳ אשר אנשיל אדלער מדונא־פולדוור) הביא בחורים מפעסט ויסד ישיבה בפאקש בעזרת הג׳יונט, עד שנראה שוב ניצוצי אורות מאור הקדושה ונשמע קול התורה בפאקש.

כאשר נתחזקה יסודי הקהילה יותר ויותר, לקחו להם מנהיג רוחני, ה״ה הגה״ח הר״ר ברוך הכהן מושקוביץ שליט״א, הוא אשר הרחיב את גבולי התורה בעיר ונתרבו ספסלי הישיבה, ויצאה שמה לשם ולתפארת בכל המדינה. כן זכתה עוד הקהילה לקיום של עשר שנה, עד שנת תשי״ז, שקמה הפכה כללית בשמי אונגרין והי׳ אז שעת הכושר להמלט מהמדינה חוצה, אז נתפרדה החבילה ונתפזרו בני הקהילה בארה״ק ובשאר ארצות תבל, ובזה תם ונשלם מושב בני ישראל בק״ק פאקש והסביבה. הבית־הכנסת הגדול שהרבו בו תורה וקדושה בתקופה של מאתים שנה, נהפך לאולם קריאה ולבית תרבות העמים, ולא נשאר שום זכר יהדות ורושם מהעבר, כי אם הבית־עלמין הגדול, קברי אבותינו הקדושים מכמה דורות, שם ינוחו יגיעי כח, עד בוא עת פקודה ויעמדו לקץ הימין בב״א.

נספחות

ומילואים לכרך ראשון ושני

מספרי

מזכרת פאקש

מילואים

כרך א פרק ראשון עמוד 3 שורה 1: בפנקס ישן של חברה משניות רשום לדורות: „מורינו רב יחיאל בן החבר יצחק, ד׳ סיון״.

פרק שני עמוד 6 הערה 6: באגרות סופרים (סי׳ עט) כתב הגאון רא״ז מרגליות למרן הח״ס: „מעי המו על אשר כתב הד״ג נ״י כי בעוה״ר חץ שנון ועל מזימת הארוד״י חולחלו מתני״.

עמוד 13 הערה 11 שורה 4: צ״ל „אשר לו סנפיר וקשקשת״.

עמוד 75 הערה 3: עי׳ ח״ס ח״מ ססי׳ ע״ט שכתב, ובאמת כשכותב שבועתו בפועל בזה״ל הריני נשבע כך, הוה שבועה גמורה ק״ו מדיבור דמעשה עדיף מדיבור ע״ש ובחלק יו״ד (סימן רכז) ומחנה חיים ח״ב יו״ד (סימן מב).

עמוד 90: בירחון „וילקט יוסף״ בשנות תרע—עג פורסמו ח״ת של הגר״י גריסהאבר ז״ל, הערות על הארוך מש״ך ועל ס׳ מנחת אהרן על טור יו״ד.

צוואת ר׳ וואלף מטולנא

צוואה זו נכתבה לפני 160 שנה, בעל הצוואה הי׳ איש אמיד ומת בלא בנים, וחלק מסוים מעזבון שלו הקדיש למען מוסדות הקהילה קדושה פאקש.

כל טופס שטר צוואה נכתב ע״י עצם כת״י קדשו של רבינו ר׳ איצק גריסהאבר זצ״ל, ובא על החתום „הק׳ יצחק איצק גריסהאבר מקראקא חבק״ק פאקש ואגפי׳ יע״א״, אחריו חתם „הק׳ יהושע בן הר״ר חיים סג״ל ז״ל״, ולבסוף חתימת ידו של הנדיב „ליתר תוקף ועוז באתי על החתום בעצמי הק׳ וואלף בר״ל מטולניא״ [1].

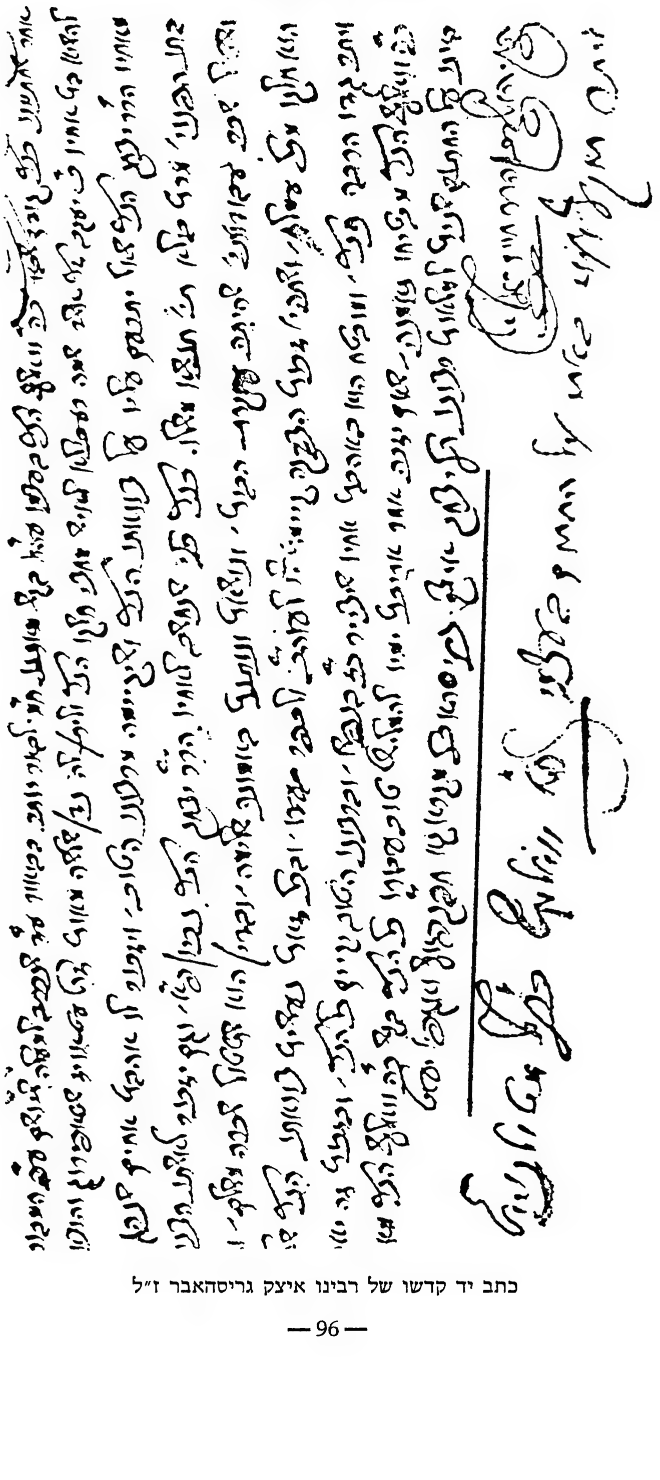
...וסדר לתיקון נשמתי יהי׳ כך, ראשון יוחלקו בין מיתתי לקבורתי בין עניים ואלמנות דק״ק פאקש סך שש מאות ושבעים זהו[בים] כמנין „תער״ [2], ועוד יוחלק מאה וחמישים זהו׳ כמנין „כעס״, סך הכל החלוקה שמונה מאות ועשרים זהו׳, אולי ירחם ויכפר השם.

עוד יבררו המבוררים הנ״ל עשרה בני תורה [3] שילמדו משניות ויאמרו קדיש אחרי כל י״א חודש ויארצייט ראשונה, ויוקצב לכל אחד שכרו לפי אומד דעת שלשה מבוררים הנ״ל, ובכלות י״א חדשים הנ״ל מחויב אחי הר״ר יצחק הנ״ל

1 דוקומנט זה נמצא באוצר כתבי יד של מרן הגרי״צ דושינסקיא זצוק״ל, רבה של עיה״ק ירושלם ת״ו, שהי׳ יליד פאקש (ראה פרק תשיעי אות ה).

2 היינו שיכופר לו העבירה שהתגלה בתער ר״ל.

3 רשום על צד החיצון של הצוואה, שמותיהם של לומדי משניות: הרב מהעדיעס (הוא הגאון ר׳ ברוך בענדיט גאיטאן זצ״ל בעל כסף נבחר על סוגיות הש״ס), הרב (הוא רבינו ר׳ איצק גריסהאבר), מו״ה יהושע (הבא על החתום על שטר צוואה), מו״ה יוסף טרישט (הגאון בעל שמן רוקח, שהי׳ רב בטרישט, מביא ממנו ד״ת בשו״ת שמן רוקח ח״ג יו״ד סימן ד), מו״ה יעקב האבאן, מו״ה אשר, ר׳ ליפמן, ר׳ הירץ, ר׳ יעקב טו״ו, ר׳ יודא נ״ש.

כתב יד קדשו של רבינו איצק גריסהאבר ז״ל

ליתן לכל אחד חלקו הקצוב לו, גם יבחרו המבוררים הנ״ל שלשה בני תורה שיאמרו כל יום יארצייט שלי קדיש אחר לימוד משניות ותפלה בעד נשמתי ויוקצב שכרם אשר מחויב אחי כ״ה יצחק הנ״ל ליתן להם בכל יארצייט שלי... ובכלות שלשה שנים להעדרי יתן אחי הר״ר יצחק לחברא קדישא וג״ח דק״ק פאקש מעות לבנות „בית צדוק הדין״ על בית עלמין, ע״פ אשר ישומו המבוררים הנ״ל אחר שהמתיקו סוד עם גבאי דח״ק וג״ח כמה הוצאות יעלה לבנין זה, ואם ימצאו הגבאים בצירוף שלשה מבוררים הנ״ל שאין תועלת נאה ומתקיים בבנין הזה מאיזה טעם שיהי׳ וימצאו נכון לתקן תיקון אחר היותר טוב לעיניהם לתקון נשמתי, יעשו כרצונם ואך בתנאי שיסכימו כל הגבאים ושלשה מבוררים לדעת אחת ויבואו על החתום, ואחד מהם יכול לעכב שלא לשנות מבנין בית צדוק הדין הנ״ל לתיקון אחר. גם יותן בכלות שלשה שנים להעדרי, לאלופי קהל פאקש יצ״ו שני אלפים זהו׳ סיוע לבנין מקוה החדשה, אבל כל זמן שלא יתעסקו בבנין המקוה ישארו שני אלפים זהו׳ הנ״ל ביד אחי הרר״י הנ״ל, ואח״כ להעלות עליהם רווחים עד שיתעסקו בבנין המקוה אז יותן קרן הנ״ל. ובכלות שנה ראשונה להעדרי יתן אחי הר״ר יצחק הנ״ל לגבאים בכל חברות דק״ק פאקש לכל אחד שלשה פעמים ח״י זהו׳, ועם החברא קדישא יתפשר אחי הנ״ל תוך שנה ראשונה, כמה יתן לחברא קדישא עבור שיעשה השליח צבור בימי הזכרת נשמות „א־ל מלא רחמים״ עבורי, ושיורשם זאת בפנקס הח״ק. ומהמותר מחצי חלקי הנשאר אחר שינוכו כל ההוצאות יעשו המבוררים הנ״ל בצירוף אלופים ראשים וטובים דק״ק פאקש, ובצירוף אחי הר״ר יצחק הנ״ל, רשימה מה לעשות מהמותר לתיקון נשמתי ומה ליתן לקרובי העניים, עכ״פ יראו [מקיימי] דברים אלו ליתן זמן והרווחה לאחי הר״ר יצחק הנ״ל, להוציא מאתו חצי חלקי הנשאר, אחת לאחת לזמנים ידועים לפי ראות עיניהם ע״פ יושר שלא יוזק בהוצאה בפעם אחת, ואני מבקש ומחלה פני אחי הר״ר יצחק שיח׳ ופניכם מקיימי צוואת בריא הלז, ופני כל יראי השם שיקיימו כל דברי צוואתי הכל בכל תוקף ועוז, ונא לאשר ולקיים כתב צוואת בריא הנ״ל ע״י השררה בטולנוי...

כל הנ״ל אמר לפנינו כ״ה בנימין זאב המכונה וואלף ב״ה יהוד׳ המכונה ליב מעזריטש יצ״ו, בישוב הדעת ודעה צלולה דברים הדברים הנ״ל כהווייתן, וכך הוסיף ואמר לנו, שטר צוואת בריא הנ״ל כתבוהו בשוקא וחתמוה בברא כי היכי דלא להוי טמירתא אלא קלא ומפורסמת לעין כל, ואינני מוחל לשום אדם לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתא, יהי׳ מי שיהי׳, אשר לא יקיים דבר או חצי דבר מכל הנ״ל.

וקנינא מן כ״ה בנימין זאב המכונה וואלף ב״ה יהוד׳ המכונה ליב, בקאג״ס בכאה״מ במנא דכשר למקניא על כל פרטי הדברים הנ״ל.

נעשה פה טולנוי יום ד׳ ח״י תמוז תקע״א לפ״ק.

ואת הנעשה בפנינו כתבנו וחתמנו בחתימת ידנו ממש

הק׳ יצחק איצק גריסהאבר מקראקא חבק״ק פאקש ואגפי׳ יע״א

הק׳ יהושע בן הר״ר חיים סג״ל ז״ל

עמוד 91 הערה 13: בירדנו שם את שנת פטירתו של הגר״י גריסהאבר לשנת תקפ״ג והדגשנו את האותיות שעל המצבה שלו לתאריך הנ״ל. הנה בא לידנו נוסח המצבה מאוצר כת״י של רבינו הגרי״צ דושינסקיא זצ״ל, ומצאנו את השערותינו לנכון, אמנם ההדגשה המקורית על המצבה היא כך „ויגוע יצחק וימת ויאסף אל עמיו״.

עמוד 92: רבי קלמן טעבל נפטר ביום ש״ק כ׳ מרחשון תרט״ז.

עמוד 96: ראה בס׳ זכרון אבות (תולדות בעל כסף נבחר) סי׳ נ״ג וסי׳ פ״ד.

בעמוד צג מופיע תצלום כת״י תעודת סמיכה שנתן להג״ר אלי׳ מנחם גאיטיין ז״ל.

פרק שלישי עמוד 105:

בע״ה ל״ח למב״י קפד״ל [1]

החיים והשלום וכל טוב, אליו יקרב, לידידי וחביבי כנפשי, ה״ה הרבני המופלא עושה פלא, חרוץ ושנון, אוצר בלום, נופך ספיר ויהלום, החריף המפורסם כבוד מהו׳ משה נ״י ויגיה שביב אשו, וברכות ינוחו על ראשו.

מוכ״ז ידידי מחו׳ הר״ר פייש ש״ץ דקהלתכם בא אלי במר נפשו, ושפך שיחו לפני, ובקש ממני והפציר בי עד בוש, להיות לו לפה ולמליץ, אצל ידידי הרבני נ״י, ולא יכולתי להשיב פניו ריקם, כי זוגתו תחי׳ היא קרובתי, אמרתי אולי יועילו דברי ויהי מה, ובלבד שלא יגרע ח״ו מטובתו שום דבר נגד כבוד הרב אב״ד נ״י כי עשה דכבוד התורה עדיף. והנה אמרתי לכתוב קצת מחדושי אשר חנני ד׳ בסוגיא דרבוצה... ואם אי״ה נהי׳ ביחד לדבר פא״פ אציע לפני ידידי מעכ״ת נ״י את כל מה שאמרתי לפני בני הישיבה ה״י ובמעמד אלופים ידידי לומדי תורה ה״י וביחוד כבוד אחיו ידידי הרבני המפורסם נ״י [2] וקלסוהו. יסלח נא ידידי מעכ״ת הרבני נ״י על גמגום כתבי ולשוני, כי טרידנא טובא, דברי אוהבו המבקש אהבתו ודש״ת.

הק׳ יחזקאל בהרר״מ יעקב בנעט זצ״ל [3]

נוסח המצבה של רבי יעקב בנעט בב״ע באויבין ישן [4], אביו של הג״ר יחזקאל בנעט זצ״ל שהי׳ אב״ד דק״ק פאקש.

אחד מדייני קהלתנו ומגיד משרים דש״ח חדשה הרב המופלג המפורסם מו״ה **יעקב** בהרב מו״ה יוחנן **בנעט** דיין.

נפטר בשם טוב בש״ק ט״ז מנחם ונקבר ונספד למחרתו ביום א׳ תקע״ג לפ״ק.

תנצב״ה

1 מכתב מרבינו הגאון ר׳ יחזקאל בנעט בעודו רב דק״ק פאקש, מש״כ להגאון ר׳ משה פאקש בק״ק יינק.

2 הוא הגדול בתורה רבי קלמן טעבל גריסהאבער זצ״ל.

3 זכרון אבות (ת״א תשלא) סימן מט.

4 אוצר החיים (תרצג).

פרק רביעי עמוד 107: כאשר נתרוקן כסא הרבנות דפאקש, והגאון בעל כסף נבחר רצה לעזוב את מקומו בק׳ האדיעס, כתב לו בנו הג״ר צבי הרש גאיטיין ז״ל בשנת ת״ר בזה״ל: ואם אבא לדידי ציית לא יעזוב את מקומו כלל, ואם א״א בשום אופן שיעמוד בחבורתם, מ״מ אין צריך להרחיק נדוד כ״כ, כי עכ״פ טוב שיבחר לו מקום בשכונתו, וכפי אשר שמעתי יש ג״כ רצון אנשי פאקש שיהי׳ להם לראש, וזה יותר טוב מכל הקהילות החשובות שבגבולנו, אשר רובם אינם יודעין כלל לכבד את התורה, וגם האדם עם רעהו אינם יודעין בהנהגת ד״א כלל כ״א כמנהג הכפרים, וגם ע״פ רוב אין אהבה ואחוה ביניהם מחמת חסרון תבונה (זכרון אבות סימן כח).

עמוד 113 הערה 22: שר׳ ליפמן כץ הי׳ הרב דסאבדקה. כ״ה בשה״ג, הגאון ר׳ ישכר דב גולדשטיין העיר שהג״ר ליפמן כץ אינו הרב דסאבדקא, ושני שמות הם, ועי׳ ח״ס א״ה ח״ב (סימן ז).

עמוד 115: יום פטירת רבי פייבל הורוביץ, י״ז אדר שנת תרה, שם אמו אסתר.

עמוד 124 הערה 16: עי׳ פסקי תוס׳ מנחות אות רא, שר״י הי׳ מתענה.

פרק חמישי עמוד 130: פאקש היא הקהילה השני׳ אחר באניהאד במחוז טאלנא. היא עיר ואם בישראל, רבניה היו תמיד גאונים וקדושים אשר מסרו נפשם בעד קיום הדת. אבל לדאבונינו לאחרונה גם היא ירדה פלאים, וכמעט שהיא עומדת במצב קהילת באניהאד. בפאקש עמדו המתחדשים לבטל את „שוהל־קלאפפן״ להכות על דלתותי אחינו בנ״י לעוררם לבית הכנסת, וגם שלא לפרט השמות בעת שקורין לעלות להתורה. תודה וברכה מגיע להרב הגאון רבי חיים סופר נ״י האבד״ק סענפטר ולהרב המאוה״ג רבי זוסמן סופר האבד״ק האללאש נ״י, שהחזירו העטרה ליושנה, ודופקים כבר על הדלתות, זולת על דלתות המתחדשים. ברוך ה׳ שבפאקש לא נמצאים מאנשי מדע המתפלסים מחובבי ספרי „שיללר״ וכדומה, אכן ישנם בתי־קפה בנוסח פעסט, ונמצאים בהקהילה ממבקרי תיאטרון ובתי כנסיות של הנאורים עם מקהלה. גם השנה אירע קלקול גדול בהקהילה, היות שהיראים לא השתתפו בבחירות בשעת התחדשות הקהל (ח״י אנשים), מה שהביא לתוצאות לא טובות. ראשית פעולתם של הנהלה החדשה היתה, שהפחיתו את מחצית משכורתו של מלמד גמרא, יש לראות שבעוד שנה יפטרוהו לגמרי. אמנם בעלי־בתים היראים ושלמים התאחדו ושכרו מלמד לגמרא על חשבונם הפרטי. יש עוד בפאקש יהודים עם מסירות נפש, וזה מזל גדול לכל הסביבה והמחוז. השי״ת יתן כח שנוכל להחזיק מעמד ללחום מלחמת ה׳ נגד שונאינו אשר כל רצונם להפר את הדת ח״ו. ומלחמה לה׳ בעמלק מדור דור.

מאמר זה הופיע בירחון „עמוד היראה״ (מיסודו של הגה״צ ר׳ עקיבא יוסף שלעזינגר זצ״ל בשנת תרכ״ו בעודו באונגרין). המאמר מתורגם מאידיש־דייטש, על החתום (מב), יש להניח שהוא הר״ר משה בער שלעזינגר ז״ל בנו של הגה״צ מפעזינג וחתנו של ר׳ יוסף אלי׳ פישל ז״ל, ראה כרך ב (עמוד 51).

עמוד 134 הערה 28: ראה בס׳ וידבר משה להגה״ק רבי משה פאללאק ז״ל שמזכיר את כל המאורע (הערת הרבני המו״מ הר״ר ישכר דובער שווארץ שיח׳ מאנטווערפן).

כרך שני פרק ששי עמוד 11:

יומן של רבינו רבי זוסמן סופר זצ״ל

בער״ח אלול תרי״ג באתי שלא מכוון לעיר פאקש, וה׳ נתני לחן בעיני כל רואי, וחמי הגנ״י כבר הי׳ ממכירי, ובני קהילתו דברו על לבו שיתן לי בתו, וה׳ אמר ויהי ונתקשרתי בקשר אמיץ, ודרשתי בפעם ראשון אשר לא דרשתי מעולם, והי׳ לכבוד גדול.

[אכתוב לזכרון אשר דרשתי פה פ׳ שופטים בשנת תדי״ר לפ״ק, כאשר ה׳ הסיב דרכי לבוא הנה בבלי דעת, ומה׳ יצא דבר שבניתי בית קדש להתקשר עם אשתי הצנועה תחי׳, ונתכבדתי לדרוש לפני קהל ה׳.

פתיחה, אמרי ליה רבנן לרבי פרידא, רבי עזרא בר בריה דרבי אבטולס דהוא עשירי לעזרא קאי אבבא, אמר וכו׳ אי בר אוריין ובר אבהן יאי וכו׳, פתח ואמר אמרתי לה׳ ה׳ אתה טובתי בל עליך, אמרה כנס״י לפני הקב״ה, רבש״ע החזק לי טובה שהודעתיך בעולם, אמר לה טובתי בל עליך, אין אני מחזיק טובה אלא לאברהם יצחק ויעקב שהודיעני תחלה בעולם שנא׳ לקדושים אשר בארץ המה (מנחות נ״ג).

תהלים מ״ט, שמעו זאת כל העמים האזינו כל יושבי חלד, גם בני אדם גם בני איש יחד עשיר ואביון, פי ידבר חכמות והגות לבי תבונות, אטה למשל אזני אפתח בכנור חידתי. נפלא שדהע״ה יאמר על עצמו פי ידבר חכמות, וילקוט אין זאת אלא תורה, שנא׳ וזאת התו׳ אשר שם משה לפני בנ״י.

ראש לכל המדות המוסריות הענוות, ועי׳ ריש מ״ת, התורה תכליתה ענוה וכתרה יראה, וה׳ משבח את משה רק במדה זו והאיש משה עניו מאד מכל האדם וגו׳, וההיפוך הגיאות תועבת ה׳ כל גבה לב, כל המתגאה כאלו עע״ז, אבל כתב החוה״ב שלפעמים גם הגאות מידה טובה לאדם ויגבה לבו בדרכי ה׳, כי מצינו במשה רק לענין מה שנוגע לכבודו שתק ואמר ואנחנו מה, אבל נגד ה׳ (לעניני שמים) הלא אמר לכל ישראל ממרים הייתם, „והאיש משה עניו מאד מכל האדם״ אבל רק לענין מה שנוגע „על פני האדמה״ בעבור דברי גשמיות אבל לא בעבור נפשיות, וז״כ מדרש „איש אלקים, מחציו למטה איש״ זה חלק התחתון באדם הגוף הבהמיי, שם חישב את עצמו לאיש, אבל „מחציו למעלה״ בשכלו ונפשו „אש״, וכבר אמרו חז״ל (סוטה ה א) שצריך לת״ח משמונה בשמינית, וצריך להבין ולהשכיל דרכו פעם בכה ופעם בכה, וז״כ (שבת קיד א) איזה ת״ח היודע להפוך חלוקו, והוא פלא, אבל המידות נקראו מלבוש, ואם יודע להפוך מידותיו פעם בכה ופעם בכה זה ת״ח באמת.

וזה כוונת מדרש רבה (במדבר פ״ד) אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד, אם במלך בו״ד ק״ו לפני הקב״ה, ותנינן הוי עז כנמר ורץ כצבי לעשות רצון אביך שבשמים, הוי אין גיאות לפני המקום. המדרש פלא, הלוא ממקרא ראי׳ להיפך עיין במפרשים, ונראה כי גם רצה ללמד שיהי׳ גאות לאדם לשם שמים, ואדמ״ו הגג״י (הוא הכתב סופר זצ״ל) פי׳ (תהלים נא) זבחי אלקים רוח נשברה וגו׳, רק אלקים לא תבזה בנשבר רוחך, לב נשבר ונדכה ה׳ לא תבזה, שלא יהי׳ בכח זה חלול השם, כי אז אדרבא צריך להתגאות לגדור גדר ולעמוד בפרץ ודו״ק.

והנה הדורש ברבים שמתגאה לעמוד לפני גדולים, ואם רק כוונתו לש״ש שתהי׳ קנאת סופרים לבחורים הצעירים או לאבות שינדבו בניהם לתורה ועבודה, אזי מצוה להתגאות, ויענש מי שיסוג אחור, וז״כ חז״ל (סנהדרין צא ב) כל מי שמונע הלכה מפי תלמיד אפילו עוברין שבמעי אמו מקללין אותו, הכוונה כי לא די אם ידרוש ויאמר הלכה שמקנאים בו הגדולים אשר יוכלו לבחור איזהו דרכים שילכו בלבד בלא רשות אביהם, גם יחטא אם יסוג אחור נגד בנים הקטנים אשר עדיין עומדים תחת צל כנפי אביהם, כי אין מקנאים להאב שמדריך גם בניו לתורה ולתעודה ודו״ק.

ואם כן גם אם יתגבר כארי ויהא עז כנמר אין זו מדה פחותה, כי למצוה יחשב בעבור שעשה לכבוד הקב״ה, ואמר אל תתהדר לפני מלך ומכש״כ לפני הקב״ה, והקשה הא תנינן התגבר כארי ורץ כצבי, וזה להיפוך, אלא אין גיאות לפני המקום, אם מדות עזות בעבור שם שמים אין זה גיאות ודו״ק.

אבל אם מתגאה לפני המקום אז צריך לידע גם מי השומעים, אם הם מקבלים דברים ויעשה רושם להגדיל תורה ולהאדירה, כי אם יהי׳ המקום והשומעים אנשים חטאים אשר בחנם יהיו דבריו, אז אסור להתגאות כי אין זה לש״ש רק לכבוד עצמו, וז״כ הפסוק (פ׳ ראה) השמר לך פן תעלה עולתיך בכל מקום אשר תראה, כי אם במקום אשר יבחר ה׳ באחד שבטיך שם תעלה עולתיך ושם תעשה ככל אשר אנכי מצוך. הכוונה כי אחז״ל (ויקרא רבה פ״ז) עולה מכפר על גיאות, דכ׳ עולה על רוחכם, ואמר השמר והזהר אולי „תעלה עולתיך״ גיאות, בכל מקום אשר תראה, איזה מקום שיהי׳ הזהר בו, רק עד״ז מותר להתגאות „כי אם במקום אשר יבחר ה׳ באחד שבטיך״ אם יהי׳ מקום זה אשר המקום עוד בוחר בה׳, ויראת שמים מתנוסס בם, אז שם תעשה עולתיך, כי שם תוכל לעשות ככל אשר אצוך ודו״ק] (חסר הסיום) [1].

ו׳ כסלו הי׳ חתונתי בעיר פאקש, כמה טובות עשה ה׳ לי שהי׳ לי כל הוצאות כמה מאות בכבוד גדול, גם ענין רשיון שקבלתי באיזה ימים, והי׳ כבוד תורה מאוד, ה׳ נתנני לחן ולכבוד, הגדיל שמי והתחלתי ללמוד כל שבת ושבת, ותמיד

1 הדרוש פורסם בירחון „הנשר״ (כנף תרסרי) ע״י הרה״ג מו״ה מרדכי אפרים פישל פישר, רב דק׳ שארוש־פאטאק ז״ל, בן הרה״ג ר׳ עמרם הרב דק׳ יינק חתן רבינו זצ״ל.

באים למאות אנשים ונשים לשמוע תורת ה' מפי, מדי יום ויום נתוסף לי חן עד שדברי עשו רושם בלב השומעים כמה רשעים חזרו בתשובה ונעשו יראים, כמה נשים גלחו שערותיהן, וגם הרבה נעשו לת"ח.

שבתי שם ג' שנים, במשך הזמן ברכני ה' בבכור בני פישל [2] נ"י, ועם בת מירל [3] תחי', במשך הזמן נחלה אשתי בסכנה וה' רפאתה, גם אני הייתי בסכנה בחולי אסכרה ר"ל וה' עזרני, גם בני פישל נ"י, כבר התחלנו לאמור עליו — וה' עזר.

בשנת תרטו"ב נתקבלתי גם ע"ד פלא לכאן פה האלאש, נכבדי עירי באים לפאקש ובקשו שאלך אליהם, ויען ראיתי כי מה' הי' באתי הנה ו' כסלו בכבוד גדול ב"ה, וטרם נסיעתי מפאקש פ' תולדות נולד לי בן, קראתי שמו יעקב שלום, בעוה"ר לוקח ממני באיזה חדשים אח"כ.

ב' דחנוכה נפטרה אשתי צנועה וחסודה **יאכד** ע"ה בטהרה, ונקברה בהספד ובבכי מכל בנות עירי, אוי לי על שברי כי אחת מאלף מצאתי, מרוב צער ויגון נחלתי וה' עזרני, נותן ליעף כח.

בער"ח אדר הייתי בדרך מקעצעלע לכאן, ונהפך העגלה, וה' עשה לי נס.

ב' ניסן נשאתי אחות אשתי ע"ה הרבנית שרה תחי' בעיר פאקש, ביום ו' ניסן עדיין עמד קרח גדול (אייזשטאס) [על נהר דונא] רק באמצע נחלק קצת, ונסעתי בתוך הנהר בספינה קטנה, כמעט הגענו לשפת הנהר הלך הקרח, וח"ו אם עוד היינו בתוך הנהר, כולנו אבדנו, ברוך ה' אשר הצלנו משבולת מים, כן יהי' עמי ויטהר לבי ועיני לתורתו וליראתו, אמן.

ט"ו שבט בא כלב על בתי מירל ותפש בבגדיה ולא נשכה.

ביום ט' אדר שני תרט"י לפ"ק נחלתי באייזנבאהן (ברכבת) מאוד, וה' עזרני ב"ה שבאתי בטוב לביתי.

בר"ח תמוז תרכ"א דרשתי חינוך לבית הכנסת פה האלאש לפני שרים והמון עם, וה' עזרני.

ביום ל"ה למב"י תבר"ך לפ"ק נולדו לי בנס בני יוסף ליב ובתי ריזל [4], ה' יזכני לגדלם בקדושה.

בפורים תרכ"ג בפתע פתאום נפל בני יוסף ליב נ"י בחולי פרייסען ר"ל, וכמעט מת הי', ועזרני ה' ושלח רפואה.

בחורף תרכ"ד נחלה אשתי כל החורף, וגם בגופי הי' פצעים רעים ר"ל עד הקיץ, ואודה לה' שיסר יסרני, ורפאינו.

בפ' חקת נסעתי לעיר ווייסענבורג [5], ונכבדים היראים שם בקשו שאדרוש

2 הוא הרב דק' שארוואר (בעל זכרון אפרים ע"ס בראשית), נפטר באבו על פני אביו, ג' כסלו תרנ"ו, ראה כרך ב (ע' 126).

3 אשת הרה"ג ר' עמרם פישר, נפטרה כ"ז אייר תרצ"ז.

4 אשת הרבני ר' מיכאל חיים פאשקעס ז"ל, אב"י בק' מאקא, נפטרה במחנה באוסטרייך, כ"ס טבת תש"ה.

5 מקום מושבו של הגה"צ רבי גוטליב פישר ז"ל, ראה כרך ב (ע' 101).

בשבת, וה׳ הי׳ עמי שדרשתי בנפלאות, והי׳ קידוש השם ב״ה, כן יעזרני ה׳ ע״ע לקדש שמו, ולהרים קרן התורה והיראה.

גם זכיתי כעת להפיץ חלק ראשון ילקוט אליעזר, אשר ב״ה גאוני ארץ שמחו בו, ה׳ יעזרני להוציא לאור שארי חבורים ללמוד וללמד ע״ע.

נוסח הקול-קורא שפירסם רבינו בירחון „עמוד היראה" לקראת הופעת ספרו „ילקוט אליעזר" חלק שני

שלום שלום לרחוק ולקרוב, כבר אמרו ההכרח לא יגונה, ע״כ באתי להודיע שבעזה״י בקרב הימים יצא לאור חלק שני ילקוט אליעזר תמונתו כחלק ראשון, ביתר שאת ב״ה הן באיכות הן בכמות, ומחירו לא יותר מראשון 1 ג. [גולדען] 50 ק. [קרייצר] ע.וו. ויען בעוה״ר שהעולם במצור ובמצוק על כן אני מוכרח לבקש מכל אוהבי תורה, להקל מעלי משא עיפה הוצאות מרובים אשר מוטל עלי לשלם, ולכל אחד ואחד נקל הדבר לשחד מכוחו בעדי, ולמצוה רבה יחשב, בפרט לאוהבי ולרעי אקרא שישתדלו בעדי בכל מה דאפשר לאסוף חתומים, כאשר ראוי מחוק הרעים לעזור איש את אחיו, וכל המרבה לספר הרי זה משובח, וזריזים מקדמים למצוה, וה׳ ישלם לכם, חותם באהבה רבה״ק

זוסמן באאמ״ו מ״פ סופר ז״ל

קטע מדרשה אשר דרש רבינו רבי זוסמן זצ״ל בק״ק פאקש, בחג שבועות שנת תרח״ם [6]

זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים (מלאכי ג כב).

הנביא ראה בנביאתו אריכות הגלות, איך שיקומו כתות כתות מחבלים כרמי ה׳, כת אחת יאמרו, שמשה הי׳ חכם גדול ומרוב תבונתו כתב את התורה הזאת, ולא שקבלם מסיני מפי הגבורה ומסרם ליהושע וכו׳ עד אנשי כנסת הגדולה, לעומתם אומר הנביא לעם ישראל, זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו, ולא מפי עצמו אמרו. כת שניה אשר יאמינו שהתורה היא מן השמים ע״י משה עבדו, אמנם הם יטענו שהתורה לא נתנה כי אם כשבני ישראל המה בארצם ובנחלתם, איש תחת גפנו ותאינתו במנוחה שלימה, לא כן בגלות המר חוצה לארץ שם אין חובה עליהם לשמור את חוקי התורה, לזה מדגיש הנביא, אשר צויתי אותו בחורב, מקום מדבר ושממה. עוד יש מענה בפיהם של כת שלישי, שהתורה לא ניתנה אלא ליושבי בית המדרש אשר אין להם יד ושם בדרך ארץ, לא כן עם העובדים והמון סוחרי הארץ, הנוסעים אחת הנה ואחת הנה, להם מן הנמנע שלא יתגאלו במאכלי טריפות ולא יכשלו בכמה עבירות, עליהם אמר הנביא, אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים, קטן כגדול ישמעון ואין אחד מישראל יוצא מן הכלל.

6 נעתק מכת״י של נכד רבינו, הגה״צ ר׳ אברהם יעקב סופר זצ״ל הרב דק׳ טעטה.

פרק ששי עמוד 23:

כתב רבנות מקהילת פעלעדיהאז

בע"ה יום שנכפל בו כי טוב לסדר ויחי תרמ"א לפ"ק

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, אשר העיר ה' את רוח מנהלי עדתנו לאסוף את כל בני קהילתנו ופיהם פתחו בחכמה לאמור, הנה הרב הגאון צדיק יס"ע האב"ד דק"ק האלאש נ"י, הוא קרוב לנו ואיש קדוש זה עובר אלינו כדרכו בקודש לזכות הרבים, וכמה פעמים זכינו לטעום מנופת צוף דבריו הטהורים אשר רוח ה' דיבר בו וירדו חדרי לבבנו, ולמשמע אוזן תאוה נפשינו, ואם מנענו ה' מכבוד להעלות נר תמיד לשמוע כזאת מדי שבת בשבתו, נעשה לו עלית קריה קטנה להיות מחובר לקודש ואור תורתו יופיע גם עלינו, והאמת יורה דרכו, לזה הסכמנו יחד פה אחד לקרב לגבי דהינא ולקבל עלינו לראש ולרב איש חי רב פעלים אשר עשה חיל בישראל, ה"ה אדונינו מורינו ורבינו הרב המאור הגדול סיני ועוקר הרים צנא מלא ספרים חסידא ופרישא פה מפיק מרגליות הגאון המפורסם כקש"ת מו"ה זוסמאן סופר נ"י ויזרח האב"ד דק"ק האלאש יע"א, נתננו משרת הרבנות על שכמו כל ימי אשר אור תורתו יזרח בק"ק האלאש לאורך ימים ושנים, גם עלינו יופיע בחכמתו וצדקתו לנהלנו במעגלי צדק על דרך התורה והיראה, ולהלהיב את לבבנו עם דרשותיו החמודיות ומלאות יראה בכמה שבתות בכל שנה, ולפי מך השגתנו אנו מתחייבים עצמנו להעלות לאמ"ו הגאון נ"י סך ששים ז"כ או"ו לשנה, אשר אמ"ו יקבל באהבה כעשירית האיפה, ואנחנו מקבלים עלינו לשמוע בקול אדוננו מאורנו נ"י בכל ענינים הנוגעים לעבודת ה', גם לא נקבל שוחטים ודיינים כי אם אותם אשר אמ"ו הג' נ"י יתן עדותו עליהם, ואם ירחיב ה' את גבולנו להרים קרן תורתנו הקדושה להושיב לנו רב ומורה בעירנו, גם אז לא נקבל רק את אשר אדוננו הגאון נ"י חפץ ביקרו שראוי הוא לאותו איצטלא להחזיק שרשי הדת בתוכנו, ועל אדוננו הגאון נ"י השלכנו יהבנו להשגיח עלינו בעין פקיחא בכל ענינים הנוגעים לעבודת ה' שלא נלך בעקבי המתחדשים לשנות שום דבר ממנהגי ישראל קדושים ח"ו, ויתן ה' כמו שאדוננו מאורנו נ"י יהי' לנו לצפירת תפארה לנזר ועטרה, כן יציץ ויפרח עדתנו לתפארת, ונזכה להיות שומרי הדת באמת עדי בא ינון, גם גבול אדוננו מורנו ורבנו נ"י ירחיב ה' להרים קרן התורה והיראה ויזכה להפיץ מעינותיו על פני תבל, כאות נפשו הטהורה וכאות נפש עבדיו השמחים לשלותו, ומשתחוים מרחוק מול רבם הגאון נ"י והמשתוקקים לשתות בצמא את דבריו הטהורים, הבאים על החתום בפקודת כל בני קהילתנו. טובי ומנהלי קהל ארטהאדאקסען בק"ק פעלעדיהאז

נאום יחיאל פראנק רה"ק

נאום בער פייער — נאום ליפמן קערן

נאום צבי קאהן — נאום קאפל ווייסבערג

על כתב רבנות של קהילת סאבאד-סאלאש בשנת תרמ"ב באו על החתום

אברהם יוסף גאנז — מאיר לעווינגר — הערש באהם

עמוד 27:

אגרות קודש אודות הקמת בית מדרש לרבנים המכונה סאמינר

בע"ה מש"ק ה' אד"ש תרכ"ז לפ"ק
שלום וכ"ט סלה ויהי' לשם ולתהלה במקום תורה וגדולה החביב בעם סגולה
כבוד ידידי ורב חביבי כנפשי הרב הגאון המאה"ג חרוץ ובקי כש"ת מו"ה
משה שיק נ"י אב"ד ור"מ דק"ק חוסט יע"א.

הגיעני גי"ה מן יום ד' העבר וגם אגרת הראשון, והנה אשיב על אחרון ראשון כי הוא ראשון לחשבון עונות בעו"ה וקיי"ל לאפרושי מאיסורא חמיר טפי.

והנה היום בש"ק נקראתי אל אלופי קהל והוראה לפנינו אגרת מן גיירינגער רה"ק בק"ק שטאמפי יע"א וכתוב בו כי הוא איינער פאן די פערטרויאונגס-מענר הממונים מן השטאטהאלטערייא יר"ה להיות הוא מדבר עבור בעצירק פ"ב, וכמדומה בפ"ב עצמו ממונה פפ"ה והוא הי' הממונה על בעצירק לבוא אם 30 בחודש הזה לאסיפה הידועה, ומעתה נפשו בשאלתו שהקהל ישאלו הרב אב"ד ועוד שארי בני תורה וחשובי הקהל ויכתבו לו תשובה עד דען 24 ויותר טוב אם יבואו בעצמם לפ"ב אצלו אצל גרין ביום אם 27 לדבר פא"פ. ותוכן השאלה היא יען יש כאן מעות הידוע ורוצים השט"ה יר"ה לעשות מזה סאמינאר ובו יגדלו רבנים ריכטיגע — לא הזכירו שום רושם שילמדו דייטש — ב' שיהיו הרבנים ממונים על השולען, ג' מה יעשה במותר המעות. לזאת מבקש גיירינגער הנ"ל מה דעתינו להשיב על זה ומה הסכמתינו.

והנה בהיות כי לא הושוה דעתינו להסכמה אחת יען הק' (הקצין) רה"ק מו"ה אהרן אדלער נ"י אמר שזה דעתו שיהי' הסאמינאר בפ"ב אבל בזה האופן כי הבחור ילמוד תשעה שנים, דהיינו שלשה שנים אצל רב יהי' מי שיהי', ואח"כ ילמוד שלשה שנים גמ' אצל הרב הה"ג דפ"ב, ושלשה שנים תערובות דייטש ולא כפשוטו רק במילואו למען יהי' בקי בכל חכמה. והיות כי אנכי עמדתי נגדו ועוד צד כי הוא מן הנמנע כי די לנו שיהי' לו התרה אם ילמוד שש שנים רצופים גמ' ולא שנכריחו ללמוד דברים אחרים. ומה שהשט"ה יר"ה קורא סאמינאר וכי כוונתם ללמוד דייטש, והלא אדונינו המלך כתב בני חורים כל הבחורים הלומדים תלמוד ולא הזכיר שום דייטש ובקש אז פראגראם ונתתי בק"ק פ"ב פראגראם כיצד יהי' סדר הלימוד ולא נזכר בו דייטש כלל ועלתה בידם. והנה אמנם מה נאמר ומה נדבר הוא כך משנת חסידים של איש שאינו אוכל חמאה של נכרים ואין טועם טעם בשר זולת בביתו ומכ"ש מה יאמרו האחרים, וכי סובר כ"ת הרמה נ"י שר' קלמן פפ"ה ידבר באופן אחר. הבנתי דעתו זה כמה וידעתי שדעתו כך נוטה ובעו"ה המלכות אין מבקש דבר והישראל מבקשים בעו"ה ועל מי יש לנו להשען זולת על אבינו שבשמים.

הנה הסכמת הקהל עלה שנלך לפ"ב אם 27 אי"ה, ולא ידעתי אם יקראוני אבל מה איכפת לי האייזען באהן לוקח אותי והדלת פתוחה ועכ"פ אם יעלה שם דבר אי"ה בהסכמה אודיע למעכ"ת נ"י אי"ה וה' יתן לי בריאות הגוף.

ע״ד אגרת הראשון בעו״ה הייתי בחורף הזה חולה שיש בו סכנה ובבוא אגרתו התחלתי לקום מן המטה בע״ה עיינתי בו וגם יש לנו ע״ז תשובה מהה״ג דפ״ב נ״י וגם הוא מן המתירים וגם נמצאו ב׳ עדים על אמירת הבעל שהיא מעוברת ממנו ואמר האחד שהוא בקאמארען, כתבתי כבר פעמים לההי״ג דקאמארען לקבל עדות על כל הנצרך ואין קול ואין קשב לתשובה ובבוא תשובתו אי״ה אז נדבר לטובה בל״נ.

ע״ד סידור קידושין ששאל מעלתו כך הוגד לי וכן הדין ביניהם, כל זמן שלא הועמד ב׳ פעמים אסור לסדר לו קידושין ומיד שיצא לחירות פעם השני׳ מן האסענדע מותר לקדש בלתי שום שאלה אבל הקידושין אין עושים אותו בן חורין כי הוא בכל זאת מחויב להעמדה גם אחרי היותו נשוי, גם זאת יהי׳ זהיר לבלתי סדור קידושין ליתום ויתומה טרם היות כדינו זולת אם יתן רשות פאהרמונד. שלישית שלא לסדר לבעל מלחמה, וזולת זה הכל מותר.

הפאסט סגורה ולא מצאתי פאסט מארק רק על ה׳ צל ואגרת הזה נשלך לקיסטעל וילך בהשכמה. כ״ד בנחיצה דש״ה

הק׳ ישראל דוד מרגליות יפה [1]

ב״ה יארמוטה יום ד׳ פ׳ שופטים תרל לפ״ק

שוכ״ט לי״נ ומר חביבי הרב הגאון הגדול המפורסם צדיק נשגב כקש״ת מו״ה משה נ״י אבדק״ק חוסט והגליל יע״א.

יקרותיו הגיעוני ובוודאי הי׳ דבריו בפי כדבש למתוק ובכ״ז אחרתי עד כה מלהשיבו כי המתנתי עד אקבל תשובה מידידנו ר״י רייך נ״י ומאיזה נכבדים נאמנים מפ״ק אשר פקדתי עלימו לדבר את הגאבדק״ק אוהעל, והנה הנכבדים הנ״ל עדיין לא שבו מפעסט, אך מר״י רייך הגיעני תשובה שדברי הדר״ג נ״י פעלו מאוד מאוד על לב הגאבדק״ק אוהעל [2]. ועתה אעורר את הדר״ג נ״י שיכתוב נא לכל אותן הרבנים שדבריהם נשמעים להג׳ מאוהעל שיעוררוהו להתאמץ בדבר — ובפרט להגאבדק״ק מונקאטש [3] נ״י, יכתוב נא שיסע הוא בעצמו אליו וגם אני אכתוב לו כזאת היום הזה — וגם הגאון אבדק״ק אונגוואהר [4] ראיתי בא׳ ממכתביו שכ׳ שיסע לק״ק אוהעל יע״א, או כ׳ לי הדר״ג נ״י משמו.

לכן יפצור בו הדר״ג נ״י שיקיים מאמרו. והנה גם אם כהיום כל הקהילות יכתבו בפראטאקאלל שלהם שלא יקבלו רב מסעמינאר, אין בו תועלת ממש, הנה בק״ק מיקלאש כאשר הרעש הי׳ שם אודות האלמעמער כדי לרצות העם קבלו

1 הוא הגה״צ רב דפעזינג, בעמ״ח יפה לקץ וס׳ מחולת המחנים ועוד. אביו של הר׳ משה בער שלעזינגער ז״ל בפאקש. נ׳ כ״ד ניסן תרכ״ד.
2 הוא הגאון הגדול אשר עמד בראש הלוחמים רבי ירמי׳ לעו הרב דק׳ אוהעל זצ״ל, בעל דברי ירמי׳ על הרמב״ם. נפטר תרל״ד, עי׳ כרך ב׳ (עמוד סו).
3 הוא הגה״ק רבי חיים סופר בעל מחנה חיים זצ״ל.
4 הוא הגאון המפורסם רבי חיים צבי מנהיימר זצ״ל שנתקבל אז בשנת תר״ל לאונגוואר, למלא מקום הגה״צ רבי מנחם אש זצ״ל, נ׳ תרמ״ו.

וכתבו בפראטאקאלל שלהם בחרם שבתוך מאה שנים לא יהי׳ להם בבהכ״נ קאהר, ולא עמדו בברית אפי׳ חמש שנים, נוסף לזה אם ח״ו יקום הסעמינאר כל איש ואיש מפוסעים על שתי סעיפים ישלח בניו לשם ואפי׳ יראים כי ע״י כך יהי׳ הבנים ניצלים מצבא המלחמה ויאמרו טוב יותר לישב בסעמינאר מלישב בקאסערן, ושוב ישובו הבנים לביתם אפיקורסים ומינים וידיחו כל יושבי עירם ומי ומי ישמע לדברי הפראטאקאלל הלא הוא כמוץ נידף, אך כאשר יאסרו הרבנים את הסעמינאר יען כי הרשעים והפריצים לא ישלחו בניהם לסעמינאר כי לדידהו עדיף דאקטאר מעדעצין או רעכטן או אינשאניער וטעחניקער, וההולכי לסעמינאר הם בני הכשירים בישראל שלא יתרצו שיהי׳ בניהם מחללי שבתות הם השולחים בניהם לסעמינאר, ובהיות שהרבנים יאסרו הדבר ויחמירו בחומר העונש על האבות והבנים אז גם אם יתיסדו בית הע״ז יהי׳ ריק, כי לא ימצאו תלמידים רק הרשעים הגמורים אשר לא יהי׳ להם לתועלת רק לבזיון, ולכן יתאמץ מאוד שהגאון מאונגוואהר יסע לאוהעל ושיחברו הם האויפזאטץ ואז כאשר יגמור הדבר משניהם נכתוב לק״ק פ״ב [5] וצעהלים [6] ושהי׳ אסורה ממש דבר זה הוא כעדות החודש שנאמר בו במועדו, ולכן כל הגדולים אילו יניחו כל מעשיהם לגמור הדבר באוהעל. וד׳ יהי׳ בתומכי עמו ויפר כל עצת הקמים לרעה על תורתו ועל עמו ויראינו בטוב ירושלים.

דברי המוקיר קדושת תורתו

הק׳ אהרן דוד בהרב מהוראאז״ל דייטש [7]

יכתוב הגאון אבדק״ק אונגוואהר גם לליסקא [8] כי אנו צריכים להתאחד עם רבני החסידים ולחלוק להם כבוד ... יוכל לכתוב לסיגעט [9].

לכבוד ידיד ה׳ הרב הגאון הגדול חרוץ ובקי צדיק ונשגב כש״ת מו״ה משה נ״י אב״ד ור״מ דק״ק חוסט והגליל יע״א.

באתי לדרוש את שלומו הטוב, והנני שולח לידידי הגאון נ״י את המכתבים ומצוה לחתום אולי יתקדש בזה שמו יתברך, והרשעים האומללים הערב רב בלתי ס׳ אינם מזרע אברהם כי יתחברו רק להדמות לחוקתיהם של עכו״ם ועוקרים בעו״ה אור התורה ועבודת ה׳, ובילדי נכרים ישפיקו, אולי יתן ה׳ ונהי׳ עזר למצוה רבה יקרה וחביבה אשר כל התורה עומדת ע״ז, ומיום אשר נסתלקו אורן של ישראל במדינות הללו, כמו הגאון מהר״ם בנעט והגאון חתם סופר והגאון מ״ו בעל שמן רוקח והגאון מ״ו בעל דברי ר״ש והגאון מהר״ם מינץ ושאר גאונים תופסי תורת משה, ומעת הסתלקו חושך גבר במדינה הזאת, ושפחה כי תירש

5 הוא מרן הגאון בעל כתב סופר זצ״ל, נ׳ י״ט טבת תרל״ב.
6 הגאון הגדול רבי מנחם כ״ץ ז״ל, נ׳ תרנ״א.
7 ה״ה הגאון הצדיק בעל שו״ת גורן דוד הרב דק׳ יארמוט זצ״ל, נ׳ תרל״ח.
8 הוא הגה״ק רבי צבי הרש מליסקא זצ״ל, נ׳ תרל״ד.
9 הוא הגה״ק בעל ייטב לב זצ״ל, נ׳ תרמ״ז.

גבירתה ובחרו להם ילדי נכרים, והן הן אמרם ז"ל בעקבא דמשיחא חוצפא יסגא, ודרכיהם דרכי כפירה בעו"ה. ע"כ נא יחתום מר ידידי הגאון נ"י ג"כ כי גם לו נאמרו הנ"ל. דר"ש באהבה לנצח

שמואל שמעלקי הק׳ [10]

יום א׳ א׳ דסליחות שנתרל"ה לפ"ק דעש יע"א

ברכת השנים דשנים ורעננים לכבוד רבינו הגדול ה"ה הרב הגאון המפורסם צדיק ונשגב החכם הכולל אין גומרין עליו את ההלל כקש"ת מה"ו משה נ"י אבדק"ק חוסט והגליל.

גיה"ק עם ההעתק אשר שלח הדר"ג נ"י בענין לעשות דבר נגד כת בוני המגדל הסעמינאר, והנה עשיתי כדבריו הקדושים וכתבתי מיד לי"נ הרב הגאון המפורסם מה"ו דוד דייטש נ"י, רק שעשיתי כדברי מעכ"ת נ"י גם בזה כי קצרתי קצת בהמכתב אשר שלחתי מן ההעתק, וגם כתבתי להרבנים הג׳ הסמוכים הי"ו שישלחו כזאת להרב הגאון הנ"ל, דהיינו הרב דק"ק אינטערדאם [11] ודק"ק בעטלאן [12] והידאלמאש [13] ולאפאש [14]. ויה"ר שנשמע ונתבשר בשורות טובות ולשנה טובה תכתבו ותחתמו עם כל הכתוב לחיים ויזכה הדר"ג נ"י אתנו לעלות בקרב לירושלים תוב"ב.

הכ"ד עבדו הדש"ת

הק׳ מנחם מענדל פאנעט [15]

נ. ב.

הח"ת שכ׳ הדר"ג נ"י ראיתי ומאוד הוטב בעיני ובפרט החידוש שחידש הדר"ג נ"י בענין הסעודה שהיא בלילה, ולע"ע לא הי׳ לי פנאי להשיב כלו וזה מחמת גודל הטרדות הנ"ל.

עמוד 34: רבי יהודא אסאד מזקני החבורה קרע קריעה בבגדיו. צריך להעביר ע"ז הקולמס, כי רבי יהודא אסאד שחל"ח בשנת תרכ"ו (הערת הר"ר יעקב מאיר קוביטשעק נכד מהרי"א).

10 הוא הגאון הצדיק בעל צרור החיים הרב דק׳ סוליש זצ"ל, נ׳ תרל"ה.

11 ה"ה הגה"צ ר׳ מרדכי יהודא לעוו זצ"ל הרב דק׳ אינטרדאם נ׳ תרס"ז.

12 ה"ה הג"ר יעקב קאפל ליכטנשטיין זצ"ל אחיו של רבי הלל ל"ש, הרב דק׳ בעטלאן, נ׳ תרנ"ג.

13 ה"ה הג"ר אשר שמואל פאנעטה זצ"ל הרב דק׳ הידאלמאש, נ׳ תרס"ט.

14 ה"ה הגאון ר׳ צבי הרש ווייס ז"ל הרב דק׳ לאפוש, ואח"כ הרב דק׳ זבארוב ז"ל, נ׳ תרנ"ז.

15 הגה"ק מדעש בעל שו"ת שערי צדק שחל"ח תרמ"ה (שה"ג).

עמוד 44:

פתשגן הכתב אשר יצא מגדולי ישראל, שהקהילות יקבלו עליהם תקנות של שומרי הדת[1]

שלומי אמוני ישראל זרע אמת, נצר מטעי צור עולמים, אחים אגודים נעימים, עם ד׳ במקהלה הקדושה, ראשיהם ומנהיגיהם אשר לפניהם יצאו ויבואו, וזקניהם זקני התורה, ובראשם הרב וכו׳ כל איש ישראל איש איש על מקומו, צור ישראל יגן בעדמו א״ס.

קהילות יעקב! הסדרים האלה אשר נערכו בהתאסף ראשי עם יחד בחירי ישראל, אנשי בינה יודעי עתים, שנתוועדו בעיר פעסט מיום ג׳ פ׳ ואתחנן עד יום ד׳ פ׳ ראה, ונבחנו ונצרפו במצרף השכל ונשקלו בפלס השלום. ומלבד שהאנשים השלימים האלה התחקו על מעמד הקהילות ומצבם למושבותם לכל אשר שמה יהי׳ הרוח ללכת ילכו, והגם כי חכמתם עמדה להם, קיימו עקב ענוה יראת ד׳, ולא הלכו בגדולות לאמור על מעשיהם כי טוב, עד אשר הציעו דבריהם לפנינו הח״מ, העומדים לשרת במקהלות עם ד׳, ואשר מקצתינו היינו ג״כ בעצת הוועד חבירים, ומקצתינו אשר הסב ד׳ דרכנו פה העירה, ומזה נודע שלימות מידותם, כי רק לטובת הקהילות חקרו ודרשו, רגלם עמדה במישור לקרב עם ד׳ אשר מקצה מזה, ואשר מקצה מזה, לכן אחרי אשר קראנו דברי תקנותיהם, טרם יצאו על פי חוצות, ובחננו וצרפנו אותם כצרף כסף, מצאנו כי טובים המה, מיוסדים על אדני האמת והשלום, ועל פי הדברים האלה כל עם ד׳ יבואו על מקומו בשלום, אמרנו כי טוב לקרא אלי קהילות הקדושות קריאה של חיבה:

ראו והתבוננו בתקנות, כי לא תמצאו במו רוח נוגש ושבט מושל, על פיהם כל בית ישראל למחניהם יוכלו לשכון תחת דגל אחד, מבלי משול איש באחיו, והם יכבו אש המריבה, מעידים על אמיתתן כאשר השמש תעיד על אורה. לזאת מה טוב ונעים שבת אחים גם יחד, וישימו הקהילות התקנות האלה לחוק, ובמתק שפתים ימשך איש את רעהו בלקח טוב ברוח חן וחנינה, לייסד אותם אבן לא יסע ואוהל בל יצען, ויתד אשר לא תמוט, ועל אדניהם יוקמו ויוטבעו כל דברי תקנות הקהילות.

וכמו שתקנות אלה נגמרו באגודה משך ימי הוועד, ואין שום תקנה ולא מלה אחת שלא נחקרה והובאה בכור הבחינה בויכוח הדעת והשכל [געגעראל־ושפעציאלדעבאטטע] עד כי נגמרו בעצה אחת, ואין אחת מהתקנות אשר קמו כנגדה על ידי סעפאראטונאטום, כמו כן תקבלו אותם בהסכמה ואגודה אחת, כי הן המה נתיבות השלום, כולנו על עמודי התוך, האמת והשלום.

ומחלים אנחנו כל אחינו אזרחי ישראל, בעלי בתים נכבדים, ועל גביהם ראשי עם קודש, מנהיגי הקהילות, ומאורי גאוני התורה, אשר יורו לעם ד׳ דרכי התורה,

1 תש״ח להרבני הנכבד הר״ר ישראל קופרשטיין שליט״א שמסר לנו את הקול קורא להדפיסו.

קומו נא הגברים! שאו ידיכם קודש, לבצע המלאכה אשר החלו בחירי מדינתינו, ראו כי הרחיב ד׳ לנו! כי נוכל לתקן לנו תקנות כאשר יאותו לנו עפ״י התורה אשר דרכי׳ דרכי נועם וכל נתיבותי׳ שלום, ועפ״י חוקי המדינה אשר בצליהם אנו חוסים בע״ה.

התאזרו עוז להקים תקנות אלה בקרב מחנה ישראל, כי על פיהם כל מקהילות ישראל ישכנו בטח באהבה ואחוה, ומצור ישראל יהי׳ משכורתם שלימה, לכן לא תיעפו ולא תרגזו ולא תחרדו מאבני נגף, כי הולך לפניכם ד׳ ומושיע ישראל יגמור בעדינו, כי ישוב השלום למחנה העברים וקרן ישראל לשם ותהלה יורם.

דברי המיחלים ומצפים לתשועת ד׳, חותמים פה פעסט לפ׳ „ושפטו את העם משפט צדק״ [שנת תר״ל].

הק אברהם שמואל בנימין בה״ג מהרמ״ס זצ״ל
הק׳ יצחק נתן ליפשיץ חונה בק״ק סאנטאב והגליל
הק׳ משה שיק חונה בק׳ חוסט והגליל יע״א
הק׳ חיים צבי מאנהיימער חונה בק׳ ווערבוי
הק׳ שמואל חונה בק׳ סולוש
הק׳ צבי הירש פרידמאן חונה בק׳ ליסקא
הק׳ יוסף צבי וויים חונה בק׳ ערלוי
הק׳ זאב וואלף טענענבוים בק׳ ווערפעלעט
הק׳ מנחם כ״ץ חונה בק׳ צעהלים
הק׳ יואל אונגאר חק״ק פאקש
הק׳ אהרן דוד דייטש חק״ק יארמוט
הק׳ שמעון יהוד׳ פאנפעדער חונה בק״ק טאקיי
הק׳ אהרן פריעד חונה בק׳ בוסורמעני והגליל

עמוד 125 : מכתבים.

סז

שמחת פורים לאהובי בני שיחי׳ [1].
אחדשה״ט!

אשלח לך שלח מנות קושי׳ גדולה ע״ד חקירת מוצל מאש [סי׳ טז] אם בקדשים יותר מכא״פ, א״כ יפלא במס׳ יבמות דף מ׳ ע״ש הטיב, א״כ צריך יאכלו אהרן ובניו על אכילה תוך כא״פ בע״כ ואכלו אשר כופר בהם משמע תוך כא״פ ודו״ק [2].

והנני ד״ש ושמחת פורים למחותני הגנ״י ואשלח קינדליך מעשה שקדים, וימחל לע׳ בקו׳ הנ״ל, והקב״ה יחזקנו ברוח ובגוף כאות נפשו.

1 לבנו הג״ר פישל זצ״ל רב דק׳ שארוואר, בעודו בבית חמיו הרב דק׳ סענמיקלאש.
2 מבואר יותר בהערותיו למוצל מאש, סימן ט״ז ד״ה עי׳ יבמות.

ועי"ד הצנורות, צריך לקבוע היטב וצריך השגחה שלא יהי' שום חקיקה בם, שיוכל לקבל דבר קטן, שלא יהי' כלי, וגם בסוף יהי' שוה ולא עקום, ואם עקום צריך שיהי' „שיעף" מאוד ותיזל המים מהצנור על הקרקע ותפול מים על השטיגן וכו'.

ואודה לד' שזכיתי לזכות רבים בק"ק אילאק כה לחי וכו' ואי"ה ביום ד' (יוד אלול) ניסע להחתונה של בני ר' יוסף ליב שיחי', אחיך שיחי' נסע לעיר פאקש למו"ח הגאון רבינו יואל שיחי' לאי"ט לקבל ברכת צדיק כי"ב, בעיר סעגעדין נמתין עליכם.

חותם באהבה ובברכה אביך המנשקך,

זוסמן באאמ"ו מו"ה פישל זצוק"ל

סח

ב"ה, יום ה' ראה תרמ"ג לפ"ק.

שוכ"ט לאהובי בן אחי החריף מו"ה יוסף צבי נ"י [1].

סמכוני באשישות לנסוע לחתונת בני נ"י [2], ואקרא אותך בקריאה של חיבה לבא להתעלס באהבים.

כעת קבלתי מכתבך מלא ברכות ה' ח"ת, וראיתי ושמחתי בו, כי נאמרים בהשכל דרך ישר, אבל תוכל לשער טרדותי, ורק להראות לך שראיתי היטב אעורר ע"פ גמרא בקידושין (עז ב) שהראתי לך בפ"ב, יען שיוכל שם זונה לחול בישראל נקרא מוסיף בכהן, א"כ גם כאן שם אבר מן החי מוסיף בבהמה, א"כ גם בעוף שכבר חל בישראל ובבהמה גם בעכו"ם ע"כ נקרא מוסיף ודו"ק.

ואולי ברצונך לחלק, בשלומא באשה שם הי' על גוף זה יכול לחול שם זונה אם היתה אשת ישראל, אבל בעוף א"א לחול אבמה"ח בבן נח, אבל זה דוחק.

הנה מש"כ בביצה (לד א) בעוף שנדרס [דבר] שכליי, א"כ לדידך השוחט עוף בשבת פסול יען דאמרי' אי עביד לא מהני, זה דבר חדש, ועי' פסחים (עג א) מאי תיקון ודו"ק. ועי' פנ"י ביצה (כה א) השוחט מסוכנת שהקשה כיון דצריך בדיקה למה מותר לשחוט, ולדידך מיושב.

ראיתי שאין אתה רואה בספר המקנה, כלל אעל"מ (כלל כג פ"ג), כי אם ראית לא הבאת מחו"ד מה שנודע ממהרי"ט.

חותם באהבה רבהק'

זוסמן באאמ"ו

אודות נכבדות כעת א"א כלל כי עדיין אני נותן כל שבוע פ/4 לחתני החריף ר' יצחק יעקב נ"י.

1 הוא הגה"צ ר' יוסף צבי סופר הרב דק' שאמשאן, בן הגה"ק בעל מחנה חיים זצ"ל, בעודו למד בישיבת פ"ב.

2 רבינו יוסף ליב סופר הנ"ל, שנתקיימה בלאפאש ביום י' אלול תרמ"ג.

סט

ב"ה שמיו"ט לאהובי בני הרב הגדול נ"י [1] עם כל בני ביתך.

שמחתי במכתבך שזכית לזכות רבים לידרש דבר ה', כה לחי, כלל בידך נקוט, תשמור עצמך כעת מלדרוש זמן הרבה כדי שיתאוו לשמוע, כי נפש שבעה תבוס נופת [2], כלל גדול בתורה, גם לגופך צריך לשמור, ורק תתרגל ללמוד בהתמדה ולא לבלות בדרשה זמן היוקר לתורה, ותלמוד פוסק הרבה, שיעור בעיון הדק... ותרגל לכתוב לאיזה גדול ח"ת, לזה יש תכלית גדול, ולא ידעתי אם כבר כתבת לגאון פ"ב נ"י ולגאון וויי"ב [3] נ"י.

בענין ממון מה טוב שלא יהי' לך דאגות, טוב לשלם כל חובות ולמעט בהוצאות, כמה שנים שאני הולך בלא מלבוש בחורף, גם שאוכל ליקח בהקפה אבל אין ברצוני, כי עולם בצער אין פרנסה, וקשה הסיפוק מה שנותנים, ואם רואים שרב יעשה מלבוש מה יאמרו — וגם לבניך תרגיל, כמש"א בפ"א יהא עניים בני ביתך, טוב ליקח ספרים כי זה נצרך מאוד, וכלל תהא חכם בכל ענינך, שהקהלה יראו שאתה מצמצם ויוסיפו לך על הסיפוק.

תן תודה על חסדי ה' כי נס גדול נעשה לנו, ותתפלל על העתיד, ואם תקבל איינלאדונג לחתונה מר"מ בעק [4] כתוב לו איגרת נאה, כי הרבה הטיב עמך. ה' יתן שנוכל לבשר תמיד בשורות טובות, השי"ת ירפאני ויסיר ממני היסורין, הלואי שיהי' לכפרת עונות.

חותם בברכה תשמח בהג ותתענג בסוכה בחסידות לשמוח עם יחידי סגולה באשפוזין ככל חוקות החג, אביך המעתיר תמיד בעדך,

זוסמן באאמ"ו זצ"ל

צירל תחי' מיר שיינט דוא ביסט שטאלץ געווארדען, ראכל ת' שיקט האניג קוכן, דוא קיין האניג ווארטכען.

ע

ב"ה, ה' עמך אהובי בני נ"י [1].

קבלתי וחשתי להשיב זריזין מקדימין למצוה, אל תתרשל השי"ת יעזור לטובה, בענין זה אין לקמץ אני בוטח על אהובי נ"י שלא יבקש הרבה ואם יבקש בודאי צריך וה' יעזור לטובה.

1 לבנו הג"ר פישל הנ"ל כאשר עלה לרבנות דק' שארוואר.
2 משלי (כז ז).
3 הגה"צ ר' גאטליב פישער זצ"ל הרב דק' ווייסנבורג.
4 ראה אודותיו כרך ב (ע' 97).
1 הוא אאמ"ו הגז"ל כאשר למד בישיבת פ"ב.

גם בדעתי שלא תיסע לביתי עד שאסע למרחץ או אכתוב לך מקודם, ה' יעזור לי מכל צער וצר כי יש לי דאגות שברי לב הרבה, אבל חסד ה' עלי הי' לי לישועה ויהי' לי לישועה בזכות אבותי הקדושים ז"ל, תלך על קבריהם שימליצו טוב בעד אביך.

הק' זוסמן באאמ"ו

ד"ש לאהובי גיסי הצדיק נ"י [2], אולי ר' אהרן נ"י מבקש מעות מקדם שצריך לו — יתן לו.

עא

ב"ה, יום א'.

שמיו"ט וכל טוב לאהובי התורני הנגיד כ"ה מרדכי נ"י עם כל ביתו [1].

קודם הכנסת שבת קודש קבלתי מכתבו, מה שלא גרם לי עונג שבת בהיות זוגתו החשובה ת' חולה, וזהו הסיבה שכ' נתעכב מלבוא הנה למה שהייתי מאוד שמח. אני מאחל רפ"ש וכבר הזכרתיה בתוך התפלה, והשי"ת ישלח עזרו במהרה לטובה.

מה ששואל כ' אם למכור או לקנות? אני מיעץ שלא לעשות כעת כלום, לא למכור ולא לקנות, קצת סבלנות צריכים עד שישתפר המצב, בכל זאת אני חושב לקנות קוקריץ (תירס) שבזול ביותר. אל ידאג השי"ת יחזור ויתן לו הצלחה, ויהי' גבאי נאמן ומסור...

כעתירת אוהבו הדו"ש, הק' זוסמאן באאמ"ו פישל סופר ז"ל

עב

ב"ה, יום א'.

שוכ"ט לאהובי בני נ"י [1] עם כל ביתך ה' יברכם.

אחדשה"ט! מכתבך קבלתי וצער לי על ביטול תורה שיש לך, אתה צעיר לימים מה יקר מזמן. ואין לי חדשות לשמחך כי בעוה"ר בעל יסורין ר"ל ה' ירחם עלי שאוכל ללמוד בהתמדה כי ב"ה בחורים מתרבים. פלא כתבת סברא ב' שבותים אסור במקדש, דבר חדש אשר לא מצאתי בשום ספר עד היום [2] קבלתי מפולין ספר אמרי נועם מקדוש דזיקוב ז"ל בסוף ח"ב קונטרס חריפות, שם כתוב סברא שלך, שמחתי. אודה לה' כי בפולין ורוסלאנד כל יום ספרים שלי עולים במעלה, רבים מבקשים.

ה' יתן שנוכל לבשר בשורות טובות. כעתירך אביך הכותב ביסורין ואל תדאג כלל כי ה' יעזור לטובה.

הק' זוסמאן באאמ"פ ז"ל

2 הוא הר"ר שמואל כ"ץ עהרנטריי מגדולי ת"ח בפ"ב, הנקרא ר' שמואל אלטאויבן.

1 הוא ר' מרדכי בעק הנ"ל במכתב ס"ט.

1 הוא בנו הג"ר יוסף ליב זצ"ל.

2 כ"כ בשו"ת רעק"א (סי' קנט) ועי' שד"ח פאת השדה (מער' א אות יז), וכ"ה במצפה איתן יומא (ח ב).

עג

ב"ה, יום ה' תצוה.

ליהודים אורה ושמחה ליג"פ הגאון דבאנהאט נ"י עם כל ביתו ה' יברכם.

קבלתי ספרי התשובות, אי"ה אעיין בו ואדרש מז"ט כה לחי לזכות רבים עד זקנה ושיבה.

בעוה"ר זה שלש שנים א"א ללמוד בעיון כי ראשי חלש ר"ל, נא יתפלל בעדי. א"א לעשות סיום מרוב חולשה. למדתי מס' זבחים על חלקי, וצע"ג בדף ק"ו מה לערלה וכלאי כרם שאסורים בהנאה מתרומה לא הותר מכללו ע"ש, מל"מ (תרומות פ"ב הי"ד) מאריך שגם תרומה הנאה של כילוי אסור, א"כ יכול הי' לומר גם בתרומה מצד שאסור בהנאה.

אם לא טעיתי יוכל חתנו לידפס בוילקט יוסף.

זוסמאן באאמא"פ סופר [1]

עד

ב"ה, יום ה' ד' מנחם אב הכת"ר לפ"ק.

ברכה וחיים עם נחמת ירושלם, ליג"פ הרב הגאון הגדול המפורסם לשבח ולתהלה הרב רבי עזריאל נרו יאיר ויהל.

אחדשה"ט! הנני אני מתגורר פה במרחץ ומתרחש ניהו שאוכל לשלוח איזה ספרים להדרת גאונו נ"י, כאשר כתב לי בחורף העבר בודאי צדיק יאחז דרכיו להיטיב עם ספרי כי ברצוני לידפס חלק ב' ה' יעזור לי ברוב חסדו, והנה נפשי חשקה מכבר לבא בארמנותיו, ואולי יסבב השי"ת לראות פניו להשתעשע באמרותיו בכמה דברים הנוגע לדת, ודברים שבע"פ לא ניתן ליכתב.

חותם באהבה רבהק'

זוסמן באאמ"ו

מחיר הספר לא פחות מזהב וכל המרבה לספר הז"מ.

מל"מ [פ"ב דסוטה הי"ב] וב"ש [רסי' י"א] חוקרים אם באונס נאסרה לבועל, וצע"ג מסנהדרין מ"א א' שעדים יוכלו לאמור לאסור על בועל באנו, ופלא א"כ די שאומרים באונס למה אמרי' ברצון זינתה, ונפשט שבאונס לא נאסרה על בועל [1].

עה

תעודת חבר לתלמיד [1]

ב"ה

ברוך אלקים שלא עמלתי לריק, כי בחור משכיל כאשר יצא מחדר הורתו בא לכאן לבית מדרשינו והולך וגדול מעלה מעלה, ה"ה תלמידי הבחור המופלג חו"ש כ"ה ישראל כ"ץ נ"י, שלש שנים חזקה לטובה התמיד בלימודו ואסף בחפניו

1 נעתק מירחון לקט שושנה (שנה ד גליון ה).

1 תשו"ח להרב מאיר הילדסהיימר, שמסר לנו העתק מכתב זה.

1 תש"ח להרב יוסף בוקסבוים, שמסר לכן מתוך אוספו העתק מכתב זה.

מסוגי' והלכות גדולות שגורים בפיו, שכלו זך וחד להבין דברי ראשונים ולברר ולפלפל קדמות אשור, וכתרו יראת ה' אוצרו, על כן בשמן אהבה אמשחהו לעטרו בעטרת תפארת בחורים להקרא בשם הנאה לו לכל דבר שבקדושה **החבר ר' ישראל** נ"י.

ואני תפילה שיעלה מעלה בקודש וסוף הכבוד לבא.

פאקש יום כ"א אדר תרנ"ב לפ"ק

זוסמן באאמ"ו מפ"ס

פרק שביעי עמוד 158: מכתבים.

א.

ב"ה א' פנחס תרס"ד לפ"ק [1].

שוכ"ט לידיד נפשי הרב הגדול בתורה, חריף ובקי כהן מעריך כבוד מהו"ר דוד [צבי] כ"ץ שליט"א.

לפני איזה ימים בהתאספו יחד איזה רבנים גדולים הי"ו בעיר פעסט להתוועד בענין הדתיי עלה המדובר גם תנועה הציונית, אשר מעלתו העריך למעניתה זה פעמיים בעלהו, והנה ראוהו כן תמהו, מה ראה על ככה לבוא בגלוי על הספר בענין אשר זרה לרוב אחינו היראים במדינתנו הי"ו, ועינינו הרואות אשר במדינת אשכנז כמעט כל הרבנים היראים ותלמידי החכמים אשר הם מחבבים ישוב הארץ ביתר שאת וגדולים מעשיהם לטובת ארץ הקדושה ועל כל זאת עומדים מרחוק מתנועה זו ומושכים את ידיהם מלהתחבר עם הציונים לאשר בוודאי רואים כי לא זו הדרך לפדות נפשינו, ואם כן איפוא למה נמשוך אנחנו אחריהם בעוד לא ידענו אם טובה היא אם רעה? וגם ההתנגדות מאחינו היראים באשכנז אומרת כי נמנע מהלוך עמהם, וכמה רבנים גדולים הי"ו, אשר היו שם בהאסיפה צעקו חוצה כי רבה המכשלה העומדת בכמה קהילות על ידיהם כי לרוב תצא הפעולה מאנשים הפוסחים על שתי סעיפים, וכעת ימשכו גם ת"ח ההולכים לתומם, לא ידעו להבחין הדברים ויבוא בתוכם גם השטן, מינים ממינים שונים להשמיע הוד קולם ורק מיעוטא דמיעוטא הם בתוכם הת"ח והיראים, אשר יבינו הדבר לאשורו ויש לחוש לתקלות.

וגם שאלנו בזה את פי ידיד נפשנו הרב הגאון הגדול האב"ד דעירו הי"ו [2] והשיב כי נדפס שלא בהסכמתו וגם בעיניו לא ישרה הדבר.

על כן שולחתי אני הצעיר שלא כנגד רצוני מלאכות סגל הרבנים הגדולים הי"ו להיותי ברא ממרנא אאמו"ר ורבו הגאון הקדוש זצלה"ה, ולאשר הביא כבר לפני כמה שנים בתל־תלפיות את דבריו הקדושים בענין זה [3], לשחרהו שירף מלדבר עוד בזה דבר, וגם דבריו הראשונים יפלו וימחול לפרסם, שלא כתבו

1 נעתק מקונטרס התשובות של רבינו, ונדפס בההד שנת תרצח ניסן־אייר.

2 הוא הגאון האדיר בעל מעשי למלך על הרמב"ם ז"ל.

3 גזבר כרך ב עמוד 105 מכתב כט.

אלא להעדפה דמלתא ואינו אומר בזה דעתו כי לא בא אל תכונתו וגם מכאן והלאה אין לו בזה אומר ודברים.

והנני ידידו ואוהבו הדוש"ת באה"ר הק' יוסף ליב סופר

ב.

ב"ה פאקש עש"ק בראשית תרס"ה לפ"ק.

זקנה ושיבה טובה דשנה ורעננה לכבוד ידי"נ הרב הגאון ציס"ע המפורסם כקש"ת מו"ה עקיבא יוסף שלעזינגער נרו יאיר ויופיע.

מכתבו קבלתי ע"נ עם הקוויטונגען, וימחול למסור ד' כתרים ליורשי מו"ה מנחם מאניש שענבערגער ז"ל, דהיינו ב' כתרים למו"ה יוסף חיים נ"י וב' כתרים למו"ה פנחס צבי נ"י... הבית אשר אקנה אי"ה יהי' להכנסת אורחים [1]. אם יקיימו תנאים שלי, ובלנ"ד אבחר ב' גבאים אשר ישגיחו תמיד על הבית, וה' יבנה ב"ב בנין היכל ואולם.

כ"ד ידידו המוקירו המבקש ברכתו יוסף ליב סופר

ג.

ב"ה פאקש עש"ק לס' את מספר ימיך אמלא.

ה' עמו גבור החיל עטרת תפארת ישראל ה"ה כבוד ידינ"פ הרב הגאון הגדול צדיק יס"ע זוכה ומזכה אשרי לו ככה כקש"ת מו"ה עקיבא יוסף שליט"א בעיה"ק ירושלם יצ"ו בב"א.

קבלתי מכתבו ובאתי להשיב מפני הכבוד שבלי ספק ידוע להדר"ג ששני בתים אשר בניתי מעזבון של ר' יששכר דוב דייטש ז"ל, א' שייך לכולל ובהשני יושב ש"ב הצדיק מו"ה אלעזר עהר"ט מפ"ב נ"י, וכעת איני בונה בית אחר, ואקוה שבזמן קרוב יהי' בידי לבנות בשם נגיד אחד ואז אם רק נגיד הנ"ל יסכים בודאי אשתדל בלנ"ד בעד חתנו המופלג החריף מו"ה פנחס צבי ש"ב נ"י, ואתמה שלא פעל אצל הנגיד ר' יצחק נפתלי באק מוויען, או אצל ש"ב הצדיק מו"ה יצחק צבי רצ"ד נ"י, אם יהי' איזה בית פנוי ימחול לכתוב אלי ואמליץ אי"ה.

וה' יבנה ציון ועריה וישלח מציון ישועת ישראל ב"ב.

כ"ד ידידו המוקירו הק' יוסף ליב סופר

ד.

ב"ה אור ליום ג' שמות תרס"ה לפ"ק.

רב ישועות ונחמות לכבוד ב"א אהובי הרה"ג נ"י [1].

מכתבך קבלתי וה' יעזור לך ולנו ע"ע. בענין המקוה ע"י שמחמיר התורני ר' שלמה [2] נ"י לבנות לעצמו בביתו מקוה מים עי"ז יחממו מקוה של הקהל רק

1 ראה כרך ב עמוד 155.

1 הוא הגה"צ ר' אברהם יעקב סופר הרב דק' טעטה ז"ל הי"ד, שהי' אז רב דיעמערינג.

2 הנגיד המפורסם ר' שלמה שטיינר, ראש המדברים ביעמערינג.

לעתים רחוקים ויגרום שהנשים של העניים לא יטבלו עצמן בזמנן כראוי וד"ל. ועי"כ הי' טוב להיות בשוא"ת אבל כיון שנעשה עיין בח"ס יו"ד סי' ר"ג שכ' שלית טב ממקוה של גשמים ושם תראה אופן הכשירו בפרטות, וגם מזה טוב אם בונין מקוה בחורף מקוה של שלג והכשירו בפשיטות למלאות בכתף שלג וקרח דהיינו ליקח סלים מנוקבים שלא יהי' להם בית קבול ולמלאות המקוה בשלג ולהמתין עד שיתפשר מאליו כי כן החמיר הגאון דטשאטה ז"ל בשו"ת שלו ס' נטע שורק סי' פ"ז פ"ח, ואף שאני לדידי לא הייתי מחמיר בזה כאשר כתוב אתי להרה"ג דאילאק [3] נ"י אשר השואל שם, אבל כיון שאין המקוה דבר נחוץ ואין משהין בזה אף לילה אחת ראוי להחמיר גם בזה. ודע שקודם שתכשיר תעיין יפה בח"ס סי' רי"ד שיש חששות הרבה מהגאון ר' וואלף האמבורג ז"ל ועי"כ מה דאפשר נכון לחוש לדעתו הגדולה, והטוב אם ר"ש הנ"ל צריך רק לו לעצמו ולא לנשים חלושות שיעשה מקוה של מעיין [4] אף ששם המעיין עמוק הרבה דמה בכך אם ירד חמישים שליבות. שיעור המקוה טוב להחמיר קצת יותר מהשיעור הנדפס בלקוטי שלמה [5] ולכה"פ העקטאליטער, וזאת דווקא אם המקוה אינו רחב ורק עמוק ואז שיעור זה ראוי לטבול טפח למעלה מן הטבור כמבואר בשו"ע אבל אם המקוה רחב שיעור הנ"ל מתפשט ברחבו וא"א לטבול כמובן ועיין מהר"ם שיק סי' קצ"ט ששיעור מקוה כמו 14 איימער ועיין בספר קטן שיעורי מצוה מר"ג ממט"ד [6] נ"י שכמדומה מאריך בזה.

אני התחלתי להעתיק ספר מדרש מספר והוא ספר נפלא [7] אבל העולם אין צורך בו, וגם א"א להעמיד פירוש על המדרשים כיון שהם מעשיות כמובן.

ראיתי בווילקט [יוסף] שאלה משו"ב שלך, והמוציא לאור מעורר כל השוחטים שישאלו חבריהם בעלה שלו, וכדאי בזיון, מעורר השוחטים כנגד שו"ע שלא ישאלו לחכם שבעירו רק לאחרים, מה להם לשוחטים לפלפל בתורה ולבא במקהלות ועי"ז א' יפסוק להיתר וא' לאיסור, וממנ"פ יבא ריעותא לרב אב"ד, רציתי לכתוב לו אבל אמרתי מה לי ולו בסתם יבואו גם אחרים ויכו על קדקדו.

וה' ירחם על קרן התורה והוגיה כ"ד דודך הנאמן

כעת ראיתי בח"ס סוף סי' רי"ג שימלאו סלים של נצרים נקובים בשלג ואח"כ יניח על טס ברזל מלא גחלים הרבה שיופשר השלג מאליו ובזה אין חשש כלל כיון שטס של ברזל אינו כלי וטוב לעשותו כך, אבל לא להפשיר ע"י סעמיוואר או ח"ו ע"י מים חמין.

3 הגה"צ המפורסם ר' פנחס הכהן שטיינר ז"ל, ראה לעיל (פרק י סימן כג).
4 עי' שו"ת ערוגת הבשם יו"ד (סימן רי).
5 בהגהות על יו"ד סימן רא, עושה חשבון על מעט יותר משבע מאות ליטר (בשו"ת דברי יחזקאל נתן שיעור מקוה ד' מאות ליטר).
6 הרה"ג ר' גבריאל מיללר, דיין דק"ק מאטערסדורף.
7 בא בדפוס ממנו כרך א (אות א־ב), ע"י הג"ר יהודא סופר זצ"ל (פאקש תרעב).

ה.

ב"ה פה פאקש יום ג' לס' נשא את ראש תרע"א לפ"ק.

ה' עמך גבור החיל ידינ"פ מאז הרב הגדול חריף ובקי ירא ה' מרבים הנכבד המרומם מו"ה יצחק **איש** שליט"א [1].

יקרתך הגיעני בעתו ושמחתי מאוד לשמוע דעתך ביאר היטב, אבל אני על משמרתי אעמודה כמש"כ לידידנו הרב הגאון האב"ד דקהילתכם שליט"א, כי עתה בעוה"ר אשר התורה מתמעטת בכל יום ויום וכמעט אין לה דורשים וא' מאלף אשר מקדש בנו לתורה החיוב עלינו להציל יתר הפליטה, כי גם מהני המעטים אשר מניחין בניהם ללמוד עיקר כוונתם שיודעין שאין לנו דרך אחר להציל הבנים משחת ורק המאור שבה מקיימין דתינו הקדושה לקיים המצות כראוי, אבל אם הם ידעו דרך שיכולין ללמוד אומנות וגם תורה ביחד יבררו גם הם גידול זה לבניהם, וכמעט לא יצמח איש ת"ח וירי"א, כי הני שילמדו אומנות הם בסכנה דאם הם ינהגו עצמן כשורה כ"ז שיהי' בבית האומנות, זה קרוב לודאי שאם יצאו לחפשי לא יכלו לעמוד במלחמת החיים ילכו לעיירות גדולות או קטנות, ויצא שכרינו בהפסד גדול, וע"כ אין לנו חיוב אחר רק להרבות לימוד התורה ולעמוד על המשמר שאלו אשר רוצין שיהי' בניהן יראי ה' יקדישו בניהם רק לתורה כמאמר ר' נהוראי שהי' מאיר עיני חכמים כהלכה, מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה כו', ומש"כ כבוד חביבי נ"י שגם באותו הדור דיעה של תנאים הקדושים לא הי' רק ר' נהוראי לבד שאמר זאת וחכמים פליגי ואמרו לעולם ילמד את בנו אומנות נקי' וקלה, אומר אני שאדרבא באותה תקופה שלמדו כל ישראל תורה הורו להם חכמינו ז"ל שילמד בנו אומנות שאם כולם ילמדו תורה לא יהי' קיום לעולם שלא ימצאו לא חייטים ולא סנדלרים ולא שאר אומניות ולא יכולו לפרנס א"ע זה מזה בחנות ושאר מסחר, וממילא הוי כאילו מלמדו ליסטיות כפרש"י בקידושין דף כ"ט ע"א דיחסר לחמו ילך בפרשת דרכים וילסטם את הבריות, אבל בזמן הזה שאנו מעורבים בין הגוים ורוב ישראל אין לומדים רק אומנות ואם גם זה אשר לא למד אומנות יכול לפרנס א"ע כמאמר דוד המע"ה לחכמי ישראל אשר התנצלו לפניו, עמך ישראל צריכין פרנסה א"ל לכו התפרנסו זה מזה, ולא יצטרך לילך ח"ו ללסטם בודאי החיוב יש כל מי שיראת ה' נוגע בלבבו ללמד בנו רק תורה, ואולי זאת הטעם השמטת הפוסקים דין זה ולא הובא ברמב"ם ולא בטור ולא בשו"ע שחייב ללמד לבנו אומנות ובריי"ף ובראי"ש סוף קדושין הובא דברי ר' נהוראי להלכה שמניח כו' ואינו מלמד אלא תורה, וע"כ לענ"ד אפי' אם אין הלכה כר' נהוראי, בזמן השפל הזה הי' חיוב עלינו לעשות גדר וסייג ולתקן בכל מיני כח שחיוב על האב ללמד בנו רק תורה כדי להציל יתר הפליטה, ומה שאומרים שעי"ז יתרבו לומדי תורה כי אדרבא גם מי שלא הי' נותן בנו לתורה עי"ז לא ימנע גם הוא

1 הוא הי' בן עירו בנו של הר"ר מאכל איש ז"ל, וקבע דירתו בבאניהאד, כנזכר לעיל פרק העשירי (אות א).

ללמד בנו תורה שילמדו שניהם ביחד, לו יהי' האמת כך שימצאו איזה אבות שיקדישו בעבור זה גם לתורה, אני מסופק אם רשאי ליכנס על הספק כי הוא ממש פקוח נפש, שאלו אשר רצו להקדיש בניהם רק לתורה ועי"ז הי' בטוחים שבניהם יהיו יראי ה', יניחו ג"כ בניהם ללמוד אומנות והרבה מהם ע"י לימוד אומנות יתחברו עם חבירים רעים וילכו לעיירות גדולות ולא יוכלו לעמוד נגד מלחמת היצר.

וזכור אזכור עוד לפני עשרים שנה כאשר הייתי רב בק"ק דרעטשקע, רצה נגיד א' להעניק מכספו סך עשרים אלפים זהובים ולתת במתנה נחלת שדה וכרם וגם בית גדול לתכלית זה לייסד געווערבע שוהלע, והבחורים אשר באו לישיבתי ילמדו שם בכל יום איזה שעות עבודת האדמה ואיזה אומנות, והתיעצתי עם אאמו"ר הגה"ג ז"ל וכ' לי שחלילה לעשות חדשות כי זה הירוס הדת, והביא בתוך דברים מאמר רבינו ח"ס ז"ל כי יותר טוב לעמוד על המשמר שהצדיקים אשר ישנם פה ישארו בצדקתם מלעשות מפושעים צדיקים עכ"ד, וזה הכל השערתי בדעתי ומינה לא אזוע בעהי"ת, ואקוה שגם אתה אהובי חביבי נ"י תסכים לזה ויהי' ה' עמנו כאשר הי' עם אבותינו להרים קרן התורה וישראל.

כ"ד ידידך אוהבך מאוד,

הק' יוסף ליב סופר

ו.

ב"ה יום א' לס' שמותרע"ב לפ"ק

רב ברכות וישועות לכבוד בני חביבי הרב המאוה"ג חו"ב צדיק תמים מו"ה אברהם יעקב סופר נ"י אבדק"ק יעמערינג יע"א.

ע"ד שאלתך בענין קביעות היצ"ט של המנוח מו"ה יעקב אליעזר שטיינער ע"ה שנפטר אחר תפילת ערבית של ליל ראשון סוכות ובניו נ"י אומרים שלא הי' אז לילה לגמרי וקרוב לודאי שהי' בין השמשות, כבר הובא בפ"ת שאם התפללו ערבית בעוד יום ומת אח"כ נחשב ליום שעבר לענין זה, משמע הא אם מת ביה"ש נחשב ליום שאחריו אבל אולי נחשב רק לספק כי ביה"ש הוא ספק יום ספק לילה ובכ"מ לחומרא וע"כ תני במשנה פ"ב דשבת ספק חשיכה ספק אינה חשיכה ולא סגי בחדא לרמז על זה כמבואר בתוס' חדשים שם, ובקול סופר אות י"א כ' לרמז הגם שיש ס"ס ספק חשיכה שמא הוא לילה בתוך שני שלישי מיל וספק אינו חשיכה דהוא יום מעונן וספק שמא לא בא הזמן שהיא ספק חשיכה אעפ"כ אין מעשרין דהוי ספק חסרון ידיעה ולא הוי ספק לענין ספק ספיקא ועיין הון עשיר שם.

ורציתי לדמות למש"כ הט"ז ביו"ד סי' שצ"ז דלא אוקמינן אחזקת חי רק כ"ז שלא ידענו שמת אבל כיון שכבר מת פסקה החזקה ואמרינן שכבר מת ולא דמי לשאר חזקות דאזלינן בתר חזקה דמעיקרא דאדם עלול למות וסופו לעפר ודי להחזיקו בחזקת חי כ"ז שאין ידוע שמת אבל כשמת לפנינו פסקה החזקה

דמעיקרא, וא״כ בנ״ד שהספק אם מת בערב סוכות או ביום א׳ דסוכות אמרינן שמת בערב סוכות דל״ש לומר חזקת חי, ומכש״כ לסברת כ״ס על גיטין דף כ״ח ע״ב בד״ה אלא, דבמת מתוך זקנה שדרך למות לרוב בנ״א באותו זמן וכ״ש כשהגיע לגבורות דעלול ומעותד בכל רגע למות באותו זמן וליכא רק חזקת גופו שהי׳ חי עד עכשיו די שלא ראינו שמת אבל כשראינו שמת איתרע חזקתו ואמרינן שמא מכבר מת, והמנוח הצדיק ז״ל הגיע לגבורות וסבל יסורין קשות והי׳ מוטל בערש דוי בסכנה כמה חדשים הי׳ ראוי׳ לתלות שמת בי״ד תשרי בערב סוכות.

אבל אחרי עיון קצת וכן מצאתי בשו״ת שערי צדק להגאון מדעש ז״ל חיו״ד סי׳ קצ״ח שאין דומה כלל לדינו של הט״ז, דשם הספק מתי מת ושפיר כ׳ כ״ז שהספק אם מת יש לו חזקת חי ואחר שמת פסקה חזקה דמעיקרא ואמרינן שכבר מת ובאמת אם ספק אם מת בי״ד או בט״ו בתשרי הי׳ תלינן בי״ד בתשרי, אבל הנ״ד אין ספק מתי מת דהלא ידוע שמת ערב סוכות בין השמשות רק ספק על הזמן אם ביה״ש הוא יום או לילה וחכז״ל גזרו שביה״ש הוא ספק יום ספק לילה וע״כ לא אזלינן בכל ביה״ש בתר חזקת היום כי הוא באמת ספק ונשאר לעולם בספיקא וע״כ פסק שם בשערי צדק שצריך לשמור היצ״ט ב׳ ימים מחמת ספיקא כמבואר שם, וכן כ׳ בשד״ח באספ״ד מער׳ אבילות אות צ״ג, מיהו לישב ב׳ ימים בתענית קשה לכן יתענה ביום הראשון ויוסיף ביום השני בתורה ועבודת ה׳ שהוא טוב מקרבנות ע״ש, וא״כ בנ״ד שאין מתענין א״כ אין נפ״מ רק להדליק נר היצ״ט ואמירת קדיש ואפשר בנקל לקיים בכל שני ימים.

ואם יש אבלים אחרים שברור להם היצ״ט, צ״ע אם בכוחם להפסיד היצ״ט שלהם מטעם שהם תושבים או שיפילו גורל ביניהם כי היצ״ט מאחרים ודאי ואצליהם ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי ודומה למש״כ מג״א סי׳ תקס״ח סק״ב בשם רש״ל מי שאינו יודע יום שמת בו אביו ובירר לו יום אחד אך אל יסיג גבול לומר קדיש עכ״ל, אבל אולי שאצליהם השני ימים כודאי כי כך הדין ותקנת חכז״ל אם מת האב ביה״ש צריך לשמור היצ״ט ב׳ ימים והם אמרו והם אמרו וכודאי חשוב וצ״ע.

על המצבה יחקקו שנפטר בערב סוכות בין השמשות, ותנצב״ה.

וה׳ יגדור פרצות עמו בית ישראל ברחמים וישמח לבנו בכל מיני ישועות ובשורות טובות.

כעתירת דודך הנאמן
הק׳ יוסף ליב סופר

ז.

ב״ה

שנות חיים וברכה לידידי הרב הגדול החריף ובקי וכו׳ מו״ה יוסף שווארטץ אורו יהל ויזרח.

...ובענין מתי פוסקים מלומד קדיש, אם י״א חדשים מיום המיתה או מיום הקבורה, כתבתי בתשו׳ א׳ דרמ״א סי׳ שע״ה כ׳ נהגו שאין אומרין קדיש ותפלה

רק י״א חדשים כדי שלא יעשו אביהם ואמהם רשעים, כי משפט רשעים י״ב חודש, וכ׳ הט״ז דמי שמת בשבת או ביו״ט ואי אפשר לקברו בו ביום דעכ״פ יאמר קדיש תיכף אחר המיתה דאין אמירת קדיש תלוי באבילות כלל, אבל בחול אין לעשות כך דהא כשהוא אונן פטור מן התפלה, ונקה״כ חולק עליו דאין לומר קדיש דכיון דטעם הקדיש שפודה את אביו מגיהנם אבל כל זמן שלא נקבר אין בו דין גיהנם וכמדומה שכן נוהגין ע״ש, וכן מצאתי בס׳ חידושי הגרשוני לבעל עבודת הגרשוני, שכתב ג״כ שלא לומר קדיש כ״ז שלא נקבר המת, וחכמת אדם (כלל קעא) כ׳ לנהוג כט״ז דאע״ג דאין בו דין גיהנם עדיין הא יש כמה דינים עד גיהנם כדאיתא בזוהר, ומביא מס׳ בל״י דנוהגים לומר קדיש כמ״ש הט״ז, וא״כ אם למנות י״א חדשים לאמירת קדיש מיום המיתה או מיום הקבורה תלוי בשיטת הט״ז ונקה״כ, לט״ז צריך למנות מיום המיתה דאיהו פוסק לומר קדיש גם קודם הקבורה, ולנקה״כ מיום הקבורה דוקא. וראיתי בשו״ת נהרי אפרסמון חיו״ד (סי׳ צז) שקיבץ גורנה כמה שיטות בזה ומסיק למנות הי״א חדשים מיום הקבורה וכ״פ בנועמ״ג, אבל כבר הורה זקן קדוש זקני מו״ר הגאון ריב״א ז״ל פה קהלתינו כט״ז לומר קדיש בשבת ויו״ט מיום המיתה עד הקבורה, ע״כ אני מורה כאן למנות י״א חדשים מיום המיתה. ובסידור יעב״ץ מביא בשם כנה״ג לומר גם בחודש י״ב ולהפסיק שבוע א׳ קודם י״ב חדשים, והוא ז״ל החזיק מנהג אבותינו לומר רק י״א חודש ע״ש, ועיין בכנסת יחזקאל (סי׳ מד) שלא לומר אפילו יום א׳ בחודש הי״ב דיום אחד בחודש כחודש שלם ע״ש, ומטה אפרים (שער ג אות יב) מביא שנוהגים שיום שפוסקים מלומר קדיש דהיינו סוף י״א חודש נותנים לזה כל הקדישים של אותו יום, אך אינו דוחה רק לאבלים שהם בתוך יב״ח ולא ליא״צ או בן ל׳ עיי״ש.

וה׳ ישמח לבבינו בכל מיני ישועות והצלחות הניבאות ויראנו נפלאות.

כ״ד ידידו הדוש״ת

יוסף ליב סופר [1]

ח.

עש״ק פ׳ טהרה מונקאטש

שוכ״ט לכבוד ידידי הרב הגאון המפורסם זרע רב׳ וכו׳ כקש״ת מ׳ יוסף ליב סופר שי׳ אבד״ק פאקש.

אחדשה״ט כמשפט. זאת אומרת כי נודעתי שהו״ל „לקוטי סופר״ יאבה נא לשלוח ס׳ אחד לי, ויקבל תש״ח במוקדם, ואף גם זאת אעשה לו, אם ירצה לשלוח כמה ספרים כדי שאכבד בם ת״ח דעירנו, ושאר מקומות, ביודעי ומכירי קאמינא, כן אעשה בל״נ.

1 נעתק מקונט׳ מועד כל חי (סי׳ יא) להרה״ג ר׳ יוסף הכהן שווארץ ז״ל עורך של הירחון „וילקט יוסף״ חתנו של הגאון בעל פרי השדה מבאניהאד.

עוד זה מדבר במש"כ כ"ת בספרו ילקוט סופר פ' תזריע (נשואין אות ז) בפי' המאמר, מי ראה נגע מרים, משה זר הי', ולא אמר קרוב הוא כמ"ש באהרן, לפי שלרוב קדושתו נפסק קורבתו עם אחיו אחותיו וכו'. וכבר מאז כתבתי אליו דבמס' ר"ה כ"ב מבואר להיפך, דר"ש מכשיר קרובים לעדות החדש מדכ' החדש הזה לכם, שכשרה בכם היינו במשה ואהרן, הרי דדין הקורבה לא פסק ממנו. וחדשות אני מגיד דמצאתי בס' צמח לאברהם (פי' על הילקוט לנכד המגן אברהם) פ' בא ילקוט נ"ח שכ' כדברי כ"ת בביאור המאמר הנ"ל, וגם הוא לא הרגיש בדבר הערתי. בעיקר הדבר כ' בזוהר ר"פ יתרו בפ' ואת שני בניה, שלא אמר בניו, שאין כבוד למשה שיקראו בניו, ועי' פנים יפות פ' בשלח בפ' ותקח מרים הנביאה אחות אהרן, ול"א אחות משה מטעם הנ"ל, אבל לדינא לא אמרו שפסק הקורבה ממנו ויהי' כשר במקום שקרוב פסול [1].

ע"ד בפ' יתרו (ברית מילה אות ד) שהק' האיך יתרו העביר חרב חדה על בשרו, הרי במדבר לא מהלו, כמדומה לי שכן הק' בבנין אריאל, ובאמת לק"מ דהרי קודם שנעשו נזופים מלו עי' יבמות ע"ב א', מעתה למ"ד יתרו קודם מ"ת בא בפשוט ניחא, וגם למ"ד אחר מ"ת בא הרי כ' התוס' שם דחטא העגל נתכפר אלא נזופים ממרגלים, ויתרו בא קודם שלוח מרגלים, וגם חשש דלא נבדור ענני הכבוד ל"ש עפ"ד חת"ס חא"ח סי' ר"ח [ד"ה וראיתי בספר] ואקצר.

בפ' שמיני (הספד אות כ) הק' על מעגלי צדק מסוכה כ"ה דטמאין לנפש היו מישאל ואליצפן הרי דנטמאו, לק"מ דיוכל לסבור כמש"כ הרב אגרא דכלה פ' בהעלותך דהתשובה באתה רק לטמאים דעלמא ולא להם דצדיקים אין מטמאין ע"ש, ועי' בקונטרסי הנדפס בס' מעשה יחיאל בשמי.

בפ' בלק (נשואין אות מה) הביא ד' אוה"ח בטעם מיתת כזבי, ותמה דלא הביא דברי הרמב"ם פי"ב מא"ב שכתב כן, ידע שכבר קדם בהערה זו על אוה"ח הרב יד המלך על הרמב"ם שם. ובחי' כתבתי דתימה רבה על הקול הרמז פ"י דחולין מ"א שכ' דלא ידע פנחס מתחלה בדקירתו את האשה, דקנאים פוגעים בו ולא בה ע"ש ולא זכר ד' הרמב"ם הנ"ל, וחידוש על בעל קול סופר בהגהותיו על קול הרמז, שנעלם ממנו ד' הרמב"ם הנ"ל ומדעתו כיון לדבריו. אם יש לכת"ר דברים בזה יודיעני נא.

1 תשובת רבינו ע"ז בכתי"ק בגליון ילקוט סופר; ת"ח א' מרוסי' מק"ק קאליש בשמו מו"ה אליעזר יצחק כהנא שפירא כ' לי להקשות עוד מב"ב (קנט א) דמה שקרוב פסול לעדות אין הטעם משום דחשוד לשקר רק גזירת המלך, דאל"ה משה ואהרן לחותנם משום דלא מהימני אלא גזירת המלך ע"ש, הרי דגם מש"ר אינו ראוי להעיד לחותנו מצד קורבה, ודוחק לומר דהוא רק לדוגמא, ועי' חו"מ סי' ל"ז ש"ך סק"א בשם מהר"ם לובלין, ולענ"ד ל"ק דלחומרא בודאי פסול מצד קורבה, בפרט כי מש"ר שהי' עניו מכל אדם חשב עצמו לקרוב, רק באמת לא הי' פסול מצד קרבות ודו"ק.

ובדרך אגב אתוכח עמו למה לא ישתדלו להדפיס תשובת זקנו הריב"א על חו"מ וא"ע [2] וכן חי' הש"ס, והי' גאון מצוין.

עוד אעוררו אם נמצאו בחורים בעירו ובגלילו אשר נפשם חשקה ללמוד בגליל התחתון, ייטיב נא לשלחם אלי, לישיבתי, אבטח שיבאו לתכלית נעלה בכל ענינים בתורה וביראה, גם מהגה"ק דפה שליט"א ישאבו מים בששון ממימי הדעת, כי הוא מקרב לבחורי הישיבה, ודי בהערה זו.

הנני דו"ש באהבה רבה ובברכת שמחת החג בכשרון ויתרון

הק' חיים דוב גראס [3]

ט.

ב"ה יום ב' לסדר זאת חקת התורה שנת תרס"ו לפ"ק פה ק"ק סאבאד־סאלאש.

שלומים אלף לשר האלף, ה"ה בחיר ה' הרב הגאון המאוה"ג צדיק כביר בר אבהן ובר אוריין וכו' כש"ת מו"ה יוסף ליב סופר אבדק"ק פאקש הי"ו.

עתה הנה באתי בהיכלו כבוד אומר כולו בפקודת אקרו"ט להגיד למעלתו שעדתנו שמו עיניהם במכ"ת וצדקתו, ויתאוו תאוה שימלא מקום אביו ה"ה אדמ"ו הגאון הקדוש זצ"ל, ויקבל משרת הרבנות של עדתינו וינהג נשיאותו בניות ברמה כאשר נהג רבינו ז"ל, ומזה בן מזה יבוא ויזה ויבקר אותנו פעמים בשנה וייסר ויוכיח בשבט פיו כנהוג. ובמעמד ובוועד כל בני הקהלה הי"ו קיימו וקבלו עליהם ליתן את כתר הרבנות על ראשו אשר הולמתו.

ואחרי הדברים האלה תולה הענין הנכבד בדעת מעלתו אם יסכים אתנו. ואם חפץ בנו מעלתו למלאות בקשתינו להיות לנו לראש ולקצין אשר יצא לפננו ואשר יבוא לפננו, אזי נא ישמחנו בפרי עטו לבשרנו שנענה לבקשתנו, ואזי גם אנן נענה בתריה נעשה ונשמע. ועל תשובתו הרמתה אנחנו מצפים ועומדים באפשרות המוקדם.

אוה"נ המשתחוה מלא קומתו נגדה נא מעכ"ת הי"ו.

מקום החותם
עדת ישראל ארטהדוקס
סאבאד־סאלאש

בשם העדה
הק' מאיר קאליש [1]

2 בא בדפוס בשנת תרפ"ד.

3 הג"ר חיים דוב גראס הי' דומ"צ בפעטראווא ואח"כ ראש ישיבה בק"ק מונקאטש.

1 רבי מאיר קאליש זצ"ל הי' בנו של הר"ר מרדכי קאליש מישוב „דעאקי" בקרבת ק"ק גאלאנטה, חמיו של הגה"צ רבי פנחס הכהן שטיינר ז"ל. ר' מאיר הי' איש צדיק תמים, רבים כינוהו בשם ר' מאיר קדוש, והוא הי' רוח החיה של קומץ היראים במקום. בנו הר"ר דוד גר בעיר ווין ובערוב ימיו בעיה"ק ירושלם ת"ו, שחל"ח י"ט מנחם אב תש"ח.

י.

ב"ה יום ה' תענית שובבי"ם וארא תרע"ג לפ"ק.

זקנה ושיבה טובה דשנה ורעננה לכבוד ידיד ה' וידינ"פ הרב המאוה"ג צדיק תמים מו"ה **מאיר קאליש** נ"י.

מכתבו היקר קבלתי אתמול ובל"ס כבר עלה לו רפואה ברגל ימינו, וימין ה' רוממה עושה חיל אכי"ר.

בשורה טובה תדשן עצם שנגמרה תקון המקוה על צד היותר טוב ע"י טיח שקורין בעטאן, שנהי' בטוח שיכולו מימיו ולא יכזבו, וגם המי גשמים הבאים מגג ע"י סלונות של מתכת יורדים מתחילה לחריץ וחפירה של קרקע אשר נעשה ג"כ ע"י בעטאן יותר מג' טפחים ומשם יזובו למקוה, וטוב עשה כי כעת בלי חשש כלל, כי אף שכ' הח"ס ביו"ד (סי' רג וסי' ריד) שיעשו סילון של עץ, אבל כעת שנתחדש מלאכת הבעטאן טוב יותר, כי בסלונות של עץ צריך להיות זהיר ביותר, חדא שיהי' חלק מאוד בשיפועו שלא יהי' בו גומות ועכבות מים כמש"כ ח"ס שם, וגם צריך זהירות שלא יהי' מחובר ביתידות של ברזל שלא נעשו מתחילה לשמש את המחובר ומקבל טומאה, וגם אפילו אם מנוסר ביתידות של עץ א"א לתוחבן עד שינקבו מתחילה במקבת שקורין „באהרער" ונעשה בתוכן נקבים שסופן למלאות והוא לשיטת הרמב"ן ספק אם מקבל טומאה, אבל אם המים יורד על הקרקע אז אין כאן שום חשש כמבואר היטב בשו"ת ריב"א למו"ז הגאון ז"ל (סי' סב וסי' סה), ואף שמקפידין לעשות הצנור משני דפין בלא שום יתד ובלא שום נקב, אבל בתוך זמן אפשר שיבואו לידי מכשול, וכך ראיתי בקהלה גדולה אשר הרב הי' גאון וצדיק תמים, שהסילון של עץ הי' מחובר עם ברזל, ובל"ס עשה כן הבלן והרב לא השגיח ע"ז כי לא האמין שיעשו במקוה דבר בלא ידיעתו, ומה שחשש כבודו שצריך להיות קרקע הראוי לבלוע, הנה גם פה כאשר בנו המקוה חששנו ע"ז והסכמנו שהבעטאן אינו מחזיק ומיישב הקרקע שלא יוכל לבלוע, ועוד כמש"כ הח"ס (סי' ריד) ד"ה הנה במרדכי, שמה"ת שאובים בטלים ברוב ומדרבנן בעי המשכה סגי ברצפה או צנור ולא צריך קרקע הראוי לבלוע, ומה שכ' באופן זה שבאמת הצנור של מתכת ג"כ מחובר לקרקע ולכותל, בוודאי יש לסמוך אם יורד ע"ג קרקע הנעשה ע"י טיח בעטאן.

בל"ס תיקן כבודו גם שהמים חמין אשר בא מיורה ירד ג"כ למקוה לחריץ וחפירה של קרקע לכל הפחות ג' טפחים, וגם בזה יש היתר כמש"כ ח"ס שם ד"ה ומאי, כי היורה קבוע ונעשה מתחילה לקרקע ונקוב יותר משופרת הנוד, וגם בשעה שפתוח הברזא בטל מתורת כלי, ומה שאדם מסיר הברזא אינו נקרא הוי' ע"י אדם, דאינו רק מסיר המונע והמים נמשכים מאליהם, וע"כ גם בזה אין חשש כלל, והעיקר שכל מים אשר באו למקוה יבואו רק על קרקע לכל הפחות ג"ט ואז אנו נוצל מחששות גדולות, ואשרי לו שזכה לתקן טהרתן של בנות ישראל בלי שום חשש ופקפוק כלל, ויחולו עליו הברכות של מרן ח"ס ז"ל שם שהמחמיר יתברך ממקור הברכות וממעייני הישועה ישאב מים בששון.

יא.

י"ב ניסן עדר"ת לפ"ק

כבוד ש"ב ידנ"פ הרב הגאון החרוץ צדיק תמים מו"ה יוסף צבי סופר נר"ו אבדק"ק ה' שאמשאן יע"א.

שורותיך היקרים קבלתי, ומה שהשגת על מש"כ בילקוט סופר פ' ויקרא (ערך נשואין אות א) דעל עשיית המשכן נצטוו רק האנשים ולא הנשים, דכתיב דבר אל בנ"י ודרשינן בכ"מ בנ"י ולא בנות ישראל, והבאת רמב"ם מפורש הל' בית הבחירה (פ"א הי"ב) שכ' אין בונין את המקדש בלילה והכל חייבין לבנות אנשים ונשים כמקדש המדבר. האמת שהרמב"ם סובר כן, אבל אינו יודע מקור מקומו טהור, דמש"כ הכ"מ דכ' ויבאו האנשים על הנשים וכתיב וכל אשה חכמת לב בידיה טוו, אין ראי' משם דמחוייבין לבנות דלא מצינו חיוב ע"ז ולא נצטוו רק הם מרצון טובת לבם סייעו לבנין המשכן, וע"כ נדבתם יותר חשובה לפני הקב"ה מנדבת אנשים, כאשר כתבתי בילק"ס וכמבואר במדרשים, ועי' אוה"ח ריש פ' תרומה ומג"א (תרצ"ד סק"ג) לענין נשים שפטורות משקלים ומש"כ תיבת גמא פ' משפטים.

בשו"ת בית יצחק להגאון דלעמבערג ז"ל (חאו"ח סי' ג) הראה מקום לרמב"ם שלכאורה דבריו תמוהין שהתחיל אין בונין בלילה ותכ"ד כתב והכל חייבים לבנות אנשים ונשים, הרי היא מצות עשה שהז"ג דאין בונין בלילה, ותי' דהרמב"ם הוכיח כן מב"ב דף ד' א' דמקשה ובבא בן בוטא היכא נתן עצה להורדוס לבנות ביהמ"ק והרי אמרי מפני מה נענש דניאל וכו' ומשני שאני עבדים במחייבי במצות, ולכאורה קשה הרי בנין ביהמ"ק הוי מ"ע שהז"ג ונשים ועבדים פטורים, אלא עכ"ח דנשים ועבדים חייבים בבנין בביהמ"ק ע"ש, והטעם שחייבים אף דהוי מעשהז"ג י"ל ע"פ טורי אבן חגיגה (טז ב) דנתן כלל דהא דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג היינו דוקא מצוה שחייבין בה לעולם, כגון תפילין וציצית שאין יום ויום תשלומין לחברתה לפיכך אי אין נוהגין בלילה אין זה הפסק אלא ביטול ממש, אבל מצוה שאין מחוייבים לעשות רק פ"א כגון מילה וסמיכה, לא הוי הלילה רק מפסקת ולא מבטלת ולא חשיב מעשהז"ג, וכן בנין ביהמ"ק אין חיוב לבנות רק פ"א ואין זה מצוה תמידית משו"ה נשים חייבות אף דאין בונין בלילה, ועי' שו"ת שו"מ (מהדו"ת ח"ג סי' פ"ט) שהשיב להגאון בית יצחק הנ"ל על קו' זו, דלכך לא הוי מילה מעשהז"ג דנשים מושעבדות לבעליהן דבעלים חייבין במילה, וא"כ היא עשתה מה שבעלה מצווה והיתה חייבת לולא קרא דאותו, וכן בבנין ביהמ"ק כיון דהכל חייבים א"כ אם לא תעשה היא הבעל חייב ולכך ל"ש מעשהז"ג ע"ש, ועי' לקוטי סופר מצוה ב' סוג אשה אות י"ב מש"כ, ועי' כתובות (קו א) שנשים האורגות רע"ב ותוי"ט שקלים (פ"ח מ"ה) נערות שלא באו לכלל נדות מתעסקין בו (חסר הסיום).

יב.

ב"ה יום ג' לס' והארכת ימים פה פאקש

ויעקב איש טעם מופלג וחרוץ בתורה מו"ה **יעקב העצפעלד** נ"י מאנשי גולה יושב כעת בק"ק צעצע.

מכתבו קבלתי בעתו ולא רציתי להשיב כי איני מתערב במקומות שאינן תחת דגלי, אבל יען שכבר כ' שלש פעמים אודיע שפה בקהילתינו אין סומכין על בדיקת פנים לבד כלל אפי' בעגלים, ומוציאין כל ריאה לבדיקת חוץ, אבל יש מקומות שנוהגין מקדמת דנא לסמוך בעגלים על בדיקת פנים לבד, ואולי ק"ק טאפאלטשאן ג"כ מקהילות אלו, ונאמן השוחט דמתא שמעיד על זה בפרט בדבר שאפשר לברר, ע"כ אין לעשות רעש בעבור זה ובפרט כעת בשעת מלחמה והשוחטים מועטים והבשר ביוקר, ובשו"ת שו"מ מהד"ת (ח"ב סי' לג) פסק ג"כ שאין להנהיג כך במקומות שאין נוהגין כן מקדמת דנא דבאמת בדיקת הריאה רק מדרבנן ומה"ט סמכינן על הרוב וחכז"ל עשו תקנה, אף שמהראוי לענין ממון לאוקמא על דין תורה, אבל בזה ליכא הפסד דיוכל להיות שיבדוק וימצא כשר ואם אינו בודק קנסו שיהי' טריפה דכה"ג עבדו רבנן חיזוק לדבריהם למגדר מילתא, אבל בעגלות הרכים דאין תקנה במיעוט א"כ כל שימצא סירכא היא טריפה, ע"כ די בבדיקת פנים אבל בדיקת חוץ לא צריך במקומות שנוהגין כן מקדם כי יש להם על מה שיסמוכו כמבואר שם.

וע"ד שמתמרמר עלי שאני מבקש שיבא לעמוד לנסיון, הן אמת ראיתי כתביו שקיבל מגדולים וכן הכרתי מתוך כתביו שהוא ת"ח ובודאי יש לו חזקה הקדומה, אבל עכ"ז חושש אני אולי מתוך התלאות הדרך והצרות להיות נע ונד שעברו עליו רח"ל נחלשו כחותיו ואולי ידיו מרתתין וכדומה, וה' ירחם על פליטת עמו ויקבץ נדחי ישראל בב"א.

כ"ד ידידו הנאמן

יג.

פאקש א' ויקרא „מאה ברכות" לפ"ק.

הרמותי בחור מעם תלמידי אהובי החרוץ מופלג ירא שמים מושלם במעלות מו"ה **רפאל אהרן קנאפפלער** נר"ו.

ע"ד שאלתך בביה"ק שעומד בלי גדר מסביב ובאו זרים ורעו צאנם ועושין בה קפנדריא, אי רשאי לך לכבוד אבותיך שוכני עפר ע"ה לעשות גדר של ברזל סביב קבריהם.

אהובי תלמידי נ"י יצא שכרך בהפסדך, בודאי חיוב לכבד האבות אף לאחר מיתתן כדרשת חז"ל, אבל לעשות גדר סביב לקבר הוא חוקות העמים, ולא תלכו בחוקותיהם כתיב, ובפרט שכתבת שהרב אב"ד תלמידי הגה"ג נ"י משתדל אצל

אנשי הקהל לעשות גדר לכל בית החיים, אשר מן הראוי והיושר לחוס על כבוד המתים וחיוב על כל או״א לסייע לזה שלא יבזו יותר את המקום ולא יבואו בה זרים.

ומה שראית גדרי ברזל לקברים פה בבית החיים, הם נעשו ע״פ סיבה, כגון א׳ שהי׳ לו מקום קבוע קנוי שם ואיבד עצמו לדעת ולא רצו משפחתו להניחו מן הצד, ע״כ עשו גדר סביב לעשות בינו לבין אחרים מחיצה של ברזל, והשני הי׳ רופא והי׳ לו שדה אצל בית החיים והניח שם מתו ממשפחתו ואח״כ נתן השדה במתנה לח״ק ונתמלא הביה״ח וממילא בא גם קברים שלו עם הגדר של ברזל בתוך ביה״ח.

יד.

ברית שלומי למע״כ ידינ״פ הרב הגאון הגדול המפורסם צדיק ונשגב ע״ה פ״ה נ״י כקש״ת מו״ה אליעזר דייטש שליט״א האב״ד בק״ק באניהאד יצ״ו.

הן בהיות חתנו דמר הדר״ג ה״נ י״נ הרב החריף ובקי אוצר בלום וכו׳ מו״ה יוסף הכהן נ״י בשבוע העברה בביתי והראני את אשר העלה ואשר הביא בבית הדפוס קונטרס נקוב בשמו „יענו בקול״ אשר שם חשף הדר״ג זרועו באמירה נעימה להראות כמה גדול כח התפלה בהרמת קול ויצא ללחום נגד המתקנים בעיר אחת שרק קול דממה דקה ישמע בתפלתם בביהכנ״ס, וגם ראיתי את הלחש בזה מהרבה גאונים וגדולים אשר שתו עליו נוספות בדברים ברורים, והנה הדר״ג נ״י ענותנותו הרבני שאשים גם אני הקטן עיני על הדברים הנאמרים בפסקא דנא, ומה מני יהלוך ומה אדע אשר עוד לא נאמר עם הספר, ומה כחי כי אאריך לפני הדר״ג, ובל״ס האהבה אשר הי׳ בינו לבין כ״ק אבא מארי הגאון הקדוש הכ״מ זצ״ל הניע את לבו הדר״ג לבקש ככה ממני, וכדי שלא אבוא ריקם אבקשו פניו היות שהתחיל במצוה בקול ה׳ בכח, לשום עיניו הבדולחים על הדברים הנוכחים אשר הייתי בימי חורפי כמלקט שבלים מעמק רפאים בני הענקים רבותינו הגדולים ז״ל אשר דברו בקול חוצב להבות אש על המצפצפים ומהגים ברוב דברים המה מהבל יחד בבתי כנסיות בשעת התפלה, ועכשיו ביותר בדורינו בעוה״ר נפרצה פרץ עלי פרץ גם הרבה ת״ח אין נזהרים בזה, ואם הדר״ג ימצא הדברים ראוי לפרסמם בלוית חן הקונטרס הזה להסיר המכשלה והקולות יחדלון ישמח לבי גם אני.

ובזה הנני אוהנ״פ באהבה רבה ונאמנה המוקירו והמכבדו,

הק׳ יוסף ליב בהגאון רא״ז סופר ז״ל הכ״מ

האבדק״ק פאקש יצ״ו

קובץ

מאמרי חכמז"ל פוסקים ראשונים ואחרונים וספרי מוסר, המדברים מעון המר, שנכשלים בה רבים, עון של שיחה בטילה בביהכ"נ ובביהמ"ד, שאספם לאחת הרב הגאון הצדיק כקש"ת מו"ה **יוסף ליב סופר** ז"ל שהי' אבדק"ק פאקש. בעהמ"ח ספרי ילקוט סופר עה"ת ה' חלקים וספרי לקוטי סופר על תרי"ג מצות ב' חלקים, ובעודו הי' רב בק"ק דערעטשקע, סידר המאמרים לבני קהלתו וכתב וזל"ה ואחרי אודיעכם כל זאת אקוה כל אשר יראת ה' בלבבו, יהי' נזהר על נפשו לקיים דברי חכמים בנחת ובהשקט, ויהי' בזה עצרת הדברות לבל יכשלו ח"ו בלשונם[1].

א) א"ר אסי בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויין ואעפ"כ אין נוהגין בהן קלות ראש ומאי ניהו חשבונות (מגילה כ"ח עמוד ב').

ב) אמר רב אסי ביהכ"נ שמחשבין בו חשבונות מלינין בו את המת מלינין ס"ד לא סגיא דלאו הכי (פרש"י משמע דחובה היא להלין בו את המת) אלא לסוף שילינו בו מת מצוה (פירש"י שימותו בעיר מתים שאין להן קוברין) (שם).

ג) ומאן דמשתעי בבי כנישתא במילין דחול ווי ליה דאחזי פרודא ווי ליה דגרע מהימנותא ווי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל דאחזי דהא לית אלהא ולא אשתכח תמן ולא דחיל מניה ואנהג קלנא בתקונא עלאה דלעילא (זוה"ק פ' תרומה דף קל"א).

ד) כיון דעאלו עמא קדישא לבי כנישתא אסור לאשתדלא אפילו בצורך בי כנישתא אלא במילי תושבחן וצלותא ואורייתא וכדקא חזא לון ומאן דאשתדל במילין אחרנין ובמילין דעלמא דא איהי בר נש דקא מחלל שבתא ולית ליה חולקא בעמא דישראל (זוה"ק ויקהל דף ר"ה עמוד ב').

ה) רב נחמן בר יצחק הי' לו תל עפר בתוך כרמו והביא שם פועלים לחפור את התל וחפרו אותו יום כולה ליום ב' קפץ אדם מתוך ביתו וישב על התל בא ר' נחמן וא"ל מי אתה א"ל מת אני שמא הגיע זמן תחה"מ א"ל ומת אינו נרקב א"ל ולא כך אמר שלמה ורקב עצמות קנאה מימי לא העמדתי על מדותי ולא תפשתי בלבי קנאת חבירי ולא ספרתי לא בביהמ"ד ולא בביהכ"נ ולא נתתי לבי ועיני אלא לד"ת לקיים מה שנאמר ושומע לי ישכון בטח (מדרש מובא בילקוט אליעזר ערך שתיקה אות ט').

ו) ואסור לספר שיחה ולנהוג קלות ראש בבית הכנסת בעמדינו לפני מלכנו אדון כל הארץ יתברך שמו ואוי להם לרשעים הנוהגים קלות ראש אשר לא אימת

1 קובץ זה נדפס לראשונה בס' „שלשה ספרים נפתחים" (פאקש תרסג) ע"י הג"ר יוסף הכהן שווארץ ז"ל הנ"ל, ואח"כ ע"י ר' צבי דוב גרינבערגר בטעמשוור. בהשתדלות הגה"צ רבי יצחק צבי סופר זצ"ל, ומשם העתקנו דברי הקדמה אלו.

שדי עליהם ולא פחדו ומוראו על פניהם ולא יבינו ולא יקחו משל כי עברו איי כתים וראו והתבוננו כי בכל ארצות ההם המלכים העכו״ם כורעים על ברכיהם בבית תפלותם ועומדים באימה ופחד ורעד וכפיהם פרושות לאלהיהם מעשי ידי אדם אשר לא יראו ולא ישמעו, אמנם אנחנו העומדים לפני מלך מלכי המלכים הקב״ה חי וקים רם ונשא יתברך שמו ויתעלה זכרו אליו כל דומיות ותהלות על אחת כמה וכמה שיש לנו לעמוד לפניו באימה ביראה בפחד ורעד וברתת (ספר חרדים סי׳ י״ח).

ז) ויזהר שלא לדבר משום עסקיו או שיחת חולין בביהכ״נ כי גדול עונו מנשוא וכ״ש שתזהר שלא לדבר בעת שש״ץ מתפלל וכל הקהל מחוייבים להוכיחו ולגעור בו ולחשוך אותו מחטאו כי כל יצורים נבראו לכבוד השי״ת ואם יפנה לבבך ולא תשמע בשעה שמשבחים לפניו ומספרים תהלתו איה הכבוד ואיה המורא (רבינו יונה באיגרת תשובה).

ח) עוד הוסיף רבינו תם בצירוף שאר רבנים חרם שלא ידברו בבית הכנסת אך ישבו באימה וביראה (באר הגולה יו״ד סוף סי׳ של״ד).

ט) בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה ואין אוכלים ושותים בהם וכו׳ ואין מחשבין בהם חשבונות אא״כ הם של מצוה כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים (שו״ע או״ח סי׳ קנ״א סעיף א׳).

י) אם בשעת בנין ביהכ״נ התנו עליו להשתמש בו מותר להשתמש בו בחרבנו אבל בישובו לא מהני תנאי ואפילו בחרבנה לתשמיש מגונה כגון זריעה וחשבונות של רבים לא מהני תנאי (שם סעיף י״א).

יא) ואוי להם כי גמלו לנפשם רעה המדברים כלל ועיקר בביהכ״נ אפילו אחר זמן תפילה ואפילו בדברי מוסר ויראת שמים עד אחר יציאה מביהכ״נ אולי ימשכו לדברי חול ובזוהר פ׳ תרומה האריך מאד בעונשו (הקדמה של סידור האר״י) האר״י ה׳ נזהר מאד שלא לדבר בביהכ״נ רק תפילתו ואפילו דברי מוסר ותשובה לא דיבר פן ימשוך ממנו דבר חול (מג״א ס׳ קנ״א סק״ג).

יב) צריך להיות בביהכ״נ במורא ובכובד ראש מאימת השי״ת השוכן בתוכם שנאמר ומקדשי תיראו ואמרו בתורת כהנים את מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות שבכל מקום דעלייהו כתיב ואהיה להם למקדש מעט אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה ועונש העובר על זה גדול מאד כדאיתא בזוהר פ׳ נשא על פסוק כי יפליא אמרו כל בי כנישתא דעלמא מקדש אקרי ושני חכמים גדולים מקובלים בדורינו פסקו לאסור הדיבור בביהכ״נ לגמרי רק בדברי תורה ויראת השם והם החכם השלם כמוהר״ר משה קורדואירו זלה״ה והחכם השלם כמוהר״ר יצחק אשכנזי זלה״ה וכבר הזכירו עונש השח אפילו שלא בשעת תפילה כי כך לשון הזוהר מאן דמשתעי בבי כנישתא מפני אימת השוכן בו ית׳ דהא כתיב במקום גילוי שכינה קול דממה דקה וכ׳ סמ״ק ויש לאדם לדון קל וחומר מהגוים העובדים בבית תפילתם עומדים כאלמים וכן כתב הכלבו וכן יש לאדם ללמוד ק״ו העומדים לפני מלך מלכי המלכים הקב״ה (ספר חרדים).

יג) כתיב ואהיה לכם למקדש מעט אלו בתי כנסיות אין נוהגין בהם קלות ראש כדאמרינן בפ״ב דמגילה אלקים נצב בעדת אל והמדבר עושה כאלו הופך אליו עורפו, יאמר מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה נטיתי ידי ואין מקשיב למה יקצוף האלקי׳ על קולך ויקרא אליך מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי ואך השתחוה לו ושב לפניו במורא בכפיפת ראש בענוה בשבירת לב התחנן לפניו תשורר לפניו בשמחה ובא לפניו ברננה אז יהיה קרוב אליך ונמצא לך (ספר הרוקח).

יד) כתב בפרישה דהא דמבואר בשו״ע דמי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש דאין משיחין רק בדברי תורה היינו דווקא בימיהם שלא ראו מספריהם לחוץ כ״ש שלא היו משיחים אבל עכשיו דבלא״ה אין נזהרים אומרים לרפואה עכ״ל ולא הי׳ לו לכתוב דבר זה לבדות קולא מלבו דאף דמצינו באו״ח סי׳ פ׳ סברא כזו לענין חתן שקורא ק״ש עכשיו כיון שגם שאר בני אדם אינם מכוונים, היינו משום שנמשך מזה דבר טוב שיקרא ק״ש, מה שאין כן כאן שימשך מזה דבר מגונה שהשומע סבר מדהותרה עכשיו לומר רפואה הותרה הרצועה וישיח ג״כ שיחה בטילה וכבר אנו מוזהרין בזה בעונש גחלי רתמים ח״ו ע״כ אין להשגיח בזה להקל, ואדרבה יהי׳ הרב מזהיר על זה וילמדו ק״ו לאיסור שיחה בטילה והמרבה בכבוד התורה הרי זה מכובד ומשובח (ט״ז יו״ד רמ״ו סק״ו).

טו) ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה לשם ולתפארת, כלומר מה שישראל משבחים ומהללים לה׳ הוא להם לשם ולתפארת והיינו דאמרינן עתיד הקב״ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שאותה עטרה שמעטרים להקב״ה בתפלתם מחזירה להם אבל מי ששח שיחת חולין בביהכ״נ מקיפין לו כל גופו בקוצים (בעל הטורים דברים נ״ו י״ט).

טז) ובעודו בביהכ״נ יזהר מלדבר שיחת חולין עם בני אדם, ואם יש בני אדם שמדברים יעשה עצמו כמתפלל וינענע בשפתיו ובכן ישתיק אותם אוי להם לבני אדם שמערבין חול בקודש וחטאתם רבה (ספר הקנה).

יז) ואם הורגל לדבר בביהכ״נ שום דבר אפילו שלא בשעת תפילה, ישב במורא גדול ויתפלל בכוונה ויתענה ארבעים יום בין רצופים בין מופלגין וילקה בהצנע בכל יום (ר״ח שער התשובה פ״ז).

יח) ומכ״ש שלא לדבר בביהכ״נ דברים אחרים שאינם מענין התפילה וז״ל הזוהר בפ׳ תרומה ומאן דמשתעי וכו׳ (העתקנו כל דברי קדשו לעיל באות ג׳) ואפילו לאחר התפילה עדיין קדושה שורה שם ומאן דמגביה קולו בדברים שאינם שייכים לתפילה ולשבח ית׳ הוא נוהג בזיון בקדושתו ית׳ ומגרש השכינה משם ועליו השכינה צועקת וקובלת נתנני ה׳ בידי לא אוכל קום וע״ז נאמר ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה כי אין לה דירת מנוחה בעת גלותא כי אם בביה״כ שבישראל ובעבור זה שנתן קולו בביהכ״נ כבתי טרטיראות שלהם ובדברים בטלים מוכרחת השכינה בעוה״ר לנוד ולהתגרש אוי לו ואוי לנפשו כי עליו נאמר בן כסיל תוגת אמו ועונשו שגם הוא יהי׳ בידי אכזרים אשר לא ימצא מנוח ומרגוע

לנפשו רחמנא לשיזבן מעונשא דילהון לכן כל בעל נפש יחוש לעצמו ואז תאיר נשמתו באור החיים (אור הישר עמוד העבודה פרק ט׳).

יט) בשעה שהאדם הולך לביהכ״נ יקבל על עצמו שלא ישיח שיחת חולין בביהכ״נ ח״ו כי השח שיחת חולין בביהכ״נ הוא עון פלילי רח״ל (יסוד ושורש העבודה שער שני פ״ד).

כ) חדשים מקרוב באו לדבר שיחת חולין בבית הכנסת וזה ידוע לכל איש ישראל איסור הגדול וזה לשון הזוהר ומאן דמשתעי בבי כנישתא ווי ליה דאחזי פרודא ווי ליה דגרע מהימנותא ווי ליה דלית לי׳ חולקא באלהא דישראל, זכר ג׳ דברים האחד שמראה פירוד שאין נפשו דבוקה באלהי ישראל שהרי הפסיק רוחו ונפשו ממנו, בלבד הפירוד והקיצוץ שגורם למעלה, הב׳ דגרע מהימנותא ואפשר שרצה לומר שע״י דברים הבטלים אין עונה אמן ואין משים על לבו על סוף הברכות ואף אם שומע סוף הברכה סוף סוף על מה עונה אמן ובחזרת הש״צ התפילה אז אם אין עשרה השומעים הברכה ועונים אמן היא ברכה לבטלה ושכר על עניית אמן הוא גדול בלי שיעור פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים זהו דגרע מהימנותא, הג׳ דלית לי׳ חולקא באלקא דישראל דאחזי דלית לי׳ אלקא ולא אשתכח תמן כי מי יחשוב שעומד לפני ממ״ה הקב״ה ובמעון קדשו ולא יבוש מלדבר דברים בטלים אם אמרנו נמנה על כך אנשים מיוחדים ולקנוס זה דבר זר אם אין יראת שמים גדולה מיראת הקנס, כ״ז בדברי הרשות כ״ש שיחת איסור וליצנות ולשון הרע (מהר״ם שיף בדרוש פ׳ ואתחנן).

כא) מי שבירך שיסד הגאון מוהר״ר יום טוב בעל תוספות יו״ט שיאמרהו החזן מידי שבת בשבת בקול רם בביהכ״נ (ונמצא זאת באוצר הספרים בביבליאטעק אשר באוקספארד ושלחו אלי לידי במתנה) מי שבירך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך השומר פיו ולשונו מלהפסיק בשום דיבור מן ברוך שאמר עד גמר התפילה ובשעת קריאת ספר תורה שבצבור אפילו בדברי תורה באיזה דיבור כ״ש בשיחת חולין וספורי שמועות ויחולו עליו כל הברכות הכתובות בתורת משה רבנו ע״ה ובכל ספרי הנבואות יראה זרע כשר חיים וקיימים ויזכה לשתי שלחנות שבשני עולמים שהם העולם הזה שעליו נאמר והנה טוב והעולם הבא שהוא יום שכולו ארוך גם טוב ונאמר אמן (ספר ויעש אברהם סי׳ ס׳).

כב) ראוי לאדם שיעמוד במקומות הנכבדים באימה וביראה ובתוספות קדושה ויהי׳ מורא שמים עליו בדבור ובמחשבה ובמעשה ע״כ המספר שיחת חולין בביהכ״נ או בביהמ״ד אף שלא בשעת הלימוד ושלא בשעת התפילה מסלק מורא שמים מעליו והוא איסור מוסיף על איסור של שיחת חולין (של״ה פ׳ ויצא על הפסוק וירא ויאמר מה נורא המקום הזה).

כג) צריך האדם להיות חרד בתפילה כי זה אשר נשאר לנו בגולה וכמה יש לאדם להתבונן בו ולעמוד בהכנעה יתירה וכפיפת קומה ומלין לצד עילאי ימלל בנחת ובכוונה ואשרי למי שמתפלל בדמע ולב נשבר ונדכה כי לא ישוב ריקם

ועל מה נבטח בגולה ומה יגין בעדינו אם לא תפילה ובקשה מקירות לב אוי לנו אשר נאמר סכות בענן לך מעבור תפילה ומה הוא הענן הוא אידים והבל שיש בו חטא היוצא מפי איש ואשה כל יום וביחוד שיחה בטילה בביהכ"נ ומכש"כ בעת התפילה הכל הוא עולה בעב וענן ומונע התפילה לעלות (יערות דבש ח"ר דרוש ד').

כד) דבר אחד הוא שראוי להרעיש עליו העולם ולצעוק אוי כי חטאנו כלנו כצאן תעינו מה קול הצאן הזה באזני ה' אין קול ענות אדם נפשו הלכוף כאגמון ראשו, ידכה ישיח שיחה בטילה באמצע תפלה, ועושים קול המולה חוכא וטלולא, כאלו עומדים בי הלולא עליהם הוא אומר המערת פריצים הי' הבית הזה כי תבאו לראות פני מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי, ואפילו הקורץ בעיניו ורומז בידיו בתפלתו עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב אעכ"ו המפסיק בה בדברים בטילים אפילו בין הפרקים או בחזרת התפילה שמסלק מורא שמים מעליו, במקום קדוש שחייבין לעמוד בה באימה וביראה גדולה כי מקדש מלך הוא, נשכבה בבשתנו ותכסנו כלימתנו, כי כמתוקנין שבמשפטי העמים אשר סביבותנו לא עשינו, כי חוקות העמים הלא ידענו איך עומדים בבמותם ובתי תפלותם ביראה ורעד אין נודד כנף ולא פוצה פה בדברים אחרים, ואיך נשא פנים ונרים ראשנו אם פשעינו אתנו ועונותינו ידענום ולא עזבנום כל החדושים ועסקי הבל עולם נודעים ונשמעים בביהכ"נ גם שחוק גם קלות ראש כאילו הוא מקום קיבוץ הריקים ישתקשקו כמו ברחובות ובשוקים, אוי לנפשם כי גמלו להם רעה אף אם משחקת להם השעה, ועי' בזוהר תרומה כמה הפליג בעונש המדבר דברי ריקנים בביהכ"נ ה' הטוב יכפר בעד השוגגים, האר"י ז"ל הי' נזהר אף מדברי מוסר, פן ימשך מהם דבור של חול המסיר הכניעה (סידור יעב"ץ בפתיחה „סולם בית אל").

כה) ע"ד המעשה שנעשה שהש"צ בהחפזו לא נזהר כראוי לשמור את ס"ת הקדושים ובעוד הוציא את האחת נפל השני' לארץ, וע"ז לב כל העם שהיו אז בביהכ"נ הומה ודואגים מפורעניות ח"ו וכו' ומה טוב שיקבצו נדבות מכל בני העיר לפדיון נפשם וישלחו לאחינו בני ישראל האומללים שבארץ הקדושה ואולי ה' אינה לידם על שלא נזהרו בכבוד התורה כראוי בשיחת חולין בעת קריאת התורה (תשובת ריב"א ח"ב ס' כ"ו).

כו) והנה נזכרתי שיש כמה עבירות שבזמנינו אינם נחשבים לעבירה כלל כגון שיחת חולין בביהכ"נ, ושמעתי מפי הה"צ בעהמ"ח ס' ישמח משה ז"ל עה"פ (ירמי' כ"ה) ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאג ישאג על נוהו מבואר בזוה"ק דמשום זה אין ישראל נגאלין על דעבדין קלנא בשכינתא ח"ו וא' הוא מה דמשתעין בבי כנישתא וז"ש הנביא ה' ממרום ישאג ולמה שאג הלא בידו לגאול אותנו על זה אמר ישאג על נוהו משים דעבדין קלנא במקום קדשו בביהכ"נ דהשכינה שורה שם (הישר והטוב ח"ב להה"צ מליסקא ז"ל בהספדו על הכתב סופר ז"ל).

ואם נשים הדברים האלו אל לבבנו, ונחפשה דרכינו ונשובה, ימהר ויחיש לגאלינו ויבנה בית מאוינו במהרה בימינו אמן.

עוד נוסח „מי שבירך" שנתפרסם משם רבינו
בעל התוספות יום טוב

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב, הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקודש, ובפרט מי שקיבל עליו לשמור פיו ולשונו שלא לשוח שיחה בטילה בעת התפלה, בעבור שפלוני בן פלוני [גדול הצבור או גבאי בית הכנסת] נדב בעבורו, בשכר זה הקב"ה ישמרהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה, ויזכה לראות בנים חיים וקיימים, ויגדלם לתורה ולחופה ולמעשים טובים, וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו ויתנשא בעושר וכבוד ויתעטר בעטרת חכמים, ויזכה לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו שלש פעמים, לעבוד את ה' אלוקינו באמת ובתמים ונאמר אמן.

עמוד 178:

ב"ה פאקש ב' לסדר וימלא אותו רוח אלקים בחכמה

שוכט"ס למע"כ הרב הצדיק המפורסם וכו' מו"ה **אברהם פראנקל** שליט"א.

פיעלמאלס הערצליך דאנקענד פור איהרע וו' מיהע בין איך זא פרייא איהרע גיטיגע איינפלוסרייכע אונטערשטיצונג נאכמאלס אין אנשפרוך נאהמען.

וואהל וואלט איך פערזאנליך פארשפרעכען, יעדאך דאס קאלטע וועטער פערהינדערטע מיך. מכ"ת ענטשולדיגען איך נאהמע איהר געדולד שאהן צופיעל אין אנשפרוך, יעדאך זינד זיא עס דער מיט הקב"ה הילפע רעטען קאן. היער דיא קאפיע דאס שרייבען דאס כולל בעווייזט דאס זיא מעכ"ת איבער אללעס רעשפעקטירען, און אנערקענען מיין פערפיגונגס רעכט, דעננאך וואללען זיא דיא צינזלייטע ניכט קינדיגען דא דרויסן וואהנונג איינע לעבענספראגע איסט, חלילה יעמאנד אויפס לעבען צו געהען אונד מיינען עס ריין לשם שמים —.

זעהר שאהן, אבער לײדער איך בין ניכט אין דיזער האהען „מדריגה" אונד קאן ניכט צוגעבען דאס איין הקדש וואס דירעקט צום וואהלטאטיגען צוועק געבויט אונד ווירקליך ריין **לשם שמים** פיר הכנסת אורחים געווידמעט אהנע מינדערסטע אינטערעססע, אונד פאן **איהנען** איין יעדעס דיזער צימער פריוואט אין צינז פערפאכטאט זיין זאלל. איך בעהארע ווייטער דאס הויז זאלל זיינער בעשטימונג צוריק גגעבען ווערדען. איך פערזיכערע דיא ממונים, חלוצים ווערדען דארט קיינע שאנדע דען כולל פעראורזאכען, איך האפפע עס מיט הקב"ה הילפע איינען זאלכען פערוואלטער העריין צוזעצען דער דאפיר זארגען ווירד דאס אללעס אין ארדנונג קאמט... אינדעם איך נאכמאלס ביטטע מעכ"ת מאגע דיזע וואהלטאט פערפאללשטאנדיגען, ווינשע איך דער זכי' דיזער גראסען מצוה מאגען זיא איבעראל געניסען. מיט פארציגליכע האכאכטונג

ראבל סופר אלמנת הרב הגאב"ד דפה [1]

1 מכתב האשה הדגולה הרבנית הצדקנית אשת רבינו ר' יוסף ליב סופר ע"ה, מה שערכה לנשיא א"י בבודא־פעסט, בנוגע לבית „הכנסת־אורחים" בעיה"ק ירושלם ת"ו.

פרק שמיני עמוד 185:

א

ב"ה ואתחנן תרע"ח יום א'[1].

אחד"ש וכ"ט!

לא ידע מה זה ועל מה זה שלא כתבת לי כלום, ואני כתבתי לך כבר זה פעמים, ואקוה לשמוע הטוב משלומכם ומכל עניניך לטובה אכי"ר.

הנה בידך המכתב שכתב לי א"א הגה"ק ז"ל אחר החתונה בקדושתו[2], ואבקשך לשלוח לידי העתקה ממנו, וגם טוב לפניך ג"כ לראות דברי קדשו בחיים, ובפרט בענין אישות, חכם עיניו בראשו. נסיעתי לק"ק פאקש כנראה יהי' ביום ה' פ' תצא בעה"י למז"ט. ה' יוריני לנהל עם קודש להרביץ תורה ויראה בבריאות טובה לאו"י אכי"ר.

ואבקשך נא בטובך לבוא עמנו בעת ההיא, ובל"נ אחזיר ההוצאות בתודה, כי אחיך היקרים נ"י רחוקים המה, ולא אדע אם יבואו, והיות שאתה יודע בטוב מהות אנשים ההם יותר ממני, נחוץ לפני שתהי' עמדי שם לטובה.

הנה אצפה לקבל בקרוב בשו"ט ונא לשלוח דבריך ע"י עקספרעס כי לולי זה המכתבים מתאחרים מאד מאד.

והנני דר"ש דודך אוה"נ

הק' שמעון סופר

ב

ב"ה, ג' ויקהל תרפ"ד.

מזל טוב וברכה לאהובי ב"א יד"נ ורב חביבי הרב הגאון אבדק"ק טעט נ"י וכא"ב היקרים שיח' לאו"ט.

קח נא את ברכתי אשר הובאת לך בתחנונים להשוכן במרומים שיצליח אותך בנשואין בנך בכורך אשר אהבת בנעימים, המפואר במעלות נשגבים ורמים, שמעו הטוב נודע לשרידים, פרי עץ הדר גמר וסבר החריף ובקי טובא ביראת ה' מאד נעלה כש"ת מוה"ר פישל[3] נ"י יברכהו ובכל אשר יפנה יצליח ישמח עם אשת נעוריו כאשר עם לבבו בשלום וריעות ויזכה לישב באהלו של תורה"ק ואילן רב יתעבד אכי"ר.

ואתה תזכה לראות רב שמחות אצל כל יו"ח היקרים לאוי"ט כולם אהובים זרע ברוכי ה' כל הימים אכי"ר.

1 הגלוי' נערך כאשר נסע לשבת על כסא הרבנות דפאקש, לבן אחיו ותלמידו הגה"צ רבי אברהם יעקב סופר זצ"ל, שהי' רב דק"ק טעטה הי"ד.

2 הופיע בכרך ב (עמוד 84).

3 הוא הג"ר פישל סופר זצ"ל הי"ד שהי' רב דק' קיש קון מיישא, שנשא אז בת הרבני הנגיד ר' משה לייכטר מזענטא, תלמיד מובהק של הגה"צ רבי פייבל פלויט ז"ל.

והיות אשר שם החתן והכלה טוב שיהא מותאמים להצלחה טוב אשר שם בנך יקרא רק בשם ר׳ פישל נ״י ובעלותו לתורה בשם „אליעזר מרדכי אפרים פישל״ נ״י כי שם זוסמאן בלא זה נשתקע כי לא נזכר בשם זה רק במאטריקעל. והיות שהכל קורין אותו בשם פישל טוב שגם בעלותו לתורה יקרא גם פישל, ולא יהא זה תמוה בעיני העם, כי בהרבה מקומות כולם נקראים גם בשם המכונה, וגם אם שם לא נוהגין כן בסתמא אבל כשיבקשו ע״ז בודאי יקראו, או שיאמר שיקראו אותו גם בשם המכונה לטובה למזל ולברכה, אבל המכונה שנשתקע לא יזכר עוד, ואקוה שה׳ יצליחהו אותו וזיווגו לטובה אכי״ר[4].

מז״ט וברכה לכל המשפחה היקרה ובפרט מחותני היקר והנכבד המפואר בפי כל מוה״ר משה לייכטער נ״י.

הן חשקה נפשי להתעלס אתכם באהבים ולשמוח בשמחתכם ביום אפריון של בן בן אחי יקירי מחמד לבבי מוה״ר פישל נ״י אבל ה׳ מנעוני מן הכבוד הזאת אשר כבד מאד לקבל הפאס רק ע״י השתדלות, וכן הזמן לא מוכשר לנסיעה לחולשת כוחותי ה׳ יחזקני, לכן יערב נא שיחי אשר אנכי דורש ומבקש מקירת לבי אשר יצליח ה׳ את הזווג למזל ולברכה וימלאו משאלות לבבם לטובה שזווגם יעלה יפה בשע״מ למז״ט אכי״ר.

ובכן יבורך גבר יר״א מע״כ נ״י אשר משתדל לבחור לבתו היקרה ת׳ פרי עץ הדור כולו מחמדים שי׳ שימלא ה׳ משאלותיו להחזיקו בשפע רב שנות ימים ארוכים בריאים ושלמים ברכת ה׳ מלאים כאשר עם לבבו, יתן ה׳ ככה ונתבשר אך טוב וחסד כל הימים אכי״ר.

כאו״נ מחותנכם אוהבכם השש בשמחתכם כי יקומו עליכם כל הברכות כל בני המשפחות ויקשיב ה׳ וישמע אל קול שועתינו ברחמים סלה.

הק׳ שמעון סופר

ג

במס׳ מגילה (י ב) מסיק כל מקום שנאמר ויהי בימי אינו אלא צרה. הנה בעו״ה כל תשוקת ההמון עם רק לרוץ אחר מנהגי עכו״ם, להשליך מעליהם עול תורה וללכת בעקבי הגוים וכמעשיהם, כנודע מתקופת הרפורמער, בקטן החילו קודם אמרו לבטל מנהגים ואח״כ פקרו לעקור סימנים משו״ע שאין זה רק דרבנן, ולבסוף עברו על עבירות דאורייתא ר״ל והתדמו במנהגי בתי כנסיות כמו הנוצרים עם בימה למעלה וקול עוגב וכדומה, כדי לילך עם רוח הזמן ולא יקראו למו שהם מדורות העתיקים מקדמת דנא אשר לא טעמו טעם השכלה, והנה אלו הפושעים והמורדים מעשנים בשבת בעיקר כדי להתדמות לחבריהם הנוצרים ר״ל, ואוכלים

4 ראה כרך ב פרק ח (עמוד 185) ד״ה בחדרו.

ד״א משום שהנוצרים אוכלים וכדומה, הנה אמרתי, אם פושע עולה לתורה איך מברך אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, בזמן שהוא כופר בתורה ר״ל ומחלל שבת בפרהסיא, התירוץ ע״ז, כי עיקר כוונתו כאמור לעשות כמעשה הגוים, אמנם לו היו הגוים מצווים בשמירת שבת ואכילת כשר, אז גם הפושע הי׳ צריך לשמור את השבת ולאכול כשר כדי שלא לשנות ממנהגי הגוים, לכן הוא מברך ונתן לנו את תורתו, ולא להאומות העולם, ממילא יכול גם הוא לעשות כמעשיהם, וזה אמרם, כל מקום שנאמר ויהי בימי, שרוצים להדמות עצמם לרוח הזמן, ללכת קדמה עם הימים, אינו אלא צרה גדולה, כי התורה לא תהא מחולפת מאת הבורא ית״ש [5].

ד.

במדבר (יא י) וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהלו. הנה אמרו חז״ל איזה אשה כשרה שעושה רצון בעלה, היות שהיא משועבדת לו עליה ללכת אחריו, עולה עמו ואינה יורדת עמו, אבל לא שילך הוא אחורי אשה ויהי׳ משועבד לה ח״ו, ואז יש תקוה ואחרית טוב שיבנה בית נאמן לה׳, בניו כשתילי זיתים ילכו בעקבותיו, להנחותם בתלמוד תורה להושיבם בין ספסלי הישיבות עד כי יגדלו הנערים וירווה מהם כף מלא נחת, משא״כ אם נשים מושלות בבעליהן, נשים רחמניות הן וכל תשוקתם שבניהם יצליחו בפרנסה מרובה בהון ועושר, ואת בנותיהן יוליכו שולל לנטות מדרך הטובה כדי לאשרן בעושר וכבוד, אז מרה תהי׳ לו באחרונה, ויקללו את שיבתם ויהיו אומללים מפרים, ואמר הכתוב, וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו, על יוצאי חלציו, שאין להם עליהם שום דעה ומשמעת, הסיבה יען „איש לפתח אהלו", הוא בעל הבית רק לפנים, לפתח האוהל כלפי חוץ, אבל בפנים היא מושלת עליו, ונמשל כבהמות נדמו [5].

ב״ה א׳ אחרי ו׳ ניסן תשכ״ד לפ״ק.

לכבוד ש״ב הרב...

אחדשכת״ה כמשפט!

לפני מספר שבועות רכשתי לי מהוני לכבוד צורי וקוני את ספרו אשר בשמו יקבנו „רבי זוסמן סופר". עברתי על כל הספר מרישא ועד גמירא, ומאד נהנתי ממנו כי מצאתי בו את שאהבה נפשי קורות ודברי גדולי משפחתינו מאורי ישראל זי״ע. והנני בברכה: יזכהו הקב״ה לשבת בשקט ושלוה על התורה והעבודה ולהשלים בקרוב את ספרו „מזכרת פאקש" ושאר ספרים אשר במחשבתו, לשמחת כל אוהבי התורה ומוקירי תולדות גדולי ישראל זי״ע, אכיה״ר.

5 מרשימת הרב מטעטה מפי דודו ורבו רבינו שמעון זצ״ל.

ירשה לי ש״ב כהדר״ג נ״י להעיר בזה מספר הערות אשר עמדתי עליהן בעברי על ספרו היקר.

א. בעמ׳ 60 ברשימת הספרים של שר המסכים ציין את הספר „חלפות שמלת בנימין״ להג״ר וואלף סופר. אולם לא דק, כי אין זו הסכמה אלא מכתב ברכה להמו״ל בן המחבר שהי׳ ש״ב ותלמידו. אם יעיין שם יראה בעמ׳ ג׳ הכותרת „הסכמה״ ובו באו הסכמות, ובעמ׳ ד׳ ישנה הכותרת „מכתב״ ובו מודפס המכתב הנ״ל.

ב. בעמ׳ 112 בהערה כתב על הג״מ אליעזר חיים דייטש זצ״ל... שחיבר שו״ת חלקת השדה. גם בזה לא דק כי „חלקת השדה״ הוא לא שו״ת אלא כללים. מה שציין את שנת תרע״ז כשנת פטירתו, זה טעות וצ״ל תרע״ו.

ג. הרבה פעמים מציין את „וילקט יוסף״ אולם לא מציין את השנה. כידוע הופיע „וילקט יוסף״ במשך עשרים שנה תרנ״ד—תרע״ד, ואם ירצה הקורא לראות את המקור יצטרך לטרוח הרבה. בעמ׳ 57 מצטט קטע שלם מהוילקט יוסף, אשר הוא לשונו של העורך הג״מ יוסף הכהן שוורץ הי״ד אשר כותב: „כבוד מו״ח הגאון אבדק״ק באניהאד שליט״א״, אולם מי שלא ידע בדיוק מי ערך את הוילקט יוסף, לא יבין מיהו הכותב ומי חמיו.

ד. עמ׳ 107 מכתב לב: „לב״א הרב רז״ס נ״י״, לא ציין למי הכונה, ודומני שהוא הג״מ זוסמן סופר זצ״ל בנו של הג״מ יעקב שלום סופר זצ״ל מטופולשן.

אינני יודע אם ידוע לו, אולם ב„זכרון למשה״ בחלק „מכתבי תהלה״ מכתב א׳ מובא מה שסיפר הג״מ רבי זוסמן סופר זי״ע על סיבת מקרה ההריגה של הג״מ יוזפא סופר זצ״ל בנו הצעיר של מרן החת״ס זי״ע בשנת תרמ״ג.

יש תח״י מכתב שכתב כ״ז בעל „פרי השדה״ למר דודו הג״מ יוסף ליב סופר זצ״ל אב״ד פאקש בשנת תרס״ג בענין אסיפת רבנים, אם ש״ב כהדר״ג נ״י מעונין, אוכל לשלוח לו העתק המכתב.

והנני ש״ב מוקירו ומכבדו המצפה להתכבד בתשובתו הרמה,

בנימין סופר

בן בתו של הג״מ מרדכי אפרים פישל זוסמן סופר זצ״ל

ראב״ד בודאפסט יצ״ו [1]

1 ציון לנפש חיה, הבחור המופלג בהפלגת חכמים, מגזע תרשישים, נהרג בימי המלחמה בארה״ק, ביום ז׳ סיון תשכ״ז, יהי זכרונו ברוך, הי״ד.

חרוזים

מרישומיו של אאמ"ו הגאון המפורסם רבי שמואל בנימין סופר זצ"ל

מימי עלומיו

שיר ושבח לחנוכה

א

הימים ימי חנוכה הגיעו
ליהודים שמחה ואורה
נרות ישרים יופיעו
בראש הומיות תקרא.

ב

בין אשנבי החלונות
יזרחו ויופיעו נהרה
בין חרכי המעונות
תציץ זוהר המנורה.

ג

יוריקו שמן ששון
בקרב כל רואיהם
יציקו כאלון חסון
בחדרי משכית לבביהם.

ד

חסדי ה' יודיעו
מפעלות תמים דעים
גבורות שדי יביעו
שהצילנו מיד מרעים.

ה

נוראת נפלאותיך יספרו
עזוז אהבתך לעמיך
דור לדור מעשיך יפארו
כי בגלל אבות תושע בניך.

ו

תמיד אם בישראל פרזון חדלה
בצר הרחבת לבני רחומיך
צאן מרעיתיך נפשך חמלה
ורוממתנו בזרוע עוזיך.

ז

גם יון גוי עז פנים
להבליענו חרק שיניו
בתורתך שלח מדנים
להכחידנו שם מגמת פניו.

ח

אבותינו, ה' בך בטחו
בשמך הקדוש הנאדר בקודש
בעד השלח עברו ולמות שחו
לשמר שבת מילה וחודש.

ט

אויבינו חייהם מררו
ותרב ביהודה תאניה
אבותינו נהרגו ונדקרו
ותרב בציון ציה ונשיה.

י

ערלי לב שם קדשך נאצו
באו פריצים ומקדשך חללו
דביר קדשיך שקצו
גרה לא יגור העלו.

יא

לך ה' שועו אבותינו
כי תביט ותראה בצרותיהם
כי למה יאמרו שונאינו
אי-ה נא אלקיהם.

יב

ה' ענם ושלח מזור
מטה אהרן הפריח
חשמונאים באומץ אזר
וחיזק מתני יגיעי כח.

יג
קלו מנשרים וכאריות גברו
חפו מזיח שונאיהם ומנדיהם
גאון קמיהם ככדים שברו
גדעו קרנות מעיקיהם.

יד
אחרי בעפר קרנם התעוללו
מקדש ה׳ מגלולים טהרו
לגואלינו חי זבחו והללו
חנכו הקודש ובשירות יזמרו.

טו
והנה כל כלים על כנם שמו
ולהעלות נר תמיד רצו
אך הרשעים השמנים טמאו
ורק פה אחד טהור מצאו.

טז
ה׳ אלקינו נס התנוסס
הנרות שמנה ימים דלקו
עד שמן טהור נעשית
אספו נגהם והבריקו.

יז
מה נשיב לה׳ על כל חסדיו
נמלא פינו רנן והלל
זמרו לה׳ כל חסידיו
והודו לשם קדשו יומם וליל.

יח
זכר עשינו לנפלאותיך
קיימנו וקבלנו ימי החנוכה
כן תראינו תמיד אותותיך
ה׳ אלקי לעולם אודך.

מבור גליות

א
לבי בקרבי יחיל
רוחי בי נשברת
איך אשמח ואגיל
כי נפל תפארת.

ב
תפארת כל ישראל
צבי לכל ארצות
ירושלים מזבח והראל
לשחוק בראש חוצות.

ג
אויבינו ערוהו מיסוד
מתום לטבח יובילו
יתום נתקו משד
בת ציון גזלו.

ד
לשדה נחרש ציון
בית קדשינו נשחתה
ישראל היתה לקפאון
יעקב ניתנה למשיסה.

ה
צר אבירינו סלה
דמם נזלו כנהרים
חסידנו מורט כלוי
פגריהם נפלו חמרים.

ו
הכח שדי נעצר
העבים סתר לו
לפוצץ קדקוד צר
להשיב בראשו גמולו.

ז
הלא הצילנו מתלאות
ככבים ממסילותם נלחמו
אויבינו הורד פלאות
כשהמלאכים שיר זמרו.

ח
רק עוכרנו הבדלנו
רשענו לפניו מסך
איש אחיו בלעונו
לאבן הגשנו נסך.

ט
לכן מציון הגלנו
משולחנו וביתו גרשונו
לבור גלות נכלנו
שבעים זאבים שבונו.

י
זה כאלפים שנה
עזבנו בניות ברמה
נדחנו מקדמה תימנה
מנגבה נרדפנו ימה.

יא
אנא ה׳ אלקינו
הקשב לעתירת קנינך
על במותיך תדריכנו
מהרה תיגלה ימינך.

יב
שאון קמינו תכניע
תגדע קרנות רשעים
אסירי התקוה תושיע
שבותינו תשיב עולמים.

רבי נפתלי סופר [1]

א
דודי הצדיק האדם הישר
הלך הלכת מתבל ארציך
צאתך בשלום אדם המאושר
מלאכי השלום יקדמו פניך.

ב
שמונים שנה תמו עברו
מיום בואך לעולמך
ברכת אביך עליך גברו
שמע ה׳ תפלות אמך.

ג
נהמת לפאר הבחורים
רבינו משה [2] שיבח שכלך
עלית למעלה, ברכוך ישרים
רבך האברך [3] הרים כבודך.

ד
נחבא אל הכלים ישבת
עוד בימי טל ילדותיך
התלמוד כולו גמרת
ולא גלית לריעיך.

ה
נשאת אשה לקח הוספת
תלמידים הקשיבו קוליך
גם לדלי מעש מוסר הופעת
לקחת נפשות בעונותיך.

ו
שנאת רבנות ושררה
והיא רדפה אחריך
הרימות קרן התורה
נהגת כצאן עמיך.

ז
לא רק רב גם אב היית
לבני קהלותיך, אהוביך
פעלת נפלאות, רבות עשית
כאשר יגידו באי שעריך.

ח
גם מכסאך חלק נתת
לתלמיד חכם בגבולך
לא שקטת ולא נחת
להטיב לכל דורשך.

1 הגה״צ רבי נפתלי סופר זצ״ל אחיו של רבינו ר׳ זוסמאן סופר, הי׳ רב דק׳ פטשניידורף, חיבר ס׳ מטה נפתלי, בני נפתלי, גבול בני נפתלי, בית אפרים ולקוטי בית אפרים. שחל״ח י״ז אדר תרנ״ט.
2 הוא מרן בעל חתם סופר.
3 הוא מרן בעל כתב סופר.

ט
הוראתך הי׳ בקדושה
בהצנע לכת עם אלקיך
לא הלכת בגדולות
לא אבית תהלתיך.

י
הלא גם ספריך יתנו
הדר עוצם צדקתך
דלים ויתומים יקוננו
טהרת נדבת לבך.

יא
בדמע מחית אנחה
לחולה שחרת מכוחך
דמעך הי׳ לטל ברכה
לכל דופק דלתיך.

יב
רק צער שלך לא מחית
מאין הפוגות דמעך
כי זרעך הי׳ למשיסה
על מות שתי בנותיך.

יג
הנה ראה השם יגונך
זקנת, וברך חלציך
ברוב רנן והלל לקונך
שמחת עם בנך ובתך.

יד
צדקתך גם ברחוק יביעו
ובכל מקום קדוש שמך
ספריך במדינות יופיעו
ולנצח ידובבו שפתיך.

טו
לדוד דורים תעמוד לנ״ס
ומופת לרבים זכריך
ומי יתן ויגיע העת
כי רבים ילכו בדרכיך.

טז
דודי הקדוש רבי נפתלי
נא תתן עלינו מנועמיך
נפתולי אלקים נפתלת
ויגן עלינו זכויותיך.

יז
דודי הצדיק האדם הישר
הלך הלכת מתבל ארציך
צאתך בשלום אדם המאושר
מלאכי השלום יקדמו פניך.

רבי יחזקאל האלברשטרם [4]

א
מי לא ידע מי לא שמע
כי שר גדול נפל בישראל
מי לא יבכה ולא יורד דמע
על מות רבינו **יחזקאל**.

ב
תמרים וארזים תניעו ראש
על ראש ורבן של ישראל
אראלים בכו הלילו בראש
כי מת רבינו **יחזקאל**.

4 הגה״ק משינעווע בעל דברי יחזקאל זצ״ל נפטר ו׳ טבת שנת תרנ״ט.

ג

רבה העזובה בקרב הארץ
אהה! נגדע קרן ישראל
אבד חסיד ומי יעמוד בפרץ
כי נאסף רבינו **יחזקאל**.

ד

מי יפלל בעדינו ומי יורנו
מי יעמוד לתשועת ישראל
הלא גם במותך תגן עלינו
רבינו הקדוש **יחזקאל**.

ה

שרגא בטהרה עלית למעלה
בין שרפי קודש ואראלי א-ל
אסירי התקוה השארת בגולה
הלא תזכר שבר ישראל.

אבל יחיד [5]

א

אקרא בגרון ואל אחשך
מספד תמרורים ארימה
על כוכב שחר כי נחשך
אריד בשיחי ואהימה.

ב

גבור במלחמתה של תורה
חכמה ומוסר בחפניך אספת
שורש מור ואהלות פורה
איך באיבך נקטפת.

ג

מנעוריך אהבת ה׳ ויראתו בך שתלת
במצותיו ותורותיו תמיד נאזרת
הלל בן שחר איך על במותיך נפלת
איך במיטב שנותיך מארץ חיים נגזרת.

ד

בני בר בטני האם מיללת
יחידי, יחידי, ידיה משברת
עורה למה תישן, עורה חבצלת
אורי אל תדעך תזרח כחרס.

ה

אחריה האב כגבור יצריח
הודי פנה כבודי הלך
חטאתי לכן שדי אותי הוכיח
אהה זכרי נאסף אבד כלח.

ו

ה׳ לקח יהבו
שדי ישפוט רמים
בסוד אלקי מי יבא
הצור פעלו תמים.

5 בחור ישיבה שלמד בפאקש, בשנת תר״ן.

ב"ה

אשכבתיה דרבי

יכיל בתוכו הספדים, דברי מר וקינה, נאמרים לפני מטתו של אדונינו מורינו ורבינו, הגאון הצדיק הגדול בענקים עמוד האש המאיר למרחקים, בתורתו ובספריו נוגה מפיקים, כקש"ת

רבי יוסף ליב סופר זצוק"ל

אבדפק"ק פאקש יע"א

כתבתים, ובעט ברזל ועופרת חקקתים, וכרון הוא לתלמידיו הרבים כולם המה על לוח לבו הטהור חרותים,

ובתוכם הצעיר

אהרן בן לא"א מו"ה מאיר סג"ל ראזענבוים.

פאקש
נדפס בדפוס של מו"ה מאיר סג"ל ראזענבוים נ"י
שנת עטר"ת לפ"ק.

אשכבתיה דרבי

ויהי לאבל כנרי ועגבי לקול בוכים (איוב ל לא)

ביום ח׳ סיון אסרו חג דשבועות שנת תרע״ח לפ״ק הבוקר אור והאני׳ קרבה לגבולנו ק״ק פאקש יע״א, ורבינו הגאון ז״ל בלב שמח שם לדרך פעמיו ליסע לעיר מאראש־ווארשארהעלי לראות בכבוד התורה ולהיות מוכן ליום הזה, יום אשר נפשו הטהורה קיותה לגיל ולשמוח בישועת ה׳ אשר זכהו להגיע ליום העלות בן אחיו אשר נתגדל על ברכי יוסף, ואהוב לו כבנו ממש הרב מו״ה **מנחם סופר** נ״י רב דקה״י נאדי־באיאם על כסא הרבנות דקהל יראים דשם, וביום ג׳ שנכפל בו כי טוב י׳ סיון בא רבינו ז״ל העירה מ׳ווארשארהעלי וכל העם מקטן ועד גדול רבנים גדולים ת״ח ויראי ה׳ אשר באו מרחוק ומקרוב ליתן כבוד להתורה ששו לקראתו והושיבוהו בראש המסובים ובצמא שתו אמרותיו הטהורים כי נעמו, והוא ז״ל כאשר ראה חיבת הקודש ואהבה לתורה המורשה טמונה בקרב כל איש ואיש עוז התאזר לקרב הלבבות לאביהם שבשמים ביתר שאת, ונענה לבקשת האקרוי״ט דשם ועלה הבמתה בשב״ק ודרש דרש בהתלהבות נפלאה דברי מוסר משוחים בשמן אהבה וכה דבריו כאש בוערת לה׳ ולתורתו, מדליקים אור היראה טהורה בלבות השומעים כדרכו בקודש מאז, ועוד הטה אזן קשבת לדבריהם למלא עוד שבוע א׳ בקרב עם קודש העומדים בכל תוקף כוחם להרים דגל התורה ויראה אשר סבבוהו בכל אותות אהבה וחיבה כבוד ויקר.

ויהי ביום א׳ כ״ב סיון אין ויהי אלא לשון צרה, יום בוקה מבוקה ומבולקה לא יחד בימי שנה, אף כי חולשה גברה על רבינו ז״ל אזר כגבור חלציו ועמד לנסוע דרך רחוקה לשוב לביתו למלאכתו מלאכת הקודש אשר עלה למעלה ראש, בעוד נדידתו מביתו נאוה איבעית אימא מילי דמצוה וקדושא דמעלמא קאתי ועלי׳ רמיא לגמרה ואיבעית אימא מילי דצבורא, ועוד לרבות מלאכת ספרו הבהיר „לקוטי סופר״ חלק שני, אשר ממש לא זז משולחנו הטהור, ונפשו רק אחת איותה לברך על המוגמר, וגם טרדת בני הישיבה ללמוד עמהם שיעורין כסדרן, וסוגי׳ חמורה דשוחט בשבת, אשר ציוה לבחורי חמד ללמוד קודם שנסע מאתנו, כל אלה יחדיו הביא לבבו הטהור להתגבר כארי ועשו רצונו נחושה שלא לפרוע מעבודתו עוד, ועתה אהה אוי ואבוי! פתאום בא שודד ונגדע קרן תפארתנו, הודנו ופארנו עטרת ראשנו, רבינו ז״ל עודנו עמד בבוקר השכם מעוטף בטלית ותפילין ולשפוך שיח לפני אדון כל, ועוד ישב לכסא שופט צדק לגלות דעתו הטהורה כפי דת התורה בהלכה ברורה, ובפעם חולשה גדולה נופלת עליו וכמעט שכב עלי ערשו להשיב נפשו אליו, וכל העם העומדים סביבו האמינו כי עוד יוסף חי אתנו, אבל אהא אויה לנו! כי גברו עליונים על תחתונים, ונשבה ארון אלקים, רבינו מאורינו משוש לבנו איננו! נשמתו הטהורה עפתה על כנפי השכינה, לחסות בצל שדי, לעמוד ולשמש למעלה בשמי מרומים.

בשורה לא טובה שמועה המחרדת לב ונפש, נתפרסמה פה עירנו מיד באותו יום לעת נטו צללי ערב, ותחת כי קוינו לאור פני מלך מאן מלכי רבנן רבינו ז״ל, כי עוד ישוב בקרבנו, ובקול שמחה וצהלה נקדמה פניו הטהורים, הנה אימה חשיכה גדולה הרחיבה כנפיה על פני ככר קהילתנו הקדושה קול אנינה נהי ויללה נשמע ברחובות, אנשים נשים וטף בוכים במר נפש על העדר רבם האהוב וחביב ידיד נפש כל חי, הטוב ומטיב לכל, אב היתומים ותומך אלמנות, ראשי הקרוי״ט נתנו קולם בבכי ובלב קרוע ומורתח קראו, נפלו עטרת ראשינו, אוי נא לנו! תאנו ואבלו שערים המצויינים בהלכה, גדולי לומדי תורה מתמררים, כי נעשק מאתם התורה ויראה, הר גדול אשר אליו עיני התלמידים נשואות, ותחת תפארה ופאר, עפר על ראשינו, שבת מאתנו משוש, ונהפך לאבל מחולינו.

השמועה עשתה לה כנפים במדינתינו ומקרוב ומרחוק מהרו לבא הנה עירנו, להיות עתידים ליום הזה, יום מר כלענה כ״ה סיון אשר בו הובל לקברות רבינו הגז״ל, אנשים למאות יצאו לקראת ארון הקודש אשר בא באותו יום ממ׳ וואשארהעלי, ותהי צעקה גדולה בכי רב בעת נראו הקרשים בתוכם איש טהור טמונה והמטהרים במקוה נשאו את הארון על שכמם עד בואם אל בית מדרשו של רבינו ז״ל, ויען כי המקום הי׳ קטן מהכיל, ולמען כבוד הכהנים אשר ישנם פה ואלו אשר מרחוק באו, העמידו המטה בחצר ביהכ״נ והתחילו המספידים המקוננים לשאת קולם בבכי ונהי ראשון לראשונים בשם הקהל וחברא קדישא דפה הגאון מוה״ר יצחק קערפעל נר״ו יאיר דומ״ץ דפה.

וכה אמר בהספידו:

ישעי׳ (ל״ח י״ז) הנה לשלום מר לי מר. רבותי! כמה פעמים כשנסע רבינו ז״ל למסעיו וחזר לביתו, מהרנו לקראתו לברכו בשלום עליך רבי ועתה בעוה״ר נפלה עטרת ראשינו מנהיגנו ומנהלינו שניהג ונהל אותנו זה ט״ו שנה איננו כי לקח אותו אלקים במבחר שנותיו, ואתה רבינו מאורינו באת ממרחק לעלות לשלום אל אבותיך הקדושים הגנוזים פה ובמד״ר (סוף מקץ) שלום דכולי׳ נשפה, ברכת שלום כמה מר לנו מר אתה מהרת לנסוע מרחק רב ליקח חבל בשמחת בן אחיך שגדלת אותו ושאר אחיו כבניך, קיימת כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו, קיימת מצוה זו בכל אות נפשיך ולא חסת על רב ההוצאות וגודל הטרדה הכנסת אותו ואת אחיו בכבוד גדול לחופה, וחשבת נוצר תאינה יאכל פריו רצית לשמוח בשמחתו שנתקבל לרב בקהלה נאה וגדולה, אבל שמחה נהפכה לתוגה ובעוה״ר פתאום נחשכה השמש ומר לנו מר.

והנה דוד המע״ה בקינתו על אבנר אמר, הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום בישראל (שמואל ב׳, ג׳ ל״ח) ראיתי בילק״א בשם כ״ס ז״ל לפרש האדם גדול המקדיש עתותיו לטובת רבים אם זכה לזקנה ושיבה ולבסוף ימיו שכבר נתמעטו ואפס כחותיו ושוב אין לאל ידו לעבוד לטובת הכלל, אם יבא עת פקודתו למות אין לומר עליו שבאותו יום מת, שכבר עידן ועידנים קודם לזה, הי׳ כמת שלא נהנו ממנו בני אדם, אבל אם גדול וצדיק עושה ומעשה ומועיל לבני דורו,

ועודנו עומד לפני ה׳ בתוך מלאכתו מלאכת הקודש, פתאום נקטף בדמי ימיו, עליו יאמר שמת ביום ההוא, כן אבנר שר צבא ישראל, שעמד ללחום בעד טובת עמו, ונפל גבור בתוך המלחמה במיטב שנותיו, ע״ז קונן דוד הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום הזה היום דוקא כי עד רגע אחרונה חי חי יקרא, כן רבותי! רבינו ז״ל שהי׳ שר התורה וגדול במעשים ספרים שחיבר יתנו עידיהם ויצדקו ספרים טובים ומועילים לרבים הן באגדה והן ספרו הגדול „ליקוטי סופר״ על תרי״ג מצות גם גדולי ישראל מחבבין ספריו, והוא הי׳ טוב ומטיב ליחידים ולצרכי רבים, לא״י ולחברא מזונות דבחורים אסף עשרת אלפים כתרים, ולכל דבר מצוה הי׳ הוא בראש לעשות ולעורר את הרבים בדרשותיו שיקחו חלק בהמצוה, ופתאום כבה נרו, עליו נוכל לקונן כי שר וגדול נפל היום בישראל.

ד״ה (ב׳, ל״ה כה) ויקונן ירמי׳ על יאשיה׳ ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם על יאשיה׳ עד היום. ופי׳ אדמו״ר הגה״ק בעל ילק״א ז״ל דמי שהוא פועל לטובת רבים ומת בחצי ימיו, עליו יש לקונן על פעולתיו הנשגבות לשעבר וגם להבא על אשר ידיו לא יעשו עוד תושי׳ כי כמה יגדל מעלות נפשו אם הגיע לגבורות לימי זקנה, והנה יאשי׳ המלך הטוב ומטיב לישראל עד שהכתוב מעיד עליו וכמוהו לא הי׳ לפניו מלך ואחריו לא קם כמוהו, וירמי׳ בידעו גודל האבידה במיתתו שנקטף במבחר ימי עלומיו קונן במר רוחו גם על ימים אשר אליהם לא הגיע אבל השרים והשרות לא השיגו כי גם לעתיד עוד רבות בשנים ירגישו בכל העברים העדר המלך מרים דגל עמו, ע״כ לא הזכירו בקינותיהם על יאשי׳ רק „עד היום״ כלומר חבל על הפועל אשר עמל ויגע עד עתה בעד עמו בעודנו חי ומר גורלם על העתיד בשפתותיהם לא הביעו ודפח״ח, וכן רבינו הגז״ל אשר פעל ועשה הרבה להרים דגל התורה ויראה, מאיר באור תורתו לכמה מאות תלמידים ועל הרבה צדקות וגמילות חסדים ביותר יש לקונן עליו, כי הלך מאתנו בדמי ימיו וי וי על ימים העתידים לבא, אשר לא יופיע עוד אור פניו הטהורים עלינו, כי עוד הגדיל לעשות עמנו בעד טובתינו אושרינו והצלחת נפשינו, אם מאת ה׳ הי׳ זאת כי הצדיק ישב עוד בקרבינו פה אתנו, אלו הגיעו שנותיו לשני חיי אבותיו הקדושים זי״ע אשר גדלו והצליחו ועשו פרי קודש הלולים לה׳ ולתורתו, ובאו בכוח זקן ושבע ימים אלי קבר.

אבל דעו רבותי כי רק עוונותינו גרמה זאת כי נלקח צדיק מאתנו, רוח אפינו משיח ה׳ נלכד בשחיתותינו, החילול שבת בפרהסיא ואכילת נבילות וטריפות בעווה״ר הולך ורבה, הלה׳ תגמלו זאת! תחת שהי׳ לנו להודות לו ית״ש על כל תגמולותיו אשר גמל עמנו, וגם את בנינו הציל מכמה סכנות המרחפת זה כמה שנים עלינו, והי׳ לנו להטיב מעשינו ולהרבות בתורה ומצות ואנחנו אדרבא קלקלנו מעשינו והרבינו לפשוע עד שהוכרח הקב״ה ליקח צדיק זה לכפר עון הדור ומרגלא בפומי׳ דאדמו״ר הגה״ק בעל ילק״א ז״ל לפרש מאמר חכז״ל נורא אלקים ממקדשך א״ת ממקדשיך אלא ממקודשיך דאיתא במ״ר (תרומה) שאמר הקב״ה בזמן שביהמ״ק קיים קרבנות מכפרין ובזמן שאין ביהמ״ק קיים אני לוקח צדיק לכפר ואמר א״ת ממקדשיך כלומר בזמן שאין ביהמ״ק קיים אז נורא אלקים

ממקודשיך ישורר הדין בצדיקי עולם, וכ״כ בזוה״ק פ׳ פנחס בחובי דדרין מתמסי צדיק לכן עלינו הקרובים אל החלל לחפש במעשינו ולהטיב דרכינו ויציאת צדיק רבינו הגז״ל יעשה רושם בלבינו, לקרב אותנו אל אבינו שבשמים.

והנה בפ׳ השבוע כתיב והתזקתם ולקחתם מפרי הארץ, ועי׳ בפסיקתא (מובא בס׳ ערוגת הבושם) פרי הארץ אלו הרמונים, י״ל בד״מ דצדיקים נמשלו לרמונים דידוע דברמון יש תרי״ג גרעינין נגד תרי״ג מצות, אשר הצדיק מתאמץ בכל עוז ותעצומה לקיים זאת התורה בכללותי׳ ופרטותי׳ ואמר קרא והתחזקתם יאמר שנתאמץ ונתחזק ולקחתם ללמוד לקח מפרי הארץ אלו הצדיקים שנמשלו לרמונים, לילך בדרכיהם ולעלות במעלות קדושים וטהורים, כן אנחנו נלמוד מרבינו ז״ל לעבדו ית״ש באהבה וביראה להרבות במצות ומע״ט זכות זיכוי הרבים תעמוד לרבינו ז״ל לעוה״ב שתאיר נשמתו הטהורה בג״ע כדברי קודש תוה״ק בהעלותך את הנרות הכוונה המזכה את הרבים ומדליק נרות התורה ויראה בלבות בני ישראל אל מול פני המנורה יאירו, יבהיקו אליו ניצוצי אורם אל פני המנורה, אשר משם ימשך עליהם שפע קודש ורוח טהרה, וכמו שהיית אתה אדונינו מורינו רבינו ז״ל, דורש טוב לעמך בני קהלתך יצ״ו בעוה״ז כן תגן בעדינו בעוה״ב ותמליץ טוב על כל א׳ מקהלתך על בני ח״ק ועל בני הישיבה, ועל כל אלו שבאו ממרחק לכבודך ואתה תבוא אל אבותיך בשלום, ותנוח בשלום על משכבך ויבולע המות לנצח אמן.

✶

אחרי כן עלה הבמתה רבינו הגאון מו״ה **שמעון סופר** אב״ד דפה שליט״א אשר נבחר באותו מעמד עוד קודם הלוי׳ באהבה ובחיבה יתירה בלב אחד למלאות מקום אחיו רבינו ז״ל ובלב קרוע ומורתח פתח פיהו, הלא כה דבריו יורדים לחדרי בטן לבות השומעים.

ישעי׳ (ל״ב י״ב) מקונן הנביא על שדים סופדים על שדי חמד על גפן פורי׳. במדרש אגדה (מובא ברש״י שם) על שדים סופדים על חכמי סנהדראות שהם כשדים המניקים יספדו, ועל עיר חמדתן שנחרש כשדה ועל גפן פורי׳ הם ישראל שנקרא גפן ממצרים תסיע עכ״ל.

רבותי! דברי הנביא מרים כלענה צוללים באזני חיל ופלצות אחזוני, אמרר בבכי וכנחל אוריד דמעה, בראותי ארונו של יוסף אחי מורי הגז״ל מוטל לפני, ואיך אטיף מילים לספדו כראוי לחכם בפניו, הלא גדול מאד כאבי ואין דברים לי, רק זעקת שבר אעורר מתוך לבבי הלא תדעו כי שר וגדול על במתי התורה ויראה נפל שדוד מתער מר המות, על שדים סופדים, הלא אנו עומדים בהספדו של צדיק אשר הניק משדי החכמה ויראה למאות תלמידים אשר העניק מטובו לאלמנות ויתומים וגמל חסד בכל לבבו נפשו ומאדו ועוד יבהל מכאובינו בשומעים אנחנו קול אשת חיל הרבנית הצדיקת תחי׳ על אבדן תפארתה הודה והדרה כמאמר חכז״ל וימת אלימלך איש נעמי אין איש מת אלא לאשתו וצר לי עליך מאד אהובי אחי מורי אויה לנו צווחת עמי כל משפחתינו, כי הלא אתה היית מנהיגנו,

מעת אשר לוקח מאתנו אבינו הגה"ק ז"ל היית לנו לאב ולפטרון נשאת עולינו ועינינו לך מיחלות וכל לבבינו אליך פונות, על שדה חמד סופדים, אויה לך עיר המרה קהלה קדושה פאקש יע"א כי נפלה נזרך רבך האהוב אשר האיר באור תורתו ואהבתו בכל עבריך אינינו! אהובים ידידים פה המתגבר בתורה אשר בדבריו המתלקחת כגחלי אש הלהיב הלבבות לה' ולתורתו אינכם שומעים עוד, קריה נאמנה שפעת חושך אבילה תכסה חומותיך, וסופדים על גפן פורי' אלו ישראל כי בפטירת צדיק זה נעדר מאתנו עמוד חזק בדורינו, אשר בכל כחו ואונו התאמץ לשמור דרך עץ חיים תוה"ק, עמד בראש להחזיק הדת לסלול המסילה העולה בית אל, להכניס אהבה ויראת ה' בקרב עם קודש לקרב הלבבות לאביהם שבשמים, ע"כ רבותי ספדו ברחובות וניתן קולינו בבכי, על אבדן עטרת תפארתינו נוטל כבודינו נגדע קרנינו, חיל וחומה יחדיו נאבל על גפן פורי' אשר פריו נתן וכולו מחמדים ונקטף באבו במבחר הימים.

והנה מצינו באליהו הנביא כאשר עלה בסערה השמים, ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו (מלכים ב', ב' י"ב) גדולת הנביא יתואר פה לפנינו, אשר הוא גם תעודת כל מנהיג בישראל, לאחד הדעות לחבר הנפרדים, שלא יהי' אגודות המחלישים כח הכללי הנדרשת להקים הדת על תילה רק כל הדיעות שונות יהי' לאחדים בידו ורוח המושל ומנהיג עליהם עולה להמשיכן כולן כאחת אל השלום האמיתי, שיחזיקו בכל תוקף מעוזם בתורה המורשה, ובזה יתבאר מאמר חכז"ל (מו"ק כ"ה) כד נח נפשי' דר' יוסף נשקי כיפי דפרת אהדדי, להורות נתן כי לפני כח הצדיק מנהיג הדור כיתות ודיעות אשר מרחק רב והררי רעיונות זו מזו שונות בינותם ביחד יבאו, וגם נהר פרת שמימיו חדין גלי שטף רב המחלוקת ישובו לאיתנם, ואין דבר אשר יוכל להפריד בין הדבקים.

וזאת נחלת עבד ה' הלומד תורה לשמה נקרא רע אהוב ודבריו נשמעים ויכו שורש חזק לא ינוע לעולמים, בעומק לבות בני אדם, ואם גם קשות ידבר, ובשבט פיו יוכיח איש איש על פשעיו, לא יעורר שנאה ומדנים בקרב העם, מוסר נאומו המדקירים כחרב חדה יקבלו באהבה, כאלו דבש וחלב תחת לשונו כי הכל מכירים, כי רק קנאת ה' צבאות מדברת מתוך גרונו, וכל מגמתו להחזיר הנדחים עלי נתיב האורה וזאת תורת המסורה ד' ויפרח, אשר אבחר בו מטהו יפרח (קרח) צדיק כתמר יפרח (תהלים צ"ב) יפרח כשושנה (הושע י"ד) יפרח בימיו צדיק (תהלים ע"ב) (עיין ילקוט סופר קרח להספד אות ס"ה מה שפי') כי אם המנהיג הנבחר מאת ה' לכהן פאר, ולעבוד בראש העדה גם מטהו יפרח כלומר גם אם מכה במטה עוז בתוכחת עזה ומגולה קדקוד רשע יעשו דבריו רושם, ויציצו פרחי התורה ויראה בתלמי הלבבות צדיק כזה כתמר יפרח גם לדורות ימשך פעולתו, והוא עומד ומשמש גם אם גויתו לעפר ישוב כמאמר חכז"ל (מדרש ילקוט תהלים צ"ב) מה תמר וארז אין גזעם מחליף אלא לזמן מרובה, אף חלופי צדיק אינו אלא לזמן מרובה אבל אם כהן העומד לשרת בשם ה' „יפרח כשושנה" רק בקול ערב ובדברי נועם כמראה וכבושם השושנה יפיק רוח התורה בקרב

עם עדתו „יפרח בימיו צדיק" לא יפעל בתוכחתו רק לשעתה, בעוד הוא חי על האדמה, כי רק בשפתי חן ידבר, וכמעט נשמעו דבריו לאוזן, כבר תשאם הרוח בלתי ישאירו רושם לעתיד.

ועוד זאת יגדל כח המנהיג אשר באהבה ובחיבה יתירה כאב את בניו מנהל עמו, סובל טרחם שומע תואנתם מפנה לבו לעסקיהם, ועומד בעזרתו בפעולת ידו ובעצתו הנכונה, ומילי דצבורא אינו מפריע אותו מעבודתו התמימה ונוח הוא לבריות ונוח למקום מדריגת צדיק כזו עולה על כולנה, והנה רכב נשתמש לישא משא כבידה וגדולה, והפרשים מהרה ירוצו להשיג תכלות הנדרשות, אף אם היא רחוקה, וע"כ כאשר עלה אלי' הסערה השמימה ואלישע מצעק אבי אבי רכב ישראל, כלומר עליך הושלך כל טורח משא של עם גדול, ואתה נשאת עולם ובכ"ז ופרשיו היית קל כנשר לעוף מעלה מעלה בקודש ופי שנים ברוחך.

כן רבותי! כל אלו מדות ומעלות היו למעטה ותפארה לאחי מורי רבינו הגדול, וכולם מצאו קן בלבבו הטהור צדק ועוז התאזר ומלבשתו ענוה טוב ומועיל לכל, הוא הגבר הוקם על לעמוד בראש קהלה גדולה לאלקים ותחת שבט מושלו התאחדו כל הדיעות ואין פירוד וריחוק לבבות בעדתו, וע"י התאגדות הכחות למטרה אחת להרים קרן התורה והיראה, זכה לעשות גדולות ובצורות אשר לעולמי עד יספרו תהלתו, בימיו נתחדש הדר זיו בית הכנסת הישנה והקימו הריסותה לשם ולתפארת, ותחת משמרתו נבנה מקוה טהרה בכל פרטות ודקדוק כל החומרות על תילה, ועמד במלחמה עזה שלא לשנות בכל עניני הבנין ועניני הקהילה אף מנהג קלה כמות שהיא, ואמר כי יסודתם בהררי קודש וכל הנוגע בהם ביד רמה לבטלם טמא הוא, ומה מאוד חס על כבוד שמים כארי התנשא לקנא קנאת ה"צ אם ראה באחד שעבר עבירה נפשו עליו תאבל וכאש בוערת בקרבו והבערה ללהב יצאה בדברו להוכיח איש על פשעו ומטהו יפרח ועושה פירות, קול דבריו יוצאים מלב טהור נכנסים ללבות ודכאו נפש החוטאת, והוא אשר נטה שכמו לסבול עול צרכי הקהל ידו הגדולה לא נח ולא שקט מלעבוד לטובת רבים להחזקת עניי תלמידי חכמים, להחזקת עניי העיר, להחזקת בחורי חמד ולהחזקת זקנים וזקנות אלמנות ויתומים, ובכל טרדותיו לא סר מאחרי המלאכה העצומה לסדר ספריו הנפלאים, ולהרביץ תורה לעדרי צאן קדשים בשקידה עצומה, רכב ישראל ופרשיו היית, אתה אחי מורי אדוננו ורבנו אוי נא לנו כי חטאנו, ובדמי ימיך ירדת אלי קבר.

ואף אם דברתי במר רוחי וכאבי בוער בעצמותי באש לא נופח, וגם הדמעות אשר המה כצרי על מכה טרי' לא יכלו למעט צערי ומדוי נפשי, ובצדק אוכל לקונן בדברי דוד המע"ה (תהלים ל"ח) נפגותי ונדכיתי עד מאד, מכף רגל עד ראש אין בי מתום, כי „שאגתי מנהמת לבי" מעת שבא אלי השמועה לא טובה וזעקת שבר המחלץ מעט מצרה, בכ"ז אבלי כבד ואיתן כמו ברגע הראשונה כי הלא הנפטר ז"ל הי' עטרת תפארתי ומרים ראשי, ואיך ימצא רוחי המחובלה מנוח. הלא ידעתם כי זה דרכו של רבכם ז"ל בעת שנסע למרחקים נטל רשות מהקהל וברך אתכם בכל לבבו, ועתה אהובי אחי מורי הגז"ל כי עזוב תעזוב

אותנו, ובעוד שעה קטנה הקבר יפריד בינך ובינגו, הכי אין לך דבר בעד קהלתך אשר נחלת כאהבת אב לבן? הנה כבר מזכיר אתכם לטובה בצוואתו הטהורה, ומקירות לבו מביע תודה רבה וכפולה ומכופלת לכם ולחברא קדישא, על כל הטובה אשר גמלתם עמו בחייו, ועתה בהגיע תור לבוא אל המלך ונשמתו הטהורה עולה למרומים, קול ברמה נשמע, קול רבכם הגז"ל נשמע בבואו אל הקודש פנימה, המברך אתכם ואת בניכם בשלום עולמים, וגם אני הנני קורא אליכם דברי דוד המע"ה אל אנשי יבש גלעד (שמואל ב', ב' ה') ויאמר אליהם ברוכים אתם לה' אשר עשיתם החסד הזה עם אדוניכם וגו' ותקברו אותו ועתה יעש ה' עמכם חסד ואמת. הרצון בזה כי עבודת הצדקה וחסד רצוי לפני ה' אם נעשתה באופן המעולה, היינו שמשעבד רצונו החפשי ויאסרהו בחבלי עבותות הצווי, וגם דבר בלתי מחוייב עושהו ביראה אמיתי כאלו מוכרח הי' לעשותו בבחינת עבד משמש את אדונו, וע"כ אנשי יבש גלעד אשר יגעו והלכו דרך רחוקה במקום סכנה כל הלילה לגמול חסד עם שאול, מתאר דוד המע"ה גודל וקדוש מפעלם באמרו כי „עשיתם חסד" דבר חסד זה תוצאות רצונכם העצמיי עשיתם כאלו מוכרח הייתם „עם אדונכם" כעבד העושה ציווי אדוניו וע"כ גדול שכרכם, והברכה אחת היא לכם בני ח"ק דפק"ק פאקש יע"א, אשר עשיתם חסד של אמת עם אחי מורי רבכם ז"ל והעליתם עצמות יוסף מריחוק מקום אל קברי אבותינו הקדושים זי"ע ולא חסתם על רב ההוצאות למלא רצונו ומאוי נפשו הטהורה שימצא מנוחת עולמים בשכונת זקינינו ואבינו רועינו הגאונים מאורי עולם נוחי עדן ז"ל עשיתם החסד בתורת חיוב שלא על מנת לקבל תשלום גמול, ותפילת צדיק רבכם ז"ל בעולם האמת יעשה רושם לטובה במרומים, ויעשה ה' עמכם חסד ואמת, ברוכים אתם לה', אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותיכם אכי"ר.

וכבר אמרו חכז"ל (במ"ת נח) פרי צדיק עץ חיים וכו' יש לך פרי יפה מסתלק מן העולם בלא בנים הוא מיצר ובוכה א"ל הקב"ה למה אתה בוכה וכו' יש לך פרי יפה מן הבנים וכו' התורה שכתיב בה פרי צדיק עץ חיים עיי"ש, דברים אלו מתאימים אל חייך עבודתך ופעולת ידך אהובי אחי מורי רבינו ז"ל עליך אמר הכתוב פרי צדיק עץ חיים, יש לך פרי יפה מן הבנים, רבות מעשיך אשר כוננת מאז על אדמת תוה"ק לאושר עדתך ולטובת הכלל, עמלך אשר עמלת בעד תלמידיך גדלת ורוממת אותם, והורית להם דרך היראה ונוגה להם באור תורתך יותר משלשים שנה, פרי עשתונותיך חיבוריך הנפלאים המועילים אשר נתקבלו לרצון בכל מקום בואם, המה בניך אשר יספרו גדולתך לדור דורים, ויש לך בנים ממש המה בני אפרים נושקי רומי קשת התורה ויראה, בני אחינו הבכור הגה"צ מו"ה מרדכי אפרים אבדק"ק שארוואר ז"ל (בעהמ"ח ס' זכרון אפרים) אשר גדלת אותם ברב עמל ויגיעה מקטנם עד היותם לאיש ואשרי לך ומה שפרה גורלך שהעמדת פירות כאלו בעוה"ז ברנה יפתחו למולך שערי גן עדן ותבוא בה להמליץ טוב בעד אשתך הצדיקת תחי' היא האשה אחת מאלף, מנשים השאננות בנות בוטחות אשר עיני' תמיד הי' רק בך לעמוד לשרתך להבריא גופך כאשר הזכרת אותה לשבח בצוואתך, ועלי אחיך הצעיר תערה מרוה נשמתך הטהורה רוח דעת

וחכמה כי בזכותך ובזכות אבותינו הקדושים זי"ע הרימוני קהל עדתך הקדושה דפה בזו השעה להיות יושב על כסאך, ושמוני בלב אחד לנוטר כרם ה' צבאות, ע"כ עמוד על ימיני לסמכני, שאזכה להלוך במצעדי רגליך לעמוד על המשמר להרביץ תורה וטהרה ואל יבושו בי שולחי ואל יכלמו בי אבותי רבותינו עמודי הגולה ז"ל, ותגדל ותפרח חבצלת משפחתינו כאשר בדברי צוואתך כתוב לאמור „ויהי רצון שלא יבוש המעין ולא יקצץ האילן" עד עת קץ עד עת התחי' אשר יקיצו וירננו שוכני עפר ויבולע המות לנצח אכי"ר.

✶

ואח"כ עמד להספיד הרב הגאון מו"ה **עמרם פישער** נ"י אבדק"ק יינק גיסו של רבינו ז"ל ואלו דבריו:

יחזקאל (כ"א י"ב) דובר הנביא, ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים ובמרירות תאנח לעיניהם, והי' כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרו אל שמועה כי באה ונמס כל לב ורפו כל ידים. רבותי! שאלת הנביא עולה על תילו בעת אנו עומדים כאן על מה אנחנו נאספים נאנחים בוכים ומתמרמרים? ורוחנו הנכאה תשוב במר שיח אמריה על השמועה כי באה נמס לבינו כדונג בקרבנו ועפעפינו יזלו מים, כי גיסי אהובי רבכם גדול המעלה, נפש הטוב ומטיב עטרת משפחתינו ז"ל איננו כי לקח אותו אלקים. ואנחנו כלנו עומדים כאן היום עלינו לברך כפי תקנת חכמינו ז"ל ברוך דין האמת יהי' שמו הגדול מבורך ולא רק הרבנית תחי' תברך אשר אבדה כלי חמדתה, וצרתה גדולה עד מאד, כאמרו ז"ל אין בעל מת אלא לאשתו ולא לבד בניו המה יתומים של משפחתינו אשר נתגדלו בביתו, והי' להם לאב טוב ונאמן, למדם תורה, ונפח בהם רוח היראה, והכניסם לחופה, וברכו במרירות נפשם ברכה האמורה, ולא לבד קהלתו יצדיקו עליהם הדין מר וקשה, כי נלקח תפארתם רועם הנאמן, לא לבד גדולי הרבנים אשר נצבים פה עמנו אשר אבדו רע דבוק מאח יורידו כנחל דמעה, כ"א כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' כחורבן ביהמ"ק, וכאמרו ז"ל קשה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו.

ועתה ידעתי כי החיוב עלי לתאר שלימות הצדיק הנפטר ז"ל ולספדו כראוי לפי כבודו הרם והנשא, אבל מרוב שיחי ויגוני אין בפי מלה, ומהמון כשרונותיו נקח נא אחת אשר כנס מתנוסס בתוך כשרי מעלותיו הנשגבות, וזה גודל שקידתו בתואר מנהיג לעבוד מאין הפוגות להרים קרן התורה ויראה אמיתי בתוך קהל עדתו, תמיד בכל יום בכל עת ובכל שעה נפשו הטהורה רק אחת איותה לזכות רבים לנהל עם ה' על נהרי נחלי חכמה העליונה לחזק עמודי הדת ורעיון זה אור לרגלי מלאכת ספריו הנפלאים אשר מחשבתו הטהורה ניכרת בם כי רצה להועיל לבני דורו וכל מצעדיו כוננו על בסיס זה ובכל מעשיו תנועותיו התנהגותו הליכותיו ודבוריו, שם לו למטרה להלהיב הלבבות לה' ולתורתו וזאת תעודת צדיק אשר נבחר לעמוד בראש העדה, כתפילת רועה הנאמן (פנחס) יפקוד ה' וכו' איש על העדה אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם וכו' ולא תהי' עדת ה' כצאן

אשר אין להם רועה, רצונו כי המנהיג עליו לעבוד בכל כחו הנפשיי רק לטובת עמו, ואל יאמר בלבו אסורה נא מעט מעל פני צבור, ואלך לי אל הר המור הבדידות לעלות מעלה מעלה בקודש וטרחתם ומשאם אל יפריעוני מעבודתי, לא יצלח יושב בדד זה ויצא שכרו בהפסדו, כי אם יעלים עיניו רק על רגעים מעדתו, ירעו הצאן בשדות זרות ויסתאבו ע"כ התפלל משה איש האלקים יפקוד ה' איש על העדה אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם כלומר איש אשר כל מעשיו ופעולותיו רק לפניהם ובעבוריהם ולא להשלמת נפשו עיניו יחזו, למען לא תהי' עדת ה' כצאן אשר אין להם כלומר לפי מדרגתם ותכונת נפשם רועה נאמן אשר אליו יפנו בכל עת, וע"כ אוי נא לנו כי הרבינו לפשוע ונלקח צדיק רבכם הגז"ל בעונינו אשר הי' לנו לעינים, לנהג עדת ה' באופן המעולה עלי דרך אשר אלי' גם נפש משה רעיא מהימנא נכספה.

ועוד יגדל דאבונינו כי הלך מאתנו בדמי ימיו נקטף פרח שושן מפיק ריח התורה ויראה עודנו באבו ולמראה החרדה הזאת עולים על שפתי, דברי חכמינו ז"ל אשר מונים וסופרים כמה קולות הולכות מסוף העולם ועד סופו ואין קולן נשמע, ובמדרש רבה בראשית פ"י הגירסא קולן הולך מסוף העולם ועד סופו, והבריות בינתים ואינן מרגישים, א' בשעה שכורתין עץ האילן שהוא עושה פרי, ב' בשעה שהאשה מתגרשת מבעלה ג' בשעה שהנשמה יוצאת מן הגוף, יראה, כי האילן כל זמן שעושה פירות לא יגע בו יד לשחתו כמצווה עלינו בתוה"ק לא תשחית את עצה, אבל אם יזקין בארץ שרשו וכבר בעפר מת גזעו כורתין אותו לעצים להיסק, וכמו כן האדם עץ השדה, אם כבר תש כחו ועיניו כהות מלעמול בתורה ועבודה, אז המות לגאולה תחשב לו אבל בשעה שכורתין עץ האילן שהיא עושה פירות להנות בהם בני אדם אם יכרת אילן נאה אדם השלם בדמי ימיו אשר יניקתו עוד לא חדל, ועודנו עומד לפני ה' במלא כחו אז עמודי הטבע יתפלצון, וגם העבים נוטפים מים וקול צווחה נשמעת בכל העולם, ורק בני אדם בנתיים ואין מרגישים ואינם משיגים גודל האבידה במיתת הצדיק קצר ימים, כאשר גם הנביא מתאונן הצדיק אבד ואין איש שם על לב, וגם בשעה שאשה מתגרשת מבעלה נשמע הקול מסוף העולם ועד סופו, האשה כינוי לתורה כמאמר החכם דדיה ירוך בכל עת באהבתה תשגה תמיד ואם הגיע אנוש לימי הזקנה, עבותות החיים מאליו יתפרדון, והנשארים אחריו מהרה ימצאו נחמה, כי זה כל האדם ומתוקה שנת עולם של העובד, אשר עשה מלאכתו באמונה לה' ולתורתו, לא כן הוא אם הצדיק עומד בימי עלומיו בזרוע עוזו להאיר לעולם בפעלותיו, ובפעם נכבה נרו יונקתו תבער בלהבת המות וביד חזקה נקרע חוט חיותו, וזו האשה היינו התורה נשמת שדי מתגרשת בעכ"ח מבעלה, קול צווחה נשמע בשמי מרומים, קול צעקה מלאה הארץ, וגם מלאכי מעלה מר יבכיון, עוד גם זאת אם הנפש יוצאת מן הגוף נשמע קול בכל העולם, כי הנשמה חלק אלקי ממעל, בכל יום ויום רוצה לצאת מן הגוף העכור כאמרם ז"ל כי יצר לב האדם רע מנעוריו ונפש טהורה אין לה מנוח במקום שטומאה שוררת ונכספה וגם כלתה לשוב לחצרות ה' להיות בצל שדי אבל אם האדם משעבד רצונו וכל מאוי גופו לעבודתו

ית"ש אשר זה תכלית כל ימי חלד כאשר פירשו ז"ל ויהי האדם וגם החומריות יתעלה לנפש חי' לרוח דעת לעשות רצון קונה, בגוף קדוש כזה ימצא עונג הנשמה להשאר בה עד זקנה ושיבה טובה עד אשר כח הגופני עושית פעולתה, אבל אם יוצאת מגוף זה קודם זמנה נשמע קול מיללת בכל העולם, ורק בני אדם יושבי חושך נטבע בעומק שחת הסוררת, אזנם הכבד משמוע ואינם מבינים כי מפני רעתם נאסף הצדיק.

ע"כ אהובי רבותי! לכו ונשובה אל ה' כי טרף טורף יוסף הצדיק גיסי רבכם ז"ל נקרע לקרעים קו חיותו, מר המות בא בחלונינו לקחת לו בעוז ידו אדם השלם עודנו באבו מקרבינו, ובדמי ימיו יורד יקרת תפארתינו אלי' קבר, נשא נא לבבינו אל אל שבשמים, ונתפלל שאל נוסיף עוד לדאבה, וזכות צדיק הנפטר ז"ל אשר החזיק בעוצם ידו הגדולה בג' עמודי עולם תורה עבודת גמ"ח, לבל יתנועעו, יגן בעדינו, כי במהרה יתאמתו דברי הנביא ובלע המות לנצח אכי"ר.

✶

ואחריו בא קרובו אוהבו ובלב מר נשא עליו קינה הרב הגאון מוה"ר יעקב שלום סופר נ"י רב"ד דקה"י בודאפעשט יע"א.

תניא במס' שמחות פ"ח שתולין מפתחו ופנקסו של מת בארונו של מת מפני עגמת נפש עטוש"ע יו"ד סי' ש"ן, וכשמת שמואל הקטן תלו מפתחו ופנקסו בארונו מפני שלא הי' לו בן, והיו ר"ג ור"א מספידין עליו ואומרים על זה נאה לבכות על זה נאה להתאבל, מלכים מתים מניחים כתריהם לבניהם עשירים מתים מניחים עושר לבניהם, שמואל הקטן נטל כל החמודות שבעולם והלך לו. בפשיטות נראה הטעם לתלות המפתח והפנקס על ארונו, כי כאשר אדם בא כן ילך וידיו פשוטות כשמת אמרו חז"ל להראות שלא נטל כלום מהעולם מכל עמלו אשר עמל תחת השמש ואין לו עוד שום שליטה באוצרותיו אשר גנז, ומה לו עוד בהמפתח ובפנקס אשר כתובים שם חשבונותיו, ומהמטה של שמואל הקטן נראה דרק למי שאינו מניח בן תולין מפתחו ופנקסו דמי שהניח בן אינו לעגמת נפש להנפטר כי לא הניח לזרים חילו, ויש לפרש עוד דאחז"ל שלש מפתחות לא נמסרו לשליח ופי' רש"י בסוף סנהדרין על אוצרו של הקב"ה יש מפתחות ומסרם ליד שלוחים הממונים אבל ג' מפתחות יש לו בידו שלא מינה שליח עליהם וכו' והמפתחות של אוצרו של הקב"ה נמסרו ללומדי תורה לשמה ולעושי רצונו של הקב"ה שהם יראי השם באמת ומשלם להם הקב"ה מדה כנגד מדה שרצון יראיו יעשה והקב"ה גוזר והצדיק מבטל, וידוע מדברי חז"ל שיש בזה מדרגות שונות, ויש שהוא כעבד מלך בן בית נכנס ויוצא שלא ברשות, ויש שהוא כשר לפני המלך שאינו רגיל לבוא לפניו ויש שמגיע למדריגה כבן של המלך והכל לפי מה שזוכה ופעל בעבור הקב"ה ותורתו ולכל צדיק וצדיק יש מדריגה ומדריגה בפ"ע כמו בלימוד שיש שזוכה למקרא ויש למשנה ויש לגמרא ויש לפלפול ויש לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ויש שזוכה רק לסדר אחד מהששה סדרים ויש ליותר ויש שזוכה לכל הששה סדרים ויש לאגדתא ויש שזוכה גם לנסתר,

ויש שזוכה רק ללמוד ויש שזוכה גם ללמד לאחרים תורה ברבים, וכמו כן יש מדרגות שונות ביראת השם ולפי מה שזוכה כן זוכה לקבל מפתח מהמפתחות של אוצרו של הקב"ה שאפי' הוא סגור ומסוגר מכל הצדדים פותח הוא אותו בזכות תורתו וצדקתו וזה הי' מפתחו של שמואל הקטן אשר תלוי על ארונו שהיו מספרים מגדולה שלו שמתוך מעשיו קנה לעצמו מפתח והי' נקרא מפתחו שלא כל הצדיקים הן במדריגה אחת ורק הוא זכה לזה ובסנהדרין (י"א א') ספרו חז"ל קדושתו חסיד ועניו וראוי הוא שתשרה שכינה עליו.

ופנקסו שאמרו חז"ל נל"פ שהוא מה שמבואר בספרים שצריך אדם לעשות עם עצמו חשבון הנפש בכל יום ויום מה שעסק בכל היום והלילה, אם ח"ו לא עשה נגד רצון הקב"ה או ח"ו חטא בפועל, ואם עשה מצוה אם עשאו לשם הקב"ה או ח"ו לשם עצמו מחמת גאוה וכבוד ותפארת וכדומה, ויכתוב בפנקס ולא יבוש שמא יראה אחד מה שכתב שם וילעגו עליו שצריך לקיים וחטאתי נגדי תמיד עד שירגיש שסר עונו וחטאתו יכופר, ראו מה שכתב במגיד להרב ב"י על עצמו, ואותו חשבון הנפש יראו הרואים וילמדו ממנו האיך לעבוד את ה' ולירא ממנו.

והנה ספרו חז"ל שעשו כן מפני שלא הי' לו בן אשר יזכה אותו לעוה"ב שילך בדרכיו ויעשה כמעשהו שכל המניח בן כמותו כאלו עודנו חי, והספידו רבותינו עליו, שעל זה נאה לבכות כי מי שהשלים א"ע בחיותו והניח בנים אין מקום לבכות שצריך לזרוח שמש אחר ועכ"ח שהשמש יבא למקומו, אמנם על שמואל הקטן שלא הי' לו בן בכו בכו להולך ועי"כ נפסק חיותו „ועל זה נאה להתאבל" כל העולם כי הכל קרובים של התנא האלקי וקדוש כמותו, מלכים מתים, מאן מלכי רבנן, ומניחים כתריהם הכתר תורה לבניהם, עשירים מתים, מי המה שמתים עשירים שפיזר נתנו לאביונים, שנותנים יותר מיכולתם ומשיעור הקצוב מחז"ל המה אספו עשירות לעצמן ואלו עשירים מתים ומניחים עושרם לבניהם, ועל אלו נאמר וצדקתם עומדת לעד, אבל שמואל הקטן נטל כל החמודות שבעולם, מה שפעל ותיקן להקב"ה ולהבריות אשר הטיב עמהם ופעל ישועות בעבור העולם, זה נטל עמו והלך לו שלא הי' לו למי להשאיר שלא הי' לו בן. ויש להקשות דמה הוה שלא הי' לו בן הלא היו לו תלמידים רבים ונקרא אב לתלמידים כמו שקרא אלישע לאלי' הנביא זכור לטוב, אבי אבי רכב ישראל, ולא המוליד נקרא אב אלא המגדלו, אמנם באמת רב החילוק ביניהם שמצינו באברהם אבינו, ויאמר אברם ה"א מה תתן לי ואנכי הולך ערירי ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר, ויאמר אברם הן לי לא נתת זרע וגו', וקשה מאי ויאמר ויאמר, אבל הדבר פשוט שהשי"ת יציל כל נפש מישראל שלא ילך ערירי מן העולם, יהי' הפירוש של ערירי מה שיהי', הוא עונש גדול מאד ל"ע, והי' אומר אברהם להשי"ת מה תתן לי שכר הרבה מאוד אם הולך ערירי, ר"ל הגם „ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר" שכל ביתי ניזן על פיו והוא מקיים הגמילות חסד אשר נעשה בביתי ואברהם אבינו הי' מגדלו והכניסו תחת כנפי השכינה, וחז"ל סיפרו גדולת מעלות אליעזר עבד אברהם וגם הוא דולה ומשקה מתורת רבו

לאחרים ויהי׳ נחשב לו כבנו, אעפ״כ אינו ממעט זאת צער העונש שהולך ערירי, ויאמר אברהם שנית הגם שבן משק ביתי יורש אותי ונקרא בן אבל רק בן ביתי אבל עי״כ לא נשלם הכל, שהן לי לא נתת זרע, ויהי׳ ח״ו נמחה שמי מישראל ולכן פי׳ רש״י עה״פ הן לי וגו׳ ומה תועלת בכל אשר תתן לי ועיין רמב״ן, והבטיחו הקב״ה אשר יצא ממעיך הוא יירשך.

והנה רבותי לא לדרשה קא אתינא אלא לספוד את ש״ב היקר הרב הגאון המפורסם ר׳ יוסף ליב שהי׳ אב״ד דפה, ואם לדעת הטור ביו״ד (סי׳ שד״מ) שמצוה גדולה להספיד על המת כראוי ור״ל מהעונש שגזרו חז״ל על המתעצל בהספדו של אדם כשר, ואמרו חז״ל עוד שירים קולו לומר עליו דברים המשברים את הלב כדי להרבות בבכי ולהזכיר שבחו, על אחת כו״כ מגודל המצוה שמספדין אדם גדול בישראל, כי זה האיש אשר מונח בארון לפנינו זה שלושים שנה אשר הוא תופס ישיבה ועמל וטרח ויגע בכל לבבו ונפשו ומאודו ללמוד עם בחורים קטנים בהתמדה רבה והעמיד תלמידים הגונים למאות ומהם כמה רבנים מופלגים וכל התלמידים היו אצלו כבני ביתו, וחוץ מהלימוד טרח הוא בעצמו עם אשתו הרבנית שתחי׳ בגמילות חסד טובא כידוע לכל, ועוד מעלה אחת אשר היא עולה על גבי כל המעלות אשר עד עתה לא שמענו משום רב הגם שמהם עשירים, שיקנו להם בתים בארץ הק׳ והוא זכה שזה כמה שנים בעודנו הי׳ רב בדערעטשקע לקנות שתי בתים בירושלים עה״ק תובב״א, אשתו הרבנית תחי׳ טרחה וקבצה כרים וכסתות וקנו כלי בית, שמי שבא לירושלים יהי׳ לו מיד מקום ללון בית א׳ לאנשים ובית א׳ לנשים כדי לקיים מצות הכנסת אורחים בעיה״ק, אשר אין ערך למצוה גדולה כזו שהיא יותר מקבלת פני שכינה, וכל הדברים אשר אמרתי בפי׳ דחכז״ל בהספדם על התנא האלקי שמואל הקטן אומר אני על ש״ב היקר שהי׳ ת״ח מופלג וצדיק תמים, ועכשיו אין המנהג לתלות המפתח והפנקס ומעכבין למי שבא לעשות (כמבואר בש״ך שם בשם הב״ח) אבל רשאי לספר מעלותיו והי׳ בידו מפתחות מאוצרות של הקב״ה והזכות לימוד תורה ברבים וזכה לחבר כמה וכמה ספרים הן באגדתא והן בחידושי הלכות ונתקבלו בהעולם, ואם בעוה״ר הולך ערירי ר״ל הגם שזכה ועלתה בידו שגידל בני אחיו הה״ג ר׳ פישל ז״ל לתורה ולחופה ולמעשים טובים ושלשה מהם בלי עה״ר המה רבנים מופלגים במדינתנו והמה כבניו ממש אעפי״כ צער גדול לו ולכל בני המשפחה שזרע אין לו ל״ע.

אמנם אל תירא אהובי ש״ב זכות שני זקניך האחד זקיני (אבי אביך ז״ל) הצדיק הנורא ר׳ פישל סופר והאחד זקנך (אבי אמך ע״ה) הגאון הגאונים הקדוש ר׳ יואל אונגאר ז״ל בעל תשובת ריב״א ואחריהם אביך דודי הגאון הגדול הצדיק תמים ר׳ אליעזר זוסמאנן ז״ל נשמותיהם יעמדו על ימינך ולא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך, ותבקש מהם יען שזה פעם שני הוא כי זה שנתים נכד דודי ז״ל הרבני ר׳ יואל ע״ה הלך לעולמו בלי זרע, שיבוטל הגזירה רעה זו ממשפחתינו שתעורר רחמי האשה הגדולה במעשי׳ היא זקינותינו הצדיקת מ׳ לאה ע״ה שלא יהי׳ עוד שום שוד ושבר במשפחתנו ונזכה עד ביאת גואל צדק עם כל יו״ח להיות

מעובדי ה׳ ולומדי תורה לשמה, והנה זכית למלאות מקום זקנך ומקום אביך, וראו כמה גדול כחו של לומדי תורה לשמה שהקהלה קדושה דכאן נתעלה בזכות רבותם הן במילי דשמיא שכולם אהובים עושים רצון בוראם ומגדלים בניהם לתורה ות״ח רבים כאן וכמעט אינו בנמצא במדינה כמו ק״ק פאקש שהביהכ״נ והביהמ״ד מלא וגדוש בבוקר וערב, והן במילי דעלמא יש להם שפע רב ופרנסה בכבוד ויכולים להיות בטוח שלא יסוף מזרעם, ובפרט מה שעשו היום בלי שום התעוררות קבלו שנית בנו של דודי הגה״צ ז״ל נכד להריב״א ז״ל ה״ה הרב ר׳ שמעון נ״י מק״ק סענדרע, והכל כדי לעשות נחת רוח לרבותם ז״ל זכותם יגן עליהם והחוט המשולש לא במהרה ינתק, ועתה לך בשלום ותהי׳ מליץ יושר לכל בני המשפחה ולבני קהלתך ולכל הבאים לכאן לכבודך וידוע דחכז״ל שהקב״ה משלם שכר הגומל חסד בעד כל פסיעה ופסיעה וכמה רבנים ת״ח שבאו לכאן וכמה קהלות שלחו שלוחם וכן שלחו אותי אקרו״ט דקה״י מפעסט, ואמרו בירושלמי אלין דקיימי מן קמי מיתה לא מקמי מותא אנן קיימי׳ אלא מן קאמי אילין דגומלי חסד, בעד כולם תמליץ טוב בלע המות לנצח והקב״ה ירחם על עמו שיהי׳ שלום בעולם ויבא הגואל צדק חיש מהר אכיה״ר.

✶

אחרי כן השמיע קולו במספד תמרורים הרב הגאון דק״ק ש׳ פאטאק מו״ה **מרדכי אפרים פישל פישער** נ״י יע״א בן אחותו של רבינו הגז״ל, וכה דיבר בתום לבו.

שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען, במד״ר ר׳ אבא הגדול פתח יבש חציר נבל ציץ וכו׳ בגשתי מול הארון הזה גם בלבי יהמה כגלי הים קול קורא במדבר יבש חציר דור הולך ודור בא אבנים שחקו מים אין מעמד בארץ החליפות הלזו הלא גם הארגז הזה צועק באזננו שמענו שמעו, דודי ירד לגנו, זה דודי וזה רעי הגאון אבדק״ק פאקש איננו עוד כי לקחו אלקים.

אבל עוד אשמע קול אחר מבשר ואומר: מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי, הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים (ירמי׳ ח׳ י״ח) מבליג אני (ענינו אתחזק) את עצמי עלי לבי דוי בענין מה שלבי עלי דוי במות דודי הגז״ל, אגביר אני על כי שתי לבלתי לתת קול המון מים רבים מים המרים דמעות עיני כי הנה קול שועת בת עמי הלא באזנינו צעקתה הבא אלי משפתי הרבנית הצדיקת אשת חיל אחת מאלף מצאתי שתחי׳ הלא היא תקרא בקול בוכים מאין הפוגות כי אבדה הודה ותפארתה עטרת ראשה כל משושה, בו הי׳ כל חיי רוחה. ועוד הנה קול שועת בת עמי צעקת אחיו ואחותיו ובני ובנות אחיו שי׳ אשר הוא ז״ל גדלם ונשאם כבניו עד יום מותו, ועוד הנה קול שועת בת עמי צעקת שבר של עדת ה׳ קהלת קדש עואב״י פאקש אשר מר תכבה ותילל על מות רבה ומנהיגה, אשר בשבט מישור הי׳ מנהל את צאן מרעיתו על מבועי התורה ויראה, ועוד הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים צעקת כנסת ישראל על כי הלך ממנה לעולמית ואותנו עזב לאנחות א׳ מבניה היקרים אשר כל חפצו בחיים הי׳ להגדיל תורה ולהאדירה.

על כן נתנה נא בקצור אומר ודברים ראש דברי אמת מתמונת חיי דודי הגז"ל למזכיר אבל בטרם נוביל אותו לקברות אבותיו ראשי פרקים אלה יהי' קשורים בעבותות אהבה בדברי חז"ל אספה לי שבעים איש מזקני ישראל זש"ה אוהב טהר לב חן שפתיו רעהו מלך, למה לא אמר לו אספה שבעים אנשים אלא שבעים איש מיוחדים שיהי' דומין לי ולך ה' איש מלחמה והאיש משה עניו מאד. ממאמר חז"ל בולט לנגד עינינו תמונת חיי איש מנהיג נאמן רועה צאן קדשים לא יבגוד בברית הכרותה לעדתו, כי תנאי הראשון לשומר נאמן בכרם ה' צבאות הוא שיהי' אוהב טהר לב כאשר כתוב מי יעלה בהר ה' נקי כפים ובר לבב כי מי שהוא ח"ו חומד ממון וכדומה הוא צופה ומביט בהליכות עבודתו בקודש, לא אל עול חפצי שמים רק כל מעשיו יהי' כפי רצון איש ואיש והוא יטה משפט ח"ו כמובן. אבל לא כן מנהיג הנאמן אשר הוא אוהב טהרת הלב וידיו אינן פרושות לקבל שוחד כסף וזהב הוא בכל פנותיו שהוא פונה בכרם ה' צבאות רק אל על יביט ושנית ברית כרותה לשומר נאמן שחן יהי' על שפתיו, שקר החן והבל היופי שימצא אצל בני אדם בחנפו למו רק זאת נחלת עבדי ה' הנאמנים למצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ורק אח"כ בעיני אדם זהו חן שפתיו ועוד בה שלישית והוא שיהי' „רעהו מלך" וזהו באמת תנאי הראשון והאחרון לכל עובד ה' באמת ובלבב תמים ובפרט לשומר משמרת הקודש שיקיים אתן אומר: שויתי ה' לנגדי תמיד ועי"ז יעלה בקודש להיות רעהו של מלך ממהקב"ה וגם צריך שהמנהיגים הנאמנים „יהי' דומין לי ולך" כי המנהיג הנאמן חליפות לו פעם מקל נועם ופעם מקל חובלים בידו בדברים שנוגעים את דת משה ויראתו הוא כאש בוער לבער כל סחי ומאוס אבל בדברים שנוהגים בין אדם לחבירו הוא צריך להיות עניו מאד, וזהו פעם אל תמונת משרע"ה יביט והאיש משה עניו מאד, ופעם אל זה יביט שה' איש מלחמה.

ועתה אהובי רבותי! נביט נא בעינים פקוחות על חיי דודי הגאון ז"ל על כל תהלוכותיו ואז נמצא כי מאמר חכז"ל הוא כולל בקרבו כל צעדי חייו ודרכי משמרתו בהר הקודש. ואתחיל ואהי' מונה אחת ואחת הוא הי' אוהב טהר לב מי בכם יראי ה' שומעים בקול עבדו יוכל לומר ח"ו כי הגז"ל הלך אחר הבצע ולא רק אל על הי' שואף וזורח בכל חיי כוחו כל ימי חלדו וגם בחן שפתיו רבים השיב מעון, ורעהו מלך, קיים בחייו שויתי ה' לנגדי תמיד עד שנעשה אהוב ורע למעלה וגם שני הפכים בנושא אחד נתקיימו אצלו תמונת ה' לנגד עיניו, ה' „איש מלחמה" בעמדו בפרץ לגדור בעד אמונתינו הקדושה, אז לא הי' מוותר גם על קוצו של יו"ד, אבל לעומת זה תמונת מרע"ה מרחפת לנגדו בדברו עם בני אדם בהתנהגותו עמהם אז אורו של מדת ענוה הי' עוטה אותו כשלמה כן אנו רואים ולא זר אשר מאמר חכז"ל שהצגתיו בראש הי' כתורן על ראש הגבעה על במתי חיי דודי הגה"צ ז"ל.

וגם דברי הסדרה שהי' נקראת בשבת הע"ל, אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, נתקיימו בדודי רבכם הגז"ל כל מחשבות לבו הטהור היו מוסבות אל הנר האמצעי תורתינו הקדושה. וגם זכה להדליק נרות ברבים אלה הנרות המאירות

על טהרת המנורה ספריו היקרים הנחמדים מפז ומפנינים „ילקוט סופר" על התורה „ולקוטי סופר" על תרי"ג מצות המה פרסמו את שמו גם בראש חוצות במדינת הים ולמרחקים ממנו הי' מדליק ובו הי' מסיים כל דבריו בספריו היקרים האלה מקיים מנר האמצעי של תוה"ק ושמה ישובו להאיר במאור התורה.

ועתה ברצוני לסיים דברי הנה תאיר לנגד עיני תמונת מנורה הטהורה אשר ממנה זה מעשה המנורה עד ירכה עד פרחה מקשה היא כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה את המנורה, תמונת מראה המנורה הטהורה הזאת חוזרה ונשנית בתוך אמוני עם סגולה עדה הקדושה הלזו, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא, קורא אני את המקרא הזה על חצר המטרה אשר בו אנחנו כעת נאספים כי גם אוירה של חצר זו מחכים גם אוירה של חצר זו מלאה רוח התורה, כי הנה אזכרה ימים מקדם שנות עולמים א"ת עולמים אלא עלומים, אזכיר ימי ילדותי ובחורותי את תור הזהב כאשר למדתי בחצר זו בבית הספר וגם לרבות את ישיבת אמ"ו א"ז הגאון הקדוש זצ"ל והנה אזני תקח שמץ מני קולות מים רבים אין מים אלא תורה, עוד הפעם אשמע קול התורה אשר הוא מצפצף ועולה מבית הספר ומבית המדרש הגדול והקטן ואז עוד הפעם אקרא ממעמקי לבבי כי המקום אשר אנחנו עומדים בתוכו אדמת קודש הוא. והנה מחזה שדי אחזה מנורה טהורה כולה זהב תציץ ותפרח מאדמת קודש הזאת ועליה שלהבת י־ה היא מנורת משפחתינו צומחת ועולה מאדמת קודש זו לפני שמונים שנה, וזה מעשה המנורה עד ירכה הנה אני רואה את הירך את עמוד הימיני אשר עליו נשענת מנורת משפחתינו אני רואה את יקר תפארת זקנו של אמי מורתי שתחי' ה"ה את תמונת רבינו יואל אונגר זצ"ל בעל תשובת ריב"א הוא הי' הראשון ממשפחתינו שבא לכאן ותלמודו בידו לפני שמונים שנה, ואחריו אני רואה את הוד תפארת אבי זקני מורי ורבי רבינו זוסמאן סופר זצ"ל הוא הי' השני שירה אבן פנתה של מנורת זהב כולה של משפחתינו פה, שני אלה הי' „הירך" של מנורת משפחתינו, ועתה אני רואה גם „פרחה" הוא תמונת דודי הגאון המנוח ז"ל תמונת רבכם אשר לדאבון לבבנו עתה עתה נוביל אותו בשפך דמעות אל קברות אבותיו, והנה אקרא „מקשה הוא" כל המנורה כולה עד ירכה עד פרחה מקשה הוא רוח אחד באופנים רוח החי' באב ובנו וזקנו, כולם לב אחד לאביהם שבשמים, כן ירך המנורה וכן פרח המנורה מעושש ככר אחד נעשו כולם שוין לטובה יחד רוממות אל בגרונם וחרב שלופה בידם להגן בעד התורה והיראה ככרובים העומדים למשמרת לפני גן עדן.

ועתה אתם ברוכי ה' בני העדה ק"ק פאקש יע"א, אע"פ שכתוב בישישים חכמה ובאורך ימים תבונה, מ"מ הצקתני רוח בטני להגיד מקצת שבחכם בפניכם יישר כחכם על כי הטבתם לראות לעשות נחת רוח לנשמת רבכם ז"ל להקם גבר על לרעות בתוככם, הוא האיש אשר בחרתם בו מטהו יפרח, אשריכם על זאת שבנדבת לבבכם הטוב פעלתם שהמנורה הטהורה של משפחתינו גם מכאן ואילך תזריח אור לישרים בתוך אחוזתכם ותקותכם לא תרמה אתכם שגם הוא מעושש ככר זהב של מנורת משפחתינו, ועוד תאיר ותגיה מנורת משפחתינו בתוככם

ועוד ישמע קול תורה בחצר הזה כימים מקדם שנות עולמים, והשי״ת יברך את כל חילכם כאות נפשכם ונשמת רבכם הגז״ל תעלה מעלה מעלה, ותהי׳ למליץ יושר לפני כסא הכבוד בעדכם ובעד אשתו הרבנית הנעצבת הצדיקת וכל בני המשפחה שיחיו, ובלע המות לנצח וגו׳ אמן.

✶

ואחר כך קונן עליו במר רוחו הרב הגאון דק״ק טעט מו״ה **אברהם יעקב סופר** שליט״א בן אחיו של רבינו ז״ל ואהוב לו כבנו ממש, ובדברו דברים האלה געו כל העם בבכיה [1].

✶

אחריו עלה על הבימה ב״א אשר נתגדל בבית רבינו ז״ל והי׳ לו לבן הרב הגאון דק״ק מאראשוואשארהעלי מו״ה **מנחם סופר** נ״י והתמרמר לפני המטה בלב נשבר ונדכה ותבער אש הדאבון בלשונו [1].

✶

ואחריו פסע אל הארון ברוח נמוכה כפוף כאגמון ראשו מרוב הצער הרב הגאון דקה״י טעמעשוואר־פאבריק מו״ה **יצחק צבי סופר** נ״י ב״א של רבינו ז״ל אשר נתגדל על ברכי יוסף, ובקול דממה דקה השמיע דאבון לבבו בדברים קצרים, וכאן מדפיסים את ,,הספד מר״ אשר אמר בתוך שלושים בבית הכנסת של קהל יראים טעמעשוואר־פאבריק יע״א.

כה אמר ה״צ התבוננו וקראו למקוננות ותבואינה ואל החכמות שלחו ותבואנה, ותמהרנה ותשנה עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים, כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו (ירמי׳ ט׳ ט״ז).

בבואים אנחנו להספיד ולתאר במו פינו גודל האבידה, למען יחרדו הלבבות ודמעת העטופים במעטה האבל יזולו, נצרך לזה איש אשר מרחוק בא ולא ראה בעיניו רק באזניו שמע השבר וכיוון הנפשיי עודנו מסודרת לו להלביש רעיונותיו בדברים ושפתותיו נוטפות מר מספד, ודברי קינה ערוכים להאבל, והעם אשר סביבו עומדים ישמעו, ובלבבם יבינו האסון אשר קרה אותם, ויבכו את השריפה אשר שרף ה׳, כי אלו הקרובים אל החלל, נאחנים ומדוכאים המה עד לעפר, ומגודל אנחתם נרפים ידיהם להעלות דברי נהי, רק זעקת שבר ישמע על פיהם, ואם גם צעקתם היא כמכת חרב גם על כח אבנים ועל כל לב נחושה, בכ״ז אינה מסוגלה להשאיר רושם חזק בלבבות לזמן ארוך, וכל החרדה הזאת היא רק לרגעים אשר קול מיללת מרה תצלנה באוזן, ע״כ הנביא ברצונו למרמר ברוח זלעפות על חורבן תפארתינו קרא באזני העם לאמור ,,התבוננו וקראו למקוננות ותבואינה״ היינו כי מרחוק יבואו המספידים ,,ותשנה עלינו נהי״ למען בשפתותיהם מספד רב ירעימו ועינינו יזלו מי דמעה ,,כי קול נהי נשמע מציון״ כלומר בציון מקום הצרה

1 דברי הספידו לא הופיע בקונטרס זה.

נשמע רק קול מיללת ושואגת איך שדדנו, ע״כ יעלו לציון מקוננים להרבות אבל ולהגדיל המספד. כן רבותי! אתם נאספתם אלי היום כולכם ובאתם אל בית ה׳ להתאבל עמי על מות דודי מורי פארי והדרי הגאון הצדיק אבדק״ק פאקש ז״ל, ועתה חוב קדוש ישתרג ועולה צווארי לספר בשבחו להודיע טבעו ולתאר גדלות תורתו וצדקתו ולהעריך הספד מר על צבי תפארת ישראל כי נגדע אבל תדעו כי אם אזכיר שמו על דל שפתי רוחי חובלה ומוסרות כחי ינתקו, ומלה אין בלשוני להגיד רק אזעק ואשוע הוי ואבוי אויה על נפשי כי נטל ממני הודי משגבי ומנוסי תדעו כי רך הייתי כבן ד׳ שנים בעת הוסר תפארתי אבי מורי הגה״צ ז״ל מעל ראשי, ובכ״ז לא הרגשתי בנפשי מרירות חיי יתום אשר נשאר גלמוד באין אב ואמו אלמנה, כי דודי הגז״ל הביאני בעוד הייתי נער אל חדרי היכלו, מטובו השביעני, לחמו ולחם התורה אכלתי מימיו מי יראה טהורה שתיתי הוריני וגדלני כאב ממש עד היותי לאיש, ועתה שבר אל שבר יחדיו ידובקו בלבי גם זכרון מיתת אבי הגז״ל נתעורר בכאב אנוש בקרבי נפשי עלי הומי׳ ולא אוכל להשתורר בי, לערוך דברי אבל לפני קהל ועדה כיאות, ובקינת הנביא אזעק אליכם מרה איך שודדתי מי יעמוד בעדי מי יורני וילמדני? אנה הלך דודי משענתי מורי ורבי? איכה נשדד כבודי ומרים ראשי!

ואך גם זאת בהיות הצרה נוגע לאיש פרטי אין הנפש מעוררת אבל גדול על פני חוצות ורבים המה אשר בדבריהם רוח נמוכה מחזקים ובכי נהרות חורשים, לא כן אם הוסר מעיר ראש וראשון, אדם המעולה ומורם מעם, אז כל העם מקצה אל קצה, מסבבים את ארונו בבכי וצעקה, כמאמר חכז״ל ת״ח שמת הכל כקרוביו, ומראה הנורא הזה, מערבבים כח עשתונות הספדן, והוא עומד בחרדו באין אומר, באין שפוך רוחו המר והנשבר בדברים ערוכים וע״כ מצינו באלישע (מלכים ב׳, ב׳ י״ז) ואלישע ראה והוא מצעק כאשר עלה אלי׳ בסערה השמימה לא יכול להביע דאבונו בשפה ברורה ונתן קולו רק בבכי וצעקה, כי „אבי אבי״ באמת נטשה לו לאב ולפטרון, וזה הי׳ רק צרה פרטי׳ נוגע לו לבדו, אבל בעלותו למעלה נעדר גם רכב ישראל ופרשיו ועל צרה כזאת כל לבב דוי וכל עין תדמע ואין מנחם להם, וכן רבותי! תדעו כי אמ״ו הגז״ל לא לי לבדי מת, ועמי מתאבלים ובוכים על פטירתו מאות תלמידיו, קהלתו הקדושה האהובה וברורה, וכל המקומות אשר דבר המלך גזירת מה״מ הקב״ה הגיע, בכל עבר ופינה אשר יראי ה׳ ות״ח יושבים, מקוננים על העדר הצדיק וע״כ תכבד עלי בכפליים לערוך מספד רב כפי יאות על אדם גדול ומנושא בדורו.

וכמו כן יסופר לדור אחרון בדברי חז״ל מפטירת רבה בר נחמני, כי כל גדולי הדור לא ידעו לקונן עליו, וכתבו המאורע באלה דברי חידות, בינת נבונים תסתתר, נפל פתקא מרקיעא בפומבדיתא רבה בר נחמני נתבקש בישיבה של מעלה נפקי אביי ורבא וכולהו רבנן לאיעסוקי בי׳ לא הוו ידעו דוכתי׳ אזלו לאגמא חזו צפרי דמטללי וקיימי אמרי שמע מיני׳ התם הוא (ב״מ פ״ו) לדעתי הענ׳ יתבאר דהנה בכל דור ודור עומדים לנו רועים נאמנים והמה לנו לעינים, ואור לנתיבתינו בכל דרכי החיים, והן המה דבריהם ז״ל על מאמר החכם (קהלת

א׳ ה׳) וזרח השמש ובא השמש, עד שלא שקעה שמשו של צדיק זה זורח שמשו של צדיק אחר (מ״ר שם), ומאת ה׳ היתה זאת למען נוכל עמוד נגד סערת הזמן בתוקף אמונתינו, ועמודי התורה ויראה לא ירופפו לעולמים ואם גם נכבה נר המאיר לבני דורו, נחמה היא לנו, כי יעמוד תחתיו איש כמוהו אשר יגיה חשכת אבלינו, אבל לא כל המדות הפוכות נמצאות בגדולי המעלה, יש אשר כנשר יעוף לשמי מרום מדרגה העליונה, יושב ולומד הרחק מכרם החיים ובני אדם אינם נהנין ממנו, ויש אשר ממעט עצמו וירד מגדולתו להועיל לבני דורו עד שגם קטני ערך לא ידעו בינה משיגים ערכו וכחו עליהם להדריכם בנתיב היראה המורשה, וזו מעלה גדולה שבכולן לא תמצא רק בבני עלי׳ מועטים המה, וגם משה עבד ה׳ נתפאר במדת ענות רוחו, והוא כתר לראש אדם מורם מעם, ובזה אור לנו בדברי חכמינו ז״ל נפל פתקא מרקיעא רבה בר נחמני נתבקש בישיבה של מעלה, הבינו שלא הניח אחריו כמותו ונפקו וכו׳ ולא ידעו דוכתי׳ כלומר מקום פעולתו ועבודתו, אשר בו נתעלה יתר על בני דורו במעלה וגדולה, וחזי צפורי דמטללי וקיימי, בעיניהם ראו אנשים פחותי ערך צפרים המפטפטים ודוברים סרה על משיח ה׳, והפעם עמדו בשורה להתאבל על מות רבה בר נחמני אמרו ש״מ התם הוא במקום ענותנותו שם הוא גדולתו כי ירד משמי רום מעלתו אל תחתית מדריגת העם להבינם ולהשכילם ביראת ה׳ כל היום. ומדה זו לבש אמ״ו הגז״ל אפודתו אפודת הענוה לו כמעיל עטוי׳ כל דבורו עם בני אדם גם עם צעירי תלמידיו כדבר איש אל רעהו בפנים צוהלות בשובה ונחת, באהבה ובחיבה יתירה, ובמדה זו עוז התאזר להוכיח איש על חטאיו, וזאת נחלתו כי קטן כגדול אליו שומעים וחתו מפניו כל המפלגות ומורא עלה על ראשם בשמעם תוכחת מגולה מאהבה מסותרת יוצא מפיו בקדושה וטהרה, ונתקיים בו נאום איוב (כ״ט כ״ד) אשחק אליהם לא יאמינו ואור פני לא יפולון, שמבואר במדרש שמואל (פרק ו׳ מ״ב) שהי׳ איוב משבח א״ע אף כי שחוק הגדול בפני העם גרם לו זלזול כבודו, כי תאבד המורא מהם ואיוב שהי׳ משחק עמהם אור פניו לא יפולון ומוראו הי׳ עליהם, וכן אתה מוצא ברבינו ז״ל ענות רוחו היתה ידו החזקה לרדות בעם בפה רך הסוררים, וראו כל אמיתתו וטהרת לבו ויראו מפניו.

ולא דבר קל הוא לאדם המעולה הנבחר לעמוד בראש, לרכוש לו אהבת העם פעם בנאום שפתים יושק ולשבר מלתעות כופרים, לכוף כאגמון קשיות עורף רשע בקנאת קודש, לאגד עבותות רחמים ודין ויהיו לאחדים בידו, וכבר דיבר הנביא בקנאתו על בית ישראל, שנאו בשער מוכיח ודובר תמים יתעבו (עמוס ה׳ י׳) ולא לחנם אמר ר׳ אלעזר בן עזרי׳ (ערכין ט״ו ב׳) תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח כי לא כל השפתיים דוברות בקול ערב לשומעיהם וגם לא כל האזנים שוות לשמוע אל דברי האמת, גם אם המה בלב אמיץ כמדקרות חרב נאמרים ע״כ המוכיח יטיף אמרותיו אל הכלל כולו, ורק אל העם ידבר, ובזה יסיר כל הררי המניעות הסוגרים לפניו דרך המוביל לתכלית הנרצה אם ישמור עצמו כי חציו שנונים לא יפלו על איש פרטיי, ויתלבש דבריו במעטה המוסר, באופן כי כל השומעים לא יראו על החוטא באצבע לומר כי הוא זה, כי בהגלות קלונו יעורר

בלבו רק כעס וחרון אף, אבל לא תשובה וחרטה גמורה, אשר רק אל זאת עיני המוכיח צופות, וזאת לדעתי ביאור המסורה שלופה ג׳ מלאים, וחרבו שלופה בידו (בלק) וחרבו שלופה בידו נטוי׳ על ירושלים (ד״ה א׳ כ״א) איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו (יהושע ה׳) וחד חסר וחרבו שלפה בידו (בלק), כי באמת חרב התוכחה עומדת איתן ובטח ביד לוחם מלחמת ה׳ השערה, אם ידו נטוי על ירושלים כלומר אם יוצא על כל העיר, ונגד כלל אגודות חטאים בנפשותם, לוחם בחנית אמרותיו הכבירים, אבל אם איש פרטיי עומד לנגדו ונגד פני חוטא יחידי יריק חרבו, אז וחרבו „שלפה" בידו חסר, ידו לא יעשה תושי׳ ואין כח הנפתו עושה רושם לטובה, להכרית און ועולה מלב החוטא. וזה דרכו של רבינו ז״ל להעריך אמריו אל כל עדת השומעים ולא שם לו למטרה נפש החוטאת, ובזה הדליק נרות התורה ויראה במבואות המאופלים, ורבים השיב מעון.

ועוד זאת למנה למנהיג העם, לעזר ולסעד בעבודתו התמימה וגדולה, אם הוא נמנה עוד בראשית מלאכתו, מאת כל העדה, וכולם מקצָה אל קצה נאספו יחד כאיש אחד, ושמו עיניהם בו, ונתנו בידו שבט המושל, להורותם דרך ילכו בה, ורעיון זה הביעו לדעתי רבותינו ז״ל במאמר נפלא, כתובה לפנינו וז״ל ומטה אהרן יש אומרים הוא המטה שהי׳ ביד יהודה שנא׳ ומטה אשר בידך, ויש אומרים הוא המטה שהי׳ ביד משה ומעצמו פרח שנא׳ והנה פרח מטה אהרן, ואית דאמרי נטל משה קורה אחת וחתכה לשני עשר נסרים ואומר להם מקורה אחת טלו מקלכם וכו׳ ואותו המטה הי׳ ביד כל מלך וכו׳ ואותו המטה עתיד להיות ביד מלך המשיח שנא׳ מטה עוזך ישלח ה׳ מציון (מדרש רבה סוף קרח), ירצה דהנה באמת ישרים דרכי מבשרי צדק, כולם צועדים קדימה אל מטרה אחת, לקומם חרבות המוסרי, ולהעמיד הדת על תילה, בכ״ז באופן פעולתם זה מזה שונות, יש אשר לא ינוח מלהניף במקלו על כל דבר רשע גם אם היא מצער, ומחשבות לבו כל היום, רק לנהל עמו לגדלם כאב ולרוממם מאשפות החומרי, בכל מקום אשר דבר נגד חוק נעשתה, הוא שם בלב בוערת בלהבת קודש לגדור הפירצה, וזה מדריגת יהוד׳ שבט מלוכה אשר יצאה לפני העם, והי׳ לה לעינים בכל העתים במסירת נפש לד׳ ולתורתו, שדרשו חכז״ל במדרש אגדה (תהלים קי״ד) היתה יהוד׳ לקדשו שקפץ נחשון לתוך הים ואמר אני ארד תחילה ונתקדש ש״ש על ידו ורק מטה יהוד׳ פורח ומוציא ציצי תורה ויראה טהורה, כאמור ומטה אשר בידך, אם המנהיג עומד תמיד על המשמר ולא יניח שבטו מידו מלהחזיק בה בכל אומץ כח פעולתו יכונן גדולות ונצורות לטובת עמו וצאן מרעיתו, ולמעלה ממנו מדריגת משה, אשר ממנו נאמר והי׳ כצאת משה אל האהל יקומו כל העם וכו׳ והביטו אחרי משה לשבח, המה ראו כן תמהו ונבהלו מנוראות גדולתו, וגם בשבתו באהל רחוק מן המחנה ולא נשמע קולו בתוך העם האיר אל תוך הלבבות פנימה בקוי מאורות קדושתו, ומטה עוז של מנהיג כזו „מעצמו פרח" בלתי פעולת מעשי מגדלת צמחי תורה ודעת עליון בקרב עדת ה׳, אבל באמת מרוצת החיים והשגת ההמון יורנו, כי עבודת המנהיג וכשרונותיו שניהם יחדיו לא ישיגו מטרה המבוקשת אם לא יאחד עמהם רצון העם ונטיית לבבם אל הנבחר העומד עליהם, כי ההשתוררות

ביד חזקה כפיפת הדיעות בזרוע חשוף לא יוצלח גם אם אדם גדול בענקים ישתמש בם, ועי"כ אית דאמרי נטל משה קורה אחת ואומר להם מקורה אחת טלו מקלכם, כלומר כי שבט הרועה יוקח מעובי גב כח העם ומרצונו החפשי בלי הכרח אשר זאת להם בשם „מקלם בידם", למען לא יתעורר המתקנאים במחנה ורק אז מטהו יפרח כחבצלת השרון. והיא שעמדה לרבינו ז"ל כי מלבד גדולת תורתו ורב צדקתו נבחר לשבת על כסא מרום אביו הגה"ק ז"ל באהבה ובחיבה יתירה וקדושת המקום של קהל עדת פאקש קרי' נאמנה הי' בעזרתו להגדיל תורה ולהאדירה, כח מוסרי ונפשי אשר שמה זה מאות שנה אצורה וחתומה, ממנה שאב חיזוק ואומץ לקום כגבור כליש ולביא אשר לא יעף ולא יגע לנטור כרם בית ה' לעזק ולסקל מאבני נגף למען יעשו ענבי התורה ויראה ועליה לא יבול לעולמי עד.

עד כה הבענו שלימות מעלות רבינו ז"ל בתואר מנהיג ובהנוגע לתהלכותו עם בני אדם, אבל מי האיש אשר זכה לבא בהיכלי קודש פנימה וראה עבודתו התמימה מידי יום ביומו, יבכה ויתאונן יתר על בני אחיו על העדר הצדיק כי איננו. ועתה רבותי! דברי הנביא מר צורח ועולים על שפתי „מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה", אוי לי על שברי! השברתי קדרתי שמה החזיקתני, עת אזכרה ימים מקדם בראותי רבינו ז"ל עומד לעבוד את קונו מבוקר השכם עד אישון לילה בכל מיני עבודה בתורה ותפילה וגמילות חסדים, איך התלהב נפשו הטהורה באש לא תבכה ומתוך שמחה עפעפיו מים יזולון בקיום מצות ה' ברה, במצוה קלה כבחמורה, איך רגליו ממהרות לרוץ להטיב עם הבריות עניים חולים מדוכאים באי במצור ומציק, איך שם לילות כימים להגות בזאת התורה לחבר ספריו המועילים ונפלאים להפיץ אור חכמתו על פני תבל וללמוד עם תלמידים כמה שעות בכל יום ויום פעמיים, אחד מהם לא נעדר, וחם לבי בקרבי ודמעות עיני כנחל שוטף נגרות ארצה בזכרי כי גם בימיו האחרונים עת כי מחלה אכזרי פלץ כחו לרסיסים לא החדל מלעשות כמעשהו הטוב בשנים קדמוניות, עוד מוח עצמותיו ישוקה כשיל וכלפות המכאובים לא יכלו לכוף רצונו העז והחזק, וממש עד רגע האחרונה עד נשמת חיים באפו זרועי ידיו עושות תושי' והאיש אשר לו לב אבן ולא שמע באזניו דבריו בוערים באש קודש רק ראה בעיניו גודל דביקתו ובטחונו האיתן אל קונו ויוצרו בעת יסורין באו עליו שב בכל לבבו ונפשו אל ה' ורפא לו קשיות עורף רוככה כשמן בעמדו לפנים תואר פניו הטהורים מראהו עמה ידיו מרתתים ורגליו רועדים מרוב חולשה, ובכ"ז מתקומם כארז קל כנשר לעשות רצון אביו שבשמים, ועליו אמר קרא (מלאכי ב' ו') בשלום ובמישור הלך אתי, במדרש שלא הרהר אחר דרכי המקום, ורבים השיב מעון, יאמר כי הצדיק גם אם נרדף הוא מפגעי הזמן מרים כלענה והמה בעוכריו בשלהבת עברת קנאת קודש להחזיר למוטב החטאים בנפשותם, בכ"ז מקבל הכל באהבה ואינו מהרהר אחר דרכי המקום בזה „ורבים השיב מעון" כי החי יתן אל לבו לשוב, אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר.

והנה מצינו במדרש רבה (קהלת ה') על הפסוק מתוקה שנת העובד וכו' חייא בר רב אדא אחתי' דבר קפרא אמרי לר' יוחנן עול ואפטר עלוי אמר לון

יעול רל"ק דהוא תלמידי' והוא ידע מה חיילי' עאל ר' שמעון ואפטר עלוי דודי ירד לגנו הקב"ה יודע מעשיו של רב חייא בר אדא וסילקו. כוונת הספדן מבוארת כי ברצונו להביע לעיני כל גדולת ורוממות מעלת רבו ואם יאריך בדברים למלל שבחו יאמינו השומעים כי רק אלו המעלות אשר פרט בפיו נמצאו בו ולא יותר, יען הוא תלמידו אשר לא זז ידו מידיו ולפניו נגלו כל תעלומות דרכי הנפטר, ובאמת מי אשר יגבול בקו המדידה מדריגת אדם השלם הלא נעלם מעיני בשר מפעלותם המה העובדים את קונם בעומק מחשבותם ועומדים בבית ה' בלילות ואדם אין רואם ע"כ הודיע רל"ק בקוצר אמריו לעם אשר חכו לשמוע תהלת ר' חייא כי רק „הקב"ה יודע מעשיו" הרואה בסתרי לב אנושי ועיניו משוטטות בכל ואין איש יוכל לתאר ערכו. וכן אני אומר רבותי! אל תחשבו יען כי כבן נתגדלתי בבית רבינו ז"ל וזכיתי להתחמם נגד אור יראתו, וליהנות מזיו תורתו וצדקתו, כבר סיימתי כולי' שבחא דמארי' ודבר אין עוד בפי לספר מפעולתו ועוז תפארתו, לא כן הוא כי הלא זה דרכו של רבינו ז"ל להתבודד בחדרו ולעשות בהסתר מעשיהו קודש לה' ולעבוד את בוראו בהצנע לכת עין אנוש לא תשרנה, ורק הקב"ה יודע במעשיו וסילקו מן העולם לכפר עון הדור, ע"כ בואו אחי בכו עמי על אבדתינו כי כבדה נוריד כנחל דמעה על צדיק אשר בא בדמי ימיו אלי קבר, נשב לעפר ונתפלש באפר ונתפלל לאלקינו שלא יוסיף עוד דאבה לדכאינו, וזכותו הגדול כצפרים עפות יגן בעדינו.

אחר קמנו מעפר ניבש דמעותינו נרגיע רוחינו הנכאה ויהי' כמים קרים ללבינו הנשבר דברי חז"ל (מדרש איכה פסוק א') אעפ"י שקללן ירמי' בא"ב אפ"ה הקדים ישעי' ורפאן לכולן ירמי' אמר (איכה א' ט"ז) על אלה אני בוכי' עיני עיני יורדה מים וישעי' אמר (נ"ב ח') כי עין בעין יראו בשוב ה' את ציון. ירצה כי היותר גרוע בבעלי חטאים המה האנשים אשר בלשונם יכזבו האמת ושקר ותרמית הכה שורש בלבבם עושים מעשה תעתועים בהסתר ובגלוי מראים טלפי חזיר אלו מוטבעים בעמקי רפש השחת ויורדים יום יום מטה מטה יורדים ואינם עולים כי בשרירות לבם פונים עורף לשמו ית"ש אשר חותמו אמת ומשדדים יסוד האמונה ואל זה כוונו חכז"ל באמרם (חגיגה ה') ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה אמר רב שמואל בר אוניא משמי' דרב מקום יש לו להקב"ה ומסתרים שמו וכו' ומי איכא בכי' קמי' הקב"ה והאמר רב פפא אין עציבות לפני הקב"ה וכו' לא קשיא הא בבתי גואי הא בבתי בראי, ואמר כי על האמת נעדרת מיללת השכינה על אשר אנוש מעלים דרכו מעיני בשר ופנימיות מחשבותם מתנגדת לפעולתם החיצוניות, ומקום יש „לו" להקב"ה כלומר לו לבדו ואין לזר אתו „ומסתרים שמו" המה בני אדם עושים בהחבא מעשיהם וקלונם גלוי רק ליודע תעלומות וע"ז קול בשמי מרומים נשמע נהי בכי תמרורים על מה קצר ימים ינובב בשפתיו תהלת ה' ובסתרי לבו לא כן ידמה ואף דאין עצבות לפני הקב"ה לא קשיא הא „בבתי בראי" כלומר החטאים אשר גם בחוצות לא יכחישו משחת תוארם הפנימי וכפיהם כן לבם שוים מאתם לא יסור הוד ה' וצופה ומביט אליהם כי ישובו מדרכם הרע, והא „בבתי גואי" אם בקרבם משחתם בהם

מום בם ועל פניהם תלהט אש זרה פיהם יקבנה יראת ה׳ להטעות בהם בני אדם שם נפלה גאות מלכות שמים ובוכה ומתאונן כבוד השכינה כי אין תקוה לאחריתם, וע״כ מעת הוסר העטרה נפל שדוד תפארת ישראל ושמם בית מקדשינו וזיו התורה והדת חוזרת בכל יום ויום אחורנית דמוע תדמע עין שומרינו ית״ש וממרום נשמע קול מקוננת על אלה אני בוכי׳ וכו׳ כי רחק ממני מנחם כי רבות רעות שקר חנופה ותרמית בעומק לב עם סגולה ואין איש אשר יקים מעפרו דגל הקודש לנס ולתפארת, אבל לעתיד בעת ימלא הארץ דעה לדעת את ה׳ יתגלה אור האמת „ועין בעין״ יראו בשוב ה׳ את ציון, כלומר בני אדם לא יעלימו להביט בקומה זקופה עין בעין חבירו וכל א׳ יגלה מצפוני לבבו ואין סתר למו (פי׳ זה שמעתי מרבינו הגז״ל) כי כל המחשבות כל דעת ומזימה חכמה ותבונה אליו ית״ש פונות לעבדו שכם אחד, דרך זה דרכת עוד נשמתך באפך אתה אדונינו ורבינו ז״ל לא נשאת פנים לאיש, מחשבות לבבך הטהורה השמעת בחוצות ובקול חוצב להבות אש קנאת בהוללים אור האמת בגלוי ובסתר האיר למולך בחשכת החיים ולאורך נלך ולא נמוש מנתיב הורית לנו לעולמים, עד אשר יבא משיח אלקי יעקב וישמיענו ברחמים פצחו רננו יחדיו חרבות ירושלים כי ניחם ה׳ עמו גאל ירושלים אמן.

✶

ואחריו נתן קולו בבכי אוהבו וקרובו של רבינו ז״ל הרב הגאון דק״ק טשוס מו״ה **אפרים פישל זוסמאנן** נ״י כעת דומ״ץ בקה״י עיר הבירה בודאפעשט יע״א.

גם אני לא יחשך פי אדברה בצר רוחי אשיחה במר נפשי (איוב ז׳ י״א) רבותי! בלב נשבר ונדכה אנכי נצב עמכם בזה ומר לי מר עמכם עדה קדושה האוכל לערוך הספד מר בראותי השוממה כי גבר האויב מר המות ויוסף הצדיק איננו! נשדד חומותיך קרי׳ נאמנה פאקש יע״א, כי נפלה נזרך הוסר תפארתך! הלא למראה הנורא הזה תדבק לשוני לחכי ומלה אין בפי ולא באתי רק לבכות עמכם עיני עיני יורדה מים מאין הפוגות, וגם בסדרתינו יסופר ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא, אך שם הי׳ בכי׳ של חנם אבל כאן ויבך העם הרבה בכי ודמעתינו על לחיינו כי תבער אש המכאוב בקרבינו, הוי אחי אחי! שארי וקרובי מחמד נפשי חקוק בלבבי! מדוע מהרת לעזוב אותנו, אין זה כי אם אצבע אלקים, בא המות בחלונינו, להתם חטאת עון ואשמה כמאמרם ז״ל צדיק נתפס בעון הדור ונשמתך הטהורה צועקת ומיללת כיוסף הצדיק לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור! הלא ביותרת הכבוד ישבת על כסא אביך מרן הגה״ק ז״ל מלאת מקומו, מלאת אבן טהור כתרשיש וישפה ירשת כל כבודו, וירושה לך מאבותיך כל מידות רמות וקדושות ועלית על כולנה עם „לבך הטוב״ מקשה אתה זהב טהור!

והנה רבותינו הורינו (בשו״ע או״ח סי׳ תקמ״ט סעיף ב׳) אע״ג דכתיב בקרא בחודש הרביעי בט׳ לחודש הובקעה העיר אין מתענין בט׳ בו אלא בי״ז בו מפני שאעפ״י שבראשונה הובקעה בט׳ בו כיון שבשני׳ הובקעה בי״ז בו תקנו להתענות בי״ז בו משום דחורבן בית שני חמיר לן עכ״ל.

ונראה כי ארז״ל (בספרי ברכה) מחילה יצאה מקבורתו של משה לקבורתו של אברהם במשה נאמר וימת שם משה ובאברהם נאמר שמה קברו את אברהם. כוונתם אאע״ה הי׳ אדם גדול בענקים אחד הי׳ אברהם יחיד ומיוחד בעולמו מאיר לעולם כולו באור אמונת יחודו ית״ש וגם אחרי מותו דור לדור מספרים מהודו ונפלאות פעולתו ודור אחרון עוד מבכים את נר התבל כי נכבה ומרגליות טובה המאירה אשר נתלה בגלגל החמה ושבה אל מקור מחצבתה, אך כאשר זרח והאיר שמשו של מש״ר מצאו נחמה על ידו על אבידת אאע״ה כי זה משה האיש הוריש לנו תורת ה׳ יסוד האמונה והדעת ועוטר בכתר השלימות מפעלות הקודש אשר בה התחיל אבינו הראשון אבל לא ארכו ימי שמחה כי כאשר רועה הנאמן נקרא אל השמים לחסות בצל שדי אנחה כפליים השמיע קולה המר בקרב המחנה כי נתעורר בקרב הלבבות גם אבילות ישנה של אאע״ה ועל שתים רעות אלו לא מצאו מנוח ואין מנחם להם, וזה שהמליצו „מחילה יצאה מקבורתו של משה לקבורתו של אברהם״ כלומר בקו המשך הזכרון חזרו לשעבר והביאו שתי אלה הקברות יחד כי כאשר לקחו השמועה וימת שם משה, שמה כלומר באותה שעה קברו גם את אברהם. — גם בחורבן בית מקדשינו כן הי׳ כ״ז שבית שני עמד במקום הראשון שם המנורה והמזבחות כה״ג עומד ומקריב מצאו תנחומין על חורבן הראשון, אך כאשר נחרב בית האחרון ויצא כבוד ה׳ מעל המפתן וציון לשדה נחרש ונהיתה שממה וחרבה דמוע תדמע עינם וקמו והתעוררו על „שני מקדשות״ כאלו נחרבו ביום אחד ע״כ חורבן בית שני חמיר לן.

כן רבותי! זכרתי ימים מקדם כאשר בכינו פה על קבר דבי רב רבנן איש אלקים קדוש מרן האדיר זי״ע ומצאנו נחמה ללבינו הנשבר בראה ראינו בנו הגדול יושב על כסאו ואב זוכה לבנו בכח תורתו וצדקתו ועליו יזרח כבוד ה׳ כבראשונה, אבל אוי ואבוי לא ארכו הימים חם לבי בקרבי גדול כים שברינו הרי עלי כאלו גם את רבינו הקז״ל נוביל לקברו היום פעם שנית בעוה״ר וצר לי עליך אחי נפלאת אהבתך לי! הפלא ופלא היית מנעוריך שקדת על דלתי התורה ועבודה בהתמדה נפלאה יומם וליל עטך לא ישבות לזכות רבים בעשות ספרים אשר יגידו ויספרו תהלתך עליך יאתה קינת הנביא אבל יחיד עשי לך כי יחיד היית באופן מלאכתיך בימי אגדה שמת נתיב לא ידעו עד בואך, ודרכת בים התלמוד דרך חדש, התחלת בחיבור גדול ושגיב כח על כל תרי״ג מצות כמותו לא נהיתה ולא זכית לגמרה של תורה ועל אלה אני בוכי׳ עד שהיית כותב נשתייר הרבה בקולמסך ולקחת עמך לקבר ועל ההיא שופרא דבלע בארעא הך שופרי דבלע ולא פלטה עדיין עטך עט סופר קבכינא!

ואם שאל נשאל מדוע פגעה בך מדת הדין על אם הדרך כאשר הרחקת נדוד מביתך, נמצא מענה בדברי רז״ל (ילקוט יחזקאל ט׳) ויצא כבוד ה׳ מעל מפתן הבית, משלו משל למה״ד למלך שהי׳ יוצא מפלטין שלו והי׳ מנשק בכתלים ומגפף בעמודים ואמר הוי שלם ביתי הוי שלם פלטון דידי, כך הי׳ השכינה מנשקת בכתלים מגפפת בעמודים ובוכה ואומרה הוי שלם ביתי ומקדשי הוי שלם בית יקרי עכ״ל, דברים האלה קורא אני עליך רעי אהובי! הלא היית איש

ידוע חולי ומכאוב ולבך תמיד עליך דוי אליך רגעים יגונבו בכל יום ויום היית מחשב למנוחת עולמים אתה הולך, אך כ״ז ששכנת בביתך בתי אבות ביהמ״ק וביהמ״ד אוהל שכן אביך וזקנך הקדושים זי״ע שם שרתה השכינה שם הגינו עליך שם חפפו עליך כל היום ורעה עליך לא תבוא, אך כאשר יצאת מעל מפתן ביתך מקום מקדש נחלת אבותיך והרחקת מפלטין שלך והיית מנשק בכתלים ומגפף בעמודים עקבותיך לא נודעו ולבך החלוש אמר לך הוי שלם ביתי ומקדשי הוי שלם בית יקרי!

אך נחמה היא לנו רבותי! כי בניתם החרבות והנשמות תשואת חן לכם קהלה קדושה ומפוארה כי שמתם עטרה עלי ראש אחיו הדומה לו הגאון הצדיק נ״י מי יעיד עליו יותר ממני אשר רעי כאח לי ואלוף נעורי מאז ועד עתה, מז״ט לכם ולך ידיד נפשי מקרב איש ולב עמוק הוד ותפארת לכם יגדל שכרכם עד מאד ישלם ה׳ פעלכם אשר עשיתם היום חסד עם המתים ועם החיים.

ואלה אזכרה פה מחברת הקודש הרבנית הצדיקת המלומדת החסודה למינה תחי׳ מי יוכל לספר שבחה איך עמדה לימין צדיק וטובה הי׳ לו משבעה בנים, יש לה חלק גדול בתורתו אומנתו ועליה הכתוב אומר ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו ומלא אחרי (עי׳ בס׳ תורת בר נש) אמנם שרוח משמש פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקיבה כאן בא הכ׳ לרמז זכות אשת כלב אשר זכותה צדקתה ואף חכמתה עמדה לו לבעלה ועל ידה הי׳ זאת לו, וז״ש עקב הי׳ ,,רוח אחרת עמו״ רוח מחברתו ורעיתו וימלא אחרי.

ואתה אחי שארי וקרובי תבוא אל אבותיך הקדושים בשלום כנאמר שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתיך ובמ״ר (בראשית פ׳ ע״ד) כתיב זעקתי אליך ה׳ אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים, אמר לו הקב״ה אתה אמרתה חלקי בארץ החיים שוב אל ארץ אבותיך אביך מצפה לך אמך מצפה לך אני בעצמי מצפה לך עיי״ש בשמחה יצאו לקראתך אבותיך הקדושים וקול נשמע במרומים פתחו שערים ויבא יוסף הצדיק שומר אמונים בקרב עם קודש וכבוד ה׳ שכינת עוזו עליך יזרח ואתה תעמוד ותמליץ טוב בעדינו אולי יחנן ה׳ שארית יוסף ותעמד לגורלך לקץ הימין, ובלע המות לנצח אכי״ר.

✶

ועוד פתחו פיהם בדברי הספד מר תמרורים כמה רבנים גדולים שיחיו עד פנה יום ונטו צללי ערב ויען כי קצר המקום מהכיל ישבות פה עט ברזל הדפוס, ואסיים בתפלה לאלקים חיים ומלך עולם כי זכות אדמו״ר הגה״צ זי״ע יעמוד לי בכל עבר ופנה בימי יבוא רנה, לעבדו ית״ש בלבב שלם מתוך שמחה צהלה וגילה עד בפינו מלא שחוק נמללה, הנה ד׳ זה קוינו לו ויושיענו וקוממיות נלך לארצינו, להשתחוות לפניו ית״ש על אפים, בהר הקודש בירושלים, אכי״ר.

הכותב ומוציא לאור

מפתח השמות

מפתח השמות

מפתח השמות

מפתח השמות

מפתח המקומות

מפתח המקומות

זכר עולם

להרבני היקר, מוקיר רבנן, ירא אלקים מנעוריו

הר"ר מרדכי פישל ז"ל

בן הר"ר **מיכא-ל** ז"ל מב' פעסט

בנו של הצ"ת ר' **יוסף אלי'** ז"ל

מעמודי התווך בק"ק פאקש יצ"ו

נ' בת"א ביום ר"ח ניסן תשכ"ט

✶

להרבני העסקן הנעלה, רודף צו"ח, ירא"ש מרבים

הר"ר ישעי' שלעזינגר ז"ל

בן הר"ר **משה ישכר בער** מפאקש, בנו של הגה"צ המפורסם

רבי **ישראל דוד יפה—שלעזינגר** בעל מחולת המחנים ז"ל

וחתנו של הר' **יוסף אלי' פישל** זצ"ל

שחל"ח בבני ברק כ"ד סיון

וזוגתו החשובה מרת **גיטל רבקה** ב"ר **שמשון** ע"ה

נפטרה ט"ז אדר

תנצב"ה

על הטוב יזכר

אחי הגדול הרבני המפואר ירא וחרד

הרה״ח ר׳ **מרדכי אפרים פישל סופר** שליט״א

ע״ז החשובה ויוצאי חלציהם הי״ו

חיים ושלו׳ ישכון באהליהם כל הימים א״ס

ציון לנפש חיה

המופלג בתורה ירא שמים מרבים

הב׳ יצחק בנימין ז״ל

בן הר״ר **יוסף דוב קופרשטיין** הי״ו

נהרג ונקטף באבו ביום כ׳ שבט תשל״ג

ה׳ ינקום דמו

מ״כ בהר המנוחות פעיה״ק ירושלם

ת. נ. צ. ב. ה.

ברכת ירושלים

תבוא על ראש הנהלת

קופת גמילות חסד

שנוסדה בבני-ברק ע״י איגוד יוצאי פאקש

בראשית העסקנים הנכבדים

מר **בנימין רוזנבוים** ומר **יעקב פרוינד** שיח׳

בעד עזרתם להוצאת הספר

V.3 *PXT
(Paks)
83-468

plcu